

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Personalhistorisk Tidsskrift

Årgang
107
1987 : 2

Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie

PERSONALHISTORISK
TIDSSKRIFT

ÅRGANG 107

1987

REDIGERET AF SAMFUNDETS SKRIFTSUDVALG
VED
POUL STEEN

Indhold

<i>Hans Chr. Wolter</i> : Hærens registrering af udskrevne og hvervede	1	
<i>H.F. Garde</i> : Kontreadmiral T.V. Gardes anetavle	25	
<i>Vello Helk</i> : Supplement til magisterpromotioner i København 1544–1585	41	
<i>Urban Schrøder</i> : Til barsel på Mindstrup 1567. En optegnelse i en gammel bog	45	
<i>Gregers Hansen</i> : Journalisten Henrik V. Ringsteds anetavle	61	
<i>Erik Kann</i> : Mikrofilm i Landsarkivet, København, en vejledning	71	
<i>Erik Kann</i> : De statslige arkivers publikationer 1986, en oversigt	77	
<i>Carl Langholz</i> : Rettelser og tilføjelse til »Præsteslægten Hemmet i fem led«	81	
<i>Orientering:</i>		
Henvendelse fra forfatteren Alex Haley	83	
Nordisk Symposium for EDB i slægtsforskningen, afholdt i Sånga Säby, Mälaröarna ved Stockholm	84	
Resultatopgørelse og balance 1986 for Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie	86	
<i>Anmeldelser:</i>	88	
<i>Harald Jørgensen</i> : Den ulykkelige dronning Caroline Mathildes sidste leveår 1772–75		95
<i>Knud Højrup</i> : En konsangvinitets-betegnelse	155	
<i>Erik Kann</i> : Nyt hjælpemiddel til efterforskning af aner fra udlandet	164	
<i>Lise Lund</i> : Sognepræst Bjørn Christian Lunds aner og efterslægt	165	
<i>Knud Prange</i> : En middelaldergenealogs glæder og problemer	179	
<i>Gregers Hansen</i> : Johs. Kjærboel, hans mødrene og hans fædrene aner	199	
<i>Småstykker:</i>		
»Ingen torne – uden roser!« af <i>Henning Jensen</i>	213	
Et vildspor der endte som et sjældent tilfælde af <i>Jørgen Stage Larsen</i>	215	
Dansk Biografisk Leksikon og de homofile af <i>Thorkild Kjærgaard</i>	217	
Efterskrift. Kommentar af <i>Sv. Cedergreen Bech</i> og <i>Wilhelm von Rosen</i>	219	
Gennemført systematik i Slægtsforskningen af <i>A. Markussen</i>	222	
En familie på Amager af <i>Jørgen Wangel</i>	228	
DIS – Databehandling i Slægtsforskning	236	
<i>Orientering:</i>		
Generalforsamlingen 1987	237	
Bogauktion	240	
<i>Anmeldelser:</i>	243	

Anmeldelser

Annegrete Dybdahl: Historisk vejviser. (<i>Erik Kann</i>)	88
Jeg arbejder med ... Dansk Slægtsforskerfortegnelse, hæfte 1-8, 1978-1986 (<i>Erik Kann</i>)	88
Slægtsforskertræf 1986 (<i>Erik Kann</i>)	89
Aggersborg gennem 1000 år. Fra vikingeborg til slætsgård. Red. af Felix Nørgaard, Else Roesdahl, Roar Skovmand (<i>Erik Kann</i>)	89
Genealogie der Grafen von der Wenge genant Lambsdorff (<i>Vello Helk</i>)	90
»Hædersmænd. 45 Dannebrogsmænds levnedsskildringer«. Ved Tage Kaarsted (<i>Tommy Watson</i>)	90
Ole Møller Jensen og Mogens Bendixsen: Den lange vej til Glæden (<i>Tommy Watson</i>)	91
Erling Vester Jacobsen: Thagard i 12 generationer (<i>Hans H. Worsøe</i>)	92
A. Kann Rasmussen: Danske i Siam 1858-1942 (<i>Hans H. Worsøe</i>)	92
Jørgen Nybo Rasmussen: Broder Jakob den Danske (<i>Jørgen Mikkelsen</i>)	93
Orla Rasmussen: Charlotte Hylleborg Storm (1727-1801) Peder Pedersen Malling (1712-1779) og deres efterkommere (<i>Poul Steen</i>)	94
»Slægten Yde. - Jens Jensen Yde (1809-1886), ejer af Ydesminde og Kirkegaard i Hundborg sogn, hans forslægt og efterkommere med bidrag til slægterne Yde, Kirk, Fink og andre thyboslægters historie«. (<i>Henning Jensen</i>)	243
Birgit Bjerre Jensen: Udnævnelsesretten i enevældens magtpolitiske system 1660-1730. (<i>Poul Steen</i>)	245
Bjarne Nielsen Brovst: Jeppe Aakjærs 17 dage i Viborg Arrest 1887 (<i>Sv. Cedergreen Bech</i>)	245
Folketælling 1787 for Tybjerg herred Præstø amt. Ved Kjeld W. Rasmussen og Helge Vangmark. (<i>Poul Steen</i>)	246
Fantefortegnelsen 1845. Redigeret af Harald Winge (<i>Erik Kann</i>)	246
Slægten Hessellund fra Halling, af Kaare Hessellund. (<i>Poul Steen</i>)	247
Ejnar Hovesen: Lægen Ole Worm 1588-1654. (<i>Erik Kann</i>)	247
Paul G. Ørberg: Når nøden er størst. (<i>Agnete Paaschburg</i>)	248
Jørgen Mathiasen: Sprogforeningens Almanak. Register 1894-1993. (<i>Hans H. Worsøe</i>)	249
Rune Kjellander: Familien Hoyer i Schleswig-Holstein och Sverige. (<i>Hans H. Worsøe</i>)	250

Indhold

<i>Harald Jørgensen: Den ulykkelige dronning Caroline Mathildes sidste leveår 1772–75</i>	95
<i>Knud Højrup: En konsangvinitets-betegnelse</i>	155
<i>Erik Kann: Nyt hjælpemiddel til efterforskning af aner fra udlandet</i>	164
<i>Lise Lund: Sognepræst Bjørn Christian Lunds aner og efterslægt</i>	165
<i>Knud Prange: En middelaldergenealogs glæder og problemer</i>	179
<i>Gregers Hansen: Johs. Kjærboel, hans mødrene og hans fædrene aner</i>	199
Småstykker:	
»Ingen torne – uden roser!« af <i>Henning Jensen</i>	213
Et vildspor der endte som et sjældent tilfælde af <i>Jørgen Stage Larsen</i>	215
Dansk Biografisk Leksikon og de homofile af <i>Thorikild Kjærgaard</i>	217
Efterskrift. Kommentar af <i>Sv. Cedergreen Bech og Wilhelm von Rosen</i>	219
Gennemført systematik i Slægtsforskningen af <i>A. Markussen</i>	222
En familie på Amager af <i>Jørgen Wangel</i>	228
DIS – Databehandling i Slægtsforskning	236
Orientering:	
Generalforsamlingen 1987	237
Bogauktion	240
Anmeldelser:	
»Slægten Yde. – Jens Jensen Yde (1809–1886), ejer af Ydesminde og Kirkegaard i Hundborg sogn, hans forslægt og efterkommere med bidrag til slægterne Yde, Kirk, Fink og andre thyboslægters historie«. (<i>Henning Jensen</i>)	243
Birgit Bjerre Jensen: Udvælgelsesretten i cærvældens magtpolitiske system 1660–1730. (<i>Poul Steen</i>)	245
Bjarne Nielsen Brovst: Jeppe Aakjærs 17 dage i Viborg Arrest 1887 (<i>Sv. Cedergreen Bech</i>)	245
Folketælling 1787 for Tybjerg herred Præstø amt. Ved Kjeld W. Rasmussen og Helge Vangmark. (<i>Poul Steen</i>)	246
Fantefortegnelsen 1845. Redigeret af Harald Winge (<i>Erik Kann</i>)	246
Slægten Hessellund fra Halling, af Kaare Hessellund. (<i>Poul Steen</i>)	247
Ejnar Hovesen: Lægen Ole Worm 1588–1654. (<i>Erik Kann</i>)	247
Paul G. Ørberg: Når nøden er størst. (<i>Agnete Paaschburg</i>)	248
Jørgen Mathiasen: Sprogforeningens Almanak. Register 1894–1993. (<i>Hans H. Worsøe</i>)	249
Rune Kjellander: Familien Hoyer i Schleswig-Holstein och Sverige. (<i>Hans H. Worsøe</i>)	250

Et ekstraordinært tilskud til udgivelsen fra Alfred Goods Personalhistoriske Fond har gjort det muligt at bringe den meget store artikel om Caroline Mathildes sidste leveår samt at trykke Sophie Staverskovs silketæppe i farver, jvf. side 181.

Billedet på omslaget:

Dronning Caroline Mathilde 1751–1775, pastel af H. P. Sturz, 1771, Frederiksborg-museet. Se iøvrigt artiklen af Harald Jørgensen i nærværende hæfte af Personalhistorisk Tidsskrift.

Den ulykkelige dronning Caroline Mathildes sidste leveår 1772–75

Af
Harald Jørgensen

1. Dronningen fjernes fra Christiansborg slot

Som så mange gange før var der arrangeret et maskebal i hofteatret om aftenen d. 16. jan. 1772. I den anledning havde Caroline Mathilde ladet dække op til taffel i det såkaldte »hvide gemak«. ¹ I taflet deltog foruden kongeparret en mindre, udsøgt kreds af personer, der stod hende nær, bl.a. greverne Struensee og Enevold Brandt. Da måltidet var endt, begav det glade selskab sig fra dronningens værelser over til hofteatret, hvor man i de følgende timer nød dansen og det selskabelige samvær. Ballet sluttede over midnat, og deltagerne begav sig til deres private gemakker på slottet. Alt åndede ro og fred. Kun få vidste, hvad der forestod.

Der skal ikke i denne forbindelse gives en detaljeret skildring af forhistorien til sammensværgelsen mod Struensee og Dronning Caroline Mathilde. De begivenheder, som i de tidlige morgentimer udspillede på slottet, er i og for sig spændende nok, og det samme gælder baggrunden for dem. ² De er imidlertid ofte skildret. Her skal blot antydes, at en sammensværgelse var blevet dannet med det formål at styrte den hidtil almægtige kabinetsminister J. F. Struensee og den kreds, der samledes omkring ham, herunder også dronningen, der ved sin nære tilknytning til kongen kunne lægge sin indflydelse i vægtskålen til støtte for sin ven og elsker. De sammensvorne havde hver deres personlige grunde til at medvirke til at styrte Struensee, men det fælles og overordnede mål med revolten var at tilintetgøre det anslag mod kongens person og mod kongehuset, som man var overbevist om, var dronningens og Struensees endelige mål. Man havde derfor ikke haft vanskelighed ved at få enkedronning Juliane Marie og hendes søn arveprins Frederik, der havde særlige grund til at frygte eventuelle planer fra Struensees og dronningens side, til at stille sig i spidsen og herved kaste et vist legitimitets slør over anslaget. Deres aktive deltagelse bestod først og fremmest i at sikre sig kongens person og få ham til at underskrive de dokumenter, som muliggjorde en arrestation af Struensee m. fl., og at sikre sig dronningens person og herved hindre, at hun kunne få kongen til at ændre sine befa-

ger. De sammensvorne havde naturligvis sørget for, at de officerer, som havde ansvaret for slottets bevogtning den skæbnesvangre nat, var pålidelige. General H. H. Eickstedts dragoner bevogtede de ydre adgange til slottet, og den indre vagt var overtaget af det Falsterske regiment under ledelse af oberst Ludvig v. Køller-Banner.

Omkring kl. 4 om morgenen lod man kongen vække. Enkedronningen og hendes søn samt de medfølgende officerer trådte ind i kongens sovegemak og fik ham til at underskrive de dokumenter, som muliggjorde arrestationen af greverne Struensee, Brandt m.fl. Efter at kongen var blevet klædt på, blev han ført op i etagen ovenover, hvor enkedronningen og arveprins Frederik havde deres gemakker. Ingen uvedkommende havde her mulighed for at få kontakt med ham, og heroppe fra kunne man i ro og mag foretage det videre fornødne. I mellemtiden havde man fået arresteret Struensee og Brandt samt de andre personer, som man anså for deres nærmeste fortrolige og støtter. Arrestationerne foregik uden større vanskelighed. Overrumplingen var total, og de arresterede lod sig bortføre fra slottet og føre til kastelet. Tilsyneladende kom det ingen af de implicerede overraskende. Grev Brandt havde i hvert fald flere gange – om end i spøg – antydnet, at deres tid nok snart var omme.

Den første og afgørende fase i revolten var hermed afviklet, og man kunne gå i gang med det næste slag: at sikre sig dronningens person. Kongen fik besked om at udfærdige det fornødne dokument, som udfærdiget på fransk, lyder i dansk oversættelse: »Jeg har fundet det rigtigst at sende Dem til Kronborg, da Deres Opførsel nøder mig dertil. Det gør mig meget ondt; men det er ikke min Skyld; jeg ønsker Dem, at De maa føle en oprigtig Anger.«³ Det var overladt rigsgreve Carl Schack Rantzau, der længe havde tilhørt Struensees og Caroline Mathildes kreds, men på det sidste havde trukket sig tilbage fra dem, at give dronningen meddelelse om hendes forvisning til Kronborg. Henad kl. 7 om morgenen befalede grev Rantzau kammerjomfru Ahrensbach at vække dronningen og gøre hende bekendt med indholdet af den kgl. ordre.

Siden indflytningen fra Frederiksberg slot i begyndelsen af januar måned havde dronningen taget sit nyindrettede sovegemak i gennemgangsbygningen mellem slottet og kirken i besiddelse, og Struensee havde fået indrettet sit soveværelse i stueetagen nedenunder.⁴ En bekvem trappe var blevet opført, som muliggjorde en forholdsvis ugenert kommunikation mellem parret. Struensees arrestation var åbenbart foregået så stilfærdigt, at dronningen intet havde hørt. Da hun nu brutalt blev vækket af kammerjomfruen, var hendes overraskelse og bestyrtelse fuldkommen. Hun sprang ud af sengen, kylede kongens ordre i hovedet på Schack Rantzau og styrtede ned ad trappen for at træffe Struensee. Hernede traf hun kun nogle soldater og grevens

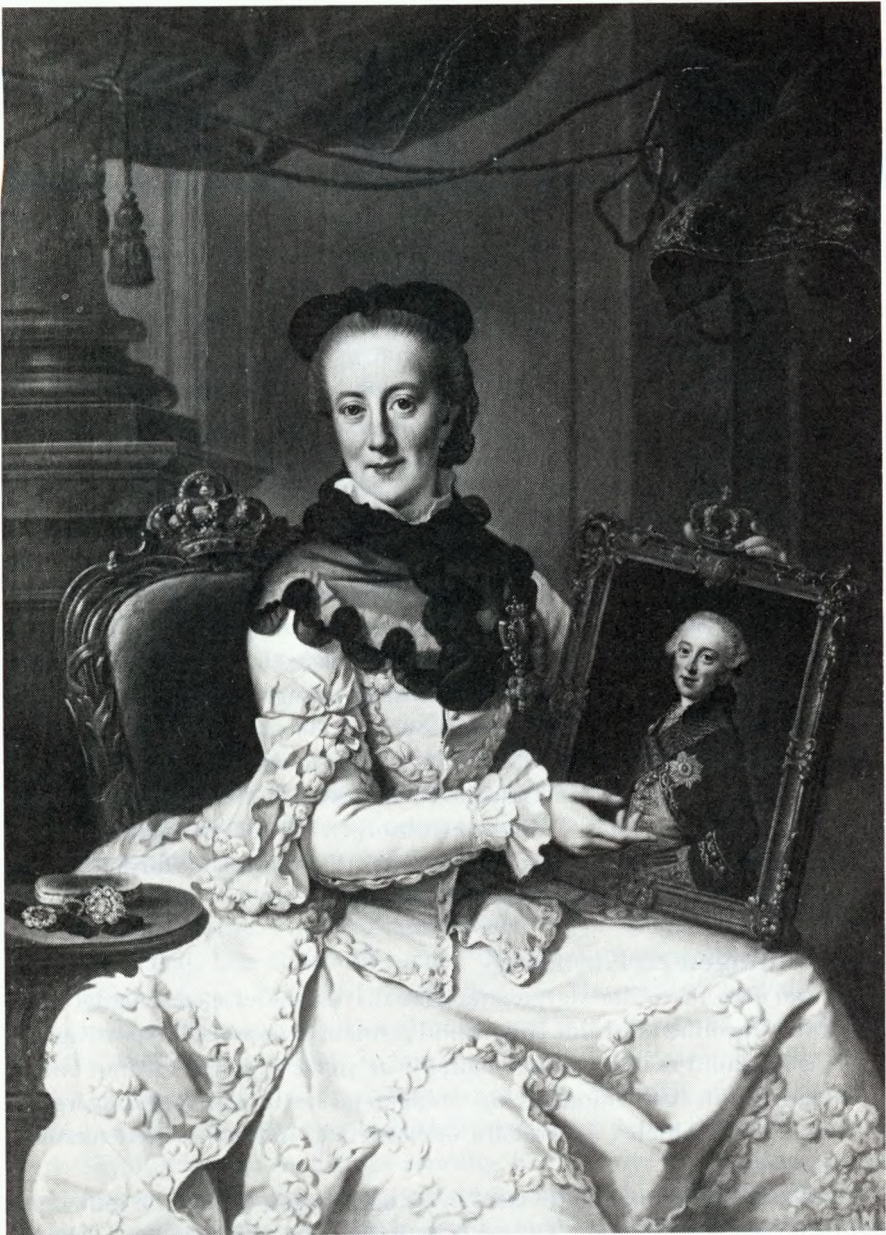

Dronning Caroline Mathilde (1751–75) i hendes velmagtsdage. På brystet bærer hun et eksemplar af den af hende i 1771 indstiftede Caroline Mathilde-orden, der kun blev tildelt hendes allernærmeste omgangsfæller. Ordenen er prydet med et kronet M. Maleri af Jens Juel 1771 på slottet i Celle.

kammertjener, der meddelte hende, at hans herre var blevet arresteret og ført bort. Dronningen vendte herefter tilbage til sin egen etage og forlangte at komme til at tale med kongen. Dette blev afvist. Hun tog stærkt på veje, men indså omsider, at spillet var tabt, og at hun måtte bøje sig for det uundgæelige. Hun lod sig klæde på, delvis i soldaternes nærværelse, og erklærede, at hun ville have sine børn med sig. Kronprins Frederik havde sine værelser på samme etage som moderen, medens den lille prinsesse stadig blev ammet og formodentlig har været anbragt i dronningens umiddelbare nærhed. For at berolige hende, tilkaldte man udenrigsminister A. S. v. d. Osten, der lovede at fremføre hendes ønsker om børnene for kongen. Han kunne dog kun meddele tilbage, at hun ikke kunne få kronprinsen med, men nok den lille prinsesse. Om dronningen har vækket sin lille 4-årige søn og taget afsked med ham, vides ikke. Han fik aldrig mere sin moder at se.

Hvorfor valgte de sammensvorne Kronborg som dronningens forvisningssted? Afgørende har formodentlig været, at her kunne man holde dronningen i absolut isolation og hindre enhver kommunikation mellem hende og omverdenen. Det kan endvidere have haft betydning for valget, at man i fæstningens kommandant mente at have en officer, som man i enhver henseende kunne stole på. Som kommandant sad på Kronborg generalløjtnant Andreas Hauch, en 64-årig officer med en lang og ganske fortjenstfuld militær karriere bag sig. Han var desuden kendt som afgjort modstander af Struensees kabinetsstyre. I sine yngre år havde han deltaget i flere europæiske krige. Senere havde han gjort tjeneste indenfor den danske militære centraladministration og havde vist en vis sympati for en modernisering af det gammeldags danske militærvæsen. I denne stilling må han have haft sin gang i de øverste hofkredse og har desuden haft mulighed for at gøre adskillige vigtige bekendtskaber. Han var således en nær ven af udenrigsminister v.d. Osten, og denne kan naturligvis også have lagt sin indflydelse i vægtskålen, da man skulle bestemme dronningens foreløbige opholdssted. Det var også v.d. Osten, der modtog såvel Hauchs som overhofmester Holsteins talrige rapporter fra dronningens ophold på Kronborg, og som udvirkede de fornødne kgl. resolutioner, som opholdet gav anledning til.

Fra den bevægede nat er foruden det før nævnte brev til dronningen også bevaret to egenhændigt skrevne kgl. ordrer.⁵ Kongen har åbenbart rystet på hånden, da han skulle forsegle det ene af brevene. Dokumentet fremtræder stadig med en mindre lakklat ved siden af hovedseglet. I det hele taget bærer udformningen præg af, at alt er foretaget i stor hast og under en vis nervøsitet. Ordrene er stilet til hofintendant Wilh. Theodor Wegener (1724–92), og den ene befaler ham at fremskaffe en vogn, som kan føre dronningen til Kronborg. Den anden giver besked om, at den 23-årige hofdame Frederikke Louise Møsting, der senere blev hofdame hos kronprinsesse Marie, skulle

Enkedronning Juliane Marie (1729–96) med et maleri af sønnen arveprins Frederik (1753–1805). Ved deres personlige medvirken i statsomvæltningen i januar 1772 kastede de et legitimitetens slør over de begivenheder, som førte til dronning Caroline Mathildes fængsling. Maleri af Jon G. Zesinis. Frederiksborgmuseet.

følge med i vognen til Kronborg, foruden kammerjomfru Ahrensbach og en goldamme med den lille prinsesse. Som eskorte havde man valgt en deling ryttere under kommando af major ved det sjællandske dragonregiment Joachim M. H. Castenskiold. Der har formodentlig ikke været tid til at medgive majoren en skriftlig instruks, en sådan kendes i hvert fald ikke. Man har nok nøjedes med mundtligt at instruere ham om, hvad han skulle meddele Kronborgs kommandant.

Inden afrejsen kunne finde sted, var klokken blevet mellem 8 og 9, og først da kunne den rekvirerede vogn forlade Christiansborg.⁶ Man valgte at køre over Stormbroen og Stormgade og langs med Volden hen til Nørreport. Man ønskede ikke at vække opsigt ved at bruge den direkte vej gennem de centrale bydele. I vognen sad på det ene sæde dronningen og hofdamen, og overfor goldammen med den lille prinsesse samt major Castenskiold. Eskorten lededes af en løjtnant og en vagtmester, alle med dragne sabler. Efter at have forladt hovedstaden gennem Nørreport fulgte man vejen over Hørsholm til Helsingør, som man nåede kl. ca. 12 efter en meget forceret køretur. Meget tyder på, at ikke alle dragoner havde kunnet gennemføre det strenge og forcerede ridt. Det var nemlig bitterligt koldt, ca. 9 graders frost. Der skal have været 24 menige dragoner, da man red ud af Nørreport. Kun 18 nåede Helsingør, hvor der blev tildelt dem ekstraforplejning på grund af den hårde tørn. Eskorten vendte samme aften tilbage til København. Ud på eftermiddagen ankom jomfru Ahrensbach og de to kgl. lakajer Lund og Grøn, og om aftenen kom endnu en kgl. vogn med dronningens seng og øvrige fornødenheder. Denne transport lededes af kammerlakaj Unger fra dronningens egen hofstat. Tidligt næste morgen indtraf yderligere kgl. transporter, som medbragte, hvad der behøvedes til dronningens forplejning fra sølvkammeret, konditoriet, vinkælderen og køkkenet.

2. Dronningen på Kronborg

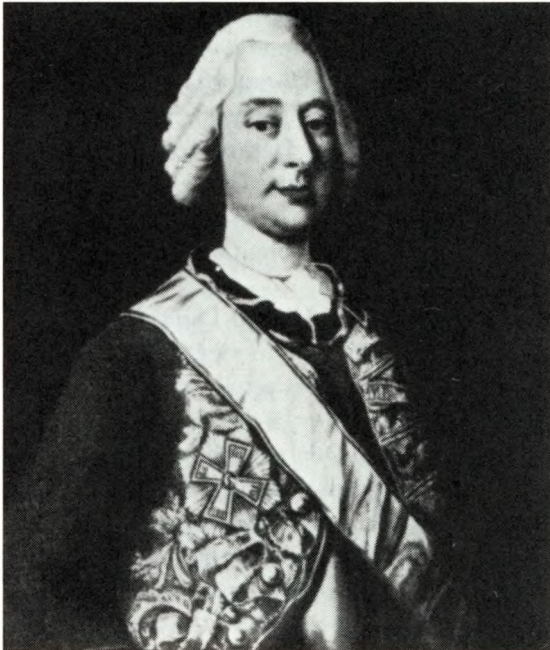
Man kan kun forestille sig general Hauchs forbløffelse, da vognen med dronning Caroline Mathilde rullede ind gennem den indre slotsport, og major Castenskiold meldte sig hos ham for at afgive rapport. Ordren om, at kommandanten skulle modtage dronningen på slottet og drage omsorg for, at hun holdtes aldeles isoleret fra omverdenen, må have virket nærmest overvældende.⁷

Det første spørgsmål måtte være, hvor og hvordan skulle hun indkvarteres. Caroline Mathilde havde ved flere lejligheder tidligere besøgt Kronborg, og hun insisterede kraftigt på, at hun ville bo i de såkaldte kgl. gemakker på 1. sal med udsigt over Sundet. Kommandanten måtte imidlertid meddele hende, at det ikke lod sig gøre. Gemakkerne var ikke passende møbleret til at modtage en dronning og hendes følge. Desuden var de ikke

opvarmet. Da hun insisterede på sit ønske, udbad Hauch sig omgående gennem v.d. Osten, at arkitekt C. F. Harsdorff blev anmodet om at se på forholdene og eventuelt udarbejde en indretningsplan. Harsdorff kom også på besøg på Kronborg 20. januar og tog de lokale forhold i øjesyn. Man kunne naturligvis ikke vente på hans eventuelle indstilling. Der måtte træffes en omgående beslutning. I denne yderst prekære situation så generalen ingen anden udvej end at rømme sin tjenestebolig og overlade dronningen den til brug. Faktisk kom hun til at beslaglægge den, så længe hun opholdt sig på Kronborg.

I Nationalmuseets arbejdsmark for 1978 har Harald Langberg givet en skildring af kommandantboligen, således som man mener, at den i det væsentlige har været indrettet, da Caroline Mathilde benyttede den. Den var indrettet i den del af nordfløjens stueetage, som lå til højre, når man var kommet ind gennem porten til slotsgården. Den egentlige bolig havde 6 større og mindre rum med vinduer dels ud mod slotsgraven mod nord dels mod gården. De enkelte værelser var ud mod nordsiden forbundet med ens dobbeltdøre. Stod de åbne, kunne man se gennem hele lejligheden. Vest for denne førte en trappe op til etagen ovenover (kongeetagen) og ved foden af trappen lå endnu et par mindre værelser. Gennem hjørnetårnet var der adgang til lejligheden, og det er vel sandsynligt, at dronningen har benyttet det ret store to-fagsværelse med tilhørende retiraderum, som lå centralt i lejligheden, til sovegemak. Hvorledes den ret talstærke hofstat har været indlogeret, kendes ikke i enkeltheder. Der er heller ikke efterladt nogen oplysning om, hvorledes kommandanten og hans familie har klaret sig i de måneder, hvor tjenesteboligen var rekvireret.

Med dronningen var, som omtalt ovenfor, i første omgang fulgt hofdame frk. Møsting og en goldamme med barnet. Senere på eftermiddagen d. 17. januar kom yderligere jomfru Ahrensbach og to lakajer, og om aftenen endnu en lakaj. Om eftermiddagen d. 19. januar arriverede dronningens overhofmester, grev C. F. Holstein-Ledreborg. Han var ledsaget af en af de 5 normerede kammerjunkere i dronningens hofstat, nemlig baron Carl Adolf v. Raben og yderligere to hofdamer, nemlig Margaretha Wilhelmine v. Schmettau og Sophia Magdalena v. Sperling. Muligvis er grevinde Holstein-Ledreborg også kommet til Helsingør, men det er dog ikke helt sikkert. Såvidt man kan se, forblev samtlige medlemmer af dronningens hofstat, som var udkommanderet til Kronborg, hos dronningen under hele opholdet. Kun blandt det underordnede personale skete der en begrænset udskiftning. Således ankom sent på aftenen mellem 31. jan. og 1. februar præsten Wahnson med besked om, at hun var udpeget til kammerjomfru hos dronningen. Der er formodentlig tale om enken efter den i 1754 afdøde sognepræst i Korsør Daniel Rasmussen Wahnson, der blev begravet 30/3

Generaløjtnant Andreas Hauch (1708–82) udnævntes til kommandant over fæstningen Kronborg i 1763. Som sådan modtog han 17/1 1772 dronning Caroline Mathilde og havde ansvaret for, at hun holdtes afsondret fra alle udenfor fæstningen. Billedsamlingen. Det kgl. Bibliotek.

1754 36 år gammel (Korsør kirkebog). Fru Wohnsen medbragte desuden instrukser for jomfru Ahrensbach og goldammen madam Knudsen. Holstein kunne i en indberetning, dateret 1. februar 1772, meddele, at det havde været vanskeligt at skaffe fru Wohnsen bolig på slottet, da alle værelser var optaget. Han anmodede derfor om fremtidig i god tid at blive underrettet om lignende udnævnelser. Desuden gjorde han opmærksom på, at al adgang til slottet normalt ikke kunne finde sted efter kl. 10 aften. Holstein meddelte endvidere, at dronningen var blevet meget urolig (»altereret«) ved den opstandelse, den sene ankomst fra København havde medført. Endnu havde hun vel ikke overvundet det chok, som den brutale vækning efter maskeballet havde tilføjnet hende. Overfor fru Wohnsen viste dronningen sig i begyndelsen ret afvisende, idet hun erklærede, at hun under de eksisterende omstændigheder aldeles ikke havde brug for en kammerjomfru mere. Der var jo heller ikke et værelse til hende, eftersom det nærmeste kammer ved hendes sovegemak benyttedes af jomfru Ahrensbach og madam Knudsen, hævdede hun. Noget tyder på, at fru Wohnsens udnævnelse skyldtes enkedronning Juliane Marie. Det var nemlig hende, der havde udarbejdet hendes instruks. Kammerjomfru Ahrensbach forblev endnu nogen tid på slottet. Hun

Lensgreve Chr. Holstein-Ledreborg (1735–99), der siden 1768 havde været Caroline Mathildes overhofmester. Han opholdt sig på Kronborg slot under hele dronningens ophold her og beordredes til at følge med hende på sørejsen til Nordtyskland. Silhouet på Frederiksborgmuseet.

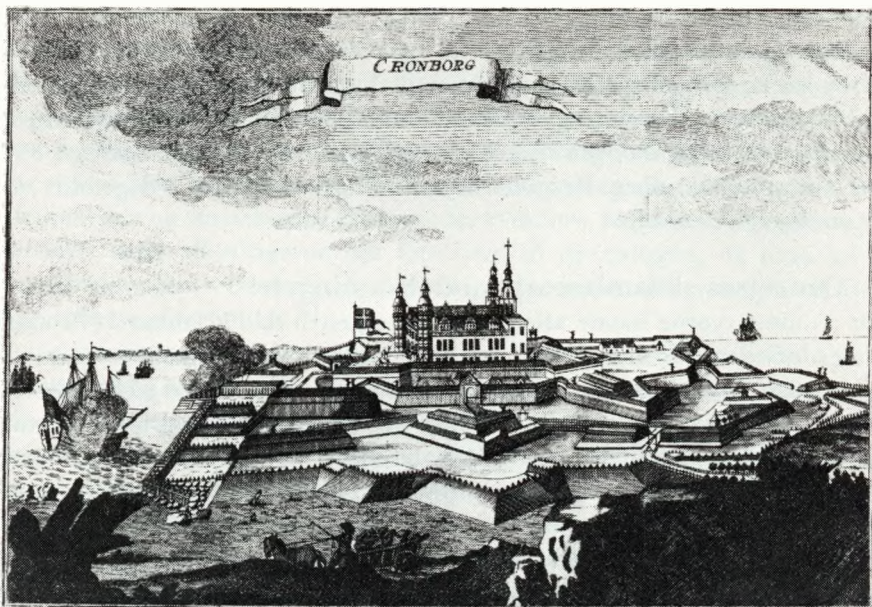
forlod først Kronborg 8. marts, samtidig med at jomfru Henriette Susanne Christiane Møllern i henhold til en kgl. kabinetsordre af 7. marts afløste hende.

Formålet med at anbringe dronningen på Kronborg var at sikre, at hun ikke havde nogen mulighed for at få kontakt med omverdenen. Det var kommandantens opgave at sørge for den fornødne vagttjeneste. I første omgang mente Hauch nok, at den almindelige slotsvagt kunne klare opgaven, men allerede 19. jan. gjorde han opmærksom på, at vagten nok måtte have en vis forstærkning. Han bad derfor om, at man fra hovedstadens artillerigarnison ville udkommandere to troværdige underofficerer og 14 menige. Det måtte ikke være rekrutter, men »udsøgte, tilforladelige folk og helst personer med nogen tjeneste bag sig«. Det ville nemlig være nødvendigt, at vagten også trak op om natten, da dronningens værelser vendte direkte ud mod den omkring slottet gående fæstningsgang. Allerede 23. januar om morgenen ankom den ønskede vagtforstærkning. Deres tjeneste blev imidlertid kort, idet man i København besluttede at afgive en afdeling fra det sjællandske dragonregiment bestående af en eskadronchef, 1 premier- og sekondløjtnant, 60 underofficerer og dragoner samt et tilsvarende antal heste. Man ønskede

åbenbart ikke at tage nogensomhelst chance. En del af styrken måtte indkvarteres hos byens borgere. Den forøgede vagtstyrke opretholdtes under hele dronningens ophold på Kronborg.

Den rent fysiske isolation var således gennemført, og der foreligger ingen beretning om, at nogen har forsøgt uden tilladelse at komme i kontakt med dronningen. Men hvorledes skulle man forholde sig, hvis der kom breve til dronningen, eller hun selv ønskede at skrive sådanne. En af de første dage under opholdet på Kronborg, bad dronningen frk. Møsting om at skrive et brev til v.d. Osten med anmodning om, at hun kunne komme til at tale med ham. V.d. Osten viste brevet til kongen, som lod melde tilbage 20. januar, at en sådan sammenkomst ikke kunne tillades. Derimod måtte frk. Møsting gerne i brevform fremføre dronningens ønsker overfor v.d. Osten. Hun skulle være til stede hos dronningen, hvis denne ønskede at skrive et brev. Hun måtte ikke læse det, men skulle give agt på, at der ikke ved brevets affattelse blev skrevet andet. Man forstår godt, at det under disse omstændigheder ikke blev til meget brevsriveri. Frk. Møsting havde dog efter dronningens ønske sendt udenrigsministeren endnu et brev, dat. 20. jan., hvori hun på dronningens vegne udbad sig oplysning om kongens tilstand. Hun ville også gerne vide, om kronprinsen behandledes som tidligere, og hun protesterede imod, at hun var berøvet pen og blæk, da hun fortsat gerne ville følge både kongens og kronprinsens tilstand. Det blev der imidlertid ingen mulighed for. Hun holdtes også indtil videre aldeles afskåret fra alle nyheder fra hovedstaden. Hun forsøgte naturligvis at få noget at vide, da grev Holstein og de andre hoffolk ankom til Kronborg. De undskyldte sig imidlertid med, at de var kommet så hurtigt af sted, at de intet vidste. I mere end en måned holdt man hende hen i den mest fuldkomne uvidenhed om hendes nærmeste families skæbne, og om hvorledes de sammensvorne ville behandle Struensee og de andre arresterede. Denne totale uvished har utvivlsomt været en tung byrde for dronningen.

Dette var formodentlig også grunden til, at dronningen foretrak ikke at forlade sine anviste værelser, og at hun i det hele taget foretrak ensomhed og kun i meget ringe udstrækning talte med sine omgivelser. Hauch kunne imidlertid indberette, at den lille prinsesse var hende til stor opmuntring. Hun søgte også at fordrive tiden med læsning, og i Hauchs indberetning fra 13. februar får man at vide, at han har lånt hende bøger fra sit eget bibliotek. Hun havde således gennembladet »Histoire de Vicomte de Turenne« (Turenne var en kendt fransk feltherre), og hun havde nu lånt »Polybe avec les Commentaires militaires de Toland«. Han undrede sig meget over, at dronningen havde lyst til at læse den slags værker og udtrykte samtidig en vis bekymring for, at hvis hun fortsatte sin læsning i samme tempo som hidtil, »får hun snart en ende på min militæriske bibliotek«. Hauch og grev Holstein var

Kronborg slot således som det præsenterede sig på det tidspunkt, hvor Caroline Mathilde opholdt sig her som fange. Hun fik anvist ophold i kommandantboligen, som var indrettet i nordfløjens stueetage (til venstre i billedet). Fot. ved Bodil Barsø efter E. Pontoppidan: Den danske Atlas II, 1765 s. 270.

iøvrigt enige om, at isolationen af dronningen var gennemført til fuldkomnethed. Herom forsikrede de v.d. Osten ved flere lejligheder. På den anden side var de ganske klare over, at en uønsket brevveksling mellem dronningen og personer udenfor slottet afhang af, at man fuldt ud kunne stole på hendes nærmeste daglige omgivelser. Der er imidlertid intet, som tyder på, at de har svigtet den tillid, som magthaverne i København nærrede til dem.

Hvorledes dagligdagen er gået for dronningen og hendes omgivelser vides ikke meget. Under hensyntagen til de særlige forhold har overhofmester Holstein nok forsøgt at gennemføre en hofholdning en miniature, således som man kendte den på Christiansborg. Egentlige tafler har nok ikke været anrettet, men han taler dog i en af sine beretninger om hoffolkernes spisning i »Rosen«. Formodentlig har man under hele opholdet modtaget de fornødne forsyninger fra køkkenet på Christiansborg. Om hele den udkommanderede hofstat har kunnet anvise værelser på Kronborg vides ikke. Det underordnede personale og vagtmandskabet har sandsynligvis været indkvarteret hos Helsingørs borgere. Allerede 19. januar havde Hauch og slotsforvalter Otto Vincens Bartholin efter ordre fra København henvendt sig til byens magistrat for at få den fornødne hjælp til »suitens« indlogering og

husholdning. Magistraten lod svare tilbage, at man »nøjagtigen og med al mulig vigilance« ville levere, hvad der behøvedes.⁸ Man stillede sig også positivt, da en forøgelse af vagttjenesten på slottet fandtes nødvendig, og der måtte skaffes indkvartering for de udkommanderede artillerister og dragoner. Byen modtog da også senere en godtgørelse fra den kgl. kasse på 334 rdl. for afholdte udlæg. Dragonerne forlod først Helsingør 3 dage efter, at dronningen var afsejlet.

3. Der rejses skilsmisssag mod dronningen

De sammensvorne havde allerede om morgenen d. 17. januar 1772 nået deres første mål. Struensee og hans venner sad sikkert i kastellets fangeceller, og Caroline Mathilde var anbragt ligeså isoleret og sikkert på Kronborg. Da dette var overstået, kørte Christian VII, ledsaget af arveprinsen, en tur i hovedstaden og lod sig hylde af befolkningen, som tiljubede ham. Men hvad havde man tænkt sig at gøre med dronningen og de tidligere så mægtige udøvere af den kongelige magt? Den heldigt gennemførte arrestation synes ikke at have formindsket deres forestilling om, hvilke anslag mod kongen og hans hus de nu arresterede storheder havde haft i sinde, og hvad man kunne frygte, hvis de i fremtiden skulle få mulighed for at hævne den mod dem gennemførte aktion. Med frygten var også forbundet et stærkt had til de styrtede og vel også nogen forargelse over det nære personlige forhold mellem dronningen og Struensee og den personlige fornærmelse, man herigennem havde tilføjet den enevældige monark. Enkedronningen og hendes søn kunne vel også nære bitre følelser i anledning af den ligegyldighed og tilsidesættelse, som de sandsynligvis havde været genstand for i de forløbne år. Det er derfor forklarligt, at de nye magthavere ønskede at få gjort op med de faldne, rejse sag mod dem og få dem idømt lovens strengeste straf, som en gang for alle ville umuliggøre deres tilbagevenden til magtens tinde. Med hensyn til dronningen ønskede man heller ikke at ordne sagen i mindelighed. Man krævede en formel skilsmisssedom.

Allerede 20. januar nedsattes en undersøgelseskommission med 8 medlemmer til at forberede sagen.⁹ Blandt medlemmerne var også enkedronningens fortrolige rådgiver, kabinetssekretær Ove Høegh-Guldberg. Valget af ham synes nok angribeligt, da han ikke var jurist som de øvrige medlemmer. Man har formodentlig taget ham med for, at han løbende kunne holde de kongelige herskaber orienteret om undersøgelsens gang. Man foretog til at begynde med en række husundersøgelser hos de arresterede for eventuelt at finde belastende materiale, der bl.a. skulle underbygge en formodning om, at de arresterede havde stræbt kongen efter livet. Denne anklage måtte imidlertid frafalde. Dernæst foretoges en række afhøringer, som skulle belyse Struensees intime forhold til dronningen og dettes varighed. Stillet

overfor de mange belastende vidnesbyrd fra underordnede hoffolk om hans hyppige besøg hos dronningen, søgte Struensee til at begynde med at hen-vise til, at disse besøg var foranlediget af hans stilling som læge. I længden kunne han imidlertid ikke fastholde dette forsvar, og omsider brød han sammen og tilstod grædende, at anklagen om et intimt forhold til dronningen var rigtig. Som undskyldning forklarede han, at han var bukket under for »lejligheden og sin naturlige faiblesse for kvinder«. Også i de følgende dage fortsatte man afhøringerne om forholdet til dronningen, og også grev Brandt blev afhørt. Det hele resulterede i, at Struensee underskrev en skriftlig tilståelse af forholdet.¹⁰

Undersøgelseskommissionen indstillede herefter, at der skulle rejses skilsmissegang mod dronningen. Der nedsattes en ny kommission bestående bl.a. af samtlige højesterets tilforordnede, nogle høje embedsmænd – også gejstlige – til at afsige dom i sagen, og man besluttede, at man skulle søge også at få en klar tilståelse fra dronningen.

Der udpegedes herefter 4 af kommissionens medlemmer til at søge foretræde hos dronningen og forelægge hende Struensees skriftlige tilståelser af henholdsvis 21. og 25. februar. De udvalgte var højesteretsjustitiarius baron Jens Krag-Juel-Vind (1724–76), oversekretæren i danske kancelli, grev Otto Thott, gehejmestatsminister J. O. Schack-Rathlou og generalprokurør Henrik Stampe. De 4 herrer rejste til Helsingør søndag d. 8. marts, henvendte sig til grev Holstein om at udvirke en samtale med dronningen, og denne fandt sted mandag formiddag d. 9. marts. Hidtil havde det været meget småt med, hvad offentligheden havde fået at vide om sagen mod dronningen. Man havde i sin tid fået en kort meddelelse om begivenhederne efter maskeballet og de foretagne arrestationer. Det var også blevet meddelt i pressen, nemlig i »De Københavnske Tidender« under rubrikken »København«, at en inkvisitionskommission var nedsat for at foretage afhøringer af de arresterede i Kastellet. Bladet udkom to gange om ugen, mandag og fredag. Allerede mandag d. 9. marts kunne man i avisen læse, at nogle herrer om søndagen var rejst til Helsingør, og det oplystes desuden, at selskabet bl.a. omfattede oversekretær Thott og gehejmeråd Schack-Rathlou. Den efterfølgende fredag kunne man i bladet tilføje, at højesteretsjustitiarius Jens Krag-Juel-Vind og generalprokurør Stampe havde været med selskabet, og at man var vendt tilbage til København mandag aften. Man oplyste intet om, hvad de fire høje herrer havde foretaget sig, men den interesserede offentlighed har nok gættet sig til det.

Som ordfører for de 4 herrer synes gehejmeråd Schack-Rathlou at være optrådt. Man gav dronningen en oversigt over de vidneforklaringer, som var afgivet, og man oplæste de af Struensee afgivne tilståelser. Man stillede tre spørgsmål til hende, nemlig 1) om hun ville tilstå det samme som Struensee,

Dronning Caroline Mathilde, pastel af H. P. Sturz, 1771, Frederiksborgmuseet. Mon ikke den på Kronborg internerede dronning har vist sig for sine omgivelser i denne mere dagligdags dragt end den officielle, hun bar på maleriet af Jens Juel fra samme år. Se foran s. 97.

2) om forholdet til Struensee ikke havde haft til følge, at hun havde brudt sit afgivne ægteskabsløfte til kongen og 3) om hun ikke ville tilstå, at hun havde forbrudt sit ægteskab med kongen.

Man kan kun tænke sig til, hvilket smerteligt indtryk disse meddelelser må have gjort på den unge dronning, og at Struensees tilståelse må have givet hende et frygteligt chock. Hun synes til det sidste at have håbet, at han ville have holdt stand overfor alle beskyldninger. Hun erklærede da også, at hun ikke mente, at Struensees tilståelse var sand og ikke afgivet frivillig. Hertil svarede Schack-Rathlou koldt og beregnende, at i så tilfælde måtte hun afgive en skriftlig erklæring om, at Struensees tilståelse ikke var rigtig, og at han altså havde løjet om hende. Herved kunne han blive straffet for majestætsfornærmelse. Stillet overfor denne mulighed brød også dronningen sammen, idet hun utvivlsomt håbede ved en tilståelse at kunne redde livet for sin elsker, som hun under ingen omstændigheder havde glemt. Hun tilstod altså og erklærede ja til de to sidste spørgsmål. Hendes udtalelser førtes til protokols, og hun satte sit navn under. Da det var sket, meddelte man hende, at der ville blive rejst retssag mod hende med skilsmisse som

følge, og man bad hende om at udpege en forsvarer. Hertil valgte hun den unge højesteretsadvokat Peter Uldall. Ægteskabssagen blev berammet til at skulle påbegyndes 2. april, og her mødte kammeradvokat Oluf Bang op som anklager, medens Uldall forelæste sit forsvarsindlæg.

Dronningen har utvivlsomt været stærkt chokeret efter sit møde med de 4 kommissærer. Grev Holstein kan 10. marts indberette, at hun havde tilbragt en søvnløs nat, og at hun om morgenen var blevet angrebet af et kolikanfald. Man havde tilkaldt den helsingørske læge, etatsråd J. G. Putscher, som henimod kl. 9 om morgenen havde foretaget en åreladning på armen, hvilket syntes at have lettet hendes tilstand.¹¹ I en ny indberetning fra Holstein, dat. 12. marts, kunne han indberette, at dronningen ganske vist havde det bedre, men at hun var mere urolig end tidligere. Selv om hun nu var oppe om dagen, kunne hun stadig ikke sove om natten. Også Hauch havde bemærket en kendelig ændring i hendes tilstand. I en indberetning af 12. marts skriver han, at den meget markerede uforsagthed, som havde været karakteristisk for dronningens holdning indtil kommissærernes besøg, var veget for en mærkelig uro, som havde haft nogen indflydelse på hendes legemstilstand, men langt mere på hendes sind. Hun sover meget lidt, og hun bliver stærkt oprevet over det mindste, hun hører, slutter Hauch. Men det er vel heller ikke så mærkeligt.

Inden processen gik i gang, fik Uldall kongens tilladelse til at aflægge dronningen et besøg, hvilket fandt sted om eftermiddagen d. 18. marts. Det var et vanskeligt hverv, Uldall havde fået overdraget, og tilmed et yderst prækært, da Christian VII's navn naturligvis måtte holdes helt udenfor proceduren. Der forelå desuden en række vidneudsagn og tilmed to uforbeholdne tilståelser fra de implicerede parter. Uldall opholdt sig 2½ time hos dronningen, der formodentlig først nu har fået en mere detaljeret beskrivelse af, hvad der var foregået, efter at hun var blevet fjernet fra Christiansborg. Han har vel også forberedt hende på, hvilken straf som ventede Struensee. I sin procedure forsøgte Uldall at afsvække de mange tjenestefolks og andres vidnesbyrd, og han understregede dronningens ægte følelser over for Struensee. Sagens udfald var dog på forhånd givet. Sagen endte 6. april med skilsmisse. Hun måtte desuden opgive al arveret efter børnene og i det hele taget forældreretten over dem. Det blev pålagt justitsråd Frederik Horn sammen med Uldall 8. april at forkynde dommen for dronningen. Samtidig lod man hende meddele, at kongen havde bestemt stiftamtmandsboligen i Ålborg – kaldet Ålborghus – til hendes kommende opholdssted. Man var allerede begyndt at foretage de fornødne ombygninger, og overflytningen kunne derfor finde sted i nær fremtid. Regeringen regnede utvivlsomt med, at opgøret med dronningen hermed var afsluttet. Det skulle imidlertid komme til at gå helt anderledes.

4. Den engelske intervention i dronningens sag

Allerede i løbet af dagen d. 17. januar 1772 afgik der fra København med kurér en af Christian VII udfærdiget skrivelse til Caroline Mathildes broder Georg III af England, hvori kongen meddelte, at både alvorlige personlige og politiske årsager havde tvunget ham til at fjerne dronningen fra sin person. Forhåbentlig ville denne nødvendige handling ikke skade hverken det personlige bånd mellem svogrene eller de to nationers gensidige interesser. Brevet sluttede med, at kongen forsikrede sin svoger, at dronningen fortsat ville blive behandlet som majestæt.¹²

Det var de nye magthaveres håb, at man kunne bevare alle spørgsmål vedrørende dronningen som en privat sag mellem de to monarker, og at man ikke behøvede at forhandle denne sag gennem de almindelige diplomatiske kanaler. Indtil videre opretholdt man fra dansk side dette synspunkt, og man benyttede det til at nægte at udtale sig til den engelske gesandt Robert Keith. Man håbede også på den måde at kunne afvise alle ønsker fra hans side om at komme til at tale med dronningen. At man indenfor regeringen var ængstelig for, at gesandten gennem den engelske konsul i Helsingør skulle forsøge at komme i forbindelse med dronningen fremgår af flere bemærkninger i indberetningerne fra Hauch og Holstein. Man holdt nøje udkik med konsulens bevægelser og rapporterede straks til København, når denne fik besøg af en udsending fra København.

Regeringens kurér nåede samtidig frem til London som en kurér fra den engelske gesandt i København, og allerede 29. jan. 1772 kunne Georg III kvittere for modtagelsen af den sørgelige meddelelse. I første omgang medførte dette kun, at han udtalte håbet om, at det gode forhold mellem de to riger kunne bevares, og at han følte sig sikker på den garanti, som den kgl. skrivelse af 17. januar indeholdt, hvori den danske konge lovede at behandle den bortviste dronning, som hendes fødsel kunne kræve.

Samtidig med at denne officielle skrivelse afgik fra London, skrev Georg III også et privatbrev til sin søster, dat. 29. januar, hvori han udtalte sin oprigtige sorg over, at søsterens fjender havde fået kongen til at fjerne hende fra hans person. Hun måtte imidlertid ikke tvivle på, at hun i ham havde en varm advokat, hvis råd – hvis hun havde fulgt dem – kunne have sparet hende for det nu indtrufne uheld. Hendes ægtefælle havde imidlertid forsikret ham om, at der ville blive vist hende al respekt i henhold til hendes rang og fødsel. Han sluttede sit brev med at udtale, at han ville være spændt på at høre nyt fra hende. Også dronningens moder sendte sin datter et brev, dat. 29. jan. Brevet er skrevet på fransk og udtrykker stor medfølelse med datteren og nedbeder himmelens velsignelse over hende. Også hun taler om de »fjender«, der har bragt datteren i ulykke. Ingen af disse to breve nåede

frem til den ensomme fange på Kronborg. De blev liggende i udenrigsdepartementet.¹³

Dronningens moder havde længe været syg, og den ulykkelige hændelse fremskyndede måske hendes livs afslutning. 8. februar skrev Georg III et nyt brev til sin søster, hvori han måtte meddele, at deres moder, efter 11 måneders smertefuld sygdom, var død om morgenen, og at hendes sidste tanker havde dvælet ved hendes datters ulykke (»misfortune«). Dronningens søster Auguste skrev også et brev, dat. London 11. februar, hvori hun udtalte, at hendes søster nok gerne ville erfare, at moderens sidste ord i levende live havde drejet sig om hendes vanskæbne, og at hun, siden hun fik de sørgelige beretninger fra København, hverken havde kunnet sove eller spise. Familiebrevene fra London blev tilsyneladende tilbageholdt nogen tid i København. En indberetning fra grev Holstein meddeler imidlertid, at han efter ordre af 6. marts har afleveret Georg III.s meddelelse om moderens død til Caroline Mathilde. Dronningen havde i første omgang nægtet at underskrive det udkast til en svarskrivelse, som man havde forelagt hende, under henvisning til at hun jo var nægtet al brevskrivning. Hun havde dog til sidst bøjet sig på betingelse af, at det meddeltes v.d. Osten, at hun til at begynde med havde nægtet sin underskrift. Holstein oplyser i samme indberetning, at dronningen, da hun underrettedes om, at der i anledning af moderens død var proklameret hofsorg ved det danske hof, havde erklæret, at efter hendes mening var dyb sorg afskaffet. Hvis der var foretaget en ændring heri, krævede hun at blive underrettet herom. Grev Holstein mente dog nok, at de modtagne ordrer om anlæggelse af hofsorg ville blive fulgt. Det er de nok også, da der ikke er bevaret yderligere oplysninger herom i det foreliggende materiale. Dronningens optræden ved denne lejlighed vidner om, at hun endnu ikke havde opgivet at protestere mod, hvad man forlangte af hende.

I London blev Georg III tilsyneladende mere og mere irriteret over, at han ikke modtog noget brev fra sin søster. Han protesterede overfor Christian VII mod den afbrydelse af hans privatkorrespondance, som man håndhævede, og han sendte også sin søster en meddelelse, dat. 10. marts, hvori han udtrykte håbet om snart at høre fra hende.

Meget tyder på, at den danske regering ikke forhastede sig med at lade dronningen modtage broderens brev. Det var jo i disse dage, at skilsmissegangen gik ind i sin afgørende fase. Omkring 1. april fik dronningens fangevogtere imidlertid besked om, at brevet af 10. marts kunne udleveres dronningen, og at man ville tillade hende at svare. Om morgenen d. 1. april kunne Holstein indberette, at han tidligt om morgenen havde modtaget dronningens signet, som var tilsendt ham med en staldkarl fra Christians-

borg. Efter at dronningen var stået op, havde han givet hende signetet. Hun havde imidlertid svaret, at hun først ville skrive brevet om et par dage, således at det kunne være i København førstkommende lørdag. 4. april sendte Holstein dronningens forseglede brev med signetet til København, hvorefter det er blevet viderebefordret. Brevet, som er skrevet på fransk og dateret »mit fængsel på Kronborg 4. april 1772«, indeholder de eneste autentiske udtalelser fra Caroline Mathilde om hendes ophold på Kronborg indtil da. De har derfor stor interesse. Da hun skrev brevet, var hun ganske klar over, at det nok ville blive åbnet og læst i København inden afsendelsen. Det er det også blevet. Ret sarkastisk slutter hun brevet med en bemærkning om, at hendes segl skal returneres til København sammen med brevet. »Man foregiver«, skriver hun, »at grunden hertil er den, at man så er mere sikker på, at jeg ikke skriver«. Helt har hun åbenbart ikke tabt humøret.¹⁴ Oversat og noget sammentrængt lyder brevet:

Endelig, min kære broder, har jeg fået lov til at besvare Deres brev af 10. marts, hvilket jeg gør med så megen iver, som jeg er ængstelig for, at jeg ikke har modtaget noget svar på det sidste brev, jeg skrev fra Frederiksberg. Det er måske først ankommet efter min ankomst hertil, og man har ikke vidst, hvorledes jeg skulle få det i hænde. Jeg håber, at De erindrer, hvad jeg fortalte Dem, og at De ikke lader Dem påvirke af de beretninger, som man ikke vil undlade at give Dem. Deres ære står for meget på spil i hele denne sag til, at De blot kan optræde som tilskuer og lade Dem nøje med vage løfter om, at man respekterer min rang. Kun De, min broder, kan skaffe mig min frihed. Jeg ville for længe siden have bedt om at måtte tale med Deres minister, men jeg har ikke villet udsætte mig for et afslag nr. 2, da man nægtede mig at tale med v.d. Osten, som man ganske vist ikke kunne vente ville tale mine interesser, når man betænker den stilling, han indtager. Jeg skal ikke fortælle om den uforskammede måde, hvorpå man arresterede mig, jeg nøjes med at sige, at grev Rantzau havde reserveret sig denne fornøjelse, og at han var ledsaget af 3 officerer, som havde vagten på slottet. Send mig snart nogle nyheder om Dem selv, således at jeg påny kan have fornøjelsen af at skrive til Dem og glem ikke vore venner og heller ikke den, som altid vil forblive

Deres mest hengivne søster Caroline Mathilde.

Brevets indhold viser, at Caroline Mathilde endnu ikke havde glemt den frygtelige nat, da der pludselig stod flere officerer i hendes sovegemak, anført af den hende tidligere så sympatisk indstillede grev Carl Schack Rantzau. Mindedes hun stadig de skønne sommerdage i 1770, hvor greven havde stillet sit herresæde Ascheberg til rådighed for hoffet, og hvor hun og Struensee havde sværmet i den store park? Af stor interesse er det endvi-

dere, at Caroline Mathilde direkte appellerede til sin broder: »Kun De, min Broder, kan skaffe mig min frihed«.

Dronningens brev er formodentlig kommet til London omtrent samtidig med, at man erfarede, at der var afsagt dom i skilsmissegagen. Regeringen havde hermed nået sit mål med hensyn til dronningen, og man fandt det derfor ikke nødvendigt at holde den engelske gesandt borte fra Kronborg. Faktisk gav man nu den engelske minister i København Robert Keith frie hænder med hensyn til at besøge dronningen, og man havde heller intet imod, at dronningen gav ham forskellige breve til viderebefordring til familien i London. Georg III og hans regering fik hermed bedre underretning om forholdene omkring denne ulykkelige sag, hvilket gav dem en sikrere baggrund for handling.

Robert Keith havde 10. april om eftermiddagen – to dage efter at skilsmisedommen var blevet forkyndt dronningen – første gang lejlighed til at opsøge Caroline Mathilde. Han blev hos hende i to timer, og ved afskeden meddelte han grev Holstein, at dronningen ønskede, at han skulle komme igen næste formiddag. Han var dennegang lidt over en time hos hende. I sin indberetning til v.d. Osten skriver Holstein 11. april om gesandts 2. besøg, at »da han kom ud fra dronningen, så han munter og fornøjet ud«. På den anden side udtalte Hauch i sin indberetning, at dronningen havde været meget bedrøvet efter gesandts første besøg. Hauch mener, at det skyldtes, at Robert Keith havde måttet fortælle hende, hvad hun ikke tidligere havde vidst, »at Struensee var i fare, og at han kom til at miste livet for den rolle, han havde spillet«. Som kendt endte sagen mod Struensee nogle uger senere med, at han idømtes lovens strengeste straf. Sammen med grev Brandt blev han henrettet på Østerfælled 28. april. 20. april blev den engelske gesandt påny modtaget af dronningen, der udleverede ham et brev, hun havde skrevet. Hendes fangevogtere mente nu ikke mere, at de kunne forholde hende pen og blæk.

Det var også i slutningen af april, at man for første gang lod dronningen forlade de værelser, som hun hidtil havde beboet, og indrømmede hende tilladelse til at opholde sig i kongeetagen ovenover og eventuelt med sine hoffolk foretage mindre spadsereture på den indre fæstningsvold. Man var endog villig til at lade hende flytte op i de kgl. gemakker og eventuelt fyre op i kaminerne.

I mellemtiden var den offentlige interesse og kritik mod behandlingen af den tidligere engelske prinsesse taget til i styrke i England. Under indtryk af denne kritik, modnedes den beslutning, at den engelske konge skulle forlange, at dronningen ikke førtes til Ålborg, men forlod Danmark og fik anvist ophold på et af kongens slotte i hertugdømmet Hannover. Man krævede

desuden, at den kapital, som Caroline Mathilde i sin tid havde medbragt til Danmark, blev tilbagebetalt, og Georg III ville herefter selv drage omsorg for dronningens underhold. Christian VII skulle endelig give afkald på al arv efter sin nylig afdøde svigermoder til fordel for Caroline Mathilde. Tøvende gik den danske regering ind på disse forslag. Da den danske gesandt i London imidlertid kunne indberette, at der var ved at opstå en ganske kraftig uvilje mod Danmark i den engelske offentlighed, og at der cirkulerede rygter om, at man var ved at udruste en større flådestyrke, som med magt skulle befri Caroline Mathilde, bøjede man sig for de engelske ønsker. Man ræsonnerede vel som så, at efter at man havde gennemført skilsmissen, havde man udelukket, at Caroline Mathilde nogen sinde skulle kunne komme til at genvinde sin tidligere position ved det danske hof, og at der ikke var større risiko ved at lade hende tage ophold på et af sin broders nordtyske slotte. Man kunne naturligvis ikke her overvåge alle hendes skridt, således som man ville kunne gøre det på Ålborghus, men man tillagde ikke dette større betydning.

Selv om forhandlingerne mellem den engelske og den danske regering om dronningens fremtidige opholdssted omsider var afsluttet, trak det noget ud med hendes afrejse. Af en indberetning fra Hauch, dat. 29/4, fremgår det dog, at den engelske minister havde været på besøg på Kronborg, og at han havde udtrykt tilfredshed med det arrangement, som var truffet med hensyn til dronningens afrejse fra Kronborg. I de følgende uger, hvor man ventede på de engelske skibes ankomst, er der ikke indsendt beretninger til regeringen fra Kronborg. Først d. 24. maj griber grev Holstein påny til pennen og meddeler v.d. Osten, at den engelske minister dagen i forvejen var kommet til Helsingør og havde udbedt sig audiens hos dronningen. Han var blevet modtaget dagen efter om formiddagen, men havde kun været ½ time hos dronningen. Hun havde skrevet et brev, som han tog med sig tilbage. Holstein vidste ikke, hvem brevet var skrevet til. Der foreligger imidlertid et brev fra dronningen til Georg III, dat. Kronborg d. 24. maj.¹⁵

Af brevet fremgår, at ministeren sandsynligvis har kunnet meddele dronningen, at de engelske skibe kunne ventes i løbet af kort tid. I brevet skriver dronningen, at hun regner med, at det er det sidste brev, som broderen vil modtage fra hende, skrevet i Danmark. Hun kan yderligere berette, at det er hende en trøst ved afskeden fra Danmark at kunne meddele, at begge børnene har det godt. Den lille pige har haft mæslinger, men er nu rask. Hun udtaler også det stille håb, at hun ikke betragter det som helt udelukket, at hun på et eller andet tidspunkt må kunne gense børnene. Hun føjer dog til, at hun ængstes ved den tanke, at man vil ødelægge hendes søn, da det er i magthavernes interesse, at han bliver ligeså let at lede som faderen. Brevet

52315

Dear Brother,

I suppose that this will be the last letter that You will receive from me in Denmark, I have the consolation in leaving this country to know that my Children are in good health. Louisa has had the measles, and have not been well, but we are now both recovered. I do not think it impossible that I may some time or other see them again. I am afraid they will ^{prefer} my Son as it is their interest that he should be as easy to govern as his Father is. receive again my sincerest thanks for Your kind behaviour to me in my misfortunes, and Believe Dear Brother that I shall never cease to be
 Kronborg May 24th 1772. Your most affectionate
 Sister Caroline Mathilde

Gengivelse af brev fra Caroline Mathilde til broderen Georg III af England, dat. Kronborg 24/5 1772. Brevet er skrevet kort før dronningen forlod Kronborg ombord på et engelsk krigsskib. Original i det engelske kongehusarkiv på Windsor Castle. H. M. dronning Elisabeth har givet mig tilladelse til at offentliggøre dette og andre breve.

slutter således: Modtag atter min oprigtige tak for Din venlige optræden under min ulykke. Din mest hengivne søster Caroline Mathilde.

Ganske naturligt kunne hun ikke undlade atter og atter at dvæle ved spørgsmålet, hvad der skulle blive af hendes børn. Håbet om at gense dem gik imidlertid aldrig i opfyldelse.

5. Afrejsen fra Kronborg

Onsdag d. 27. maj ankom den engelske eskadre, som skulle afhente dronningen, til dansk farvand og ankrede op på Helsingør rhed.¹⁶ Regeringen i København havde sendt kgl. jagtkaptajn Conrad v. Schindel til Helsingør for at bistå med evakueringen, og en kongelig chalup var ligeledes stillet til rådighed. Den engelske øverstkommanderende afviste imidlertid al dansk assistance. De britiske skibe og deres officerer skulle nok selv klare alle problemer.

Den engelske eskadre bestod af 3 skibe, nemlig to fregatter og en mindre jagt. Dronningen stod på fæstningsvolden og så skibene komme. Hun var stærkt bevæget.

Eskadrechefen var major Mac Bride ombord på fregatten Southhamton, som var bestykket med 30 kanoner. De to underordnede chefer Davis og Commens kommanderede henholdsvis fregatten Seaford med 20 kanoner og den mindre jagt med 10 kanoner. De engelske officerer gjorde straks efter ankomsten visit i land, og de blev dagen efter præsenteret for dronningen, hvem de hilste knælende. Man gik straks i gang med at forberede afrejsen. Skibene blev provianteret, og dronningens bagage bragt ombord. Hvad hun havde modtaget af smykker efter sin ankomst til Danmark i 1766, afleverede hun. Da det slog om til modvind, måtte afrejsen udsættes. Først lørdag d. 31. maj om aftenen kunne dronningen gå ombord. Inden da måtte den stakels kvinde igennem en ny oprivende scene. Hun havde efter skilsmissemiddelen fået lov til at beholde den ¾-årige prinsesse hos sig. Nu slog imidlertid afskedens bitre time. Opløst i tårer måtte dronningen lægge sin lille datter i generalinde Hauchs arme, og hun kunne næsten ikke holde op med at kysse barnet. Men det var og blev det sidste farvel. Hun skulle aldrig mere gense sin datter. En kgl. karosse, forspændt 6 heste, var ankommet til Kronborg, og det var overdraget dronningens hofdamer frøknerne Schmettau og Sperling at bringe arveprinsesse Louise Augusta tilbage til Christiansborg, hvor hun blev overdraget i enkedronningens varetægt.¹⁷ Den standsmæssige hjemkomst stod unægtelig i skrigende modsætning til den transport, som en kold og mørk januar måned havde bragt hende til Kronborg.

Nogle timer senere meldte eskadrechefen, at dronningen kunne komme ombord. Den engelske konge havde forlangt, at dronningen skulle forlade Kronborg med honnør. Dette indebar bl.a., at nogle af hendes tidligere hof-

Førefilling af Dronning CAROLINE MATHILDES Portreite, fra Cronborg til Zelle.
 1. Cronborg-Festning vor Dronningen residerede fra den 7 Ianua. til den 28 Maj 1772. 2. Helsingörs-Bye som
 ligger i Nörrverdsen. 3. Skibsbroen fra Cronborg, hvor fra Kändas Magtstik oik om Port. 4. Vaadstølet
 som ligger midt i Sundet. 5. den Engelske Eskadre, hvor Dronningen gik om Port. 6. Chalouppen som
 traxte Kändas Magtstik. 7. Helsingörs i Skizze, hvor forbe Pasagen skee.

Samtidigt stik skildrende Caroline Mathildes afrejse fra Kronborg i maj 1772. Øverst i billedet det danske vagtskib i Sundet og til højre i billedet den engelske eskadre. Man ser chaluppen nærme sig for at afhente dronningen og hendes følge, der står oppe på den for tilfældet indrettede skibsbro. Billedsamlingen. Det kgl. Bibliotek.

stat skulle ledsage hende. De udvalgte var grev Holstein-Ledreborg og hofdame frk. Møsting. Sidstnævnte havde faktisk fulgt dronningen fra det øjeblik, hun førtes bort fra Christiansborg, og indtil hun nu forlod Danmark. Major Mac Bride havde på forhånd meddelt, at han havde admiralitetets ordre til kun at modtage dronningen og hendes ledsagende hofdame på sit skib, medens det øvrige følge var henvist til den mindre jagt, som var indrettet med flere kahytter. Den engelske gesandt protesterede, idet han meddelte, at han havde modtaget Georg III.s ordre til at rejse på samme skib som dronningen. Eskadrechefen afviste gesandten's ønske med henvisning til, at han ikke modtog ordrer fra hoffet, men kun fra admiralitetet.

Efter aftale mellem general Hauch og byens magistrat var der draget omsorg for, at ingen både eller publikum kunne overvære afrejsen. Man havde opført en lille bro beklædt med rødt klæde, hvor den engelske chalup kunne lægge til. I sidste øjeblik havde man måttet flytte den på grund af søgangen. I afrejseøjeblikket formeredes en lille procession, anført af de to danske hofmænd grev Holstein og baron Raben. Herefter fulgte dronningen, der gik mellem Hauch og Keith, og den lille procession afsluttedes af frk. Møsting og den unge frk. Margarethe Sophie Hauch, generalens nykonfirmerede

datter i hans ægteskab med Sophie Styrup. Da dronningen var kommet ombord i chaluppen, hejstes kongeflaget, og der afgaves 27 salutskud dels fra fæstningen dels fra det danske vagtskib i Sundet. Afsejlingen måtte imidlertid udsættes, da vinden var slået om i nordvest, og man måtte blive liggende mere end ét døgn. Først mandag formiddag d. 1. juni kunne man stå ud af Øresund for et let sydøstvind. Søndagen havde dronningen delvis tilbragt på dækket, hvorfra hun havde en klar udsigt til det slot, inden for vis mure hun havde tilbragt så mange triste timer. Forude vinkede en uvis, men forhåbentlig bedre fremtid. En sidste æressalut affyredes, da den engelske eskadre omsider lettede.

Der var en person på Kronborg, som havde gået i stor ængstelse i de sidste dage, og det var fæstningens kommandant, general Hauch. Med tydelig lettelse havde han 27. maj indberettet til v.d. Osten, at de engelske skibe var kommet, og at de fremmede officerer havde gjort visit. I første omgang var han yderst tilfreds med deres optræden. Det var høflige og artige officerer, rapporterede han. I en senere beretning benyttede han lejligheden til overfor v.d. Osten at udtale sin anerkendelse overfor Helsingør magistrat for den imødekommenhed, den havde vist ham. Derimod var han ikke længere så glad ved englænderne. Nu kaldte han dem både hovmodige og stolte. Dog havde de taget til takke med de forsyninger, som var blevet bragt ombord. Om dronningen udtalte han, at hun i disse sidste dage havde været meget »toucheret« og havde grædt næsten hele tiden, navnlig da hun måtte aflevere den lille prinsesse og iøvrigt tog afsked med den ene og den anden. Nogen medfølelse med dronningen gav Hauch aldrig udtryk for. Han nøjedes med at skrive: »Gud være lovet, at alting saa vidt er vel overstaaet. Gud give nu, at vinden kun måtte blive god, så de kunne komme bort og ikke forårsage os ny embarrass«.

Dette håb skulle dog ikke helt gå i opfyldelse. Den indtrådte modvind hindrede afsejlingen, og i en sidste rapport, afgivet søndag morgen, gav han påny udtryk for sin ængstelse. Om dronningens afsked gav han den oplysning, at den interimistiske anløbsbro i sidste øjeblik havde måttet flyttes på grund af søen, men alt forløb dog vel, og dronningen blev »på det anstændigste og med største commidité embarqueret«. Det løb tilsyneladende koldt ned ad ryggen på generalen, hvad der kunne ske, hvis dronningen nu blev syg og krævede at blive sat i land. »Jeg haaber næst Guds hjælp, at den cas ej sker, men skete det, så må jeg bede om forholdsordre. Fortryd ikke på, at jeg forespørger mig, thi det er ej umuligt, at sådan en ting kan arrivere, endskønt jeg tror, at de Engelske så længe det nogenlunde muligt er, vil søge at afværge sådant og ganske vist, såsnart det er gørligt, gør deres bedste at komme herfra«. Det havde været et gennemgående træk ved general Hauchs administration af vagten over Caroline Mathilde, at han flere gange havde

følt sig yderst trykket af situationen og havde anset det for nødvendigt at indhente fornødne forholdsordrer. Denne ængstelse bevarede han således lige til det sidste. Det har utvivlsomt været med en lettelsens suk, at han mandag formiddag så den engelske eskadre stå ud i Kattegat og forsvinde fra hans blik.

Det første rejsemål var den lille nordtyske by ved Elben, Stade. Hertil kom man i løbet af et par dage, og 5. juni kunne grev Holstein indberette, at man lykkeligt var ankommet til bestemmelsesstedet, og at han regnede med, at dronningen ville blive en dags tid her, inden hun fortsatte sin rejse. Selv håbede han, at han 6. juni kunne begive sig tilbage til København med de øvrige danske rejseledsagere.

6. Caroline Mathilde kommer til Nordtyskland

Da den danske regering længe havde nægtet at forhandle med England om dronningens fremtid og desuden egenmægtigt havde gennemtrumfet skilsmissesagen, ønskede Georg III, at hans søster for fremtiden skulle tage ophold indenfor det engelske kongehus' besiddelser. Han ville ikke indrømme hende en fremtidig residens i England. Om årsagen hertil kan man anstille forskellige gætterier. Derimod besluttede han at overlade hende slottet i Celle beliggende i kurfyrstendømmet Hannover, som også hørte til hans besiddelser. Da slottet i Celle først måtte gøres i stand til at modtage dronningen, skulle hun indtil videre have ophold på den kgl. jagtejendom Goerde i den sydlige del af Lüneburger hede. Rejsen hertil skulle foretages med en engelsk fregat fra Kronborg til Stade ved Elben og herfra ad landevejen til Goerde.

Man kan ikke sige, at den danske offentlighed var blevet udførligt informeret om dronningens skæbne efter hendes bortfjernelse fra hoffet. Der fremkom ingen oplysninger om skilsmissesagen og den afsagte skilsmisshed. Anderledes med sagen mod Struensee, hvor man både fik kortfattede referater om sagens gang, udførlig meddelelse om dødsdommen og et fyldigt referat af henrettelserne af de to grever på Østerfælled mandag d. 28. april. Meddelelserne om dronningens skæbne er formodentlig gået fra mund til mund, og da tidspunktet for hendes afrejse nærmede sig, fik man mere at vide.

Mandag d. 18. maj kunne de »Københavnske Tidender« således bringe et udførligt telegram fra Hannover, dat. 12. maj. Det fremgik heraf, at en engelsk fregat var afsejlet fra London til Danmark for at afhente dronningen, og at den skulle bringe hende til Elbbyen Stade. Herfra ville hun begive sig til Goerde og senere til Celle. Man kunne også meddele, at den hannoveranske overhofmesterinde enkefru Werpup var udpeget til dronningens fremtidige hofmesterinde, og at hun i nær fremtid ville begive sig til Stade. Det

samme ville hofmedikus Völker og livkirurg Schorre. Også det fornødne køkkenpersonale og øvrige hofofficerter ville indfinde sig i Stade. I samme nr. af bladet havde man også en beretning fra Stade, som oplyste, at dronningens hofstat desuden ville komme til at bestå af 2 hofdamer, 1 kammerherre og nogle kavalerer. Til hofdamer var udpeget baronesse Steinberg, født grevinde v. Platen og enkefrue V. Ompreda, som overskænk baron v. Wangenheim og som kavaler kammerherre Bülow. Alt i alt må man sige, at det var en ganske talstærk hofstat.

Mandag 25. maj kunne avisen bringe yderligere oplysninger fra Stade, afsendt 19. maj. Det hed indledningsvis, at alt nu var forberedt til dronningens modtagelse. Gehejmeråd Bodenhausen ville rejse hende imøde og ledsage hende på det sidste stykke af turen op ad Elben. Ved ankomsten til Stade ville der blive affyret en æressalut fra selve fæstningen og fra Schwingerskanssen. Hun skulle træde af i general Grotes residens, og hun kunne forblive der, så længe hun ønskede. Foran boligen ville der være opstillet en kommando grenaderer med fane. Dronningen ville her få sin hofstat præsenteret, og den videre rejse til Goerde ville foregå ad landevejen. Selve ankomsten til Stade blev aldrig omtalt i de københavnske aviser. Bortset fra nogle korte notitser om dronningens bortrejse fra Kronborg, og den lille prinsesses transport i kgl. karosse fra Kronborg til Christiansborg, er det slut med meddelelser til offentligheden om dronning Caroline Mathilde. Den mest fuldkomne tavshed sænker sig omkring hendes person.

Opholdet i Goerde

Bevarede breve fra Caroline Mathilde til broderen Georg III gør det muligt at berette lidt om hendes ophold på jagtejendommen, som strakte sig fra juni til oktober 1772. Fra opholdet her er bevaret ikke mindre end 16 breve.¹⁸ Straks efter ankomsten 8. juni sendte hun nogle få linier til broderen, hvori hun kort meddelte ham, at rejsen fra Kronborg til Glückstadt havde taget 3 dage og var forløbet udmærket. Hun var kun blevet én dag i Stade, da hun havde været utålmodig efter at nå sit foreløbige opholdssted. Dagen efter skrev hun et mere udførligt brev, hvori hun navnlig udtalte sin store tilfredshed med den engelske ministers optræden overfor hende. Han var åbenbart fulgt med til Goerde, og i brevet gav Caroline Mathilde til kende, at han ikke blot fuldt ud havde gjort sin pligt som kongens udsending, men hans optræden under hele det ulykkelige hændelsesforløb havde faktisk været, som om han hjalp sin egen søster. Endvidere udtalte hun sin store tilfredshed med stedet. Skoven er vidunderlig, og hun er sikker på, at broderen ville synes det samme, hvis han kom på besøg på Goerde, hvilket hun meget håbede. Man forstår dronningens begejstring ved at have forladt Kronborg og på ny at kunne bevæge sig frit i naturen. Hun havde altid elsket færd i

fri luft, og ridning havde været en foretrukken beskæftigelse. Det var der måske også mulighed for. Det omtaler hun imidlertid ikke. Brevet slutter med nogle anerkendende ord om de damer, som kongen har udpeget til hendes opvartning. De gør alt, hvad der står i deres magt, for at tilfredsstille hende.

Under opholdet i Goerde havde Caroline Mathilde nogle gange besøg af sin søster Augusta, født i 1737 og i 1764 gift med Carl Wilhelm af Braunschweig-Wolfenbüttel. I august-september synes besøget at have været af længere varighed, og i et brev til broderen dat. 9. sept. fortæller hun, at hun savner hende meget, da de var sammen det meste af dagen. Hun havde imidlertid overladt hende en af sine hofdamer, fru de Bohlen, som gerne ville gå tur med hende i det frie og havde lovet at blive hos hende, indtil hun rejste videre til Celle. Hun havde iøvrigt hørt fra Celle, at der arbejdedes energisk på slottet, og hun håbede, at hun snart kunne komme af sted. En anden fjernere slægtning aflagde ligeledes besøg hos hende, nemlig prins Charles af Meklenborg. Georg III.s dronning Sophia Charlotta var datter af hertugen af Meklenborg-Schwerin. Til hendes opmuntring havde hendes svigerinde, den engelske dronning sendt hende en række musikallier, for hvilke hun takker i brev af 4. aug. Senere sendte hendes broder en række engelske bøger, som hun også med glæde modtog, da hun, som hun skriver i sit takkebrev af 17. okt., læser meget.

Ikke alene følte Caroline Mathilde stor taknemmelighed over for sin broder, og hvad han havde gjort for hende. Hun var imidlertid også ængstelig for, at hun skulle foretage noget, som han eventuelt ikke ville billige. I adskillige breve forelægger hun ham opståede problemer og ønsker hans kommentar, inden hun foretager sig yderligere. Desværre synes hans breve til hende ikke mere at eksistere. Efter ankomsten til Goerde blev arven efter dronningens moder tilsyneladende udbetalt til hende (brev af 29. juli). Hun ønsker også at få at vide, hvor mange penge hun kan trække på rentekammeret i Hannover, da hun nødtigt vil overskride den sum, som er fastsat til hendes underhold. Da der gik rygter om, at Christian VII lå for døden, ønskede hun sig broderens forhåndsmeddelelse om, hvorledes hun skulle anlægge sorg, og desuden var hun interesseret i at få hans vurdering af, hvilke personer hun kunne omgås, når hun kom til Celle. Det virker unægtelig overraskende, at hun i et brev af 10. okt. udbeder sig hans reaktion på et forslag fra hende om at engagere den tidligere finansdeputerede C. A. Struensee til at tage sig af hendes økonomi, eller som hun udtrykker sig, »at ordne alle mine forretninger« (»to settle all my affairs«). C. A. Struensee var også blevet fængslet og forhørt sammen med sin broder gehejmekabinetministeren, men var atter frigivet, da man ikke kunne påvise noget strafværdigt i hans embedsførelse. Han kom dog aldrig i tjeneste hos Caroline Mathilde.

Af og til berører dronningen i sine breve de fraværende børn. Hun modtog

kun få oplysninger om deres skæbne, og – hun skriver – som regel skuffedes hun, når posten kom, og der ikke var noget nyt om dem. Hun synes regelmæssigt at have fulgt med i avisernes politiske meddelelser om forholdene i København, og hvad hun heraf kunne erfare om kongens tilstand. 12/8 skriver hun om et verserende rygte gående ud på, at kongens helbred var dårligt. I samme brev beretter hun, at hendes lille datter måske skal opdrages på Vallø. Det tror hun dog ikke kan være rigtigt. I et nyt brev af 2/9 fortæller hun, at der verserer rygter om, at man vil sende den danske konge til Italien. Det kan kun betyde, at de vil prøve at skaffe ham af vejen (make away with him), mener hun. I brev af 3/10 meddeler hun sin broder, at man ruster sig til krig i Danmark. Hun tænker straks på sine stakkels børn og udtaler et stille håb om, at de var ude af det hele. Hvilket udfald den eventuelle krig ville få, var hende ganske ligegyldig. Ganske naturligt gik hendes tanker ofte til børnene, men nærmere oplysning syntes hun ikke at være kommet i besiddelse af. Hvem der har bragt de mange rygter til torvs, som hun beskæftiger sig med i sine breve, kan ikke fastslås. Det kan naturligvis blot være avisoplysninger.

En af de personer, som hun også traf i Goerde, og som hun oftere skulle få besøg af efter ankomsten til Celle, var hendes tidligere overhofmesterinde Louise v. Plessen, som efter sin bortvisning i 1768 først fra hoffet og senere fra Danmark havde taget ophold i Celle, hvor hun døde 1799. Caroline Mathilde omtaler hendes korte besøg hos hende i et brev af 29. juli og skriver om hende, at hun var blevet gammel. Hun skulle ikke desto mindre komme til at overleve Caroline Mathilde i mere end 24 år.

Endelig var ombygningsarbejderne på slottet i Celle afsluttet, og i et sidste brev fra Goerde, dat. 17. okt. 1772 kunne hun meddele sin broder, at afrejsen til Celle var fastsat til den 20. okt. Når det havde trukket ud, skyldtes det bl.a., at »malerduften« i de renoverede gemakker havde været alt for stærk. Hun kunne også berette, at det endelig var lykkedes hende at få engageret en æresdame, nemlig frk. Lützwow fra Meklenborg. Mange af hendes breve fra Goerde havde faktisk drejet sig om hendes tilsyneladende ret store vanskeligheder med at få engageret de fornødne fremtidige opvartende damer og kavalerer.

Byen Celle

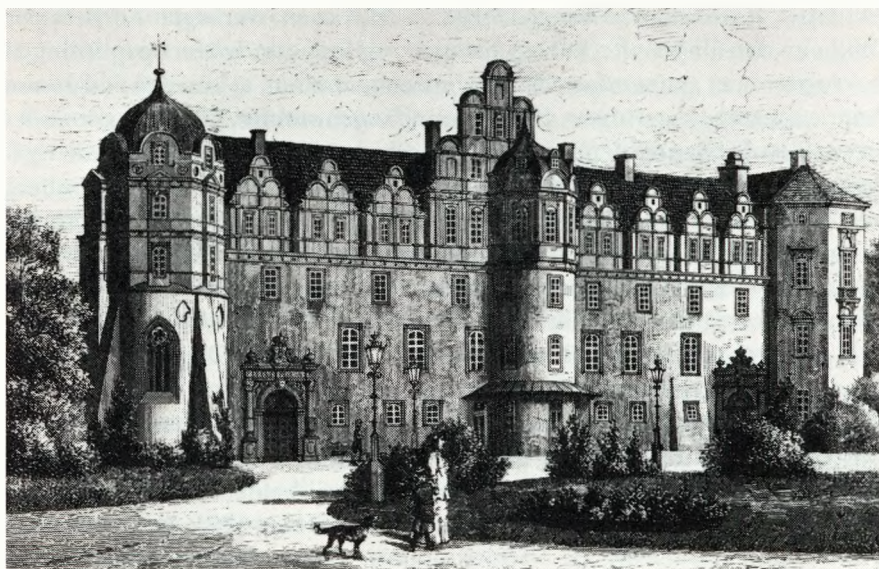
Allerede i middelalderen havde den driftige handelsby Celle ved sammenløbet af floderne Aller og Fuhse været et vigtigt økonomisk knudepunkt.¹⁹ Navnlig spillede kornhandelen en betydelig rolle. Celle var derfor også tidligt (1378) blevet valgt som residensby for de forskellige hertugfamilier, som havde kæmpet om magten i hertugdømmet Lüneburg. Luthers forkyndelse fandt varm tilslutning i Celle, og hertug Wilhelm den Yngre, gift med

en datter af den danske konge Christian III, var en overbevist Lutheraner. Wilhelm den Yngre efterlod sig 7 sønner, og for at undgå en opsplitting af hertugdømmet gennemførte han en bestemmelse om, at kun den ældste søn kunne overtage regeringen. Havde denne ingen sønner, gik hertugdømmet over til en broder og dennes mandlige efterkommere. Slægten havde ligeledes herredømmet i det syd for Celle beliggende hertugdømme Calenberg med byen Hannover som hoved- og residensstad. I slutningen af 1600-tallet regerede hertug Georg Wilhelm i Celle og Ernst August i Hannover. Det var under hans regering, at kejseren tildelte regenten i Hannover kurfyrsteværdighed. Hertug Georg Wilhelm havde ægtet en fransk hofdame af en gammel huguenotisk slægt ved navn Eleonore Desmiers d'Olbreuse og havde med hende ingen sønner, men to døtre. For at få hende anerkendt af sin slægtning kurfyrst Ernst August i Hannover, aftaltes et ægteskab mellem datteren Sophie Dorothea og den hannoveranske arveprins Georg Ludvig, hvorved hertugdømmet Lüneburg ved Georg Wilhelms død ville blive forenet med kurfyrstendømmet Hannover. Dette skete i 1705, og byen Celles stilling som residensby var hermed ophørt. Dog vedblev enkehertuginde Eleonore at benytte slottet i Celle som residens. Hun døde imidlertid i 1722.

Da den engelske trone blev ledig i 1714, var den nærmest arveberettigede kurfyrst Georg Wilhelm, og som Georg I besteg han den engelske trone. Hans arveret byggede på, at hans moder var datterdatter af den engelske konge Jakob I, der i 1603 efter dronning Elisabeths ønske havde overtaget den engelske trone. Jakob I var som bekendt søn af Maria Stuart og havde en årrække som Jacob VI været skotsk konge. Ved Georg Wilhelms overtagelse af kongemagten i England knyttedes kurfyrstendømmet Hannover og det hermed forbundne gamle hertugdømme Lüneburg til det engelske kongerige, en forbindelse som varede indtil den engelske kong Vilhelm IV.s død i 1837 og dronning Victorias tronbestigelse. Adskillelsen på det tidspunkt mellem de to rigsdele skyldtes forskellig arvefølge. I kurfyrstendømmet (eller kongedømmet) Hannover kunne kun mandslinien udøve regeringsmagten. Georg III's stilling som overhoved for kurfyrstendømmet Hannover var baggrunden for, at han kunne anvise sin søster Caroline Mathilde slottet i Celle som fremtidig residens.

Slottet i Celle

Slottet i Celle var igennem århundrederne blevet udbygget af de skiftende regerende hertuger.²⁰ I sin endelige udformning ved 1600-tallets udløb fremstod det som et firelænget kompleks med omtrent lige høje fløje og omsluttende en indre slotsgård. Østfløjen med indgangsporten havde front mod byen, og fra de forskelalige etager i denne fløj havde man en udmærket udsigt mod byen med de mange gamle bindingsværkshuse, rådhuset og

Slottet i Celle i den nuværende delstat Niedersachsen. Caroline Mathilde residerede her fra okt. 1772 til sin død i juni 1775. Hun havde sine gemakker i den del af slottet, som er gengivet ovenfor. I hjørnetårnet til venstre var slotskapellet indrettet i stueetagen, og i etagen ovenover findes i dag de offentligt tilgængelige mindeværelser for dronningen. Fra sine vinduer kunne hun se ud over byen Celle med de mange endnu eksisterende gamle bindingsværkshuse. Det kgl. Biblioteks billedsamling.

byens hovedkirke. Stort set er udsigten oppe fra slottet mod byen den samme, som da Caroline Mathilde flyttede ind. Den ovenfor nævnte hertug Wilhelm den Yngre havde stået for opførelsen af det pragtfulde slotskapel med den pompøse altertavle, hvor han og hans hustru ses knælende på hver sin sidefløj af altertavlen. Under hertug Georg Wilhelm havde slottets indre gennemgået en omfattende renovering. En række franske og italienske kunstnere var blevet indkaldt, som navnlig udsmykkede de hertugelige gemakker i slottets nordfløj. Det var også Georg Wilhelm, der indrettede et fornemt hofteater, som endnu eksisterer og stadig anvendes til sit formål. Årene 1665–1705 var slottets glansperiode. Efter enkehertuginde Eleonores død i 1722 sænkede stilheden sig om det gamle residensslot, og pragtgemakkerne stod delvis uden liv. En del af slottets lokaliteter anvendtes som domstolslokaler.

Inden Caroline Mathilde kunne overtage sin nye bolig, var en hovedistandsættelse nødvendig, og som vi har set, gennemførtes den i løbet af sommeren 1772. Det var ikke meningen, at Caroline Mathilde skulle residerere i den egentlige fyrstefløj. Derimod overlod man hende en række ge-

makker i øst- og sydfløjen. Idag er fire af disse tilgængelige for publikum, og der er på væggene ophængt en række billeder og samtidige stik, som fortæller dronningens dramatiske skæbne. Billedmaterialet stammer i væsentlig grad fra to danske samlere, nemlig boghandler Svend Aage Meyer og P. Regnar Jensen. Sidstnævnte har også skænket slotsmuseet kopier af den danske hofmaler Jens Juels malerier af dramaets hovedpersoner: Caroline Mathilde, Christian VII og J. F. Struensee. Det store hjørneværelse, som måler ca. 9×11 m, findes lige over slotskapellet. Foruden billeder rummer dette gemak en del møbler, som formodes at have stået i dronningens værelser. Der findes også her – i en særlig montre – en selskabskjole i rødt silkedamask, som ligeledes formodes at have tilhørt Caroline Mathilde. I dette hjørnegemak findes vinduer både mod øst og mod syd, og efter traditionen skal dette værelse have været dronningens yndlingsgemak. Det var udstyret med en rummelig karnap, hvorfra der var en udmærket udsigt både mod byen og til den skønne slotspark, som lå op mod slottets sydføj. Man kan forestille sig, at dronningen ofte har siddet i denne karnap og nydt udsigten. Sandsynligheden taler for, at hun har kunnet disponere over andre gemakker end de, som idag er tilgængelige for besøg, men hvilke vides ikke. Formodentlig har også en del af hendes ganske omfattende hofstat haft lejligheder på slottet. Der var nemlig draget fornøden omsorg for, at hun stedse var omgivet af en passende opvartning for en dronning.

Hoffet i Celle

Af en bevaret lønningsliste fra 30/5 1775 fremgår det, at fru Cathrine Charlotte Ompteda, f. v. Horst (1734–1811), enke efter den i 1768 afdøde baron Conrad Engelbert Ompteda til Merson, stod i spidsen for dronningens hofstat med titel af overhofmesterinde, bistået af hofdamerne v. Lützwow og v. Rixleben.²¹ Desuden bestod hofstaten af overhofmester v. Hohnhorst, en kammerherre og en kammerjunker samt en hofskriver. Ikke mindre end to livlæger og en kirurg var knyttet til hoffet i Celle. Af det underordnede personale kan nævnes to pager og en pagehofmester, to kammerfruer (svarer formodentlig til de danske kammerjomfruer), en kammertjener og to garderobejomfruer. Den ene af kammerfruerne hed Møller og sagdes at stamme fra København.²² Desuden opregner fortegnelsen en maitre d'hôtel, en køkkenskriver, en frisør og en hoffourer. At der var normeret et talstærkt køkkenpersonale er forståeligt, da der skulle sørges for mad og drikke til dette omfattende personale. Lønningslisten nævner en konditor med en kvindelig medhjælper, en kældermester ligeledes med medhjælper, en sølvtjener, en sølvvaskerinde, en mundkok, to assisterende kokke, 2 køkkendrenge og en køkkenfrue, hvad denne sidstnævnte person så har skullet beskæftige sig med. Det store, gammeldags slotskøkken eksisterer endnu og kan besigtiges

under den officielle rundgang på slottet. Når man har set det, forstår man, at dets daglige drift har krævet et stort personale. Til dronningens og hofpersonalets opvartning var desuden engageret 2 løbere og 10 lakajer, en pageopvarter, to slotsvægttere og to fyrbødere. Endelig nævnes en såkaldt »Altfrau« og hendes 3 medhjælpere, benævnt »Altmagd«. Flere af de her opregnede hofffunktionærer har utvivlsomt haft familie, og det er vel tvivlsomt, om de alle har været bosat på slottet. Som tilfældet var i København, kunne flere af de gifte have deres bolig ude i byen. Som hofpræst eller »Beichtvater« fungerede generalsuperintendent Jacobi. Endelig kan nævnes, at dronningen havde overtaget opdragelse og forsørgelse af en ung adelsdame frk. v. Bennigsen, hvem der var tilsikret en livsvarig pension efter hendes død. I denne forbindelse skal også nævnes, at fru Ompteda havde datteren Amalie Isabella Ompteda, der i 1772 var 5 år gammel, og som formodentlig har boet på slottet. Hun var født i 1767 og blev senere hofmesterinde for de danske prinsesser Juliane og Charlotte, døtre af arveprins Frederik.

Økonomien omkring hoffet i Celle

Det indgik i aftalen mellem England og Danmark, at den danske regering skulle tilbagebetale den medgift, som Caroline Mathilde havde haft med sig, da hun blev gift med Christian VII. Den bestod af 40.000 pund Sterling (som den engelske kroners bidrag) og 40.000 Thaler (som kurfyrstendømmet Hannovers ydelse). Efter aftalens ordlyd skulle denne medgift betales senest 1. jan. 1773, men den blev faktisk udbetalt allerede i sommeren 1772. Når medgiften var returneret, skulle Georg III overtage forsørgelsen af sin søster for resten af hendes levetid.²³

Af bevaret regnskabsmateriale fremgår, at rentekammeret i Hannover på kongens ordre betalte samtlige dronningens udgifter fra det øjeblik, hun steg i land i Stade og indtil hendes død i Celle i foråret 1775.²⁴ Det fremgår af disse regnskaber, at opholdet i Stade, rejsen herfra til Goerde via den lille by Winsen (an der Lutze) beløb sig til 36.519 Thaler. Fra okt. 1772 og indtil dronningens død i foråret 1775 beløb de samlede udgifter sig til 137.392 Thaler. I regnskaberne skelnes der mellem perioden før og efter 1. aug. 1773, da dronningens egen hofstat begyndte, som det hedder. Der var nemlig 27. maj 1773 sluttet en højtidelig overenskomst mellem Georg III og hans søster vedr. hendes fremtidige underhold. Caroline Mathilde havde måttet love at betale udgifterne ved omvekslingen til Thaler af den tilbagebetalte medgift. Beløbet skulle forvaltes af rentekammeret i Hannover, og kapitalen tilhørte Kongen og Rentekammeret, når Caroline Mathilde døde. Hendes børn kunne ikke gøre noget krav gældende på livrente eller kapital, da det var kommet det danske kongehus til gode, at Georg III havde påtaget

sig søsterens forsørgelse, så længe hun levede. I overenskomstens § 6 lovede Caroline Mathilde i et og alt at respektere den indgåede aftale.

Den omvekslede kapital beløb sig til 265.537 Thaler, og heraf ville der blive udbetalt 1/10 hvert år eller 26.535 Thaler. Udbetalingen ville finde sted kvartalsvis med 6.633 Thaler hvert kvartal. Af de aflagte regnskaber fremgår det, at den væsentligste udgift var selve hofholdningen, incl. kostpenge til nogle af hofbetjentene, nemlig ca. 18–19.000 Thaler. Endvidere var der også en ret betydelig udgift nemlig ca. 3.000 Thaler til indkøb af kul og brænde, og endelig krævede driften af selve hofmarskallatet godt 2.000 Thaler årlig. Dronningens rent private udgifter syntes ikke at være afholdt over dette regnskab. Formodentlig er sådanne betalt med de renteindtægter, som hun oppebar, bl.a. af den kapital hun havde arvet efter sin moder, og som er anslået til ca. 8.000 engelske pund. Disse penge synes at være anbragt i obligationer, hvoraf hun modtog renter.

Ankomsten til slottet i Celle

Det var tirsdag d. 20. oktober 1772, at Caroline Mathilde ankom til Celle og tog sin nye bolig i besiddelse. Der synes ikke bevaret nærmere oplysninger om selve ankomsten, men hun kan dog meddele sin broder, at prins Carl ledsaget af 3 meklenborgske prinsesser havde været til stede ved ankomsten. De var dog straks efter taget videre til Hannover.²⁵

Borgerskabet i Celle gav hende en hjertelig modtagelse. I dagens anledning var forfattet forskellige hyldestdigte til den nyankomne. I et af det hed det: »Durch uns, o Königin, jauchst Zelle seinen Seegen«. Naturligvis var det en begivenhed, som beboerne i Celle måtte glæde sig over, at de for fremtiden skulle huse en søster til deres fjerne landsherre i London. Når byens købmænd i deres hyldest til dronningen bl.a. udtalte: »Sie kehrt zu uns, die Sonne goldener Zeiten«, tænkte man vel ikke blot på den naturlige glans, en dronnings nærværelse kastede over byen, men også på den saltvandsindsprøjtning byens næringsliv kunne forvente som følge af, at Celle efter årtier på ny var ophøjet i residensbyernes række. Efter en lille uges ophold i Celle sendte Caroline Mathilde 26. oktober et brev til sin broder i London, hvori hun på ny takkede ham for alt, hvad han havde gjort for hende. Hun havde forefundet alt i den bedste orden.

Caroline Mathildes ophold i Celle kom kun til at vare ca. 2½ år, idet hun allerede døde 10. maj 1775, godt to måneder før sin 25-års fødselsdag. Der er ikke bevaret mange meddelelser om hendes ophold her. Der gik kun få breve fra hende til broderen i London. Af og til fik hun besøg af sin søster, og hun foretog også visse udflugter både til Monbiliant og til Herrenhausen med den smukke park udenfor Hannover. Hun meddeler også broderen,

Georg III (1738–1820), konge af England og kurfyrste af Hannover. Han var broder til Caroline Mathilde og havde efterfulgt sin farfader Georg II på tronen i 1760. Engelsk stik, 1782.

hvad hun erfarer om børnenes skæbne i København. Således giver hun i et udførligt brev fra 25. okt. 1774 (se s. 137) udtryk for sin store bekymring. Efter hvad hun har erfaret, er både Christian VII.s og kronprins Frederiks helbredstilstand ængstende. Hertil kommer desuden, at arveprins Frederik netop har giftet sig, og det må naturligvis øge hendes bekymring for sønnens videre skæbne. Hvor let kan man ikke tage livet af ham, uden at nogen opdager det. Bag hendes uro lå naturligvis en evigt nagende uro for, at en eventuel fødsel af en søn i arveprinsens ægteskab skulle lokke hans fader og vel navnlig enkedronning Juliane Marie til at rydde den lille kronprins af vejen, således at kronen kunne overgå til arveprinsen og hans efterkommere. Caroline Mathilde appellerede derfor til sin broder som en følsom fader at give sin udsending i København ordre til at holde sig nøje underrettet om begivenhedernes udvikling med hensyn til kronprinsens skæbne. Brevet slutter med nogle oplysninger om, at der har verseret rygter i Hamborg om en revolution i København og om kongens død, men hun mener, at disse urigtige oplysninger blot har været publiceret for, at magthaverne i København kunne få et indtryk af, hvorledes man i en sådan situation ville reagere, hvis de forsøgte at sætte deres planer igennem. Som flere gange før, erklærer

Caroline Mathilde sin forventning om, at broderen aldrig ville svigte hendes tillid til ham.

Det er forståeligt, at den hårdt prøvede og ensomme kvinde og moder tilbragte mange ængstelige timer, når rygter gik om forestående uroligheder i København. Hvad skulle der under sådanne forhold blive af børnene? Hvem skulle beskytte dem? Hendes ængstelse gjaldt i første række sønnen. Ville hendes fjender prøve at rydde ham af vejen? At hun ved meddelelsen om arveprins Frederiks bryllup med den meklenborgske prinsesse, som fejredes 21. okt. 1774, så en ny fare dukke frem, forstår man. Hvad hun naturligvis ikke kunne vide var, at ægteparret først i 1786 fik deres første levedygtige arving, den senere Christian VIII. Hendes ængstelse for hvad der kunne ske var vanskelig at betvinge, og det stod hende lysende klart, at man ikke kunne forvente nogen positiv indgriben til fordel for hendes søn fra faderens side. Det er derfor ikke mærkeligt, at hun lyttede til de meddelelser, som kom hende for øre, at nogle venligtsindede personer havde fundet sammen med det formål at føre hende tilbage til København og indsætte hende som formynder for sønnen, indtil han kunne overtage den enevældige kongemagt. Kunne en sådan plan gennemføres, kunne hun selv påtage sig ansvaret for sønnens fremtid. Om hun virkelig har troet på, at en sådan plan kunne realiseres, har vi ingen sikre vidnesbyrd om, men at hun gav den sin støtte er åbenbart.

7. Planer om at gøre Caroline Mathilde til formynder for sin søn

Det hører med til en skildring af Caroline Mathildes sidste leveår at redegøre for en plan, som havde til formål at føre hende tilbage til København og indsætte hende som midlertidig regent, indtil den mindreårige kronprins blev myndig. Allerede kort efter dronningens ankomst til Celle havde en kreds af unge mennesker med tilknytning til det danske hof og centraladministrationen fundet sammen med det formål at føre dronningen tilbage. Der er intet, der tyder på, at de »sammensvorne« fra efteråret 1772 nåede længere end til at diskutere muligheden. Nogen henvendelse til dronningen synes ikke at have fundet sted. Planerne var imidlertid ikke helt opgivet, og i efteråret 1774 dukkede de op igen, idet de samme personer nu fik en mulighed for at kontakte dronningen og også knytte forbindelse med Georg III i London. Alt blev imidlertid til intet, da dronningen pludselig afgik ved døden 10. maj 1775.

Hovedkilden til belysning af kupplanens første fase er en beretning, skrevet af en af deltagerne, nemlig forfatteren og embedsmanden August Hennings (1746–1826). Hans beretning er forfattet ca. et halvt århundrede, efter at begivenheden fandt sted og dateret 24. juni 1821.²⁶ Den er ret kortfattet

og lidet troværdig, idet den omtaler begivenheder, som forfatteren først langt senere kan have fået kendskab til. Dog tør man nok tro på, at de personer, hvis navne bringes i forbindelse med kupplanen, er rigtige. Hennings' beretning har siden dens fremkomst været hyppigt benyttet i dansk historiskrivning. Kendskabet til den sidste fase af kupplanen bygger på en helt anden kilde. Den er langt mere udførlig og støttes af samtidige breve. Man har hidtil betragtet den som ret fantasifuld, og det skal ikke nægtes, at den kan læses som en spændende roman. Helt uden jordforbindelse er den nu nok ikke. Beretningen indgår i den engelske rejseskribent sir Nathanael Wraxalls i 1815 offentliggjorte meget populære memoireværk. En hastig præsentation af de »ungdommelige« kupmagere vil være på sin plads.

Som hovedpersoner nævner Hennings foruden sig selv den jævnaldrende Ernst Schimmelmänn (1747–1831), som han havde kendt i adskillige år, og med hvem han opretholdt en omfattende korrespondance. De to unge mennesker var dybt rystede over Caroline Mathildes brutale bortførelse fra slotet og indespærring på Kronborg slot. De var meget kritiske overfor de nye magthavere, og de mødtes i et fælles ønske om at medvirke til, at Caroline Mathilde kunne indsættes som midlertidig regent for sin 4-årige søn. Hennings var af uddannelse jurist og var i 1771 blevet arkivar ved det tyske kammer under Rentekammeret. Han udnævntes 13. nov. 1772 til legationssekretær i Berlin og fik 20. nov. ordre til at tiltræde sin post. I sin beretning fortæller han, at han straks efter ankomsten til Berlin opsøgte den derværende engelske minister Harris (senere lord Malmesbury), som han fortalte om kupplanerne. Den engelske gesandt var meget interesseret, og det kunne måske lønne sig engang ved lejlighed at undersøge, om han i sine indberetninger til Foreign Office i London har omtalt Hennings henvendelse. I efteråret 1774 hjemkaldtes Hennings fra Berlin og udpegedes 5. maj 1775 til chargé d'affaires i Dresden, en stilling han varetog indtil 1776, da han fik overdraget et embede i økonomi- og kommercekollegiet under Ernst Schimmelmänn. Det kan være rigtigt, at han i efteråret 1772 har ført forhandlinger i Hamborg med nogle medvidere i kupplanerne, men hans diplomatiske sendelse til Berlin må have udelukket en mere aktiv deltagelse i planlægningen.

Den anden hovedperson var den unge baron Ernst Schimmelmänn. Han var søn af monarkiets indflydelsesrige økonomiske rådgiver grev Heinrich Schimmelmänn (1724–82), der ønskede, at sønnen skulle forberedes til en fremtidig stilling indenfor den økonomiske centralforvaltning. Han sørgede derfor for, at han fik en passende uddannelse, og 7. april 1773 blev han medlem af overskattedirektionen og 28. april 1775 assessor i skatkammerdirektionen. Den unge Schimmelmänn synes under hele foretagendets forløb at have været den centrale københavnske sammensvorne. Hvem han iøvrigt

har haft kontakt med indenfor administrationen er ukendt. Helt alene har han vel ikke optrådt.

Derimod synes han at have opretholdt en vis forbindelse med baron Fred. Ludvig Ernst Bülow (1738–1811), der havde været staldmester under Caroline Mathilde, og som havde deltaget i det kgl. taffel, som fandt sted umiddelbart før det skæbnesvangre maskebal på Hofteatret. Efter dronningens fængsling havde han forladt hovedstaden og boede nu i Altona. Hennings fortæller, at Schimmelmann i efteråret 1772 sendte ham til Altona for, at han kunne kontakte Bülow. Denne introducerede ham for en anden af dronningens tro tilhængere, nemlig grev Ferdinand Ahlefeld (1747–1815), der af uddannelse var officer, og som fra 1768 havde været knyttet til hoffet i København. Han var en fejret kavaler og meget teaterinteresseret. Ofte havde han været Christian VII.s medspiller i de forestillinger, hvor kongen yndede at optræde. Også han havde efter katastrofen i januar 1772 forladt København og taget ophold i Altona. Når Hennings i sin beretning antyder, at man allerede på det tidspunkt havde kontakt med Georg III, og at han, Hennings, var udset til at føre korrespondancen med den engelske konge, må man nok stille sig tvivlende. Én ting er imidlertid givet. Vi møder de samme personer i 1774–75, som allerede var inde i billedet i 1772.

Godt to år efter hofrevolutionen i 1772 kom en ung englænder til København, og nærmest ved et tilfælde blev han indblandet i kupplanerne.

Nathanael Wraxall indblandes i kupplanerne

Nathanael Wraxall var født i 1751 i Bristol i en tilsyneladende solid borgerlige familie.²⁷ Han gik i skole i sin fødeby, men om hans tidligste ungdom vides ikke meget. Han var levende interesseret i at opleve den store verden, og inden sit fyldte 20. år tog han til Bombay i Indien og var i et par år i det østasiatiske kompagnis tjeneste. Han var tilbage i London i 1772, besøgte derefter Portugal og foretog i foråret og sommeren 1774 en lang rejse, som førte ham først til Danmark og derfra gennem Sverige og Finland til St. Persborg, gennem de baltiske lande og videre til Nordtyskland. Efter hjemkomsten fra denne rejse udsendte han i begyndelsen af året 1775 en rejsebeskrivelse i form af 19 breve, sendt til en ukendt ven. Bogen var velskrevet, indeholdt adskillige anekdoter og blev en publikumssucces. Det var på tilbagevejen fra denne rejse, at han i Celle blev modtaget af Caroline Mathilde og senere i Hamborg blev kontaktet af de »sammensvorne«, men herom tier rejseberetningen ganske. I de følgende år foretog han talrige rejser i forskellige europæiske lande og indsamlede på disse et omfattende materiale af historisk og aktuel politisk karakter. Navnlig interesserede han sig for forskellige hoffers tilværelse. I hans omfattende forfatterskab spiller anekdoten en fremtrædende rolle. Det gælder også hans ret nærgående skildring af Georg III.

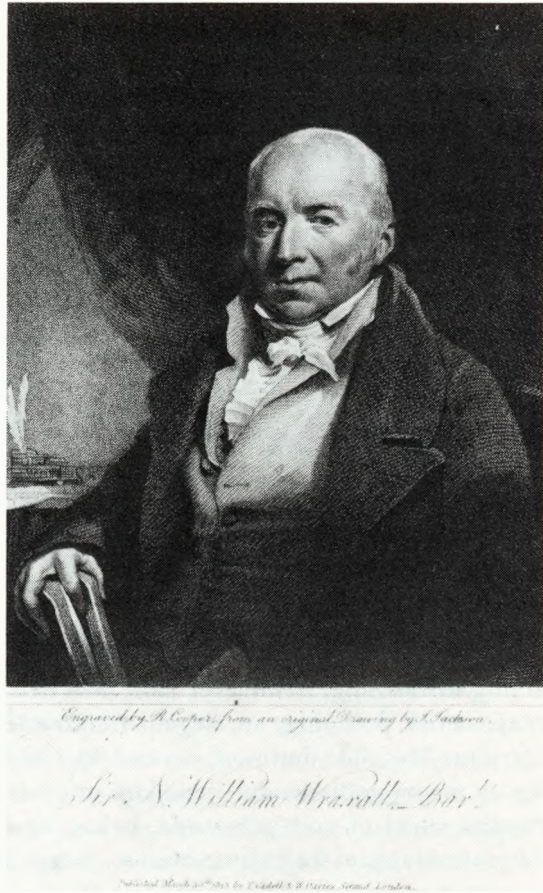
Hans fremstilling er et resultat af en hurtig iagttagelsesevne og i mindre grad båret af dyberegående undersøgelser, og flere af bøgerne blev genoptrykt i flere oplag. Fra 1780–94 var han medlem af underhuset og en varm tilhænger af William Pitt den yngre (1759–1806). En kritiker har udtalt, at hans pen var springende, men næsten altid underholdende.²⁸ På sine ældre dage blev han adlet (baronet), og han døde i 1831 omtrent 81 år. Dødsfaldet indtraf i Dover, da han var på vej til Neapel, et vidnesbyrd om hans usvækkede interesse for rejser.

Det var om morgenen d. 19. april 1774, at Wraxall ankom til Helsingør ombord på det engelske skib *Friendship*.²⁹ Han optog straks kontakt med den engelske konsul Fenwick og besøgte Kronborg. Som englænder var han interesseret i at se det slot, hvor Caroline Mathilde havde været holdt som fange. Han konstaterede, at hun havde boet i kommandantboligen, men han benyttede lejligheden til at besøge de kgl. gemakker, som han karakteriserer som »udstrakte, umøblerede, hæslige, tomme vægge, aldrig varme i juli«. ³⁰ Han forlod Helsingør i løbet af aftenen og ankom til København tirsdag nat og tog ophold på et hotel med udsigt til Christiansborg slot.

Han opholdt sig i København en måneds tid, og besøget er skildret i 5 breve, idet han først fortsatte til Sverige 13/5 1774. Han besøgte forskellige københavnske seværdigheder og foretog også en kort rejse til Roskilde, Frederiksværk, Fredensborg og Hørsholm, da han var specielt interesseret i at besøge de kgl. slotte. Hans beretning om København kunne nok fortjene at blive kendt i videre kredse. Han nævner ikke, hvilke personer han fik kontakt med med undtagelse af kunstkammerforvalter Lorenz Spengler (1720–1807), som ledsagede ham til den kgl. malerisamling på slottet og formodentlig også til kunstkammeret. Han var meget interesseret i at skaffe sig en fyldig redegørelse for de begivenheder, som havde ført til Caroline Mathildes bortvisning, og han beretter udførligt herom. Hvem der har givet ham disse oplysninger, røber han ikke. Hans beretning bringer kun lidt om dronningen, men desto mere om de to grevers barske endeligt. Han valfartede med gysen til stedet, hvor deres afpillede knogler stadig kunne beskues. Han fortæller videre, at offentligheden var yderst kritisk over for den siddende regering, og han bringer en ganske interessant, men nærgående kritik af Christian VII.s muligheder for at øve nogen virkelig indsats i regeringsarbejdet. Han udtaler sig også meget kritisk om arveprinsen, hvis kongelige herkomst er hans eneste berettigelse til at udøve politisk indflydelse. Når man tænker på den succes, denne rejseskildring fik, må redegørelsen for forholdene ved det danske hof og beskrivelsen af Struensees skæbne have bidraget til at nedsætte det danske monarki og dets konge i den engelske offentligheds øjne.

På hjemrejsen fra St. Petersborg besøgte Wraxall Narva, Königsberg, El-

Vedstående billede af sir N. William Wraxall blev fremstillet af Robert Cooper og anvendt ved 1. udgaven af Wraxall's erindringsværk, udgivet 30/3 1815 af T. Cadell & W. Davies, Strand London. Erindringsværket er en hovedkilde til belysning af forhistorien til den mislykkede plan om at føre Caroline Mathilde tilbage til København og gøre hende til formynder for den 6-årige kronprins Frederik. British Museum, London.

bing, Dantzig og rejste videre gennem Pommern. Han tilbragte et par dage sammen med hertugen af Meklenborg-Strelitz og ankom søndag d. 18. sept. 1774 til Celle. Dagen efter blev han præsenteret for Caroline Mathilde og deltog i det sædvanlige middagstaffel. Man må formode, at dronningen ivrigt har udspurgt ham om forholdene i København. Herom fortælles dog intet i rejseberetningen. Om opholdet i Celle, som varede 3 dage, gives ikke mange oplysninger. Han fortsatte rejsen via Verden og Bremen til Hamborg, som han nåede omkring månedens udgang. Beskrivelsen af Hamborg er også ganske kort, og naturligvis indeholder rejseberetningen intet om hans samtaler med grev Bülow og Ernst Schimmelmann i Hamborg og hans fornyede besøg i Celle 9. og 24. oktober. Han synes at være ankommet til London 15. november, og man må gå ud fra, at han i den følgende tid har været travlt optaget af at tilrettelægge sin rejsebeskrivelse til udgivelse. Den

udkom i London i begyndelsen af året 1775 og måtte hurtigt genoptrykkes.

Først 40 år efter at Wraxall var blevet indblandet i planerne om at føre Caroline Mathilde tilbage til Danmark, løftede han sløret for disse. Redegørelsen er optaget i det store erindringsværk, som udsendtes under titlen »Historical memoirs of my own time« i to bind, og som i sin oprindelige udgave udsendtes i 4 oplag. Når værket først udsendtes i 1815, hænger det sammen med, at det indeholdt en meget nærgående skildring af Georg III, som forfatteren først ønskede offentliggjort, efter at kongen på grund af sin sindsygdighed havde måttet overgive kongemagten til sin søn. Til grund for den følgende fremstilling er anvendt en speciel amerikansk udgave af værket, som udkom i 1845 i Philadelphia under titlen »Posthumous memoirs of his own time«, og som er identisk med den engelske 2. udgave.³¹

Wraxalls 1. besøg i Celle

Den engelske rejsebogsforfatter er tilsyneladende den eneste, der har givet en personlig skildring af dronningen under opholdet på slottet i Celle. Selv om man ikke i detaljer kan eftergå hans meddelelser, har de alligevel sin betydning, fortalt som de er af et øjenvidne. For Wraxall var det nærliggende at drage en sammenligning mellem Marie Antionettes skæbne og Caroline Mathildes, men der var forskel mellem de to fyrstinder. Begge havde personlig tiltrækning, fremhæver han, men den første havde fra naturen »en majestætisk holdning, en elegant fremtræden og en ganske særlig ynde. Caroline Mathilde derimod, om end ikke fuldkommen i sin optræden, venlig og meget nedladende, ejede kun ungdommens sædvanlige udstråling, fremhævet af et godt udseende, behagelige træk og en fyldig skikkelse. Begge anklagedes for galante eventyr. Begge styrtedes fra tronen, blev arresteret og underkastet de alvorligste forhør«.³² Men her hører parallellen mellem de to også op, fortæller han. Caroline Mathilde undgik gennem sin broders indgriben den straf, som ramte den franske dronning. Det er ganske interessant at notere, at også Wraxall i sin skildring af Caroline Mathilde har heftet sig ved hendes fyldige skikkelse (embonpoint). Det har også andre bemærket.

Fra Wraxalls andet besøg i Celle stammer en skildring af et dagligt taffel på slottet i Celle. Et sådant billede af dagliglivet kendes ikke andetsteds fra og har derfor en ikke ringe interesse.³³

Det hørte til hofetiketten i Celle, at alle fremmede, der tilsagdes til middagstaflet, som også her var hovedmåltidet, først skulle modtages i dronningens daglige gemak. Dronningen var den pågældende dag ikke alene, idet hun havde besøg af sin søster, arvehertuginde af Brunsvig. Middagstaflet fandt sted kl. 2 om eftermiddagen, og deltagerne samledes lidt før det tidspunkt. Antallet af hofembedsmænd udgjorde ca. 10. Når taflet var meldt

Portrætmedaillon af Caroline Mathilde, malet af Carl D. Voigt i 1774. Formodentlig er det et af de sidste portrætter, som eksisterer af dronning Caroline Mathilde. Portrættet bekræfter rigtigheden af den engelske forfatter Wraxalls bemærkning om dronningens fyldige skikkelse. Frederiksborgmuseet.

rede, bevægede selskabet sig ind i spisesalen, hvor de to kongelige søstre indtog deres pladser midt for den ene langside af bordet. Begge sad på to smukke lænestole. Den fremmede gæst var anbragt lige over for dronningen på den modsatte side af bordet, og konversationen gik livligt. Efter tafler gik man tilbage til dagligstuen for at indtage kaffen. Under denne del af tafler sad de to søstre ned, medens resten af selskabet stod i en kreds udenom dem. Når kaffen var drukket, trak søstrene sig tilbage til deres private gemakker. Hvad Wraxall angår, tog han tilbage til sit hotel for at afvente besked fra dronningen på det budskab, han havde bragt med fra Hamborg, og som det var lykkedes ham under modtagelsen i dagligstuen at overbringe dronningen, uden at søsteren havde opdaget det. Det var den almindelige opfattelse, at hun havde til opgave at følge Caroline Mathildes gøren og laden og indberette til broderen. Vi vil nu i detaljer følge Wraxalls beretning om hans virke i dronningens sag.

Da Wraxall første gang mødte dronningen, og hun hørte, at han agtede sig til Hamborg, anmodede hun ham om at skaffe oplyst hos den engelske minister Mathias i Hansebyen, hvornår et planlagt besøg af en fransk skuespillertrup kunne finde sted i Celle. Under en middag i Hamborg hos en af byens fremtrædende borgere mødte han forskellige danske, som interesse-

ret spurgte nyt om dronning Caroline Mathilde. En af dem var den senere gehejmelegationsråd J. P. Texier (1738–1818), der tidligere havde været i familien Schimmelmanns tjenste, havde ledsaget Christian VII på hans store udenlandsrejse og fra 1771 været inspektør ved de kgl. franske skuespil ved hoffet. Fra 1774 havde han virket som generalrevisor ved det kgl. lotteri, som havde sit hovedsæde i Holsten. Texier fortalte Wraxall, at der eksisterede en gruppe danske, som ønskede at føre dronningen tilbage til København, og han spurgte, om han var villig til at virke som mellemmand mellem gruppen og dronningen. Han måtte imidlertid optræde med den største hemmelighedsfuldhed. Wraxall stillede sig straks til disposition. Efter at have givet sit tilsagn havde han samtaler med både grev Bülow og Ernst Schimmelmann. I første omgang bad man Wraxall om at aflægge et nyt besøg i Celle og forespørge dronningen, om hun overhovedet kunne tænke sig at vende tilbage til København. Svarede hun bekræftende, måtte man anmode hende om at søge støtte til planens gennemførelse hos Georg III.

Wraxall indleder pendulfart mellem Celle, Hamborg og London

Man kan undre sig over, at Wraxall på intet sted i sin lange beretning nævner andre »kongerigske« sammensvorne end Ernst Schimmelmann. Den vigtigste person, han fik forbindelse med i Hamborg, var grev Bülow, men der nævnes også andre. Således fik Wraxall på et vist tidspunkt at vide af Bülow, at den »norske vicekonge« var positivt indstillet. Hermed kan vanskeligt være ment andre end prins Carl af Hessen, der fra 1772–74 havde haft bopæl i Norge som overgeneral over de norske tropper. Han havde nu taget ophold i Slesvig, men bevarede stadig sin militære stilling i Norge. Desuden nævnedes Bülow to yderligere tilhængere af kupplanen, nemlig guvernøren over Rendsborg fæstning Ludvig v. Køller-Banner og kommandanten over Glückstadt fæstning, generalmajor Carl Wilhelm v. Sames. Den førstnævnte havde, som omtalt foran, medvirket ved Struensees arrestation i jan. 1772, men var hurtigt faldet i unåde hos de nye magthavere og derfor forflyttet til Rendsborg. Det havde unægtelig været mere interessant at erfare, hvem Schimmelmann samarbejdede med i København, men på det punkt lades man helt i stikken.

Wraxall drog herefter tilbage til Celle, hvortil han ankom 9. okt. Han medbragte den ønskede besked om teaterbesøget, og gennem kammerherre v. Seckendorf anmodede han om audiens, således at han personligt kunne overrække den ønskede oplysning. Han blev tilsagt til det ovenfor skildrede middagstaffel, og herunder fik han også mulighed for skjult for omgivelserne at overrække dronningen en af ham selv forfattet skrivelse indeholdende den af grev Bülow ønskede erklæring. Gennem v. Seckendorf fik han senere på dagen besked om, at dronningen var rede til at vende tilbage til

52347

Dear Brother

Since the last letter I wrote You I have heard so many
frightful accounts from Copenhagen, that I can no longer be
imparting them to You, who are the only friend I have
to who I can complain, without fearing that my
frequent repetitions on so dismal a subject, should alter
Your friendship for me. The weak constitution of the
King, and P. Fredericks Marriage, makes my anxiety
for my Sons life, grow every day stronger: how easily
they ^{could} make an end of him, without it being known,
particularly as there is nobody to keep them in fear.
A tender Father as You are can not be surpris'd at
the grief that I must feel for the Kings situation,
for Gods sake order your Resident to have a constant
eye upon those that are about him, it is the only
way to save him, for my Enemies are gone to far
to stop at any crime that brings their designs
about. The news of a Revolution, and of the Kings
Death was publickly talk'd of at Hamburg last week,
it has proved false, but I fear the noise was spread
by themselves, to see what effect it would make

in ~~the~~ Countries, and chiefly to know what part You
would act if they could make their plan succeed, I
have no other hope I repeat it again but in Your
friendship for me, and am perswaded that with the
principles You have, you will never abandon
so near a relation, and one who is so sincerely
attached to You, as is Your

most affectionate Sister

Caroline M.

Celle Oct. 25 1774.

Gengivelse af brev fra Caroline Mathilde til broderen Georg III af England, dat. Celle 25/10 1774. I brevet udtrykker dronningen sin store ængstelse for, at børnene skal lide overlast fra hendes fjenders side. Hun anmoder broderen om at befale den engelske minister i København at have et vågent øje med kronprinsens omgivelser. Original i det engelske kongehusarkiv på Windsor Castle.

København. Med denne besked vendte Wraxall tilbage til Hamborg, hvor han havde et nyt møde med Bülow, som fremhævede, at det ville være nødvendigt at få et tilsagn fra Georg III om positiv støtte. Han mente også, at dronningen måtte anerkende, at Wraxall personligt forelagde Georg III planen. Dette krævede en ny rejse til Celle, hvortil Wraxall nu ankom 24. okt. For ikke at vække mistanke, indskrev han sig som fransk købmand og tog ind på en kro i byens udkant. Gennem v. Seckendorf arrangeredes et møde med dronningen i den såkaldte franske have. Hun akom til rette tid, spadserede fra indgangen til den lille pavillon i haven og havde her en lang drøftelse med Wraxall. Hun lovede selv at skrive til kongen, til lord Suffolk og til baron de Lichtenstein, en Hannoveraner som stod i høj gunst hos Georg III. Når Wraxall kom til London, skulle jordbunden således være godt forberedt. Han havde aftalt med Bülow, at de skulle mødes på poststationen Zahndorf midtvejs mellem Hamborg og Celle, da Bülow ønskede hurtigst muligt at få besked om dronningens stillingtagen. Fra Zahndorf tog Wraxall direkte tilbage til London, hvortil han ankom 15. november. Han optog straks kontakt med v. Lichtenstein, som frarådede et besøg hos lord Suffolk. Han alene skulle forsøge at forhandle spørgsmålet med den engelske konge. Denne nægtede imidlertid at modtage Wraxall, da han ønskede at kunne erklære, at han aldrig havde modtaget nogen agent fra Celle. Det kunne vanskeliggøre de politiske forbindelser med Danmark, hævdede han. Allerede heri kunne der ligge et forvarsel for de indviede om, at kongen ikke var altfor begejstret for hele planen. I hvert fald havde han til hensigt at stille sine betingelser for en eventuel medvirken. De sammensvornes tålmodighed blev sat på en ganske svær prøve, da kongen på ingen måde forhastede sig. Først i begyndelsen af februar 1775 kunne v. Lichtenstein meddele den kgl. resolution, formuleret i 4 punkter. Som det væsentligste godkendte kongen, at der blev gjort et forsøg på at føre hans søster tilbage til København og indsætte hende som midlertidig regent, dog på den udtrykkelige betingelse, at man ikke tog en blodig hævn over de nuværende magthavere. Han ønskede ikke en gentagelse af den barbariske fremfærd, som var bragt i anvendelse over for greverne Struensee og Brandt, og som havde fremkaldt en udbredt international forargelse. De nuværende magthavere skulle blot fjernes. Betingelse nr. 2 gik ud på, at når kuppet var gennemført, skulle den engelske minister i København offentlig bekendtgøre, at Georg III havde godkendt kuppet. Som punkt 3 udtalte kongen, at han ikke på forhånd ville yde økonomisk støtte, men senere afholde samtlige udgifter. Som et 4. punkt lovede han at opretholde kuppet og forsvare det, eventuelt ved en engelsk militær indgriben. Kongen forlangte endelig, at dronningen som den første skulle godkende disse betingelser, som derefter kunne forelægges Bülow.

Påny begav Wraxall sig til Celle, hvor han ankom 17. februar 1775. Rejsen

var besværlig på grund af store oversvømmelser i Nordtyskland som følge af stærk og vedvarende regn. Han kontaktede påny v. Seckendorf, der fik arrangeret et møde med dronningen i et afsides værelse i slottet. Dronningen udtalte sin skuffelse over, at Wraxall ikke var blevet modtaget af kongen, og at denne ikke ville love finansiel støtte. Hun erklærede, at hun ikke havde til hensigt at straffe hverken enkedronningen eller arveprinsen. Hun gik derefter over til endnu engang at skildre, hvad der var sket på slottet efter maseballet. Samtalen varede over to timer og blev afbrudt af dronningen, da hun ikke vovede at blive længere væk fra sine værelser. Om aftenen modtog Wraxall gennem v. Seckendorf dronningens skriftlige bekræftelse på Georg III.s betingelser.

Turen gik derefter til Hamborg, hvor Wraxall havde et nyt møde med Bülow, der var noget skuffet over den engelske konges krav. De måtte imidlertid forelægges i København, hævdede han. Der gik et par uger, inden man havde den københavnske reaktion. Man kunne her give fuld tilslutning til punkt 1 og 4, og man tog med beklagelse til efterretning, at der ikke kunne gives forhåndstilsagn om økonomisk støtte. Punkt 2 fandt man derimod helt uantagelig. Man gjorde gældende, at man havde den fornødne magt til at gennemføre kuppet, men man kunne måske ikke opretholde den nye regering. Man måtte derfor kræve, at den engelske gesandt straks tonedede rent flag. Skete det ikke, ville man kunne tro, at det hele var iværksat uden hans vidende. Hvis han derimod, når de sammensvorne besatte slottet, åbent henvendte sig til hoffet og meddelte, at hele aktionen var billigt af den engelske konge, og at han ville gøre sit til at sikre kuppet, ville al modstand opføre. I Hamborg traf man herefter den beslutning, at det københavnske forslag skulle forelægges Georg III. Man ønskede desuden dronningens udtrykkelige tilsagn om, at hun ville komme til København, såsnart kuppet var gennemført.

Endnu engang begav Wraxall sig til Celle, hvortil han ankom natten mellem 21. og 22. marts. Mødet med dronningen fandt den gang sted i biblioteket. Hun lovede at skrive et nyt brev til sin broder, og hun bad Wraxall om at meddele Bülow, at hun var rede til at rejse til København. Hun understregede imidlertid, at hun ikke var sin egen herre, og at hun ikke kunne forlade Celle uden broderens tilladelse. Hun boede jo på hans slot, men hun skulle straks skrive det ønskede brev til kongen. Gennem v. Seckendorf modtog Wraxall dagen efter dronningens brev til kongen.

Det var sidste gang Wraxall mødte Caroline Mathilde, og der kan være grund til at berette, hvilket indtryk dronningen gjorde på ham ved denne lejlighed. »Hun var elegant klædt i purpurrød atlask, og enten havde hun, eller også virkede hun på mig ved en majestætisk holdning, blandet med nedladdenhed, ganske ulig en almindelig kvinde af selskabet«. ³⁴ Samtalen

varede ca. 2 timer. Efter at de presserende opgaver var løst, begyndte en mere almindelig konversation, »og da Hendes Majestæt ikke tilkendegav nogen hensigt at afslutte den, forblev vi sammen til ca. 11, da jeg vovede at spørge hende, om hun ønskede, at jeg skulle trække mig tilbage. Hun godkendte det, idet hun dog først pålagde mig, stadigt og nøjagtigt, at holde hende underrettet om enhver hændelse, som måtte indtræffe, som om hun håbede, at min fraværelse ville være af kort varighed. Da hun var rede til at forlade mig, åbnede hun døren, men holdt den tilbage, som om hun ville forlænge sit ophold. Måske så hun denne aften aldrig så tiltrækkende ud som i denne stilling og i denne dragt. Hendes ansigtsudtryk, opmuntret ved udsigten til den sig nærmende frigørelse fra Celle (som i realiteten kun var et tilflugtssted og en forvisning), og idet hun tog forskud på sin genindsættelse på Danmarks trone, lyste op i et smil; og hun forekom at være ved bedste helbred«. ³⁵

Der er ingen mulighed for at eftergå denne skildring. Den kan lyde nok så dramatisk. På den anden side er den vel psykologisk forklarlig. Den unge kvinde måtte være dybt grebet af muligheden for at kunne vende tilbage til København og hermed at få udsigt til igen at kunne agere på en større scene end på det afsides beliggende provinsslot. Når Wraxall taler om hendes glæde ved den forestående tilbagevenden til den danske trone, var det nok ikke det, hun først og fremmest havde i tankerne. Mere sandsynligt er, at hun i første række tænkte på børnene og hendes mulighed for at kunne sikre deres fremtid. Dette synspunkt bestyrkes ved de to breve, som er bevaret fra hendes hånd netop fra denne periode, hvor hun gennem Wraxall blev holdt løbende orienteret om det planlagte forsøg på at få hende tilbage til København. De to breves indhold bidrager i høj grad til at bestyrke rigtigheden af væsentlige punkter i Wraxalls beretning.

Det første af dronningens breve til Georg III er dateret 25. okt. 1774 og handler om nogle foruroligende rygter om Christian VII.s svigtende helbred og meddelelsen om arveprinsens ægteskab. Meddelelsen herom øgede dronningens ængstelse for den lille prins. Hvor let kunne magthaverne ikke tage livet af ham, uden at det behøvede at blive bekendt, og navnlig hvis de ikke frygtede nogen. Hvad Caroline Mathilde forestillede sig i sin nød og kvide, var, at både kronprinsen og hans fader kunne blive ryddet af vejen, hvorefter tronen ville overgå til arveprinsen og hans eventuelle efterkommere. Dronningen opfordrede derfor kraftigt sin broder, hvem hun karakteriserede som en blid og kærlig fader (»a tender father«) til at befale den engelske gesandt i København at holde et vågent øje med de personer, der omgav kronprinsen. Det er den eneste måde, man kan redde ham på, hævdede hun. Dronningens brev var skrevet umiddelbart efter, at hun havde haft sit hemmelige møde med Wraxall i den franske have. Som omtalt foran (s. 128)

Dear Brother, 52348

The D^y Nobility having through a letter which was delivered to me Yesterday by the same person, carried their first demand to England, desired me most humbly to back this Request to You, I could not refuse the doing it, though I fear, I go rather farther than it may be Your approove of, the justice, that appears in their whole plea and Behaviour, will I hope be a sufficient excuse for me. if that which they desire with so much warmth, is not intirely against the promises You have made, I join in their request to entreat by this means to forward this scheme for my Sons happiness. They will most likely not have the Courage to desire You to write a few lines, ^{yourself} to Your Resident at Cop- to stand by them when the blow has been struck, as that is one of their greatest wishes.

I take the liberty to name it, particularly, as it is to go through the hands of Your Secretary of State, and therefore cannot pass for a Minut Act. I am ever Dear Brother,

Your most affectionate Sister

Caroline Mathilda.

Celle March 25th 1775.

Gengivelse af brev fra Caroline Mathilde til Georg III af England, dat. Celle 25/3 1775. I brevet beder hun sin broder om at opfordre den engelske minister i København til at stå ved de mænds side, som har besluttet at fremme hendes søns lykke, og at træde frem, når slaget er slået. Original i det engelske kongehusarkiv på Windsor Castle.

havde han bedt hende om at bekræfte sit løfte om at ville komme til København og desuden at henvende sig til Georg III for at få hans billigelse heraf. I brevet nøjedes hun imidlertid kun med at anmode broderen om at pålægge gesandten at holde øje med kronprinsen. Endnu omtaler hun ikke – i hvert fald ikke direkte – de igangværende kupplaner. Det gør hun imidlertid i det brev, hun afsendte 25. marts 1775 til Georg III, og som blev overgivet Wraxall til viderebefordring til kongen. Brevet lyder således:

»Min kære Broder. Den d[anske] adel har gennem et brev, som blev overgivet mig igår af den samme person, som bragte deres første krav til England, ønsket, at jeg i al ydmyghed skulle understøtte deres anmodning til Dig. Jeg kan ikke nægte at gøre det, selv om jeg frygter at strække mig videre, end Du vil anerkende. Den retfærdighed, som lyser ud af hele deres plan og optræden, håber jeg må være en tilstrækkelig undskyldning for mig. Hvis ikke det, de ønsker med så megen varme, er ganske og helt mod de løfter, som Du har gjort, slutter jeg mig til Deres anmodning og bønfalder Dig om på denne måde at fremme denne plan til min søns lykke. Højest sandsynlig vil de ikke have mod til at bede Dig selv skrive nogle få linier til Din minister i København, om at stå ved deres side, når slaget er blevet rettet, således som det er deres største ønske. Jeg tager mig den frihed at nævne det, da det ikke er meningen, at den skal gå gennem Din statssekretær og derfor ikke kan betragtes som en ministeriel handling. Jeg er, min kære broder, Din mest hengivne søster Caroline Mathilde.«

Med dette brev i lommen og ligeledes med et brev fra Bülow til Georg III, hvori han på de sammensvornes vegne opfordrede kongen til at befale sin gesandt i København at træde frem uden tøven, når man havde gjort sig til herre over regeringen, tog Wraxall tilbage til London, hvor han ankom 5. april. Baron Lichtenstein havde på det tidspunkt forladt London, men efterladt en besked om, at Wraxall trygt kunne henvende sig til den hannoveranske chargé d'affaires Hinuber, som ville drage omsorg for, at brevene ville blive overgivet kongen. Med nogen tøven udleverede han Hinuber brevene, idet han dog samtidig selv skrev et til kongen, hvori han anmodede om en privataudiens. Han fik aldrig noget svar fra højeste sted, hvad han også var forberedt på. Da Hinuber nogle uger senere, nemlig 21. april, meddelte ham, at han ikke havde modtaget nogen besked fra kongen om hele sagen, underrettede Wraxall i breve til dronningen, v. Seckendorf og Bülow, hvorledes sagerne stod. Samtidig spurgte han, om han påny skulle komme til Tyskland eller blive i London og gøre et nyt forsøg på at komme til at tale med Georg III. 10. maj svarede Bülow, at man tilrådede ham at forblive i London. Bülow meddelte samtidig, at alle forberedelser til kuppet fortsatte.

Da Wraxall 19. maj kom hjem til sin bolig i Jermyn Street, blev han modtaget af sin tjener med besked om, at dronningen var død. I første omgang

troede han, at det drejede sig om den engelske dronning, men det var Caroline Mathilde. Kort tid efter bekræftedes underretningen, idet han erfarede, at meddelelsen også var givet Georg III under en ridetur, at den havde grebet ham dybt, og at han straks havde afbrudt rideturen. Først d. 25. maj modtog Wraxall et brev fra v. Seckendorf om dødsfaldet, og samtidig kunne han oplyse, at en kurer fra London havde overbragt v. Lichtenstein i Hannover et brev fra Georg III til Caroline Mathilde. Det havde først nået hende, da hun lå på sit yderste. Det var derfor aldrig blevet åbnet, tilbagesendt v. Lichtenstein, der atter havde sendt det tilbage til Georg III. Dets indhold er ukendt, men Wraxall mener, at kongen havde svaret positivt. Det må imidlertid stå for hans egen regning. 1. juni modtog Wraxall også et brev fra Bülow, som dels udtrykte fortvivlelse i anledning af det katastrofale dødsfald dels oplyste, at man da døden indtraf netop var ifærd med at fastlægge datoen for kuppet. I sin kommentar udtaler Wraxall, at der var al mulig grund til at tro, at kuppet ville blive en succes. Han mener også, at den omstændighed, at Caroline Mathilde ikke kom til at vende tilbage til Danmark, medførte en varig engelsk uvilje mod Danmark. Denne uvilje medførte i første omgang, at man ikke ønskede, at kronprins Frederik kunne ægte en engelsk prinsesse, da et ægteskab blev aktuelt, og senere Englands fjendtlige optræden i 1801 og 1807.

8. Dronninge Caroline Mathildes død

Caroline Mathilde døde 10. maj 1775 godt to måneder før sin 25-års fødselsdag. Hun havde indenfor det sidste halve år to gange været syg og sengeliggende, men hver gang var hun kommet over det. Denne gang var sygdommen mere alvorlig. Efter alt at dømme blev hun angrebet af skarlagensfeber, og hun døde efter få dages sengeleje. Den lokale kirkebog oplyser, at hendes lig allerede kl. 11 om aftenen på selve dødsdagen blev bragt til den fyrstelige gravkælder under kirkens kor.³⁶ Den foreløbige kiste blev senere erstattet af en kostbar og rigt udsmykket sarkofag af porfyr. Gravkældereren med sarkofagen er nu offentlig tilgængelig og tæt pakket med kister med lig af den regerende hertugfamilie. I samme gravhvelving hviler også den ovenfor s. 123 omtalte prinsesse Dorothea og hendes gemal.

Om dødsårsagen skrev forfatteren Carl Bernhard i 1841 i en fortælling om Struensee-tiden med titlen »Gamle Minder«, at dronningen havde påtaget sig et sygt barns pleje sammen med moderen.³⁷ Barnet var angrebet af feber, og lægen havde erklæret barnets sygdom for meget smitsom. Meget melodramatisk skildres videre, at barnet udåndede i dronningens arme, »en salvet hånd udøvede en barmhjertig søsters kald og trykkede hendes øjne til. Få dage efter var Caroline Mathilde ikke mere«.

På Augustenborg slot sad den afdøde dronnings aldrende datter enkeher-

tuginde Louise Augusta. Hun læste denne beretning og skrev følgende til historikeren Laurits Engelstoft (1774–1851): »Min moder fik sin død deraf, at hun, som aldrig havde set et lig, trods alle forestillinger fra hendes omgivers side, ville se en af pagerne som død af fresler (skarlagensfeber) og hentedede sig selv fresler«. ³⁸ Den ovenfor omtalte lokale kirkebog oplyser, at dronningens page H. W. v. Gustedt var død af fresler godt 14 dage før dronningens død. Dette synes at bekræfte datterens udsagn. Det pludselig og hele uventede dødsfald gav naturligvis også grobund for adskillige rygter, bl.a. vidste nogle at kunne fortælle, at dronningen var blevet forgivet.

Blandt borgerne i Celle vakte meddelelsen om dødsfaldet almindelig sorg og bekymring. Hendes ophold i den lille by havde skabt stor sympati omkring hendes person, og man havde som allerede tidligere antydnet håbet på en fornyet opblomstring af erhvervslivet, nu da byen igen var blevet residensby. De lokale blade gav i højstemte vendinger udtryk for den bestyrelse, dødsfaldet havde fremkaldt. En indsamling blev sat i gang for at rejse et mindesmærke for den afdøde. Monumentet, som bærer et vellignende portrætrelief af dronningen, blev afsløret i den franske have, som ofte havde været et kært udflugtssted for den afdøde. Det var en sachsisk kunstner, der udførte medaillon, og v. Seckendorf kunne meddele Wraxall, at billedet ligner den kære afdøde som to dråber vand. ³⁹ Monumentet blev muligvis afsløret allerede i sommeren 1776. I samme brev omtaler v. Seckendorf, at den for dronningen bestemte sarkofag omsider var blevet færdig. Den er fremstillet dels i Celle dels i Hannover. Uden at være prægtig, har den en vis skønhed, mente han. En moderne betragter vil nok i stedet for kalde den ikke så lidt overlæst, men indtrykket af den vanskeliggøres, da gravkælderen er så sammenpakket.

I Wraxalls erindringsværk er optrykt flere breve fra v. Seckendorf, alle skrevet på fransk og med dæknave for de omtalte personer. ⁴⁰ Af disse fremgår, at man kort efter dronningens død forsøgte at erstatte Wraxall de udgifter, som hans mange rejser til Celle havde påført ham. Selv opgjorde han disse til 1.000 guinies. Som anerkendelse ønskede han ligeledes at få en stilling indenfor administrationen. Dette opnåede han dog ikke, og først i sommeren 1781 modtog han fra Georg III den ønskede sum af 1.000 guinies. ⁴¹

Baron v. Seckendorf var også interesseret i, at der i den engelsksprogede presse fremkom en nærmere redegørelse for dronningens liv og død. I Wraxalls erindringsværk foreligger også en usigneret redegørelse, som i formen kunne tyde på at være et indsendt læserbrev. Det indledes med tiltalen »Sir«, som almindeligvis anvendes som indgang til læserbreve i engelske aviser. ⁴² Wraxall er utvivlsomt den anonyme forfatter, og han har sendt v. Seckendorf en kopi, som denne takker for i et brev af 1. aug. 1775. Det hedder heri, at man på lokalt hold har været ganske tilfreds med fremstillingen,

I den gamle bypark, kaldet »Französischer Garten«, lod det lokale ridderskab kort efter dronningens død et monument i tidens følsomme stil opstille over den afdøde dronning. Monumentet er prydet med en vellignende portrætmedaljon af Caroline Mathilde, tegnet af Leipzigerkunstneren Adam Friedrich Oeser. Dronningen kom ofte i parken, og her mødtes hun også med de sammensvornes sendebud. Foto H.J.

og at den er skrevet både med elegance, styrke og delikatesse.⁴³ Efter en kort levnedbeskrivelse, hvor forfatteren taler om de bagatelagtige letsindigheder, som hendes fjender ved det danske hof pustede op til store forbrydelser, blev hun kun reddet for videre overlast ved broderens indgriben. På det lille hannoveranske slot kom hendes sande og medfødte karakter rigtigt til sin ret, og han fortsætter: ». . . Hendes hjertes egenskaber kom frem i hendes lille hof i Celle og vandt hende almindelig kærlighed. Hendes personlige optræden var værdig og yndefuld; hun udmærkede sig i alle sysler, som passede sig for hendes køn, fødsel og stilling; hun dansede den fineste menuet ved det danske hof, og hun ledte sin hest med usædvanlig behændighed og liv. Hun havde sans for musik og helligede megen af sin tid i Celle til klaverspil. Karakteristisk for hendes påklædning var enkelthed, ikke overdrevenhed, og over hendes opførsel var en venlighed, som for en person af så høj en rang kunne udlægges som en vidtdreven nedladdenhed. Hendes talenter var liberale og muntre. Hun konverserede med største fuldkommenhed på fransk, engelsk og tysk, og til disse færdigheder føjede hun et grundigt kendskab til italiensk, hvilket sprog hun studerede og beundrede på grund af dets skønhed og finhed. Hun havde de mest udsøgte manerer, var mild og indsmigrende, og selv om hendes fastlagte økonomiske status kunne be-

grænse hendes fyrstelige og medfødte gavmildhed, stod hendes pung altid åben for nød og elendighed. Selv om hendes naturlige tilbøjelighed til glæde og munterhed fremkaldte et indtryk af ro og lykke hos de personer, som udgjorde hendes nærmeste omgang, kan der ikke være tvivl om, at den række af grusomme og ufortjente lidelser, hun havde været udsat for, havde gjort et dybt indtryk på hende og muligvis langsomt bidrog til at fremkalde de sygdomsanfald, som til slut skulle vise sig skæbnesvangre. Bortvist med alle former for fornærmelse fra Danmarks trone nærrede hun ingen hævnfølelse eller vrede mod dem, der fremkaldte hendes fald, eller mod det danske folk. Hendes hjerte var ikke præget af ærgerrighed, men hun betragtede det diadem, der var revet fra hendes pande, med en ro og en sjælsstyrke, som kunne have fået en Filip V og en Victor Amadeus til at rødme. Det var ikke kronen, hun savnede, hendes børns skæbne beskæftigede hende. Dronningens følelser var ene og alene en moders, og hvis hun græd den dag, hun forlod Sjælland, var det, fordi hun var berøvet disse dyrebare genstande for hendes moderlige ømhed.« I forlængelse heraf berettes om hendes glæde ved at have erhvervet et billede af den lille kronprins.

Artiklen indeholder også en række detaljer om hendes sidste sygdom. Man havde straks tilkaldt livlægen, og da hun så hans alvorlige udseende, efter at have undersøgt hende, skal hun have sagt følgende: »De har to gange siden oktober befriet mig for en alvorlig sygdom, men denne her kan Deres dygtighed ikke mestre, og jeg er ganske klar over, at her kan medicin ikke hjælpe«. Man havde straks sendt bud efter en af Hannovers kendte læger, dr. Johan Georg v. Zimmermann (1728–95), men heller ikke han kunne udrette noget. Til at begynde med var pulsen steget til 135 slag i minuttet, men de to sidste dage, hun levede, kunne man ikke tælle slagenes antal. Hun var ved bevidsthed lige til det sidste. Baron Seckendorf havde desuden kunnet berette, at generalsuperintendent Jacobi og sognepræsten i Celle Lehen var nærværende ved dødslejet. Den hurtigt arrangerede begravelse lededes af baron v. Lichtenstein. Man bemærkede, at den afdødes søster ikke var til stede under dronningens sygeleje eller deltog i begravelsen, hvad så end grunden hertil var.⁴⁴ Fra den Lüneborgske stænderforsamling, som netop på det tidspunkt holdt møde i Celle, afsendes et kondolencebrev til Georg III. Fra 1. aug. 1775 opløstes hoffet i Celle. Alle, der havde været i hendes tjeneste, fik deres afsked med pension. Det samme gjaldt v. Seckendorf. Man havde dog betroet ham at registrere dronningens efterladenskaber og forvalte den mødrearv, som til sin tid måtte tilfalde dronningens to børn.

Man har utvivlsomt i København modtaget budskabet om dronningens pludselige død med stor lettelse. Om man har haft nogensomhelst fornemmelse af, at der hemmeligt arbejdedes på at få dronningen tilbage, vides intet.

I den seneste danske omtale af kupplanerne fremstilles disse nærmest som det rene diletterteri. Det hedder således i biografien af Ernst Schimmelmänn i 3. udgave af Dansk biografisk Leksikon følgende: »Som et udslag af ungdommelig romantiseren kan man betragte hans deltagelse i den ridderlige sammensværgelse, der havde til formål at udfri Caroline Mathilde af eksilet i Celle og føre hende tilbage til den danske trone, en diletterantisk plan som på grund af dronningens død ikke kom til udførelse«. I biografien sammesteds om Caroline Mathilde lyder beretningen: »1774 udkastede en ung englænder, Nathanael Wraxall, sammen med en lille gruppe af dronningens tilhængere bosat i Altona, en fantastisk plan om at befri Caroline Mathilde og ved et kup sætte hende på tronen igen, men før planen blev iværksat, døde hun af en smitsom febersygdom«. Fremstillingen på de foregående sider har formodentlig bidraget til, at disse absolutte domme må afgørende modificeres.

Det kan nok have interesse at se, hvorledes det siden gik hovedpersonerne i kupplanerne. Om Emil Schimmelmänn er allerede meddelt, at han efter 1784 steg til de højeste embeder indenfor statsforvaltningen, og i mange år sad han desuden som medlem af gehejmestatsrådet. August Hennings kom i 1776 tilbage til København og fik en stilling indenfor finansforvaltningen. Han kom imidlertid i modsætningsforhold til Guldbergregeringen, og efter 1784 blev han sendt til hertugdømmerne som kommerceintendant og virkede derefter fra 1787 som amtmænd i Holsten. Bülow beklædte i årene 1789–1811 med mellemrum diplomatiske poster i udlandet, sidst som ekstraordinær dansk udsending ved hoffet i Dresden. Her døde han i 1811. Endelig kan det om grev Ahlefeldt oplyses, at han fra 1776–78 var gesandt i Eutin og fra 1792 hofmarskal hos kronprins Frederik og teaterchef. Om de her nævnte personer nogen sinde overfor kronprinsen har røbet, hvad de havde haft i sinde med hans moder, ved vi ikke. Derimod gennemførte kronprinsen selv i det berømte statsrådsmøde d. 14. april 1784 et kup, som bestod i, at han fik kongen til at underskrive det dokument, som muliggjorde en afskaffelse af det hidtidige kabinetsstyre og udnævnelse af nye medlemmer af statsrådet.⁴⁵ Også kronprinsen havde truffet visse militære forholdsregler for det tilfælde, at der skulle opstå uro. Formodentlig har kupmagerne også planlagt på en eller anden måde at få kongens underskrift på en tilbagekaldelse af dronningen og hendes indsættelse som midlertidig regent. Den, der beherskede kongens person og fik ham til at sætte sit navn under de fornødne dokumenter, var spillets herre. Det så man i 1772, og det gentog sig i 1784.

Stik af den unge kronprins Frederik, der i april 1784 ved et kup havde overtaget den enevældige kongemagt. Han var født i 1768 som søn af Christian VII og Caroline Mathilde og altså hendes ene livsarving. Tilsyneladende kostede det Georg III nogen overvejelse, inden han gav tilslutning til arvens udbetaling. Billedsamlingen. Det kgl. Bibliotek.

9. Arven efter Caroline Mathilde

Ved Caroline Mathildes død var hendes søn 7 år gammel og datteren Louise Augusta 4. De to børn var dronningens livsarvinger, men der skulle gå adskillige år, inden arven blev udbetalt. Den danske regering synes ikke foreløbig at være indstillet på at rejse sagen, og man kan ikke se bort fra, at heller ikke Georg III viste større interesse. Først i 1786 kom sagen til forhandling mellem de to regeringer.⁴⁶

I 1784 havde kronprins Frederik overtaget regeringsmagten på sin faders vegne, og godt halvandet år efter indgik hans søster ægteskab med arveher-tugen af Augustenborg. Udenrigsminister A. P. Bernstorff fandt derfor tidspunktet inde til at rejse sagen, hvilket skete i en særlig betænkning. Ved kgl. resolution af 21. juli 1786 godkendte kongen sin udenrigsministers forslag. Muligvis kunne det forsvares, at den engelske konge hidtil havde forholdt sig ganske passiv. Nu måtte sagen imidlertid afgøres, da den vordende brud måtte kunne forlange sin mødrearv udbetalt. Man bemyndigede herefter arveher-tugen til at foretage en henvendelse i sagen til Georg III og udbede

Stik af arveprinsesse Louisa Augusta, der i 1786 havde indgået ægteskab med arvehertug Frederik Christian af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg. Hun var født i 1771 som datter af dronning Caroline Mathilde og livlægen J. F. Struensee. Også hun blev anset som livsarving efter Caroline Mathilde. Billedsamlingen. Det kgl. Bibliotek.

sig en nærmere redegørelse for dronningens efterladenskaber. Man fandt det åbenbart mere opportunt at lade arvehertugen foretage det fornødne end kronprinsen.

Georg III forhastede sig ikke. Han benyttede et brev, som kronprinsen havde sendt ham, hvori han lykønskede kongen til at have undgået et attentat. I det brev, som han sendte kronprinsen, og som er dateret 1. dec. 1786, takkede han for hilsenen og nævnte en passant, at arvehertugen havde tilskrevet ham i arvesagen, og at han havde anmodet regeringen i Hannover om at tilsende ham en afskrift af overenskomsten mellem ham og søsteren af 27. maj 1773.⁴⁷

Modtagelsen af dette brev gav anledning til, at man i København inden årets udgang bad regeringen i Hannover om en kopi af overenskomsten af 1773 og kopi af et eventuelt testamente. 10. januar 1787 fremsendtes den ønskede kopi, og man fik samtidig at vide, at der ikke var oprettet noget testamente. Udenrigsministeren fik desuden oplysning om, at der straks efter dronningens død var optaget en bofortegnelse (»ein vollständiges legales

Inventarium«), og at Georg III havde udpeget en særlig forvaltning til at administrere dronningens efterladenskaber. Den eksisterede stadig, og dens regnskaber og den nævnte bofortegnelse holdtes i beredskab. Som ansvarlig for forvaltningen var udpeget dronningens tidligere kammerherre v. Seckendorf, som ofte er omtalt i det foregående.

Man havde nu i København fået vished om, at dronningen havde efterladt sine børn en arv, men derudover var det sparsomt med de konkrete oplysninger. På ny lod man arveherstegen skrive til regeringen i Hannover om yderligere oplysninger. På dette brev indløb svar 2. april, og heri oplystes, at Georg III kort efter dronningens død havde befalet, at børnene skulle have sikkerhed for, at de til sin tid kunne modtage deres mødrearv. Man fremsendte en oversigt over boets indtægter og udgifter indtil udgangen af 1786, udfærdiget af kasserer Friedrich Conrad Uslar. Det fremgik heraf, at dronningen allerede i levende live havde anbragt sine likvide midler i obligationer. Pr. 27. april 1774 drejede det sig om en samlet sum på 16.800 Thaler. Formodentlig stammede disse midler fra dronningens egen mødrearv. Efter Caroline Mathildes død havde den specielle arveforvaltning fortsat opkøbt obligationer, og kapitalen var nu forøget med ca. 50.000 Thaler. Af boets midler havde man imidlertid afholdt 4.000 Thaler til den foran nævnte porfyrsarkofag i gravkælderen i Celle. Med hensyn til dronningens øvrige efterladenskaber oplystes, at der var optaget en fortegnelse. Noget var imidlertid bortsolgt, og indtægten indgået i boets midler. I forlængelse af denne redegørelse gjorde man opmærksom på, at Georg III i henhold til overenskomsten af 1773 havde afholdt den afdødes hofudgifter og efter hendes bortgang betalt pension til hendes hofbetjente. En nærmere redegørelse herfor stilledes i udsigt. I København opfattede man – og sikkert med rette – at man ville gøre krav gældende på en del af de oparbejdede arvemidler til dækning af udgifter efter dronningens død.

Bernstorff anbefalede herefter kronprinsen og arveherstegen 6. juni 1787, at man udstyrede kansleren ved den holstenske regering v. Eyben med fuldmagt til at rejse til Hannover og forhandle sig frem til en afgørelse af arvesagen. Arvingerne gav tilslutning, og under 7. juni 1787 udfærdiges de fornødne fuldmagter, idet v. Eyben bemyndigedes til i enhver henseende at varetage arvingernes interesser og rettigheder samt modtage og kvittere i arvingernes navn. Hvem var denne v. Eyben?

Adolph Gottlieb v. Eyben (1741–1811) var født i Hamborg og adopteret af sin farbroder, der var kansler ved landsregeringen i Glückstadt. Han havde en ældre broder Frederik Ludvig, der gik i dansk diplomatisk tjeneste. Selv studerede han jura, besøgte bl.a. universiteterne i Jena og Göttingen og knyttedes efter endt uddannelse til den holstenske landsregering. Med kongens tilladelse trådte han i Sachsen-Meinings tjeneste, men

vendte i 1779 tilbage i dansk statstjeneste, benådet med gehejmerådstitel og et østrigsk friherrepatent. Han blev vicekansler ved den holstenske regering og i 1780 kansler. Han anvendtes i forskellige diplomatiske sendelser. Også senere knyttedes han til det danske diplomatiske korps, idet han en årrække var dansk gesandt i Hamborg og repræsenterede det danske hof i den neder-sachsiske kreds indtil det tyske riges ophør i 1806. Fra da af levede han som privatmand på sine meklenborgske godser og døde i Lüneburg i 1811. Når Bernstorff bragte ham i forslag, skyldtes det hans omfattende kundskaber i tysk-romersk arveret. Inden sin afrejse til Hannover havde v. Eyben lejlighed til personlig at gøre kronprinsen sin opvartning under dennes ophold i Holsten, og 3. aug. 1787 kom han til Hannover.

Opholdet i denne by varede ca. en måned, og v. Eyben har efterladt sig et udførligt regnskab over sine daglige udgifter under dette ophold. Han forhandlede med de hannoveranske myndigheder og kunne forlade Hannover 12. september. Han tog derefter til Celle, hvor han tilbragte 3 dage og vendte derefter tilbage til sin ejendom Lütgenhoff. Her udarbejdede han en udførlig beretning om sine resultater, som han underskrev 9. okt. 1787 og afsendte til sine opdragsgivere. Det fint udarbejdede dokument omfatter 12 håndskrevne foliosider.

Under sine forhandlinger i Hannover mødte v. Eyben lige fra begyndelsen et krav om, at der af dronningens efterladenskaber skulle refunderes visse udgifter, bl.a. til afholdelse af pensioner. Af en foreliggende opgørelse fremgår det, at der fra dronningens død og indtil påsken 1787 af den kgl. kasse var ydet 69.907 Thaler i samlede pensionsudgifter. Selv om beløbet lidt efter lidt var gået ned, resterede der stadig pensionsudgifter til et beløb af ca. 5.000 Thaler. V. Eyben nægtede imidlertid at afgive en erklæring på arvingernes vegne om at ville godkende afholdelse af denne og andre udgifter. I hvert fald måtte han først have forelagt en fuldstændig oversigt over dronningens efterladenskaber, inden dette kunne ske. Regeringen efterkom kravet, og der udarbejdedes nøjagtige fortegnelser dels over boets indtægter dels over smykker, møbler og kunstgenstande. Det fremgik heraf, at boet ejede en obligationsformue på ca. 71.500 Thaler. Lånene var givet til en række myndigheder i kurfyrstendømmet, men også til privatpersoner såsom hofkrigsråd Salomon Michael David, kammarér Georg Ludvig v. Spörcken og overjægermester v. Oldershausen. Forhandlingerne endte imidlertid med, at Georg III omsider gav officielt afkald på kravet om refusion af afholdte udgifter, og han erklærede sig også villig til at lade forskellige af dronningens efterladenskaber, som endnu opbevaredes på slottet i Celle, udlevere til arvingerne. Det er vanskeligt at opgive helt nøjagtigt, hvor mange rede penge v. Eyben fik udbetalt, men med nogen forsigtighed kan beløbet opgives til ca. 70.000 Thaler. I de følgende år indløb fortsat rente-

indtægter og kapitalafdrag, og indtil 1790 var det v. Eyben, der stod som modtager, indtil Ernst Schimmelmänn ved en særlig kgl. resolution overtog ansvaret. I Celle gennemgik v. Eyben de registrerede efterladenskaber bestående bl.a. af smykker, bøger, musikaler og et flygel. En del af dette solgtes underhånden, idet han ikke mente, at det kunne betale sig at lade det gå til offentlig auktion. Hvad han skønnede af interesse for arvingerne lod han indpakke og forsegle i 10 pakker, som ved lejlighed skulle afgå til København. Det skete dog først året efter. Det blev overladt den danske resident i Lübeck Th. Fred. v. Jessen at lade en fragtmand afhente sagerne, og derefter transporterede skipper Nic. Munck godset til København, hvor det midlertidigt oplagredes i toldbodens pakhus. Først 17. febr. 1789 anmodede udenrigsdepartementet generaltoldkammeret om uden visitation at udlevere samtlige pakker til kancelliråd Avemann. I sagen vedr. arven ligger udførlige fortegnelser over de efterladenskaber, som blev forevist v. Eyben i Celle.

Arvingerne udtrykte fuld tilfredshed med den måde, hvorpå v. Eyben havde bragt sagen til afslutning. Muligvis havde han tænkt sig, at der skulle ydes ham en gratifikation for udført arbejde, men Bernstorff måtte meddele ham, at arvingerne straks havde disponeret over de modtagne arvemidler. Kronprinsen var imidlertid indstillet på at vise sin erkendtlighed ved at skænke v. Eyben en tabatière, medens arvehertuginde sendte ham et ur. De pågældende presenter afsendtes af Bernstorff 23. februar 1788. Det fremgår ligeledes af det bevarede dokumentmateriale, at det overvejedes, om man skulle give kammerherre v. Seckendorf en kgl. gratifikation, men man opgav det, da Georg III havde betalt ham en pension. Man nøjedes derfor med noget senere at udnævne ham til hvid ridder, uden at han skulle erlægge det sædvanlige gebyr. Derimod ydede man kasserer Uslar, der ikke havde modtaget anden ansættelse i Hannover, en dusør på 400 rdl. og også hofsekretær Gruve fik en mindre erkendtlighed.

Hermed var man imidlertid ikke færdig med v. Seckendorf. I 1805 ansøgte han gennem gesandten i Berlin om en årlig understøttelse af den kgl. kasse, da han ikke mere oppebar pension i Hannover. Ansøgningen anbefalede af den preussiske statsminister Karl Aug. v. Hardenberg (1750–1822), der stammede fra Hannover. I en personlig skrivelse fra v. Hardenberg til den danske gesandt Carl Ludvig v. Baudissin (1756–1814) oplyste han, at v. Seckendorf og han var svogre. Ved kgl. resolution af 29. maj 1805 tilstod man v. Seckendorf en årlig gratifikation på 500 rdl., indtil han igen fik pension fra sit hjemland. Både udnævnelsen til hvid ridder og forslaget om den årlige gratifikation blev forelagt kongen gennem finanskollegiet, hvor Ernst Schimmelmänn var den ansvarlige leder. Selv om der nu var forløbet 30 år, siden Schimmelmänn som ung embedsmand havde været indblandet i pla-

nerne om at føre Caroline Mathilde tilbage til København, har han formodentlig gerne ville støtte det medlem af dronningens hofstat i Celle, som havde været indviet i de dengang verserende kupplaner.

Noter

1. Dronningens sidste taffel før maskeballet er udførligt skildret i Chr. Elling: *Hofkronik*, 1945 s. 154 ff. I det flg. cit. Elling.
2. Hofrevolutionen efter maskeballet og dets forhistorie, se Edv. Holm: *Danmark-Norges Historie* IV, 2, 1902 s. 328 ff. I det flg. cit. Holm.
3. Kongens ordre om dronningens bortfjernelse fra Christiansborg er trykt hos Holm s. 344.
4. Om indretningen af de nye soveværelser for dronningen og Struensee i løngangen fra slottet over til kirken, se Elling s. 127 ff.
5. De to ordrer fra kongen til Wilh. Th. Wegener om dronningens transport til Kronborg er offentliggjort af C. Paludan-Müller i *Hist. Tidsskrift* 3. rk. VI, 1867–69, s. 496 og 500. Se også: Rigsarkivets udstilling af historiske dokumenter, 1951 nr. 90.
6. En detaljeret redegørelse for dronningens forvisning til Kronborg er givet i *Hist. Tidsskrift* 4. rk. II, 1870–72 s. 679 ff. af Fr. Schiern under titlen »Bidrag til oplysning af Katastrofen den 17de Januar 1772«.
7. En hovedkilde til belysning af dronningens ophold på Kronborg er en række rapporter fra general Hauch og fra dronningens overhofmester grev Holstein-Ledreborg, afgivet til udenrigsminister v.d. Osten. Se: Frederik VI.s arkiv pk. 42 (Kongehusarkivet). Udenrigsdepartementets sager vedr. Caroline Mathilde og Struensee 1771–73 læg nr. 5. Indberetninger fra Kronborg.
8. Om henvendelsen til Helsingør magistrat, se V. Lassen: *Indbydelsesskrift til de offentlige examina i Helsingørs højere realskole*. Juli 1870 s. 32–33. Slotsforvalter Bartholin, der havde været slotsforvalter på Kronborg i mere end 50 år, døde 18. juni 1781, 82 år gammel. Han kaldes også Bartholm.
9. Holm, s. 364 ff.
10. Skilsmisssagen er udførligt omtalt hos Holm s. 370–71 og 376–81.
11. J. G. Putscher havde tidligere været livkirurg hos Chr. VI og var nu kammerer ved Øresunds toldkammer. Man benyttede ham imidlertid som læge for dronningen. Han havde en 8-årig datter Juliane Charlotte, der blev gift med partikulærkasseskasserer C. D. Linde. I dette ægteskab var en datter Agnete Amsick, der har fortalt Schiern, at hendes moder ofte til hende havde berettet om, hvorledes hun ledsagede sin fader på sygebesøg hos Caroline Mathilde. Dronningen skal have været meget glad for hende. Se: *Hist. Tidsskrift* 4. rk. II, 1870–72 s. 822–23.
12. Forhandlingerne mellem den engelske og danske regering om Caroline Mathildes fremtidige skæbne er udførligt behandlet i den i note 6 omtalte artikel af Schiern s. 784 ff. De originale dokumenter findes i Frederik VI.s arkiv (Kongehusarkivet) som pk. nr. 41 og 42. Udenrigsdepartementets sager vedr. Caroline Mathilde og Struensee 1772–75.
13. De originale breve synes ikke mere at eksistere. Derimod findes kopier af dem, betegnet som beslaglagte (lettres interceptées) i Frederik VI.s arkiv (Kongehusarkivet) pk. nr. 41. Læg 2.
14. Brevet er skrevet på fransk og trykt i *Hist. Tidsskrift* 4. rk. II, 1870–72 efter en afskrift i Johan Bülow's samlinger i Sorø akademi. Det er altså blevet åbnet i København.
15. Med tilladelse af H. M. dronning Elisabeth II har jeg fået mulighed for at benytte bevarede breve fra Caroline Mathilde til hendes broder Georg III. Originalerne findes i det engelske kongehus' arkiv på Windsor Castle.
16. Om dronningens sidste dage på Kronborg og afrejsen herfra har bl.a. general-krigskommissær Chr. Tuxen skrevet en

- udførlig beretning (dat. 1/6 1772), trykt i Hist. Tidsskrift 4. rk. II 1870–72 s. 818–25 efter en afskrift i Johan Bülow's samlinger i Sorø akademi. Se også »Københavnske Tidender« for 29/5 og 5/6 1772.
17. »Københavnske Tidender« for 29/5.
 18. Se note 15.
 19. Jürgen Ricklefs: Geschichte der Stadt Celle. 3. opl. 1978.
 20. Om slottet og dets historie, se det i note 19 cit. værk. Desuden foreligger der en udførlig katalog over dronningens gemakker på slottet, forfattet af Dieter-Jürgen Leister: Schloss Celle. Caroline Mathilde. Eine Königin in Celle 1772–75.
 21. Lønningsliste over hofpersonalet, dat. 30/5 1775 findes i kopi på slotsudstillingen i Celle. Original i Hauptstaatsarchiv, Hannover: K. G. Hann. Dänemark. Caroline Mathilde nr. 16–17.
 22. Der er muligvis tale om den på s. 103 omtalte jomfru Henriette Susanne Christianse Møllern.
 23. Frederik VI.s arkiv (Kongehusarkivet) pk. nr. 42. Læg nr. 6. Sager vedr. tilbagebetaling af Caroline Mathildes medgift 1772–73. Den formelle overenskomst blev underskrevet i London 10/7 1772 mellem den danske gesandt friherre Diede v. Fürstenstein og lord Suffolk.
 24. De meddelte oplysninger om hofudgifter i Celle fremgår af forskellige regnskabsoversigter, som forelagdes den danske udsending, der i 1787 forhandlede i Hannover om udbetalingen af arven efter Caroline Mathilde. Se redegørelsen herfor s. 126f. med henvisninger.
 25. Det drejer sig formodentlig om dronningens morbroder, prins Carl Ludvig Frederik af Meklenborg-Strelitz, født 1741 og kommandant i Lüneburg. De 3 meklenborgske prinsesser er vanskeligere at identificere. Selv havde han på det tidspunkt to småpiger, født i henholdsvis 1769 og 1771.
 26. Hennings beretning, dat. 24/6 1821, er skrevet på tysk. Arkivsekretær J. Bloch fik en afskrift af originalen af Hennings barnebarn, prof. Wilh. Wattenbach, Berlin og offentliggjorde den på dansk i »Museum« 1891 s. 378–80 sammen med en række breve vekslet mellem Hennings og Emil Schimmelmänn. I sin udgave af de Reventlowske papirer har L. Bobé på forskellige steder benyttet beretningen til at omtale kupplanerne og deres bagmænd, se f.eks. II, 1896 s. 234–35 (Ahlefeld), III, 1896 s. 398 (Bülow) og V, 1902 s. XXVIII og note s. 241.
 27. Dictionary of National Biography bd. 63, 1900.
 28. Det i note 27 cit. værk s. 73, 1. spalte.
 29. Den lange rejse er skildret i bogen »A Tour through some of the Northern Ports of Europe, particularly Copenhagen, Stockholm and Petersburgh in a Series of Letters« 2. oplag. London 1775. I det flg. cit. Tour.
 30. Tour s. 7–8.
 31. Skildringen af forhandlingerne om dronningens tilbagevenden findes i det citerede værk s. 129–44. I det flg. cit. Memoires.
 32. Memoires s. 129–30.
 33. Memoires s. 133.
 34. Memoires s. 140.
 35. Memoires s. 141.
 36. Fotokopi i mindestuerne på slottet i Celle. Se også s. 146.
 37. C. Bernhard: Gamle minder I, 1841 s. 396–400.
 38. Rev. Papirer III, 1896 s. 391 (note 70). Se også s. 70 foran.
 39. Memoires s. 391.
 40. Memoires s. 387–401.
 41. Memoires s. 387, 397 og 144.
 42. Memoires s. 399–401.
 43. Memoires s. 389.
 44. Memoires s. 388.
 45. Hovedkilden til kronprins Frederiks statskup 14. april 1784 er det af rigsarkivet udgivne skrift: Regeringsskiftet 1784, 1888.
 46. Som pk. nr. 43 i Frederik VI.s arkiv (Kongehusarkivet) findes en pakke med titlen: »Sager vedr. Caroline Mathildes efterladenskaber (1786) 1776–1806«.
 47. Se foran s. 136.

En konsangvinitets-betegnelse

Af

Knud Højrup

Problemstilling

Når man administrativt har behov for at behandle en større mængde ting eller aktiviteter af samme type, har man brug for en nummerering eller betegnelse, som entydigt kan identificere og dermed adskille de enkelte objekter fra hinanden. Den mest kendte betegnelse af denne type, er vel nok automobilernes nummerplader, som med to bogstaver og fem cifre entydigt identificerer ethvert dansk automobil. Før i tiden kunne man oven i købet ud fra de første to bogstaver bestemme hvilken by køretøjet kom fra.

Indenfor slægtsforskning er der ligeledes behov for et betegnelsessystem, som kan gøre det nemmere at formidle oplysninger om mange personer og deres indbyrdes slægtskabsforhold. Mange systemer er i tidens løb blevet udtænkt, anvendt og beskrevet, men kun et system til nummerering af aner i en anetavle er indtil nu blevet anerkendt som det man i dag bør anvende, nemlig Kekule von Stradonitz's system. Hr. B. V. Adersen skriver i indledningen til sin artikel »Personbetegnelser i Slægtstavler« følgende: »I en anetavle efter Kekule von Stradonitz system er hver af anerne entydigt betegnet med et tal, og af dette tal alene kan man let se, hvordan en ane er beslægtet med probanden eller de øvrige aner«. Dette systems logiske opbygning og enkelhed er sandsynligvis hovedårsagen til dets status som det mest anvendte system til publikation af anetavler.

I forbindelse med efterslægtstavler og konsangvinitetstavler er man derimod endnu ikke nået til enighed om et tilsvarende system, og det til trods for at der i tidens løb er blevet afprøvet mange forskellige løsninger. Den fremragende systematiker overlæge Kai Albertsen nåede ikke selv, inden sin alt for tidlige død i 1985, at finde frem til »systemet«, men han har i en artikel i Samfundets Jubilæumsbog i 1979 klart og systematisk beskrevet de krav man kunne have til et sådant. Artiklen hedder »Opstillingsprincipper og personnummerering i konsangvinitetstavler«, og heri stiller overlæge Albertsen følgende krav til slægtsbetegnelsen:

1. Slægtskabet med probanden bør fremgå af betegnelsen.

2. Betegnelserne skal være entydige, dvs. der må ikke være to eller flere personer, der har samme betegnelse.
3. Systemet skal være enkelt og alment forståeligt.
4. Systemet skal uden vanskelighed kunne anvendes i maskinskrift og bogtryk og må derfor ikke kræve særlige tegn (græske bogstaver, streger over symbolerne eller hævede eller forsænkede tal og bogstaver).

Alle disse krav er logisk begrundede, men jeg er overbevist om, at det er krav nummer 2, der er hovedårsagen til at »Systemet« endnu ikke er fundet. Grunden hertil er at ane-nummeret af de fleste slægtsforskere både betragtes som en betegnelse for personens slægtskabsgrad (konsangvinitet) med probanden, og samtidigt som en entydig identifikation af personen (nummerplade). Dette har kunnet lade sig gøre fordi en person f.eks. kun kan have en (ægte) farfar, og ane-nummeret har derfor kunnet opfylde begge behov, dog med den begrænsning at man ikke kan ændre på probanden uden at skulle ændre alle sine slægtsmedlemmers betegnelser.

Personligt har jeg altid betragtet ane-nummeret som en variabel størrelse, som kunne skifte for en person afhængig af hvem man ville anvende som proband, og selv om man bibeholdt probanden, kunne den samme person have flere forskellige ane-numre f.eks. i forbindelse med anesammenfald. Derfor har jeg til identifikation af personerne i min slægt aldrig anvendt ane-numre, men derimod en form for løbenumre, de kaldes herefter ID-nr.¹

Konsangvinitets-betegnelsen

Når man ved anvendelse af et ID-nr. af en eller anden slags, har opfyldt overlæge K. Albertsens krav nr. 2 til entydige personbetegnelser, kan man for at beskrive slægtskabet mellem probanden og en person, tildele personen en »konsangvinitets-kode«, lad os for nemheds skyld kalde den for »Konsangv.«. For anerne er der ingen tvivl om at deres Konsangv. skal være ane-nummeret, da dette er en almindeligt anerkendt slægtskabsbetegnelse. De øvrige personer i slægten vil jeg anbefale at man tildeler en Konsangv. med følgende opbygning: $X = Y$, hvilket skal tydes som »probandens ane nummer X er lig med personens ane nummer Y «. Med dette system, kan man betegne alle medlemmer af probandens slægt, da det jo netop er en forudsætning, for at to personer er i slægt med hinanden, at den ene er efterkommer af den anden, eller at de har mindst en fælles forfader eller -moder.

Koden » $1 = Y$ « skal efter samme princip tydes som »probanden er (lig med) personens ane nummer Y «, hvilket vil sige at denne betegnelse for efterslægt er en delmængde af ovennævnte Konsangv., hvilket stemmer overens med virkeligheden, hvor efterslægten netop er en delmængde af probandens hele slægt. Det vil altså sige, at man kan anvende samme nummer-sy-

stem til at betegne alle personer i en konsangvinitetstavle, samtidigt med at det umiddelbart fremgår af betegnelsen, om personen er proband, ane, efterslægt eller efterkommer af en af anerne, og i så tilfælde hvilken. Ligeledes kan man let udregne slægtskabsgraden, da koden klart definerer den ene eller de to stamlistes som forbinder probanden med personen.

Ved en stamliste forstås den række af personer (fædre/mødre), som forbinder to personer, hvor den ene er efterkommer af den anden. Denne liste kaldes også i Fabritius og Hatt for henholdsvis Stamrække, Ascentorium og Descentorium. Hvis man har lyst til at udregne slægtskabsgraden imellem probanden og en person, giver personens Konsangv. som beskrevet ovenfor den frihed, at man selv kan bestemme hvilken af de mange forskellige slægtskabsgrader, man finder hensigtsmæssig at beregne.

Det vel nok mest elegante ved denne Konsangv. er, at hvis man udskifter lighedstegnet i koden med et decimaltegn (komma/punktum), og sorterer personerne i numerisk stigende orden, bliver de ordnet i konsangvinitetsgrupper, som fremkommer lige præcis i den rækkefølge som overlæge Albertsen definerer i sin artikel »Opstillingsprincipper . . .«. Indenfor hver Konsangv. gruppe skal personerne desuden sorteres efter forældrenes ID-nr., således at de samles i helsøskende flokke eller kuld, hvorved hel- og halvsøskende bliver klart adskilte. Indenfor hvert kuld bør man sortere personerne efter fødselsår for at lette overskueligheden.

Med andre ord: Konsangv. er en slægtskabsbetegnelse, som man tildeler en person i probandens slægt for at beskrive, hvorledes personen er i slægt med probanden. En forudsætning for at være i slægt med hinanden er at man har en fælles forfader/moder, og værdien X i Konsangv.koden X, Y angiver da denne fælles forfaders/moders ane-nummer i probandens ane-tavle, ligesom værdien Y angiver samme forfaders/moders ane-nummer i personens egen ane-tavle.

Opstillingsformer

En konsangvinitetstavle eller liste, der er ordnet som nævnt ovenfor bevirker f.eks. at de agnatiske efterkommere er lette at identificere, da alle Konsangv. grupper (X, Y), hvor Y har værdien 4, 8, 16, 32, e.t.c. vil bestå af rent agnatiske efterkommere efter ane nummer X, eller probanden hvis X er lig med 1. På samme måde vil grupper med Y lig med 6, 14, 30 e.t.c. bestå af rent kognatiske efterkommere efter X. Tavle 1 viser i listeform, hvorledes Konsangv. grupperne vil fremkomme i de tre første af Kai Albertsen definerede hovedgrupper i en konsangvinitetstavle. Det fremgår heraf, at systemet bevirker at de kvindelige aner og deres eventuelle egne efterkommere (X lig med 3, 5, 7, e.t.c.), bliver placerede i selvstændige Konsangv. grupper umiddelbart efter deres mandlige ane-ægtefællers.

Konsangvinitetstavle

(Listeform)

Gruppe iflg. Albertsen	Konsangv.	Personer	Gen. nr.
I		<i>Probanden og dennes efterkommere.</i>	
	1	Probanden. (P)	0
	1,02	P's børn. (Hvis P. er kvinde: 1,03)	+ 1
	1,04	P's sønners børn. (1,05)	+ 2
	1,06	P's døtres børn. (1,07)	+ 2
	1,08	P's sønners sønners børn.	+ 3
	1,10	P's døtres sønners børn.	+ 3
	1,12	P's sønners døtres børn.	+ 3
	1,14	P's døtres døtres børn.	+ 3
	1,16	P's sønnesønners sønners børn.	+ 4
	.	.	.
	.	.	.
II		<i>Probandens forældre og deres efterkommere.</i> <i>(bortset fra dem, der er behandlet under I)</i>	
	2	P's fader.	- 1
	2,02	P's faders børn. (P's hel- og halv-søskende)	0
	2,04	P's faders sønners børn. (P's nevøer/niecer)	+ 1
	2,06	P's faders døtres børn. (P's nevøer/niecer)	+ 1
	2,08	P's faders sønners sønners børn.	+ 2
	2,10	P's faders døtres sønners børn.	+ 2
	.	.	.
	.	.	.
	3	P's moder.	- 1
	3,03	P's moders børn. (hvortil P's fader ikke er ophav)	0
	3,05	P's moders sønners børn.	+ 1
	3,07	P's moders døtres børn.	+ 1
	.	.	.
	.	.	.
III		<i>Probandens bedsteforældre og deres efterkommere.</i> <i>(bortset fra dem, der er behandlet under I og II)</i>	
	4	P's farfader.	- 2
	4,02	P's farfaders børn. (P's onkler/tanter)	- 1
	4,04	P's farfaders sønners børn.	0
	.	.	.
	.	.	.
	5	P's farmoder.	- 2
	5,03	P's farmoders børn. (P's halv-onkler/tanter)	- 1
	.	.	.
	.	.	.
	6	P's morfader.	- 2
	6,02	P's morfaders børn. (P's onkler/tanter)	- 1
	.	.	.
	.	.	.
	7	P's mormoder.	- 2
	7,03	P's mormoders børn. (P's halv-onkler/tanter)	- 1
	.	.	.
	.	.	.

Denne selvstændige placering er helt i overensstemmelse med min egen opfattelse, at mandlige og kvindelige slægtsmedlemmer skal behandles på lige fod, og det glædede mig at se, at Kai Albertsen var enig heri, hvilket kan ses i hans efterladte manuskript, som blev publiceret i Personalhistorisk Tidsskrift 1986:1 side 99. Heri skriver Albertsen om anetavler: »Hver ane bør opstilles for sig med eget nummer. Ikke som anepar med et dobbelt-nummer. Den kvindelige ane forsvinder i teksten«, og jeg er sikker på at denne indstilling også er gyldig for konsangvinitetstavler. En stor fordel ved denne placering er, at man umiddelbart kan se om den kvindelige ane i det hele taget har »selvstændige« efterkommere, for så skal de være anbragt umiddelbart efter hende selv.

Table 2 viser en konsangvinitetstavle i en anden opstillingsform, som jeg har lånt fra B. V. Adersens artikel. Denne tavle viser måske bedre sammenhængen mellem aner, Konsangv. grupper, hovedgrupper (romortal) samt generationer. Af oversigtsmæssige årsager, er der desværre ikke blevet plads til de Konsangv. grupper, der kan fremkomme med »selvstændige« efterkommere efter de kvindelige aner (ulige X) som nævnt ovenfor, men de har selvfølgelig deres ligeværdige berettigelse i konsangvinitetstavlen.

Konsangvinitetstavle (Skematisk form)

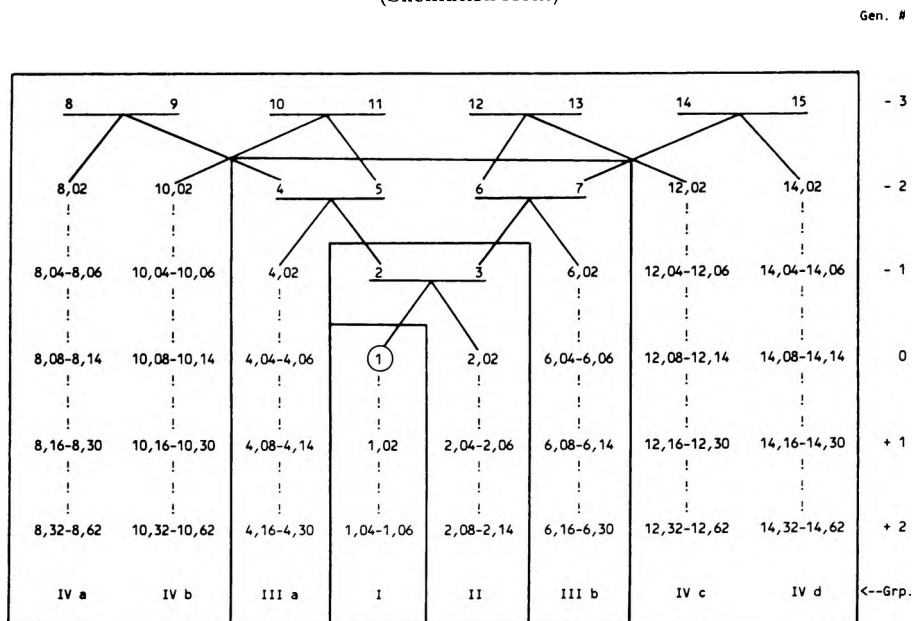

Table 2.

I mange tilfælde vil en person have flere gyldige Konsangv., for eksempel kunne probandens helsøskende med lige ret tildeles Konsangv. 2,02 og 3,03, men jeg vil anbefale altid at anvende det numerisk mindste tal, og kun benytte 3,03 til probandens eventuelle halvsøskende på moders side. Kun i de specielle tilfælde hvor der forekommer »dobbelt stamrække«, »ane-sammenfald«, eller »ane-forskydning«, bør man angive flere Konsangv. til belysning af det særlige slægtskabsforhold, der består mellem probanden og personen.

Der vil i en konsangvinitetstavle være mange personer, som ikke er direkte beslægtede med probanden, men som alligevel bør medtages i tavlen og dens registre, nemlig alle de i slægten indgiftede personer. Da det har vist sig praktisk, at disse personer også har en Konsangv., således at det er muligt at få et indtryk af deres tilhørsforhold til probanden, har jeg valgt at tildele dem samme Konsangv., som deres ægtefælle eller samlever, men med tilføjelse af bogstavet »s«. Dette bogstav skal symbolisere et begreb, som der ikke findes et dækkende dansk ord for, nemlig at to mennesker har valgt at bo sammen uden nødvendigvis at være ægteviede. Bogstavet »s« kan altså betyde samlever, sambo, stedane eller svogerskab, men selvfølgelig også ægtefælle. Det engelsk/amerikanske »Spouse«, er vel nok det ord, der bedst udtrykker dette forhold.

Konsangv. »6,08s« betyder altså: »personen bor sammen med, eller er gift med en, hvis farfars far (ane nr. 8) er probandens morfar (ane nr. 6)«, det lyder måske mere indviklet end det i virkeligheden er, men hvis man er vant til at arbejde med Kekule von Stradonitz's anenummer system, vil det lette forståelsen meget.

Om publikation

Ved publikation af konsangvinitetstavler, er de enkelte levnedbeskrivelser ofte så lange at man, uanset hvilken opstillingsmetode der anvendes, hurtigt mister overblikket over de enkelte personers samhørighed. For at løse dette problem, foreslår jeg at man samler personbeskrivelserne i et selvstændigt afsnit i ID-nr. orden, og udarbejder et »konsangvinitets register«, som på lige fod med anetavler, navneregistre og stedregistre kan hjælpe til med at få overblik over slægten, samt hurtigt finde de personer eller informationer, som man nu synes er interessante.

Tavle 3 viser sådan et konsangvinitetsregister med de 50 personer, som udgør de første to hovedgrupper i min moders konsangvinitetstavle. I registeret er der benyttet en linie til hver person, og kolonne 1 angiver personernes Konsangv. med Helga Vindberg som proband. En sortering på dette felt i numerisk stigende orden har bevirket, at personerne er samlede i Konsangv. grupper. Indenfor hver gruppe er personerne sorteret efter de sid-

ste to kolonner, som angiver personernes forældres ID-nr., således at de bliver samlede i helsøskende kuld, og indenfor kuldene er personerne igen sorterede efter deres fødselsår i kolonne 5.

Man kan af denne tavle f.eks. se, at Konsangv. gruppe 1,05 består af to personer Per og Jan Højrup. Af koden kan vi udlede, at de er en del af probandens efterslægt da tallet foran kommaet er »1«. Probanden er deres anenummer 5, altså deres farmor, hvorfor faderen med ID-nr. 132 skal kunne findes i Konsangv. gruppe 1,03. Ved at fortsætte denne metode, kan man nemt skabe sig et overblik over en større mængde personer i en slægt, og ønsker man mere information om de enkelte personer, kan man ved hjælp af ID-nr. i 4. kolonne, hurtigt finde frem til personbeskrivelsen andetsteds i publikationen.

Som det forhåbentlig er fremgået, opfylder den her beskrevne konsangvinitets-betegnelse de fleste af kravene, som overlæge Kai Albertsen stillede til en sådan, og anvendt sammen med en entydig personidentifikation, skulle »Systemet« kunne danne grundlag for fremtidige publikationer af konsangvinitetstavler, men kun tiden kan vise om det bliver tilfældet.

Note

1. Til entydig identifikation af en person har jeg tidligere anvendt en slags CPR-nummer bestående af personens fødselsår, -måned, og -dag med tilføjelse af et enkelt ciffer 0-9, hvor de lige numre var reserverede til mændene og de ulige til kvinderne, det vil sige at systemet kunne klare op til fem drenge og fem piger med samme fødselsdato (år, md., dag) og stadig være entydigt. Da disse CPR-numre fyldte 9 cifre, har de i praksis vist sig at være for besværlige at have med at gøre, og jeg er derfor nu gået over til at anvende en slags løbenummer.

Da mange har den opfattelse at løbenumre skal være fortløbende, har jeg valgt

at kalde mine numre for »Identifikationsnumre« eller ID-nr., som entydigt identificerer enhver person i slægten. Af rent mnemotekniske årsager har jeg reserveret numrene 1 til 127 til anerne med de tilsvarende numre, og derefter tildelt resten af personerne ID-nr. efter princippet lige numre til mændene, og ulige til kvinderne. Ægtefæller har så vidt muligt fået numre ved siden af hinanden. Hvis probanden er en mand får han ID-nr. 0 for at bibeholde systemet med lige og ulige numre til henholdsvis mænd og kvinder. Med 4 cifre skulle man kunne identificere over 9000 medlemmer af slægten, hvilket skulle række for de fleste.

Litteratur

- Konsangvinitetstavlen. K. Albertsen, Pers. Tidsskrift 1972.
 Opstillingsprincipper og personnummerering i konsangvinitetstavler. Kai Albertsen, Personalhistoriske Studier, 1979.
 Håndbog i Slægtsforskning. Albert Fabritius og Harald Hatt, 3. udg. 1979.
 Personbetegnelse i slægtstavler. B. V. Adersen. Pers. Tidsskrift 1981:2.
 Generationsnummerering. K. Albertsen. Pers. Tidsskrift 1984:1.
 Om publikation af anetavler. K. Albertsen (†). Pers. Tidsskrift 1986:1.

Kon- sangv.	Fornavn	Efternavn	ID- nr.	Født	Dåbsogn	ID-nr.	
						Far	Mor
1	<i>Proband:</i> Helga	Vindberg	1	1914	Ebeltoft	2	3
	<i>Børn:</i>						
1,03	Aksel Jesper	Højrup	130	1942	Helligkors	0	1
1,03	Knud	Højrup	132	1943	Fr.værk	0	1
	<i>Børnebørn:</i>						
1,05	Per	Højrup	134	1965	Fr.værk	132	133
1,05	Jan	Højrup	136	1967	Fr.værk	132	133
	<i>Fader:</i>						
2	Knud	Vindberg	2	1888	Ebeltoft	4	5
	<i>Søskende:</i>						
2,02	Hilda	Vindberg	139	1909	Ebeltoft	2	3
2,02	Ulla	Vindberg	141	1911	Ebeltoft	2	3
2,02	Anna Cathrine	Vindberg	143	1912	Ebeltoft	2	3
2,02	Knud Vagner	Vindberg	144	1916	Ebeltoft	2	3
2,02	Ella	Vindberg	147	1920	Ebeltoft	2	3
2,02	Elisa	Vindberg	149	1922	Ebeltoft	2	3
2,02	Karen	Vindberg	151	1925	Ebeltoft	2	3
2,02	Svend Erik	Vindberg	152	1927	Ebeltoft	2	3
	<i>Søskendebørn:</i>						
2,04	Hilda	Vindberg	163	1943	St. Peders	144	145
2,04	Jørgen	Vindberg	164	1945	St. Peders	144	145
2,04	Jytte	Vindberg	167	1951	St. Peders	144	145
2,04	Morten	Vindberg	182	1954	Karup	152	153
2,04	Mikkel	Vindberg	184	1956	Karup	152	153
2,06	Anne-Lise	Jørgensen	155	1938	Næstved	142	143
2,06	Birthe	Jørgensen	157	1940	Næstved	142	143
2,06	Kirsten	Jørgensen	159	1946	Næstved	142	143
2,06	Ellen	Vindberg	161	1951	Næstved	142	143
2,06	Anni Vindberg	Knudsen	169	1941	Gunderup	146	147
2,06	Lone Vindberg	Knudsen	171	1942	Skørping	146	147
2,06	Anne Marie	Rohde	173	1953	Kastrup	148	149
2,06	Kirsten	Rohde-Petersen	175	1958	Kastrup	148	149
2,06	Mads Christian	Pedersen	176	1955	Lillerød	150	151
2,06	Klaus	Pedersen	178	1957	Lillerød	150	151
2,06	Ulla Lykke	Pedersen	181	1962	Bloustrød	150	151

Kon- sangv.	Fornavn	Efternavn	ID- nr.	Født	Dåbssogn	ID-nr. Far	Mor
<i>Søskendebørns børn:</i>							
2,08	Lone Westfall	Vindberg	207	1966	Randers	164	165
2,08	Knud Ricky	Vindberg	208	1971	Randers	164	165
2,08	Jesper	Vindberg	220	1982	Karup	182	183
2,08	Thomas	Vindberg	222	1985	Karup	182	183
2,12	Per Vindberg	Demming	202	1966	Randers	162	163
2,12	Vibeke Vindfeldt	Demming	205	1971	Randers	162	163
2,12	Kim Vindberg	Larsen	210	1974	St. Peders	166	167
2,12	Jan Vindberg	Larsen	212	1975	St. Peders	166	167
2,12	Anne Vindberg	Larsen	215	1982	St. Peders	166	167
2,14	Pia Brigitte	Laurenborg	187	1959	Næstved	154	155
2,14	Marianne	Laurenborg	189	1961	Odense	154	155
2,14	Tom Christian	Jensen	190	1966	Herlufsholm	156	157
2,14	Rene	Jensen	192	1969	Århus	156	157
2,14	Bo Kenneth	Ditlevsen	194	1972	Herlufsholm	158	159
2,14	Martin	Ditlevsen	196	1975	Herlufsholm	158	159
2,14	Peter	Ditlevsen	198	1984	Herlufsholm	158	159
2,14	Rikke	Vindberg	201	1976	Herlufsholm	160	161
2,14	Anders	Høfler	216	1967	Hans Egede	170	171
2,14	Peter	Høfler	218	1972	Hans Egede	170	171
2,14	Anders	Rohde-Petersen	224	1987	Fr.sund	174	175
<i>Moder:</i>							
3	Ane Kirstine Marie Poulsen	Hougesen	3	1887	MariMalene	6	7

Tavle 3.

Nyt hjælpemiddel til efterforskning af aner fra udlandet!

En af den kendte genealog Th. Hauch-Fausbølls mange frembringelser var den såkaldte »Samlinger af fremmede nationer i Danmark«. Samlingen blev i 1981 købt af forlægger Henning Jensen og er nu gennem en bevilling fra Carlsbergfonden blevet overdraget til Rigsarkivet, hvor den er tilgængelig i Håndskriftsamlingen under signaturen XIV.A.34. (Der har tidligere været bragt uddrag fra samlingerne i Dansk Slægtsforskerfortegnelse – Jeg arbejder med – hæfte 5, 6, 7 og 8, men nu er hele samlingen disponibel for alle og enhver).

Der er tale om et yderst værdifuldt hjælpemiddel, som mange givetvis vil kunne få brug for – derfor efterfølgende korte omtale.

Samlingens centrale del er et håndskrevet seddelkartotek med oplysninger om indvandrede og indvandrerslægter fra følgende sprogområder: Storbritannien (herunder Skotland, Irland, Wales samt kolonier), Frankrig, Schweiz, Italien, Portugal, Spanien og Island. Det er vigtigt at understrege, at indordningen er foretaget efter *sprognation* og ikke efter nation forstået som et område med en bestemt landegrænse. Nu kan man jo af gode grunde ikke vide, hvilke sprog de enkelte personer talte. Indordningen er derfor valgt ud fra et skøn over, hvilket sprogområde en person forventes at komme fra. Dette forhold giver anledning til en del problemer – f.eks. kan personer født i Schweiz findes under Italien, hvis de har et italiensk klingende navn. Kun hvis det udtrykkelig har foreligget oplyst ved registreringen, er der valgt indplacering »på trods af« navnets klang. Alfabetiseringen er ikke ganske konsekvent – således forekommer ofte i det franske materiale inkonsekvenser, eksempelvis ved indordning af personer med slægtsnavne, begyndende med »de«, »la«, »de la«, etc.

Som nævnt er der tale om et seddelkartotek – med sedler af vidt forskellig størrelse og tilsnit. I visse tilfælde forekommer en hovedseddel med tilhørende bisedler, i andre tilfælde enkeltsedler med hver sin registrering. Den praktiske anvendelse er vanskelig.

Til hjælp foreligger lykkeligvis en såkaldt »slægtsnavnefortegnelse«, et maskinskrevet alfabetisk navnerregister, ordnet »nation for nation«, omfattende alle slægtsnavne i systemet med undtagelse af sedlerne for »Den islandske nation«. I dette navnerregister er medtaget oplysninger om fødested, registreringssted og -tidspunkt og endelig stilling på registreringstidspunktet. Tid, sted og stilling er udelukkende anført efter hovedseddelen eller først forekommende enkeltseddel, og andre tids-, steds- og stillingsmæssige registreringer forekommer således indlysende nok i det egentlige seddelkartotek.

Der er i hovedsagen tale om uddrag af de for genealoger almindeligste kildetyper – folketællinger, kirkebøger, skifter og borgerskabsprotokoller; tidsmæssigt rummer kartotekerne oplysninger fra midten af 1600-tallet og langt op mod 1900-tallet. Hovedvægten ligger dog skønsmæssigt i 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet. Oplysningernes mængde i seddelkartoteket er meget svingende – lige fra hele stamtavler til blot én enkelt fødselsdato. Principielt omfatter materialet hele Danmark, men der synes at være en overvægt af personer indvandret til den østlige del af Danmark (København, Sjælland).

Jeg har allerede selv haft lejlighed til at benytte materialet og har haft stor glæde af det.

Der eksisterer ikke mange hjælpemidler, der så direkte tager sigte på fremmede i Danmark, og til trods for de anførte vanskeligheder vedrørende systematikken er det bestemt et hjælpemiddel, som på det varmeste kan anbefales – uden at der dermed er givet nogen garanti for resultater!

Erik Kann

Sognepræst Bjørn Christian Lunds aner og efterslægt

Af

Lise Lund

Da mange i årenes løb har stillet mig spørgsmål vedrørende Lund'er, mener jeg, det kan være nyttigt at offentliggøre, hvad jeg ved om de 3 Lundslægter, der indgår i Bjørn Christian Lunds ane- og efterslægtstavle.

Når jeg har valgt denne tip tip oldefar som udgangspunkt, skyldes det dels, at flere trykte kilder giver ukorrekte oplysninger vedrørende hans data og dels, at han under min jagt på efterkommere synes at være den samlede faktor. Slægtsgrene, der intet kendte til hinandens eksistens, ej heller til deres afstamning, har vist sig at kende og ved specielle lejligheder bruge B. C. Lunds salme »Min Jesus lad mit Hjerte faa«, der blev skrevet i 1764 til Brødremenighedens salmebog.¹

Han har skrevet meget andet² – også breve, der tillige med andre slægtspapirer af såvel ældre som nyere dato, findes i mit arkiv. Bjørn Christian Lunds søn, Ludvig Michael, skrev i 1809 lidt om sine aner, og disse oplysninger har været nyttige for alle, der senere har arbejdet med slægtens historie.³

Af et brev til »Min kiære B. C. Lund«, skrevet af hans tilkommende Ane Margrethe Braae den 7. febr. 1768, fremgår det, at hun var i færd med at lade sig portrættere. Portræt af Bjørn Christian Lund skulle ifølge familietraditionen også findes – vistnok blandt Nicolette Valeurs (efterslægt nr. 15) efterkommere. Kunne denne artikel give anledning til en tilkendegivelse vedrørende maleriernes eksistens, ville det glæde mig meget. Nicolette var Ludvig Michael Lunds yndlingsdatter, han sørger over hendes »bortgang« til ægttestanden og giver hende med alt, hvad han kan skrabe sammen af penge og indbo.

At økonomien i en præstefamilie med studerende sønner var anstrengt, ses af de bevarede breve. Ludvig Michael Lund skriver til en søn, der er sat på aktier for at kunne frekventere Herlufsholm, at der er mange, han bør være taknemmelig – »selv din Bedstemoder«. Der hentydes til Marie Margrethe Lund (1753–1839), der for en slægtsforsker er en interessant person. Hun blev stedmoder til Ludvig Michaels Lunds hustru. Marie Margrethe

2

Velærværdig og Højlærde
 Hr. B. C. Lund
 Sognepræst for Højerups Men-
 ighed og residerende Capellan
 i Storeheddinge
 Kiøge
 franco

Storeheddinge

Udskriften på det omtalte brev af 7. februar 1768 fra Ane Margrethe Braae til: »Velærværdige og Højlærde Hr. B. C. Lund, Sognepræst for Højerup Menighed og residerende Capellan i Storeheddinge.«

Lund tilhører en anden Lund-slægt, der ikke synes at have forbindelse med vor. Hun var datter af borgmester i Fredericia Hans Lund (1707–88) ~1749 i Flensborg med Helena Clausen (1729–1810), en datter af rådmand Nicolaus Clausen og Agatha Claeden. Helena Clausens aner kan føres 8 generationer længere tilbage ved hjælp af Aage Bonde og Johan Hvidtfeldt: Borgmestre og rådmænd i Flensborg 1550–1848.

Borgmester Hans Lund var søn af tolder i Fredericia Jacob Lund (1684–1748) ~1705 i Fredericia med Margrethe Helena Ermandinger (ca. 1682–1750), enke efter forrige tolder Johan Banner og datter af perlestikker, hofdrabant Henning Ermandinger og Sidsel Hansdatter Juel.⁴

Borgmesterens farfar var postmester i Kolding Hans Lund (ca. 1651–1708) ~1680 i København med Anna Pedersdatter Loumand (ca. 1658–1740), datter af brygger Peder Andersen Loumand og Bendte Jensdatter.

Den tredje slægt Lund indgår kun med et enkelt medlem blandt anerne, men er ikke derfor mindre interessant. Det drejer sig om Dorothea Rasmusdatter Lund * ca. 1643, datter af rentemester Rasmus Sørensen i Lund (Skåne), hvorfra børnene tog navnet. Carl Milbergs: »En gren af slægten Lund« er en efterslægtstavle for hendes broder Jacob Rasmussen Lund (1646–

1733), sognepræst i Sdr. Jernløse, provst, ~ Maren Fich. Forfatteren nævner Dorothea (ane nr. 11), men »det vides ikke, om hun har efterslægt.«

Proband for både ane- og efterslægtstavle.

1 *Bjørn Christian Lund* * 8.5.1738 Ølby, † 4.10.1809 Hellested⁵ ~ 1° 1.6.1768 Kbh., Helligånds, *Ane Margrethe Braae* * ca. 1742,⁶ † 20.4.1774 St. Heddinge, datter af ejer af Kalsbøl, forvalter på Barritskov Peder Braae og Charlotte Amalie Bay.⁷

~ 2° 7.9.1787 Hellested *Maria Barthold* * 27.11.1748 Kbh., Sct. Petri, † 14.10.1826 Hellested,⁸ datter af parykmager Johan Cristoph Barthold og Karen Moss.

Student Viborg 1756, cand. theol. 1759, huslærer på Lellinge⁹ før han blev lærer ved Vajsenhuset 1761, res.kap. St. Heddinge og sognepræst i Højrup 1767, sognepræst i Hellested 1785.

Forældre

2-3 *Hans Mathias Lund* * ca. 1701,¹⁰ † 22.4.1761 Ølby i sit 60. år ~ ca. 1733¹¹ *Mette Helene Drachardt*¹² * 21.8.1710 Ulfborg, † 12.12.1760 Ølby.

Student Viborg 1720, cand. theol. 1723, sognepræst i Ølby, Asp og Fovsing 1727. Han og den yngre broder Andreas¹³ var eneste arvinger til Lindtorp, som de solgte 1733.

Breve fra Hans Mathias til sønnerne Jørgen¹⁴ og Bjørn Christian i København vidner om en omsorgsfuld far.¹⁵

Bedsteforældre

4-5 *Jørgen Lund* * ca. 1667,¹⁶ † 24.2.1723 på Lindtorp, begr. Viborg Sortebrødre. ~ 1° 21.1.1697 Kbh.¹⁷ *Mette Christine Robring* † ca. 1698, datter af assessor i kommercekollegiet Hans Nielsen og Kirstine Robring.¹⁸

~ 2° 6.2.1699 Kbh., Trinitatis, *Dorothea Andersdatter Rude* * 1678 døbt 22.1. Kbh., Trinitatis, † 28.5.1723 på Lindtorp, begr. Viborg, Sortebrødre.¹⁹

Fændrik reformé i generalmajor Schacks frikompagni 1683, secondløjtnant i Schacks gevorben infanteriregiment 1684, premierløjtnant 1685, kaptajn 1689. Efter landmilitsens oprettelse 1701 udnævnt til major i Viborg stifts nationale infanteriregiment, oberstløjtnant sst. 1710, amtmand Lundenæs-Bøvling amter 1712.²⁰ Jørgen Lund købte Lindtorp i Asp sogn af Christen Lindes enke for 2.718 rdl. Skødet dateret 8.4.1715.²¹

Begravelse i Asp er næppe kommet på tale, idet den berygtede

Segl tilhørende Hans Mathias Lund (1701–61), forestillende en arm, der holder et posthorn. (ane nr. 2).

præst, Jacob Schive, endnu i 1723 huserede i sognene. Han blev fradømt kaldet i 1727.²² I øvrigt taler sandsynligheden for, at der i ægteskabet har været flere børn, i så fald døde i Viborg, og begravede der.²³ Følgende gravskrift fandtes på Jørgen Lunds kiste:

Fra Ungdoms første Tid Jeg elsked Krigens Ild, Jeg viste mig deri alt tapper, giæv og gild, Jeg tiente mig saa op i ti og tyve Aar, Jeg baade gav og fik fuld mangt et Ære-Saar, Jeg var den første som af Kongen blev betroed den Viborg Landmilitz at sætte ret paa Foed. Ved alle Tienester Jeg gjorde mig bekendt, til Jeg bestalted blev til Obrist-Lieutenant. Jeg aldrende blev svag, men Kongen var min Ven, min Kaarde bytted Jeg med den ædle Pen. Som Amtmand fordred Jeg da Landets Ret og Gavn med god Samvittighed mig til et ærligt Navn. See! Saadan var mit Liv af idel Møje fuld, hvad er den hele Rest – en Haandfuld Støv og Muld.²⁴

Ligtavlen på vers af Christen Lassen Tychonius, stiftsprovst i Viborg, findes trykt i »Tychonii Carmina«. Der står intet om herkomst, den eneste hentydning lyder: »Til dennes Lykke man ei anden Ophav veed end Dyd og Bravhed og Forstand og Tapperhed.«

6-7 *Bjørn Christian Drachardt* * 23.10.1681 Høve,²⁵ † 1742 begr. 26.4. Ulf-

borg. ~ *Margrethe Bendixdatter Kop* * ca. 1693, † 1721 begr. 26.3. Ulfborg, 28 år gl.

Student Sorø 1700, sognepræst i Ulfborg-Raasted 1707.

Oldeforældre

10-11 *Anders Madsen (Rude)* † 1681 begr. 19.9. Kbh., Trinitatis²⁶ ~ 28.7.1673 Kbh. *Dorothea Rasmusdatter Lund* * 1643 Lund, † 1723 begr. 1.7. Kbh., Trinitatis.

Da Anders Madsen i 1670 udnævntes til foged i Kongens Hauge, havde han allerede i nogle år haft beskæftigelse her. Man mener, han stammer fra Rude ved Saksild, og at han har været skriver på Skanderborg slot, før han kom til København. 1681 får han titlen slotsforvalter.

Enken ~ 2° 1.11.1682 Hans Eilersen Koch (1631–11703), efterfølger i embedet som slotsforvalter på Rosenborg.²⁷

12-13 *Christen Lauritsen Drachardt* † 2.7.1704 Høve ~ 1678 *Elene Pedersdatter* † 1688 begr. 18.12. Høve.²⁸

Hører i Sorø 1664, pers.kap. Sorø 1668, sognepræst i Høve-Flakkebjerg 1677.

14-15 *Bendix Johansen Kop* † 22.2.1716 ~ 1682 Udbyneder *Mette Villadsdatter*,²⁹ der levede i 1721, hvor hun var til stede ved skifte efter datteren Margrethe.³⁰

Sognepræst i Udbyneder-Kastbjerg efter svigerfaderens død 1681.

Tipoldeforældre

22-23 *Rasmus Sørensen* * ca. 1615, † 27.10.1684 Kbh. Nicolaj, ~ 27.9.1640 Lund, Skåne,³¹ *Dorothea Andersdatter* * ca. 1619 Kbh., † 1700 Kbh., begr. 3.2. Nicolaj.

Rentemester i Lund, Skåne, canonicus og vicarius ved domkapitlet i Lund indtil 1660. Betegnes også som Commissarie Skriffuer udi Vaart Land Skaane.³²

30-31 *Villads Nielsen* * 23.10.1607 i Holstebro, † 24.4.1681 Udbyneder ~ 1° med *Karen Nielsdatter*.

~ 2° 1657 med *Mette Christophersdatter Helsing* * 1637, † 1716.

Student Holstebro 1627, sognepræst i Udbyneder-Kastbjerg 1629, provst 1636.³³

Det vides ikke, hvem af de 2 hustruer, der er moder til ane nr. 15, men navnet Mette går videre i slægten, mens ingen hedder Karen. Mette er datter af Christopher Nielsen Helsing, sognepræst i Holbæk 1631, provst 1637, † 1683.

Tip²oldeforældre

- 46-47 *Anders Andersen* (Bentzwinger) † 29.9.1637 ~ *Anne* † ca. 1659 Kbh. Mestersmed på Holmen, arkelimester. Indtrådt i Danske Kompagni 1613.³⁴ Arvede efter faderen gård og grunde, der i 1728 stadig var i slægtens eje. Dorothea Rasmusdatter Lund (ane 11) solgte 1713 sin part til svigersønnen, vicekommandant Andreas Franck ~ Charlotte Amalie Andersdatter Rude.³⁵
- 60- *Niels Villadsen* * ca. 1579, † 10.5.1628 Holstebro. Hustruens navn kendes ikke. Han »lod Giøre en Degnestoel til Kirken Aar 1615«. ³⁰ Sognepræst i Holstebro-Måbjerg 1602.³⁶

Tip³oldeforældre

- 92-93 *Anders Andersen* (Bentzwinger) den ældre † 1625 ~ *Kirsten Clausdatter*. Han blev udnævnt til Kgl. Majestæts mester udi den store smedje på Holmen 1592. Indtrådt i Danske Kompagni 1594. Købte 1614 gården matr. 44 og 45 på hjørnet af Østergade og Christen Bernikows-gade samt de småhuse og boder i Christen Bernikows-gade og Antonigade, der stødte op til den store matr. 45. Sælgeren var fru Anna Trolle til Helgerum og Eriksta. Christen Bernikows-gade var på dette tidspunkt kun et stræde, til hvis udvidelse Hans Eilersen Koch (~ ane 11) i 1701 afgav 4 alen i bredden af grunden. Samtidig blev den gamle gård nedrevet og en ny opbygget på matr. 45. På grunden lå i mange år Crome og Goldschmidt, nu Cityarkaden.
- 120- *Villads Nielsen* † 1594. Hustruens navn kendes ikke. Kap. 1576 i Holstebro-Måbjerg, sognepræst sst. 1586.

Efterslægten

- 1 *Bjørn Christian Lund* er – som det fremgår af anetavlen – 3. slægtled i sin Lundslægt. Efter hans død ser der ikke ud til at have været nogen forbindelse mellem de 3 sønner, hvis efterslægter fik ret forskellige levevilkår. I 2. ægteskab med Maria Barthold var der ingen børn, men i 1. ægteskab med Ane Margrethe Braae fødtes 4 børn: 4. slægtled 2–5.

4. slægtled

Bjørn Christian Lunds børn med Ane Margrethe Braae.

- 2 *Johannes Lund* * 10.6.1769 St. Heddinge, † 22.11.1813 Lemvig, ~ 18.4.1798 Kbh., Vor Frue, *Mette Kirstine Møller* * 8.2.1779 Kbh., Tri-

Amtsprovst Johannes Lund (1769–1813),
efterslægtens nr. 2.

nitatis, † 28.5.1850 Lemvig, datter af murermester Hans Møller og Anna Jacobsdatter Gørtz.³⁷ 6 børn: 5. slægtled 6–11.

Student pr. 1786, cand. theol. 1792, kap. i Tårnby på Amager 1796, sognepræst i Lemvig 1802, provst 1812 og amtsprovst.

3 *Rebecca Helene Lund* * 10.6.1769 St. Heddinge, † 1769 begr. 28.7. sst.

4 *Ludvig Michael Lund* * 6.10.1771 St. Heddinge, † 11.3.1843 Riserup, Nørre Vedby sogn, ~ 8.10.1802 Uldum *Elisabeth Christine From* * 7.8.1774 Kolding, † 4.7.1819 Ø. Starup,³⁸ datter af amtsforvalter Johan Peter From og Christine Lindenhan.³⁹ 6 børn: 5. slægtled 12–17.

Johan Peter From ~ 2° 13.10.1778 Fredericia, Trinit., Marie Margrethe Lund.

Var i guldmedelære før han blev student pr. 1791, cand. theol. 1796, hører på Herlufsholm 1796, kap. i Skærbæk 1799, sognepræst i Brande 1801, i Ø. Starup-Nebel 1808, i Nr. Vedby-Nr. Alslev 1832, konsistorialråd 1840.⁴⁰

5 *Christian Gottlieb Lund* * 25.3.1773 St. Heddinge, † 18.3.1827 Sæd-

Konsistorialråd Ludvig Michael Lund
(1771-1843), efterslægtens nummer 4.

der,⁴¹ ~ 21.10.1807 Sædder *Birthe Andersdatter* * 1784 døbt 21.11. Herfølge, † 24.11.1874 Tårnby (hos sønnen), datter af gmd. Anders Petersen og Dorthe Christensdatter. 7 børn: 5. slægtled 18-24.

Student pr. 1792, skoleholder i Hellested 1800, skoleholder og kirkesanger i Sædder 1807.

5. slægtled

Johannes Lunds børn med Mette Kirstine Møller.

- 6 *Johanne Margrethe Lund* * 8.5.1799 Tårnby, † 12.11.1881 Lemvig, ~ 24.1.1823 Lemvig *Børge Olsen*⁴² * 16.7.1784 Helsingør, † 10.11.1831 Harboøre, søn af tolder Ole Willumsen og Anna Børgesen. Ingen børn.

Student Helsingør 1801, cand. theol. 1812, kap. i Lemvig 1813, sognepræst i Ølby, Asp og Fausing 1821, i Harboøre 1824.

- 7 *Ane Dorthea Lund* * 19.7.1801 Lemvig, † 4.2.1883 sst., ~ 27.10.1925 Harboøre *Peter Frederik Gjerulff* * 22.1.1792 Viborg, Domsognet, †

27.6.1853 Lemvig, søn af borgmester, vicelandsdommer, justitsråd Søren Gjerulff og 2. hustru Margrethe Bøggild. 6 børn: 6. slægtled 25–30.

Prokurator, cand. jur.

- 8 *Sofie Amalie Lund* * 24.12.1803 Lemvig, † 24.5.1884 Århus, Domsog-
net, ~ 15.9.1832 Nørre Nissum *Dines Peder Lind* * 1802 hj. døbt 15.9.
Naur, † 2.2.1881 Århus, Domsognet, søn af sognepræst Knud Peter
Lind og Birgitte Øllgaard, 1 adoptivbarn.
Student Århus 1823, cand. theol. 1828, sognepræst i Skarrild
1832, i Nørre Nissum 1838, i Skødstrup 1856.
- 9 *Marie Poulina Lund* * 5.3.1806 Lemvig, † 2.5.1833 Skarrild.
- 10 *Hans Thorvald Lund* * 24.4.1813 Lemvig, † 24.1.1814 sst.
- 11 *Victor Christian Lund* * 24.4.1813 Lemvig, † 19.1.1814 sst.

Ludvig Michael Lunds børn med Elisabeth Christine From.

- 12 *Johan Christian Resen Lund* * 10.6.1803 Brande, † 18.1.1874 Udby, ~
18.9.1832 Nørre Åby *Hedevig Caroline Birch* * 27.7.1811 Vesterborg,
† 8.5.1877 Kbh., begr. i Udby, datter af provst David Seidelin Birch
og Nicoline Charlotte Quistgaard. 2 adoptivbørn.
Student Herlufsholm 1822, cand. theol. 1826, sognepræst i Ham-
mer-Horsens 1830, i Udby-Ørslev 1840.
- 13 *Marie Margrethe Elisabeth Lund* * 9.8.1805 Brande, † 10.9.1846 Gjern.
- 14 *Joachim Otto From Lund* * 6.2.1808 Brande, † 21.1.1875 Korup ~
29.7.1842 Nr. Vedby *Emma Gyrithe Andrea Christiane Meyer* *
26.3.1818 Kbh., † 28.7.1854 Korup, datter af grosserer, dir. Søk-
væsthuset Johan Diderich Meyer og Anna Dorteia Hornbech. 2
børn: 6. slægtled 31–32.
Student Kolding 1825, cand. theol. 1829, adjunkt i Kolding
1829, adjunkt i Ålborg 1830,⁴³ sognepræst i Gjern-Skanderup 1836,
i Korup-Ubberud 1850.
- 15 *Ane Nicolette Brorson Lund* * 22.5.1810 Ø. Starup, † 31.1.1880 Kbh.,
Sct. Johannes, ~ 27.7.1834 Sdr. Felding *Johannes Meller Valeur* *
23.6.1798 Elling, † 7.12.1875 Vitten, søn af sognepræst Christian
Valeur og Kirstine Rafn.⁴⁴ 7 børn: se Ove og Peter Valeur »Slægten
Valeur i Danmark og Norge«, 1949.
Student Ålborg 1820, cand. theol. 1826, kap. Sundstrup-Skærup
1827, sognepræst Sdr. Felding-Assing 1834, i Stauning 1840, i Vit-
ten-Haldum-Hadsten 1850.
- 16 *Marie Poulina Gamboruk Lund* * 13.8.1813 Ø. Starup, † 20.6.1814 sst.
- 17 *Johannes Vellejus Lund* * 3.4.1815 Ø. Starup, † 6.11.1845 Aastrup.

Student pr. 1833, cand. theol. 1840, pers.kap. Nr. Vedby 1840, i Horslunde 1844, i Aastrup 1845. Ugift.

Christian Gottlieb Lunds børn med Birthe Andersdatter:

- 18 *Anna Margrethe Lund* * 14.8.1809 Sædder, † 16.2.1872 Herfølge, ~ 1° 24.9.1838 Herfølge *Hans Olsen* * 1789 døbt 1.1.1790 Vråby, † 19.5.1852 Herfølge, søn af gmd. Ole Larsen og Anna Nielsdatter. Husmand i Græsmosehus. 2 børn.
~ 2° 16.9.1852 Herfølge *Andreas Hansen* * 21.7.1809 Tureby, † 17.2.1882 Herfølge, søn af Hans Nielsen og Maren Nielsdatter. Husmand i Græsmosehus. Ingen børn.
- 19 *Andreas Christian Lund* * 27.9.1811 Sædder, † 14.7.1899 Tårnby, ~ 27.9.1850 Tårnby *Maren Albrechtsen* * 23.9.1825 Tårnby, † 7.12.1896 sst., datter af gmd. Albrecht Knudsen og Ane Christensdatter. Husmand og væver i Tårnby, Bjeverskov herred. Ingen børn.
- 20 *Johannes Lund* * 25.9.1814 Sædder, † 25.6.1899 Herfølge, ~ 28.9.1846 Hårlev *Kirsten Jensdatter* * 30.3.1819 Herfølge, † 18.12.1883 sst., datter af gmd. Jens Jensen og Karen Pedersdatter. Slagter i Ankerstræde. 5 børn.⁴⁵
- 21 *Marie Dorthea Lund* * 28.11.1816 Sædder, † 15.1.1879 Terslev, ~ 28.10.1852 Sædder *Hans Pedersen* * 10.9.1818 Terslev, † 23.12.1890 Ringsted, begr. Terslev. Husmand. 2 børn.
- 22 *Elisa Christine Lund* * 17.5.1820 Sædder, † 29.12.1820 sst.
- 23 *Jens Peter Møller Lund* * 8.10.1822 Sædder, † 28.6.1875 Herfølge, ~ 30.1.1852 Terslev *Mette Jensdatter* * 21.3.1828 Terslev, † 24.4.1896 Herfølge, datter af gmd. Jens Andersen og Ane Hansdatter. Husmand og slagter. 6 børn.⁴⁶
- 24 *Johanna Christine Lund* * 5.10.1825 Sædder, † 22.4.1889 Køge. Ugift. Efterkommere: se »Amtmand Jørgen Lunds slægt« III, Odense 1987.

6. slægtled

Ane Dorthea Lunds børn med Peter Frederik Gjerulff.

- 25 *Theodor Johannes Severin Gjerulff* * 29.7.1826 Lemvig, † 17.7.1893 sst., ~ 14.6.1865 Skødstrup *Augusta Cathrine Balle* * 6.4.1843 Tyregod, † 4.7.1921 Århus, Sct. Pouls, begr. Lemvig, datter af sognepræst Carl Christian Nicolaj Balle og Ane Elisabeth Worm.
Manufakturhandler, kirkeværg i Lemvig. 11 børn.
- 26 *Johanne Gjerulff* * 31.10.1827 Lemvig, † 10.3.1902 sst., ~ 30.10.1853 Lemvig *Hans Jacob Smith* * 24.4.1826 Lemvig, † 6.4.1883 sst., søn af købmand Hans Nicolaj Smith og Nicoline Philipsen.

- Teglværksejer i Lemvig. 13 børn.⁴⁷
- 27 *Johannes Lund Gjerulff* * 5.6.1829 Lemvig, † 9.7.1890 Kbh., Sct. Johannes, ~ 15.5.1858 Kbh., Holmens, *Else Thalie Rebekka Maronetta Bützow* * 17.5.1832 Gettrup, † 19.2.1905 Kbh., Andreas, datter af møller i Gundtoft, Gettrup sogn, Jørgen Henrik Jacob Christian Bützow og Augusta Francisca Kürtner. 8 børn.
Manufakturhandler i København.
- 28 *Inggjald Ole Tønder Lange Gjerulff* * 30.10.1832 Lemvig, † 24.5.1914 Kbh., Citadel, ~ 31.8.1865 Bjergby *Anna Ludovika Holbech* * 11.7.1847 Kbh., Helligånds, † 24.10.1936 Hellerup, datter af manufakturhandler J. P. Holbech og Axeline Bohn.
Manufakturhandler i København, »Holbechs hjørne«. ⁴⁸ 4 børn.
- 29 *Ludvig Michael Lund Gjerulff* * 25.4.1840 Lemvig, † 17.8.1903 Kbh., Stefans, ~ 15.12.1871 Kbh., Vor Frue, *Caroline Mathilda Holbech* * 25.3.1844 Kbh., Holmens, † 9.11.1914 Kbh., Sct. Jacobs, datter af manufakturhandler J. P. Holbech og Axeline Bohn.
Fabrikant, cand. pharm. 4 børn.
- 30 *Dines Peter Lind Gjerulff* * 25.8.1843 Lemvig, † 31.8.1846 sst.

Joachim Otto From Lunds børn med Emma G. A. C. Meyer.

- 31 *Johan Ludvig Michael Lund* * 15.12.1844 Gjern, † 14.9.1912 Kbh., Vor Frue. Ugift.
Student 1862, cand. phil., zoolog. Fik 1866 universitetets guldmedalje for en afhandling om cladocererne.⁴⁹
- 32 *Theodor Otto Christian Diderik Lund* * 13.7.1848 Gjern, † 29.6.1911 Borre, ~ 29.6.1877 Skjold *Ingeborg Andrea Petra Weismann* * 30.1.1856 Lyngå, † 1.3.1940 Kbh., Solbjerg, begr. Borre, datter af skovrider Lorenz Peter Weismann og Anna Sofie Andreassen.
Student Odense 1867, cand. theol. 1874, huslærer Rosenholm før han blev hjælpepræst i Alling-Tulstrup 1877, sognepræst i Hvornum-Snæbum 1880, i Utterslev 1885, i Borre 1900. 10 børn.

Noter

1. Salmen optoges i Brødremenighedens salmebog 1778. Grundtvigs omarbejdelse blev offentliggjort i brødrene Fengers Påskehæfte 1846. 1 dag tillægges salmen ofte Grundtvig alene – til stor fortrydelse for nulevende Lund'er.
Bjørn Christian Lund, hans broder Jørgen Lund (note 14) og deres svoger, sognepræst Jens Biering i Skjern, var alle

tilhængere af Brødremenigheden, men Bjørn Christian levede ikke sine sidste år i Christiansfeld, som anført i flere trykte kilder.

2. H. Ehrencron-Mülles Forfatterleksikon, 1924–35.

3. En håndskrevet slægtsbog fra 1880'erne er dog mangelfuld, men i 1913 mente et medlem af slægten at have forbedret den

- så meget, at han turde indsende manuskriptet til optagelse i Personalhistorisk Tidsskrift. Det kom retur med begrundelsen: for lidt kendskab til kilder, f.eks. var Anders Pedersens degnehistorie »antagelig ikke anvendt« – der kunne de manglende oplysninger om Christian Gottlieb Lund (efterslægt nr. 5) findes. Men han er der ikke, Anders Pedersen har glemt vor skoleholder og kirkesanger.
4. Enhver mulig stavemåde for efternavnet Juel ses anvendt i kilderne.
 5. Skifteprotokol for Stevns herreds provsti 1752–1855. I fortalen til Bjørn Christian Lunds »Dagbog for en Kristen« omtaler han sine sidste år i Hellested, sin blindhed og den hjælp han i denne hæmmende situation fik både af hustruen og af sin kapellan.
 6. Ingen k.bog for Rårup sogn, hvortil Kalsbøl hører.
 7. Skifte efter Peder Braae i Havreballegård og Stjernholm amters skifteprotokol 1753–68. Her nævnes Charlotte Amalie Bays skiftet brev af 1748.
 8. Skifteprotokol for Stevns herreds provsti 1752–1855. »Da jeg siden min Mands Død har opholdt mig hos hans Eftermand i Embedet Hr. Peter Holm og stedse nydt af ham og hans Kone ikke alene Venskab, men Pleie og Underhold, indsætter jeg Hr. Holm som min Universalarving.« (Testamente af 24.5.1816).
Betænkt blev også søsteren, Karen Barthold, enke efter kgl. dansk foged i Norge, Andreas Høybye og Jomfru Johanna Schmidt.
 9. Iflg. optegnelser af Th. Lund (efterslægt nr. 32).
 10. Hans Mathias Lund er antagelig født i Viborg 1701 eller 02 og som officerssøn døbt i domkirken, hvis k.bog begynder 1725.
 11. Der er ingen vielser i Ulfborg k.bog før 1761.
 12. Navnet Drachardt staves således i breve fra Hans Mathias Lund og i skiftet brev efter ægteparret 1762 (findes i mit arkiv, skifteprotokol for Hjerm herred mangler).
Der fødtes 6 børn i ægteskabet, 2 døde som spæde, 2 døtre overlevede forældrene. Den ældste Dorthea Margrethe (1743–70) blev gift med faderens efterfølger i embedet, sognepræst Christen Krarup (1726–1801). Efterslægt: se »Slægten Krarup« af Christian Krarup, 1958. Den yngste Mette Christine (1744–83) blev gift med sognepræst Jens Jensen Biering (1727–92) i Skjern. Hun blev mor til 11 af hans 19 børn i 4 ægteskaber.
 13. Andreas Lund * 9.6.1710 Viborg, † 27.5.1742, druknet ved Bjørnknude en måned efter at være blevet sognepræst i Skjold. Han blev begr. i As kirke, hvor hans mormors bror, Villads Kop, var præst. Student 1728, cand. theol. 1735. Ugift.
 14. Jørgen Lund * 24.11.1735 Ølby, † 1794 begr. 7.8. Skjern. Han blev 1763 kapellan hos den herrnhutiske pastor Fugl i Sallum-Hune, hvor han i 20 år levede et eksemplarisk og ustraffeligt liv. Han var en elsker af den herrnhutiske foredrags måde, og var derfor afsondret fra alle dette livs og hans embedes uvedkommende sysler. Men han blev overfalden med tungsindighed og legems svaghed og gav skammeligt sine kødelige lyster tøjlen. Johanne Christensdatter skal efter beretning have plejet ham med sin opvartning og født et uægte barn. Jeg faldt i forundring, hvorledes en præstemand kunne i sygdoms tilfælde forfalde til denne dårlighed og dels i yderste medlidenhed over hans skæbne, da han nu duer til ingen ting. (Uddrag af kopicopie for biskoppen i Ålborg 7.7.1783).
Jørgen Lund måtte nedlægge embede og præstedragt og love aldrig mere at betræde prædikestolen. Barnet, Mette Jørgensdatter (1783–1845), blev gift 45 år gl. Hun har ikke efterkommere.
 15. Et af dem lyder: »Det smerter mig af Hiertet, at Jeg denne Gang maa tilmælde Eder den bedrøvelige Tidende, at dend Allerhøieste Gud, Livets og Dødens Herre, har fra dette timelige til det evige Herligheds Rige d. 12. Xbr imellem Klokkerne 6 og 7 Morgens hiemkaldet min Høielskelige Hustrue og Eders i Livet rætskafne Moder.« Brevet slutter: »Eders condition raade Jeg Eder til ey for den Raison at kvittere, men derimod vel at holde ud, saa I altid have en god

- conduite og conservere Eders honneur. Her i Landet er ey noget for Eder at hjælpe, og slipper I Eders conditioner førend I seer bedre Raad for Eders avantage, gjør I ilde imod Eder selv.« Brev af 12.12.1760 i mit arkiv.
16. Fødselsår antages at være 1667, dels fordi man kom ind i regimentet i 16 års alderen, og dels fordi der i hans bo fandtes et sølvbæger med årstal 1666 og initialer MLS-KJD, muligvis et bryllupsbæger. Hans oldebarn Ludvig Michael Lund hævder, at amtmanden var søn af Mads Laursen og Kirsten Jensdatter. Det har hidtil ikke kunnet verificeres.
 17. Biskop Jens Bircherods dagbog 1658–1708.
 18. Hans Nielsen (Aalborgs) havde sæbe- syderi sammen med Lorenz Kreyer. Der er mange kilder til belysning af hans livsbane, bl.a. Johan Jørgensens doktordisputat om rentemester Henrich Müller. Kirstine Røbring 2° Lorens Kreyer den yngre.
 19. Skifte efter begge ægtefæller i Lundenæs-Bøvling amters skifteprotokol 1723–43.
 20. J. C. W. og K. Hirsch: Danske og norske Officerer 1648–1814.
 21. Viborg Landstings skøde- og panteprotokol 1711–17, fol. 309.
 22. Peder Christensen: Ølby, Asp og Fausing Sogne, 1959.
 23. Hvilket også kunne være grunden til forældrenes begravelse i Viborg. Foruden Hans Mathias og Andreas kendes kun en datter Mette Christine Lund * 1700 dbt 8.1. Kbh., Garnisons, † før 1723. I boet efter amtmanden fandtes en guldkæde med lås og initialer MCL.
28.5.1701 finder man i Trinitatis k.bog »Major Lunds Barn, 2 Aar, indsat i Slotsforvalterens Grav.« Måske er det ovennævnte Mette Christine.
 24. Rigtig efter originalen bevidner Christopher Giessing 14.10.1789.
 25. Høve-Flakkebjerg k.bog er gået tabt, men B. C. Lunds svoger, pastor Plenge, modtog fra pastor Saur en udskrift af den da eksisterende k.bog, dateret 25. Juni 1763. Oplysningerne her stemmer ikke ganske overens med Hauch-Fausbølls i Personalhistoriske Samlinger I.
 26. Om Anders Madsens herkomst vides kun, at han var søskendebarn af Kirsten Michelsdatter, der var gift med Thomas Jensen Thonboe, birkeskriver og kirkeværge på Endelave jvf. Personalhistorisk Tidsskrift 8.6.1927.
 27. »Et Menneske af ringeste Stand, der er meget fortrolig med Kongen, og som til enhver Tid kan træde ind i hans Værelse«, siger den franske gesandt i 1680.
 28. Pastor Saur's udskrift af k.bogen 1763. Han havde 6 børn med Elene Pedersdatter. Gift 2° med NN, idet »Præstens Hustru« også efter 1688 bar børn til dåb.
 29. Brev fra Christopher Giessing til B. C. Lund 14.10.1789 (uddrag): Med megen Taksigelse for tilsendte Genealogie fremsendes her Liig-Vers over Deres Sl. Far-Fader.
Baade Drachardt og Lund-Stammen kunde beqvemmelig hosføyes Jubel-Lærer Willads Nielsens Historie i Udbynedder. Hr. Hans Mathias Lund havde 4 Børn som jeg ikke veed uden Deres Værværdighed allene og har ingen Kundskab, som behøves til en Stamtavle.
Beder derfor allertienligst at meddele Underretning om Lund-Stammen for at indrykke den udi mit Jubel-Lærer-Skrivt, 3die Deels 2det Bind.
 30. Ribe Bispearkiv, præsteindberetninger 1766–69.
 31. Bryllupsdigt 1640, Kgl. Bibliotek, jvf. Bibliotheca Danica III.
 32. Ifølge skattemandtal 1660, Østergade, har rentemesteren 6 børn, men foruden de allerede nævnte kendes kun Søren Rasmussen Lund (1641–90), sognepræst i Aversi ~ Anna Pedersdatter og Hans Rasmussen Lund (1645–92), sognepræst i Osted, hvor et epitafium over ham er opsat af moderen, hvorfor man må formode, han var ugift.
 33. Epitafium i Kastbjerg kirke. S. V. Wiberger's Præstehistorie, bind III, side 420.
 34. Det Kgl. Kjøbenhavnske Skydeselskab og Danske Broderskab 1477–1901.
 35. H. U. Ramsing: Københavns Ejen-domme 1377–1728 og Historiske Meddelelser om København, 3. række, bind VI. Begge steder gives gode oplysninger om både far og søn samt flere af deres efterkommere.
 36. Oplysninger om ham og hans far fra S. V. Wiberger's Præstehistorie, bind I, side

665. Han gav kalken til Holstebro kirke.
37. Ægteparret er omtalt i Mogens Seidelins »Den Seidelinske Slægtsbog«, bind III.
38. Håndskreven ligprædikenen findes i mit arkiv.
39. Johan Peter Froms livsbane samt hans og 1. hustrus aner: se Gregers Hansens artikel om Johannes Kjærboel.
40. Oplysninger om Ludvig Michael Lund i Arends II, Erslew II + supplement II, Kirkehistoriske Samlinger 3, V, Vejle Amts Årbog 1908 og 1909 samt P. Lindholm »Starup Sogn«, 1911. En samling af hans prædikener fra årene i Ø. Starup er afleveret til LA, Viborg.
41. Skifte 22.3.1828, Vallø Stifts Birks skifteprotokol.
42. Sognepræst Børge Olsens 1. hustru Henriette Dams † 28.12.1821 i Lemvig. I dette ægteskab 1 søn.
43. F. E. Hundrups »Lærere i Aalborg« og C. G. Kofoeds »De lærde Statsskolelærerepersonale« har oplysninger om J. Otto F. Lund, der i sin Ålborgtid var så alvorligt og så længe syg, at han måtte overveje at søge sin afsked. Hans fader L. M. Lund på Falster skriver til ham 6.6.1834: »Gode Gud, hvad har du ikke lidt og lider vel endnu. Gid jeg havde dig her hjemme, hvor du kunde nyde kjærlig Pleie. Klimaet her er meget mildere end i Aalborg, men Folk bliver ikke gamle. Det troer jeg har sin Grund i den usunde Føde og det urene Liv de føre. Tab ikke Modet, kjære Otto, jeg stoler paa den duelige Justitsraad Hansen, som i Ribe ere agtet og hædret som Læge.«
- Flere breve i J. O. F. Lunds privatarkiv i Rigsarkivet (nr. 5905).
44. J. M. Valeurs aner: se Gregers Hansens artikel om Johannes Kjærboel i dette hæfte. Valeurs vielse til Nicolette Lund foretoges af biskop C. Müller, Ribe, hvis tale findes i mit arkiv.
45. Johannes Lunds børn er døbt med efternavn Johannesen.
46. Jens Peter Møller Lunds børn er døbt med efternavn Jensen, men har i 1892 fået slægtsnavnet Lund tilbage iflg. bevilling.
47. Smith'erne i C. Møller Hansens »Købmandsslægten Andrup i Lemvig«.
48. Overtog 1861 sin svigerfaders forretning, der forblev i familiens eje indtil 1974. »Holbechs hjørne«, der nu er sparekasse, er beskrevet af Steffen Linvald i »Amagertorv i fortid og nutid«.
49. Ludvig Lund, der har udgivet en del bøger om forskellige kulturelle emner, kom i stærk modvind på grund af sine meninger. Se DBL.

En middelaldergenealogs glæder og problemer

Af
Knud Prange

Med udgangspunkt i Sophie Staverskøvs silketæppe følges slægtsforbindelserne til i dag og et befolkningshistorisk problem antydes.

Den 15. marts 1646 døde kongelig majestæts befalingsmand på Skanderborg Slot, Laurids Ebbesen, i en alder af 87 år, 2 uger og 5 dage. Hermed var der sat punktum for en sælsom og omvekslende livsskæbne, og samtidig var en af landets allerældste adelsslægter – slægten Udsen – uddød på mandslinjen.

Trods tre ægteskaber fik Laurids Ebbesen nemlig ingen børn der kunne videreføre slægtens ældgamle våben – i skjoldet en klokke og på hjelmen en tranehals besat med bjælder – men til gengæld står der to smukke og spændende mindesmærker efter ham, de kan ses den dag i dag. Det ene er hans gravkapel i Aarhus Domkirke med smedejernsgitter udført af Caspar Fincke, 4 legemsstore statuer af den afdøde og hans tre hustruer samt et sandstensepitafium indrammet af ikke mindre end 64 anevåbener – 16 for hver af de afdøde. Det andet mindesmærke er det silketæppe, der er nævnt i overskriften, og som hans sidste hustru Sophie Staverskov broderede, eller lod brodere. Også det er prydet med våbenskjolde – 16 anevåbener for fru Sophie, 16 for hendes første mand, Otte Kruse, og 16 for hendes sidste mand, Laurids Ebbesen – og det er med megen ret karakteriseret som det pragtfuldeste af alle danske våbentæpper. I dag befinder det sig på Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot, hvor det er udstillet hvert år i september måned.

I henved 100 år har forskere med mellemrum beskæftiget sig med Laurids Ebbesen og hans slægtsforhold,¹ og man kan derfor nok spørge om det stadig er muligt at aflokke kilderne, de skrevne, de udhuggede og de broderede, ny viden om denne mærkelige mand og hans familie.

Hans karriere startede så ydmygt som tænkes kan – en samtidig adelig, formentlig Birgitte Skave, erklærede rent ud, at det var med urette at han

førte Udsenernes våben, »thi han er af bondeslægt i Jylland«. En bemærkning damen nok kan have fortrudt, da Laurids Ebbesen siden stod fadder for et af hendes børnebørn. Men takket være dygtighed, held, fordelagtige ægteskaber – det ene endda med en kusine til Christian 4.'s hustru Kirsten Munk – lykkedes det ham at erhverve et betragteligt godskompleks. En del af det gik ganske vist tabt under Kejserkrigen, men nye godserhvervelser fulgte, og i næsten 40 år sad Laurids Ebbesen som lensmand på Skanderborg, hvad der gav ham et solidt økonomisk rygstød. Det er næppe alle gåder i dette omskiftelige forløb som er kendt, men hovedlinjen er ganske godt belyst, først og fremmest i Erling Ladewig Petersens undersøgelse.¹

Slægten Udsen

Hvad Laurids Ebbesens nærmeste slægtninge angår, er stamtavlen i Danmarks Adels Aarvog langt fra tilfredsstillende,² men også de forhold er nu til en vis grad belyst.³ Mere ejendommeligt er det, at slægten Udsen, dens godsforhold og ægteskabsforbindelser og endelig dens sociale nedgang i senmiddelalderen fremstår særdeles uklart.⁴ Forholdet er så meget mærkeligt som de to nævnte våbenanetavler – på epitafiet og på Sophie Staverskovs silketæppe – burde være gode udgangspunkter for et studium af slægtens historie og dens ægteskabsforbindelser. Der er nemlig i begge tilfælde tale om 16 anevåbener, det vil sige at her er oplysninger om alle Laurids Ebbesens 16 tipoldeforældre. Man kan altså gå 4 generationer tilbage i slægten, og da Laurids var født i 1559,⁵ rækker anetavlen tilbage til personer der levede omkring år 1400.

Når dette materiale – som tilmed kan suppleres med kalkmalede våbenfriser i Aarhus Vor Frue kirke fra begyndelsen af 1300-tallet – ikke for alvor har udfordret forskningen, skyldes det nok to forhold. Det ene er, at studier over middelalderens genealogi er et såre møjsommeligt arbejde. Frem til år 1385 er man ganske godt stillet med kildeudgaven *Diplomatarium Danicum* og de dertil hørende registre (blot kunne man ønske sig et samlet person- og stedregister til de nu i alt 29 bind), men efter den tid er man i nogen grad på herrens mark. Danmarks Breve fra Middelalderen (Repertoriet) giver ganske vist en *fortegnelse* over kilderne, men registrene er meget langt fra at opregne alle de personer og lokaliteter, som nævnes i dokumenterne. Det er derfor uhyre svært at udtømme stoffet og at opbygge den mosaik af oplysninger, som er middelaldergenealogens vigtigste arbejdsredskab. Dertil kommer at middelalderens slægter, og dermed også genealogernes problemer, hænger sammen som ærtehalm. For at løse det nærmeste problem, må man ofte løse en to-tre fjernere, og en nytolkning af én sammenhæng får i reglen konsekvenser for andre sammenhænge. Selv en velafgrænset undersøgelse udvikler sig hurtigt til en revision af et større antal stamtavler, og

Sophie Staverskovs silketæppe fremviser hele tre våbenanetavler: hendes egen og hendes to ægtemænd, Otte Kruses og Laurids Ebbesens. For hver af personerne er de 16 anevåbener samlet i 4 skjolde, fru Sophies ses ved tæppets to korte sider, Otte Kruses ved tæppets højre side og Laurids Ebbesens ved den venstre side. Hans anerække begynder med slægten Udsens klokke i første felt i det øverste skjold. (Foto: Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg).

når man begynder på en sådan analyse, aner man ikke hvilket resultat den vil ende med. Og selv i bedste fald vil en langvarig undersøgelse ofte resultere i en artikel af et beskedent omfang. I en tid hvor man er meget opmærksom på hvilke resultater der kommer ud af forskernes arbejde, kan man måske ikke undre sig over at unge historikere holder sig på nogen afstand af netop dette vanskelige og usikre område. Det er ikke her man hurtigt får skrevet lange afhandlinger.

Den anden grund til at middelaldergenealogien ikke har fristet flere er, at der er – eller burde være – tale om et tværvidenskabeligt arbejde. Der er ikke tvivl om at de bedste resultater nås ved en kombination af genealogiske, godshistorisk-topografiske og heraldiske arbejdsmetoder, og ved at man inddrager alle de eksisterende forskellige kildetyper: dokumenter, epitafier, kalkmalerier, gravsten, segl m.m. Nu er danske historikere hyppigt specialister, og det vil i praksis sige at de ofte har deres hovedstyrke, *enten* i de skrevne kilder *eller* i monumenterne. Fra heraldisk side kan man undre sig over, at såvel »papirhistorikerne« som »genstandsforskerne« ofte undlader at udnytte de muligheder heraldikken frembyder med hensyn til datering, identifikation og påvisning af slægtssammenhænge. Denne specialisering udelukker dog langtfra at der er præsteret fremragende arbejder på området – og her må Thisets talrige stamtavler i Adelsårbogen endnu en gang fremhæves – men den betyder på den anden side, at der stadig er mange nye opdagelser at gøre for den der kombinerer metoderne og kilderne.

Metodiske problemer

Man kunne på forhånd tro, at det var betænkeligt og usikkert at tage en våbenanetavle – og her altså Sophie Staverskovs silkedug – som udgangspunkt for en middelaldergenealogisk undersøgelse. For det første er den jo ifølge sagens natur flere generationer senere end de slægtsforbindelser, den bærer vidnesbyrd om – Bobé skriver i Adelsårbogen at fru Sophie broderede den i sin lange enkestand, altså efter 1646. Hvis det er rigtigt, ville den altså ikke engang være et vidnesbyrd om hvad Laurids Ebbesen selv vidste om sin slægt, men om hvad hans enke vidste om sin svigerfamilie. Bobé har dog næppe ret. Anetavlerne på tæppet og på epitafiet i Aarhus Domkirke er ordnet efter forskellige systemer, og en sammenligning mellem dem tyder på at epitafiets tavle bygger på silketæppets opstilling, som altså må være den ældste.⁶ Kapellet med epitafiet kan imidlertid dateres til omkring 1639, gitterporten bærer netop dette årstal, så silketæppet er formentlig blevet til mellem 1635 (da Laurids Ebbesen og Sophie Staverskov blev gift) og 1639 – det er altså broderet i Laurids Ebbesens levetid.

En anden metodisk betænkelighed er: hvad stiller man op i de tilfælde hvor våbenanetavlens vidnesbyrd ikke stemmer med den anetavle der kan opstilles på grundlag af Adelsårbogens stamtavler? Må man ikke her forka-

ste våbenanetavlen som den sene kilde den er, og i stedet foretrække forskningens resultater?⁷ Bestemt ikke i alle tilfælde. Adelsårbogens middelalderstamtavler er ofte udtryk for en forsøgsvis opstilling, hvor sammenkædningen af generationerne kan have en større eller mindre sandsynlighed for sig. Da en stor del af disse stamtavler ikke er forsynet med noter og kildehenvisninger, og da der praktisk talt aldrig argumenteres for den valgte opstilling, kan det være meget svært for brugeren at vurdere stamtavlens værdi. Man kan altså ikke umiddelbart anvende Adelsårbogens stamtavler til at afvise et vidnesbyrd, der fremgår af en våbenanetavle. Dette forhold var H. Berner Schilden Holsten udmærket klar over, da han som den første underkastede Sophie Staverskovs silketæppe en genealogisk-heraldisk analyse; han bemærkede udtrykkeligt, at »det vel ikke er absolut givet at de nyere stamtavler på ethvert punkt har ret fremfor de gamle fremstillinger«. ⁸

Som kilder er våbenanetavlerne unægtelig sene, og vi ved i reglen (endnu) meget lidt om hvilket grundlag fortidens adelige byggede på, når de sammenstillede en våbenanetavle. Der kan både være tale om skriftlige kilder, andre anetavler eller – og måske især – om mundtlig tradition. For et moderne menneske, som nok kun sjældent har rede på hvilke slægter hans 16 tipoldeforældre tilhørte, kan det forekomme betænkeligt at tillægge fortidens anetavler nogen større kildeværdi. Sund skepsis er da også på sin plads, men J. C. Bille Brahes undersøgelse af et betydeligt antal anerækker viser at et forbløffende stort antal våbenanetavler er helt korrekte, og at langt den største del af de »fejl« der forekommer, blot består i at der er byttet om på den rækkefølge våbenerne kommer i.⁹

Rækkefølgen er vigtig, for våbenanetavlerne skulle gengive formødrenes våbener i en ganske bestemt rækkefølge, nemlig efter det såkaldt »springende opstillingssystem«. ¹⁰ Det betyder for eksempel, at våben nr. 7 burde være farmoderens mors våben, men man ser hyppigt at der er kommet uorden i rækkefølgen af ellers korrekte våbener – ikke mærkeligt, for systemet er svært at overskue, navnlig ved store anetavler. Dette forhold har imidlertid den konsekvens, at forskerne ikke blot kan »plukke« et enkelt våben ud af en anetavle og sige, at NN's farmoders mor må være af den og den slægt *fordi* denne slægts våben er det 7. på anetavlen. Det er nødvendigt at analysere *hele* våbenanetavlen for at se om rækkefølgen i øvrigt er korrekt, og det kræver ofte inddragelse af andre, og beslægtede, våbenanetavler, som i sig selv rejser nye spørgsmål. Thisets stamtavler i Adelsårbogen bygger ikke sjældent på våbenanetavler, men man kan ikke regne med at han altid har været opmærksom på netop dette problem.

Hvad vidste Sophie Staverskov?

På Sophie Staverskovs våbendug er anetavlerne for hende selv og for hendes

første mand næsten fuldstændig i overensstemmelse med nutidens genealogiske viden, mens Laurids Ebbesens anetavle synes at lade meget tilbage at ønske. H. Berner Schilden Holsten skriver, at selv om man ofte kan finde fejl og unøjagtigheder, »er det dog sjældent, at der er så talrige mangler som i dette tilfælde«, og han giver selv forslag til hvordan nogle af unøjagtighederne kan forklares.¹¹

Umiddelbart ser det ud til at præcis halvdelen af de 16 våbener er forkerte, men en nærmere analyse viser at så galt er det langt fra; der bliver faktisk kun et par uløste heraldiske problemer tilbage.¹² Det ene af dem, som vi her skal se lidt nærmere på, vedrører Laurids Ebbesens oldemor, den navnløse dame der var gift med hans farfars far, Simon Ebbesen (se tavle 1). Adelsårbogens Udsen-stamtavle nævner hende ikke, men den mange år ældre stamtavle over slægten Stampe oplyser at Mogens Stampe og Maren Maltedatter Stifeld havde en datter gift med Simon Ebbesen. Går man nu til Thisets samlinger ser man, at det eneste grundlag for denne oplysning netop synes at være våbenanetavlen.¹³ Der kan gives flere grunde til at oplysningen ikke kan være rigtig, men det er her tilstrækkeligt at nævne at kronologien forhindrer det. Simon Ebbesens tre sønner var alle voksne i 1491, deres morfar kan derfor ikke godt være født senere end i begyndelsen af 1420-erne – og vi ved at Mogens Stampe var ude at granske markskel så sent som 1525.

Når tæppet forsyner Simon Ebbesens ægtefælle med et Stampe-våben, er der derfor sikkert sket en ombytning med en anden oldemors, Marine Stampes våben, hvor tæppet har Strangesen-slægtens tværdelte skjold. Derfor kan der være god grund til at tro at Simon Ebbesens kone skal søges i denne slægt, og noget kunne da også tale herfor. De to gange Simon Ebbesen optræder i samtidens kilder (24.9.1454 og 14.9.1450) er begge gange som vitterlighedsvidne for henholdsvis Laurids Petz og dennes brødre Anders og Christiern Petz, der afhænder alle deres rettigheder til »Lyndæ og Lyndæ mark« – det drejer sig om Lindå i Todbjerg sogn, Øster Lisbjerg herred.¹⁴ Når Simon (og ved den ene lejlighed også hans broder Jens) bevidner dette salg, kunne det tyde på at de var i familie med de tre brødre Petz. Det er derfor interessant at Anders Petz netop var gift med en Strangesen, og jeg har i anden sammenhæng foreslået at Simon Ebbesen kunne være svoger til – eller sviger søn af – Anders Petz.¹⁵

En nærmere analyse af ejerforholdene til Lindå tyder dog på at slægtsammenhængen er en anden. 29.3.1450 solgte Else Svendsdatter alt sit gods i Lindå – hun tilhørte også slægten Udsen, men en anden gren af slægten end den Simon Ebbesen tilhørte. Adelsårbogen opererer med 4 forskellige grene af slægten, som man har opgivet at kæde sammen, foruden en del »løse« personer. I flere tilfælde er det dog ikke svært at se sammenhængen,

Tavle 1. Udsnit af Laurids Ebbesens anetavle – opstillet efter Adelsårbogens stamtavler. Årstalene angiver første og sidste gang en person er omtalt i kilderne. Som påvist i artiklen, kan Simon Ebbesen ikke have været gift med en datter af Mogens Stampe. Hans mor Gyde har næppe været datter af Gotskalk Rostrup og Margrethe Vestenie. Adelsårbogens eneste oplysning om Gotskalk Rostrup er nemlig at han skrev sig til Ristrup, men denne gård blev først erhvervet af slægten i 1529, og der synes ikke at have levet nogen Margrethe Vestenie før omkring 1500. Gyde er formentlig datter af Gotskalk Rostrup og N. N. Begere – anevåbenerne på gravstenen over Eline Rosttrup i Lyngby kirke, Sdr. Dyrs herred kan tolkes på samme måde.

		Gotskalk Rostrup 1398, 1407 g.m. N. N. Begere			
Henrik Ebbesen		Gotskalk Rostrup g.m. Margrethe Vestenie		Otte Stampe	
Ebbe Henriksen 1396, 1433	g.m. Gyde Rostrup tæppets våben: Rostrup		Mogens Stampe 1491, 1525 g.m. ? TÆPPETS VÅBEN: SKAK- TAVLET PÆL		
Simon Ebbesen 1450, 1454		g.m. NN TÆPPETS VÅBEN: STAMPE	Peder Galskyt	g.m. Marine Stampe TÆPPETS VÅBEN: STRANGESEN	
Ebbe Simonsen 1491, 1503	Jens Simonsen 1491, 1499	Laurids Simonsen 1491, 1537	g.m. Margrethe Galskyt		
		Ebbe Lauridsen 1546			
		Laurids Ebbesen f. 1559			

jfvr. opstillingen i tavle 2. Et af vidnerne ved Else Svendsdatters salg var Anders Petz, og det kan næppe skyldes at han var svoger/svigerfar til Elses næstsøskendebarn, Simon Ebbesen. Den mest nærliggende forklaring på at både Else Svendsdatter (Udsen) og brødrene Petz ejer jord i Lindå er, at de 3 brødre Petz har arvet denne jord fra deres mor, Mette. Hun kunne passende være en datter af Henrik Ebbesen og altså faster til Simon Ebbesen. En sådan sammenhæng kan forklare at Simon Ebbesen – som fætter til sælgerne – bevidner salget af Lindå; så kunne han ikke siden protestere mod at

Tavle 2. Sammenhængen mellem nogle af grenene af slægten Udsen. Pladsen tillader ikke en nærmere argumentation for slægtskabet mellem de forskellige personer.

Ebbe, hvis våben er malet i Aarhus Vor Frue Kirke ²⁰			
Ugot Ebbesen 1329, 1368		Peder Ebbesen 1368	Henrik Ebbesen
Svend Udsen 1382, 1415	Ingerd Pedersdatter	Olaf Pedersen 1395, 1430	Ebbe Henriksen 1396, 1433
Else Svendsdatter 1450, død 1482	Gertrud Svendsdatter 1464		Simon Ebbesen 1450, 1454
g.1. Eskild Basse	g.1. Jens Kaas		
g.2. Mogens Løvenbalk	g.2. Niels Munk		
			Ebbe Jens Laurids

de havde afhændet Udsen-gods. Men dette giver jo desværre ikke den mindste antydning af hvem *Simon Ebbesen* var gift med.

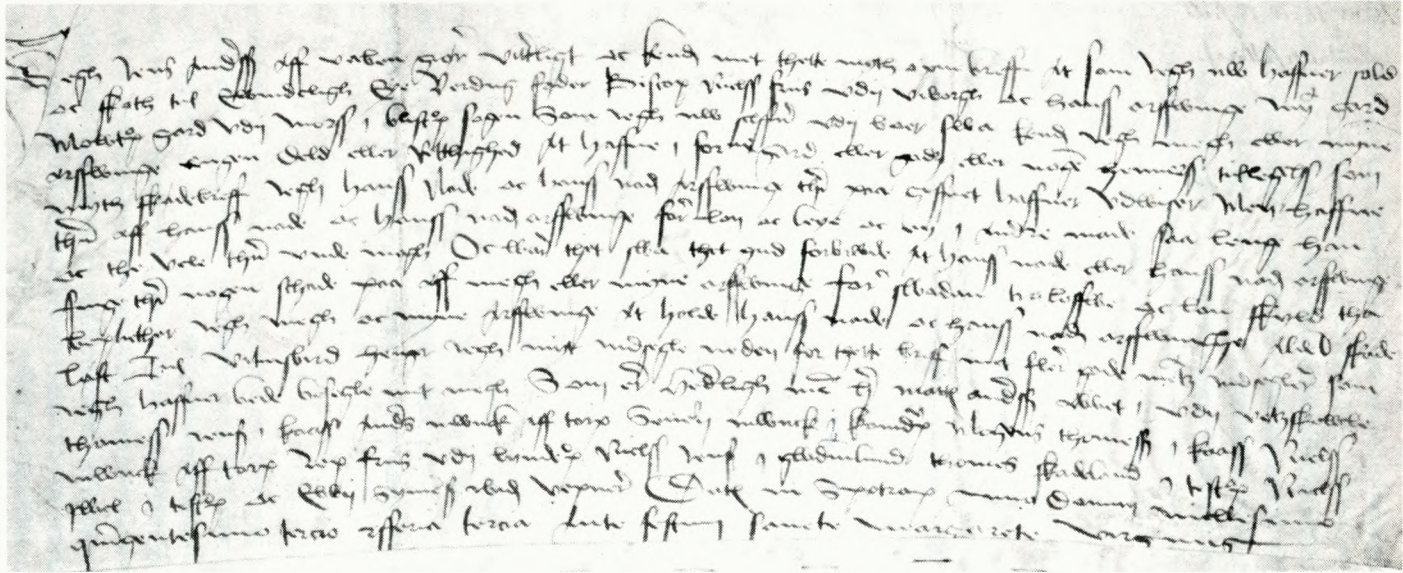
Simon Ebbesens kone

En anden mulighed for at indkredse Simon Ebbesens kone, eller i hvert fald den slægt hun tilhørte, er at undersøge hvor deres børn ejede jordegods. Vil man kunne udskille gårde, som ikke synes at stamme fra Udsen-slægten og som altså kan være mødrene arv, vil man derefter kunne påvise hvilken anden slægt der ejede jord på netop disse steder, og vil man kunne finde eksempler på at Simons sønner optræder side om side i ejendomsdokumenter sammen med personer fra netop denne slægt?

En sådan undersøgelse kan være ganske omstændelig for man skal nu afklare ejerforholdene vedrørende en lang række lokaliteter. Det inddrager uvægerligt en hel del nye slægter i undersøgelsen, og dermed følger undersøgelser af hvor pålidelige *deres* stamtavler er. Her skal blot gives en antydning af hvordan en sådan undersøgelse kan forme sig.

Simon Ebbesens tre sønner, Ebbe, Jens og Laurids ejede alle jord i Helstrup (Middelsom herred) som de solgte i 1491 og 1492.¹⁶ Helstrup havde tidligere tilhørt Lasse Jonsen, som nok var kommet i besiddelse af det gennem sit ægteskab med Karen Henningsdatter Podebusk. Lasse Jonsen døde før 1484, og Helstrup er derefter gået videre til hans formentlige svigersøn Johan Pors,¹⁷ hvis eneste datter var gift med Jørgen Lauridsen Skadeland.

Det er umiddelbart svært at se hvordan Simon Ebbesen kan have fået jorden i Helstrup ved arv, men ejendommene kan måske være indgået som led

En af middelaldergenealogens hovedkilder er breve, og det vil ofte sige skøder. Dette skøde af 11. eller 18. juli 1503 viser, at et sådant dokument ikke er helt let at læse. Skriften kan i sig selv være svær at tyde – dette eksempel er ikke af de værste – der er i høj grad brugt forkortelsestegn (det er de forskellige buer over bogstaverne), og datidens sprogforn kan give overraskelser, men man skal være glad for, at brevet ikke er på latin som så mange andre.

Skødet begynder således, med forkortelserne opløst i ():

Jegh Jens And(er)ss Aff vaben gør(er) vitt(er)ligt oc kende met thette myth opne breff At som Jegh nw haffuer sold.

Og i let moderniseret form: Linje 3: Mowtrup gard udi Mors i Blistrup sogn.

Linje 10-11: Til vidnesbyrd hænger jeg mit indsegl neden for dette brev med flere gode mænds indsegl som jeg haver bedet besegle med mig.

Derefter opregnes vidnerne, og lige før dateringen læses i næstsidste linje: Juel i Testrop og Ebby Symenss ibidem (dvs. sammesteds) væbnerer.

Dette skøde opbevares på Rigsarkivet, men det er ikke nødvendigt at komme på læsesalen for at kende brevet indhold. Det er nemlig refereret fyldigt i det 13 bind store værk *Danmarks Breve fra Middelalderen*, også kaldet *Repertoriets*. Her er der en fortegnelse over alle breve ældre end 1513, og hvis brevet tidligere har været trykt, giver *Repertoriets* en henvisning dertil. For utrykte breve (som for eksempel dette) gives der et uddrag af indholdet på brevet eget sprog: latin, plattysk eller dansk.

I 1938 begyndte Det danske Sprog- og Litteraturselskab imidlertid en fuldstændig udgave af middelalderbrevene, dels på originalsproget (i *Diplomatarium Danicum*), dels i oversættelse (i *Danmarks Riges Breve*). Dette uvurderlige hjælpemiddel dækker foreløbig perioden frem til 1385, dog mangler årene 1238-49 endnu. (Foto: Rigsarkivet).

i en arvedeling i slægten Skadeland – er der mon andre spor der peger i samme retning?

Noget kunne tyde på det. Simon Ebbesens søn, Ebbe, optrådte som vidne d. 11. eller 18. juli 1503 da væbneren Jens Andersen solgte Movtrup på Mors. Brevet besegles af 9 andre adelsmænd, og i hvert fald 4 af dem har slægtsmæssig tilknytning til slægten Udsen gennem Gertrud Svendsdatter Udsen, som må have været næstsøskendebarn til Ebbe Simonsens far,¹⁸ se tavle 2. Endnu et af vidnerne kan have tilknytning til slægten, hvis den Niels Juel, der nævnes i brevet, er identisk med Benditte Jensdatter Udsens barnebarn af samme navn. To vidner kan ikke bringes ind i nogen slægtsmæssig sammenhæng, men de sidste to: Søren Munk og Thomas Lauridsen Skadeland er fætre, idet de er børnebørn af Niels Lauridsen Skadeland.

Når disse to slægtsgrupper bevidner salget af Movtrup kunne det betyde, at de hver for sig var i familie med Jens Andersen, hvis slægtsforhold desværre er næsten ukendte; vi ved ikke meget mere end at han førte et vædderhoved i sit skjold. Hvis Ebbe Simonsen skal placeres i én af de to grupper var det selvfølgelig nærliggende at anbringe ham sammen med de andre af slægten Udsen, men familieskabet er på den anden side noget fjernt. På baggrund af den omtalte forbindelse til Helstrup – og til Jørgen Skadeland (der var bror til den netop nævnte Thomas) – var det nok en overvejelse værd, om ikke Ebbe Simonsen skulle høre sammen med den anden gruppe, altså om han var en slægtning til Niels Lauridsen Skadeland.

Endnu to ting kan faktisk tale herfor. Ebbe havde en broder ved navn Laurids, og da dette fornavn ikke tidligere synes at have optrådt i Udsen-slægten,¹⁹ kunne man forestille sig at de to brøders mor var datter af Laurids Skadeland, og at Laurids Simonsen var opkaldt efter sin morfader. Dertil kommer yderligere, at slægten Skadeland førte en skaktavlet bjælke i sit våben, og ved en analyse af Laurids Ebbesens våbenanetavle bliver der netop et våben tilovers – en skaktavlet pæl – som unægtelig minder meget herom. En nærmere undersøgelse af Skadeland-slægtens jordejendomme kunne muligvis opklare problemet.

Resultater og glæder

Men selv om der skulle være sket en forveksling af de to våbener, og selv om vi eventuelt har fået identificeret Simon Ebbesens hustru som en Skadeland, så har vi til gengæld ikke fået opklaret det problem som var udgangspunktet for analysen: silketæppets mystiske Strangesen-våben. Derved illustrerer undersøgelsen meget godt det tidligere nævnte forhold, at man ofte må løse en række fjernere problemer, før man når til at behandle det egentlige – og pladsen tillader kun at antyde, at Strangesen-våbenet muligvis skal henføres til Simon Ebbesens ukendte farmor.

Undersøgelsen illustrerer også et andet forhold som er karakteristisk for middelaldergenealogens arbejdsbetingelser: det er ikke altid man med sikkerhed finder den løsning man søger, men så finder man til gengæld oftest en del andet undervejs. I det foregående er der således blevet »afflivet« nogle adelige, nogle slægtsforbindelser er blevet afvist, andre er blevet påvist, og der er leveret nogle rettelser vedrørende fejl, mangler eller udeladelser i standardværker. Da middelalderhistorikeren som nævnt må udnytte et sparsomt kildemateriale, der stykke for stykke samles til en mosaik, er enhver ny indsigt og enhver rettelser til vore håndbøger af værdi. Arbejdet er møjsommeligt, og resultaterne kan hver for sig synes beskedne, men glæden ved at lægge brik til brik i mosaikken, kan måske sammenlignes med Sophie Staverskøvs glæde ved at føje sting til sting på det store og prægtige silketæppe. Fru Sophie kunne til sidst – for omkring 350 år siden – glæde sig over det færdige arbejde hvor genealogisk-heraldiske undersøgelser, planlægning, komponering og skitsearbejde samt håndværksmæssig dygtighed og de mange timers tålmodige brodering omsider gik op i en højere helhed. I sit arbejde når middelaldergeneologen aldrig frem til en tilsvarende helhed, men det gør ikke hans arbejde mindre fascinerende. Og det er en ekstra charme at arbejde med en så smuk kilde som netop dette våbentæppe.

Forbindelsen til nulevende slægter

Middelaldergenealogi kan virkelig være uhyre spændende, og for en forsker der arbejder med godshistorie eller socialhistorie er det tilmed et væsentligt arbejdsområde – men er det nu også interessant for andre slægtshistorikere end dem der er interesseret i adelsgenealogi?

Svaret er ja, og man må tilføje – hvad der nok vil overraske de fleste – at middelaldergenealogien er specielt spændende for den slægtsforsker der arbejder med borger- og bondefamilier. Sagen er nemlig den, at der i senmiddelalderen var hundreder af adelskvinder, specielt fra lavadelige familier, der giftede sig ud af deres stand og derved blev stammødre til ikke-adelige familier. Fænomenet var så udbredt, at den jyske adel i 1552 anmodede om at der blev oprettet to klosterinstitutioner »at de måtte indgive deres børn udi, at de ikke for mange årsagers skyld skulle nødes at give dem til bønder og ufri folk«. ²¹

Umiddelbart forestiller man sig måske ikke at dette forhold kan have betydning for ret mange nulevende ikke-adelige, men lad os foretage et tankeeksperiment: Hvis en adelskvinde, der omkring år 1500 giftede sig borgerligt, blot fik to børn, der hver fik to børn osv., så ville hun i dag have en *nulevende* efterslægt på ikke mindre end 32.768 efterkommere! Og antallet af sådanne adelskvinder har som nævnt været ganske betydeligt. ²² Selv om man må regne med et vist mål af indgifte blandt disse efterkommere, så kan en

statistisk betragtning kun føre til det resultat at en betragtelig del af alle nulevende danskere må have aner blandt middelalderens adelige. Problemet er så »blot« om det er muligt at påvise sådanne forbindelser i større udstrækning.

Umiddelbart er udsigterne ikke lovende, for Adelsårbogen interesserer sig af naturlige grunde ikke meget for de kvinder der giftede sig borgerligt, de forlod jo netop standen; og det kildemateriale der kan belyse de ikke-adelige slægters genealogi i 14- og 1500-tallet er yderst sparsomt. Her kommer adelens privilegier os imidlertid til hjælp på en uventet måde. Den adelskvinde, der for eksempel giftede sig med en bonde, mistede ikke arveretten til sine forfædres gods, men hendes børn kunne ikke arve (skatte)frit gods. De måtte tilbyde at sælge det til deres adelige slægtninge; og den slags salg har ikke helt sjældent sat sig spor i kildematerialet, og dermed har vi mulighed for at knytte forbindelse mellem de adelige og de ikke-adelige slægter.

Netop slægten Udsen kan bruges som eksempel på et sådant forhold. Det kan ganske vist forekomme ejendommeligt at tage udgangspunkt i en slægt, der som nævnt uddøde for næsten 350 år siden, men her er der grund til at minde om – hvad selv slægtsforskere kan glemme – at vi ved begrebet slægt, forstår mandslinjerne. Tænker vi i stedet på *efterslægt*, og altså regner kvindernes efterkommere med, så er problemet om slægters uddøen unægtelig et ganske andet. Og det gælder i udpræget grad for slægten Udsen. Ganske vist døde Laurids Ebbesen uden at have fået børn i nogen af sine tre ægte-skaber, men hans slægt lever den dag i dag i bedste velgående.

Tab. 3. Oversigt over efterkommere af Laurids Ebbesens fæster, Karen Lauridsdatter (Udsen).

Laurids Simonsen 1491, 1537 (se tavle 1)

Ebbe Lauridsen	Karen Lauridsdatter ~ Bertel Hørby		
Laurids Ebbesen (Udsen) 1559–1646	Laurids Hørby	Anne ~ Niels Poulsen	Inger ~ 1) Hans ~ 2) Peder
Bertel Hørby	Karen Hørby ~ Iver Mund		Margrete Pedersdatter ~ Christen Byrialsen herredsfoged i Rinds herred
uægteskabeligt barn	Peder Mund	Kirsten Mund ~ Jens Rasmussen Munck	Efterslægt, se tavle 5
	sidst kendte efterkommere var Oluf og Karen Munk nævnt 1748	Efterslægt, se tavle 4	

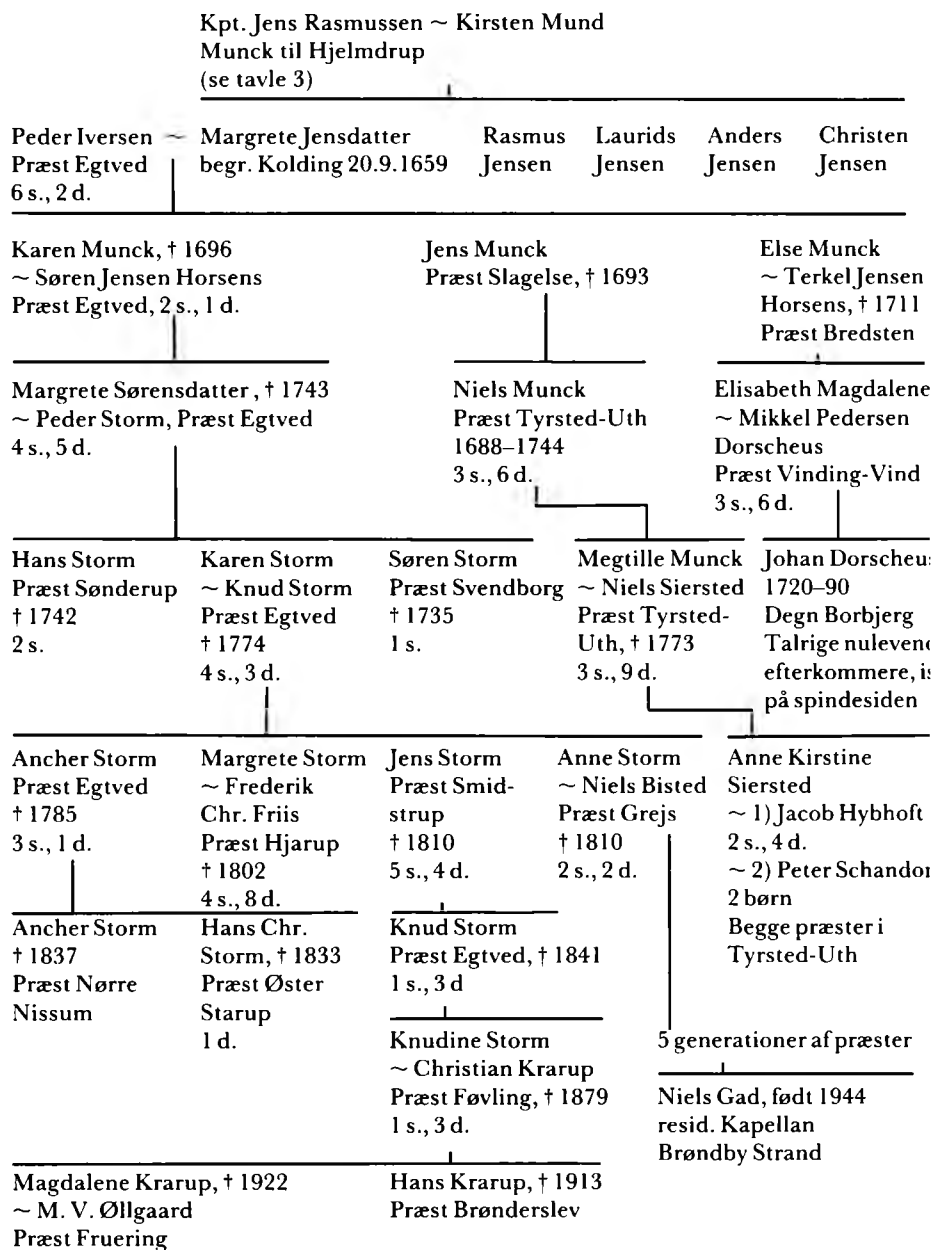
Laurids Ebbesen havde nemlig en faster, Karen Lauridsdatter (se tavle 3), som blev stammor til en særdeles livskraftig efterslægt. Hun giftede sig med lavadelsmanden Bertel Hørby, hvis sociale position var såre beskedent. Adelsårbogen ved ikke andet om hans far end at han må have heddet Anders Bertelsen – og om moderen er den helt tavs.²³ Adelig var hun dog, men da hun blev enke efter ægteskabet med den ret anonyme Anders Bertelsen, giftede hun sig med en bonde og blev mor og bedstemor til bønder der var herredsfogeder i Fleskum, Hornum og Aars herreder. En del af Karen Lauridsdatters efterkommere gik det på lignende vis.

Hendes søn, Laurids Bertelsen Hørby, var ganske vist adelig, og det samme var også sønnesønnen, den yngre Bertel, men han døde i 1641 som den sidste mand i sin slægt – dog efter at have fået et uægteskabeligt barn med en datter af fribytterer Mogens Heinesen. Laurids Bertelsens andet barn, datteren, Karen Hørby, fik heller ikke nogen strålende skæbne. Da hendes mand, Iver Mund, var død »holdt hun dug og disk« hos en bonde i Thorup, og hun formåede slet ikke at sætte sine 6 børn i vej. To sønner døde som ugifte, og en tredje søn, Peder Mund forførte den adelige Anne Sophie. Gift blev de, men fattigt var det; og da manden døde måtte enken søge om tilladelse til at tigge ved kirkedøren. Til sidst ægtede hun en bondekarl ved navn Laurids Skomager. Gennem ægteskabet med Peder Mund blev hun bedstemor til en adelsmand, Frederik Munk, men med dennes børn, Oluf og Karen Munk mister vi sporet. Det vides kun, at de tjente hos bønder i Rubjerg sogn i 1748. Hvis de har fået efterkommere – og det er jo meget tænkeligt – så er de i hvert fald ikke adelige.

Et frugtbart præstemiljø

Karen Hørby og Iver Mund havde imidlertid ikke blot disse 3 sønner, de havde også 3 døtre. En datter var gift, men døde barnløs, en anden ægtede en udenlandsk officer og fik en søn der udvandrede, men den tredje datter, Kirsten Mund er interessant i vores sammenhæng. Adelsårbogen kan nemlig oplyse, at hun giftede sig med en ikke-adelig mand »Jens N.N., hvorfor hendes børn måtte sælge deres mødrene arvegods«.

Sagen fremgår af et såkaldt opbydelsesbrev der er indført i Viborg Landstings skøde- og panteprotokol under 25.8.1652.²⁴ Her sælger Rasmus Jensen, Laurids Jensen, Anders Jensen, Christen Jensen og Peder Iversen noget jord, som de har arvet efter »deres morfår Iver Mund«. Det virker umiddelbart forvirrende at Peder *Iversen* kan være bror til 4 mænd, der hedder *Jensen*, men her er det værd at lægge mærke til at opbydelsesbrevet er dateret: Egtved præstegård. Præsten i Egtved hed nemlig Peder Iversen, og Wibergs Præstehistorie kan ydermere berette at han var gift med Margrethe Jensdatter, som igen var datter af kaptajn Jens Rasmussen Munck til Hjelmdrup-

Tavle 4. Nogle af Kirsten Munds efterkommere ifølge Wibergs Præstehistorie, Paul Nedergaard: 100 danske præsteslægter, 1954 (1984), Ulf Gad: Præsteslægten Gad, 1970 og P. H. J. Petersen: Stamtavler over Slægten Dorscheus, dupl., 1925. s = søn(ner), d = datter/døtre.

gård og dennes kone, Kirsten.²⁵ Der kan derfor ikke være den mindste tvivl om at vi her har Iver Munds datter Kirsten gift med den ikke-adelige »Jens N.N.«. I opbydelsesbrevet optræder Egtved-præsten Peter Iversen altså på sin kones vegne sammen med sine 4 svogre.

Om de 4 svogre har fået børn, må stå hen (men vi er nu så langt nede i tiden – 1652 – at det ikke skulle være så vanskeligt at følge deres eventuelle efterkommere), men præsteparret i Egtved fik i hvert fald en stor efterslægt, se tavle 4. Der er ikke her gjort noget systematisk forsøg på at følge alle slægtslinjerne, men via de almindelige præstehistoriske arbejder kan man se at parret er blevet stamforældre til i hvert fald 35 præster og præstehustruer. Familien kan følges i Egtved præstegård helt frem til 1841 – det vil sige i godt 200 år – og den dag i dag findes der en teolog der, udelukkende gennem gejstlige mellemlid, 9 i alt, nedstammer fra Peder Iversen og den »halvadelige« Margrethe Jensdatter. Wibergs Præstehistorie oplyser i reglen hvor mange børn de enkelte præster har fået, og opgør man det antal børn der er født i de ovennævnte 35 »gejstlige ægteskaber«, viser det sig at parret i Egtved har fået i hvert fald 8 børn, 5 børnebørn, 27 oldebørn, 12 tipoldebørn og 37 tiptipoldebørn. Og det er altså udelukkende præsternes børn. Hvis man gav sig til at spore de efterkommere, der forlod den gejstlige stand er det uden for diskussion at et ganske betydeligt antal nulevende kan følge deres slægt tilbage gennem disse linjer til Udsen-slægten i middelalderen.

Livskraft i Himmerland

Er dette eksempel nu en undtagelse, eller kan der påvises andre tilfælde hvor adelskvinder, der giftede sig borgerligt, fik en talstærk efterslægt – ja så talrig at den løber op i tusinder? Første del af spørgsmålet er let at besvare, takket være en slægtbog der er udarbejdet af Slægtsarkivet i Viborg.²⁶

Lad os igen vende tilbage til Karen Lauridsdatter (Udsen) fra tavle 3. Vi har i det foregående fulgt hendes søn Laurids' efterkommere, men Karen havde også to døtre, Anne og Inger, der begge giftede sig med bønder. Det er usikkert om Anne fik børn, men Inger fik i sit andet ægteskab i hvert fald én datter: Margrete Pedersdatter, som giftede sig med herredsfoged Christen Byrialsen i Rinds herred – se tavle 5. Den ovennævnte slægtbog har fulgt en enkelt gren af deres efterkommere ned til Margretes tip⁵oldebarn, Inger Sørensdatter, der i 1857 blev gift med Christen Jensen Hvid, og man har derefter prøvet at spore alle ætlinge af dette ægtepar. Helt er det ikke lykkedes, for der er ikke ganske få grene af slægten man ikke har kunnet følge, men resultatet er såmænd imponerende nok. Inger Sørensdatter og Christen Hvid fik nemlig:

Tavle 5. Oversigt over nogle af Margrete Pedersdatters efterkommere. Kilde: Se note 26.

Margrete Pedersdatter ~ Christen Byrialsen

(se tavle 3)

4 børn

Byrial Christensen, død ca. 1650

2 børn

Inger Byrialsdatter, død 1705

~ Jep Nielsen

Anne Jepsdatter, død 1735

~ Jens Nielsen

3 børn

Inger Jensdatter, død 1766

~ Christian Jensen Meilstrup

3 børn

Anne Christensdatter, død 1810

~ Jens Aarup

8 børn

Inger Jensdatter, død 1847

~ Anders Jensen

3 børn

Maren Andersdatter, død 1876

~ Søren Jørgensen

2 børn

Inger Sørensdaughter

gift 1857 med Christen Jensen Hvid

5 børn

37 børnebørn

78 oldebørn

130 tipoldebørn

og foreløbig (i 1978) 130 tiptipoldebørn

– og dertil må føjes, at i generationen med de 130 tipoldebørn er der mange der endnu ikke er begyndt at sætte børn i verden. Antallet af nulevende efterkommere af Inger Sørensdaughter og dermed af Margrete Pedersdatter og Karen Lauridsdatter (Udsen) kan altså sagtens blive adskilligt større.

Selv om slægten har spredt sig til flere lande og også er repræsenteret i Australien, så er det dog karakteristisk at en stor del af den er forblevet i det

Himmerland, hvor Margrete Pedersdatter og Christen Byrialsen hørte hjemme. Erhvervsmæssigt er spredningen nok større. Der er ganske vist stadig bønder i slægten, men der er ganske mange med stillinger som: landinspektør, elektromekaniker, smed, lærer, fisker, flyleder, ingeniør foruden en betydelig del med selvstændigt erhverv. Et af slægtens medlemmer har i øvrigt været Danmarksmester i skak 16 gange! Hvad efternavne angår er Andersen, Jensen, Nielsen og Poulsen stærkt repræsenteret, men der er også mange med mere særprægede navne som Appelt, Brams, Hvid og Wirenfeldt.

Som nævnt ovenfor er slægtbogen kun fuldstændig, eller rettere delvis fuldstændig, fra Inger Sørens datter og hendes bryllup med Christen Hvid i 1857 – den viser altså kun noget om udviklingen i de 5 generationer der har levet siden da. Fra Inger Sørens datter og de 8 generationer tilbage til Margrethe Pedersdatter og Christen Byrialsen er kun oplyst antallet af børn i hver generation. Det drejer sig for de 8 generationer om i alt 26 børn, dvs. $3\frac{1}{4}$ barn i hvert kuld, altså ikke noget urimeligt stort gennemsnit. Lad os nu se lidt nærmere på tavle 5. Margrete Pedersdatter havde 4 børn, og man kan nu forestille sig at det kun var sønnen Byrial Christensen, som fik efterkommere. Af hans 2 børn kan man igen forestille sig at det kun var Inger der fik børn osv. Men man kunne også forestille sig at Margretes 3 andre børn hver fik 2 børn, sådan som Byrial fik det, og så fremdeles. I det første tilfælde ville det betyde at Margrete efter 8 generationers forløb kun havde den ene efterkommer vi faktisk kender, nemlig Inger Sørens datter; i det andet tilfælde ville efterslægten i 8. generation være svulmet op til 3.456 børn.²⁷ Sandsynligheden taler snarere for at det sidste tilfælde er det mest realistiske, men her dog med det forbehold, at der uvægerligt må have været tale om et vist indgifte mellem efterkommerne. 8. generation har næppe talt 3.456 forskellige individer, men hvor stor den har været, kan kun et slidsomt arbejde med kirkebøger og andre kilder påvise. Man kan vel næppe håbe på at en sådan undersøgelse nogen sinde vil blive udført; det ville ellers være spændende. For hvis denne 8. generation bestod af blot 1.000 forskellige personer, der hver for sig var lige så frugtbare som Inger Sørens datter, så ville der i dag være ikke mindre end 130.000 personer i den 12. generation, der endnu ikke er færdig med at sætte børn i verden. 130.000 personer der nedstammede fra én af kvinderne i den uddøde adelsslægt Udsen!

Disse perspektiver har forhåbentlig vist, at den slægtsforsker der arbejder med borger- og bondeslægter nok kan have grund til at interessere sig for middelaldergenealogi. Men de viser forhåbentlig også at genealogiske studier, der bygger bro mellem middelalder og nutid, kan frembringe et materiale der er velegnet til socialhistoriske studier og som i exceptionel grad kan bidrage til at belyse den slægtsmæssige sammenhæng i hele den danske

befolkning – på tværs af århundreder og på tværs af de forskellige samfundsgrupper. Vi har endnu alt for få arbejder af denne karakter; desværre, for her kan flittige genealoger bidrage til at løse vigtige historiske opgaver.

Noter

Hvor der ikke gives særlig henvisning, stammer oplysninger om adelige fra Adelsårbogen, og breve der blot omtales med år og dato findes i Repertoriet eller Diplomatarium Danicum.

1. Anders Thiset: Dansk Biografisk Leksikon, 1. udg. bd. 18, 1904, H. Berner Schilden Holsten: Sophie Staverskovs Silketæppe og lidt om andre vaabenprydede Textilier, Fra Arkiv og Museum, Serie 2, h. 1, bd. 8, 1924, s. 337–67, Louis Bobé's stamtavle over slægten Udsen, Danmarks Adels Aarvog 1945, s. 113–20, Erling Ladewig Petersen: Adelige godsejertyper i 1600-tallet, Tradition og kritik, Festskrift til Svend Ellehøj, 1984, s. 285–305, spec. s. 295 ff. og Knud Prange: Silkebroderet socialhistorie – en studie i social mobilitet, Festskrift til Vagn Dybdahl, 1987, s. 356–79.
2. Louis Bobé (se note 1).
3. Knud Prange (se note 1, s. 370 f.). En gennemgang af Thisets utrykte adels-historiske samlinger i Rigsarkivet synes at vise at Thisets optegnelser er hovedkilden for Bobé, og de værste fejl skyldes at nogle skitse-mæssige blyantsnotater uden videre kontrol er bragt i trykken.
4. Heller ikke her er Adelsårbogens stamtavle tilfredsstillende. Der kan i Heraldisk Tidsskrift ventes en afhandling af Ernst Verwohlt om den jyske Hvide-slægt og dens eventuelle forbindelse med Udsen-ætten.
5. Adelsårbogen har 1549; der må være tale om en trykfejl.
6. Knud Prange (se note 1, s. 306 f.).
7. Dette – og en række andre metodiske problemer ved anvendelsen af våben- anetavler er behandlet i Knud Prange: Våbenanetavlen, perspektiver og eksempler, 1982.
8. H. Berner Schilden Holsten (se note 1, s. 362).
9. J. C. Bille Brahe: Gravmindernes Vidnesbyrd, 1985, spec. tavle 3, s. 30 og tavle 4, s. 32.
10. Knud Prange (se note 7, s. 11 ff.) og samme: Kønskvotering på gravsten? Heraldisk Tidsskrift bd. 6, nr. 52, 1985, s. 57–64.
11. H. Berner Schilden Holsten (se note 1, s. 363).
12. Knud Prange (se note 1, s. 360 ff.).
13. Rigsarkivet, Thisets Samlinger, 1. afd. Udsen (Simon Ebbesen). Der står her: Efter anevåbenerne i Aarhus Domkirke synes hans frue at have været en datter af Mogens Stampe til Klarupgaard og fru Maren Stifeld.
14. Jeg skylder lektor, dr. phil. Bent Jørgensen tak for bistand til identifikation af »Lyndæ«. I øvrigt findes Simon Ebbesen nævnt i et brev (unævnt i Repertoriet), der anføres i Ældste danske Archivregistraturer, bd. 1, s. 274 uden år og dato. Her nævnes at Simon Ebbesen godkender at hans mor fru Gyde har solgt 2 gårde i Vistoft sogn. Sagen er ikke uden interesse, fordi lokaliteten ligger på Djursland i Mols herred, og Udsen-våbenet førtes allerede i 1342 af en Peder *Molnæs*.
15. Knud Prange (se note 1, s. 363).
16. A. Thiset: Fru Eline Gøyes Jordebog, 1892, s. 273 – de to breve er mærkeligt nok ikke anført i Repertoriet.
17. Knud Prange: Historien bag et spørgsmålstegn – eller den utro fru Mette, Festskrift til Troels Dahlerup, 1985, s. 171.
18. De fire er: Gertruds anden mand Niels Munk, deres fælles barn Anders Munk, Gertruds søn af første ægteskab Thomas Kås og hendes sønnesøn Mogens Kås.
19. Adelsårbogen nævner ganske vist en Laurids Ebbesen af Sønderby 1308, men en sådan mand har aldrig eksisteret. Adelsårbogen videregiver blot en notits i Thisets Samlinger i Rigsarkivet, hvor kilden er angivet som det gamle Adelslexikon. Her står der imidlertid »Laurids Udsen« – det fatale Ebbesen må være løbet Thiset i pennen; formentlig har han

- haft lensmanden Laurids Ebbesen i tanker. Jeg har selv (note 1, s. 364) omtalt en Simon Lauridsen 1498 som en Udsen. Jeg byggede her på registeret til Repertoriet, men en nærmere undersøgelse af denne person og hans jordegods synes snarere at tyde på at han har været af slægten Viffert.
20. Adelsårbogens Udsen-stamtavle anfører, at ifølge en gammel notits var Henrik Ebbesen, Ebbe Juel og Ebbe Nielsen begravet i Aarhus Domkirke. Kilden er et notat i Thisets Samlinger, men Thiset har taget fejl, »den gamle notits« anfører ikke domkirken, men Aarhus Vor Frue kirke. Våbenfriserne her er i dag afdækket, og man kan nu se adskillige navne og/eller våbener fra Udsen-slægten, bl.a. Henrik Ebbesen (våbenet ikke bevaret), Ebbe Jul (Udsen-våben) og hr. Ebbe Juls(øn) (våbenet ikke bevaret). Denne frise er fra begyndelsen af 1500-tallet, men er formentlig en opmaling af en langt ældre frise. Se: Danmarks Kirker XVI, Aarhus amt, 3. bd., 1976-79, s. 1096 ff., spec. s. 1106 ff.
 21. Her citeret efter E. Ladewig Petersen: Dansk social historie, bd. 3, 1980, s. 194.
 22. Jvfr. Knud Prange: Lavadelsskæbner i senmiddelalder og renaissance, Profiler i nordisk senmiddelalder og renaissance – Festskrift til Poul Enemark, 1983, specielt s. 229 f.
 23. De følgende oplysninger om Karen Lauridsdatter og hendes nærmeste efter-slægt bygger på Knud Prange (se note 1, s. 370 ff.).
 24. Jens Holmgaard (udg.): Viborg Landstings skøde- og panteprotokol 1645-52, 1969-73, s. 307. 20 år tidligere boede Kirsten Mund i Horsens, hvor hun pantsatte halvparten af 2 gårde. I protokol-lens margin er tilføjet ordene: Nød og trang. (Samme udgave 1624-37, 1966-70, s. 163).
 25. S. V. Wiberg: Personalhistoriske . . . Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie, 1870, Egtved sogn. Wiberg henfører fejlagtigt Jens Munck til Hjerndrup-gård, Hjerndrup sogn – der er tale om gården Hjelmstrup i Egtved sogn, jvfr. Vejle Amts Aarbog 1916, s. 208 f., hvor der er flere oplysninger om Jens Muncks efterkommere.
 26. (Anton Blaabjerg): Slægten Hvid fra Vest-Himmerland, Slægtsarkivet Viborg, 1978. Det følgende afsnit og de følgende beregninger er baseret på dette værk.
 27. Nemlig produktet af antallet af børn i de enkelte generationer: $4 \times 2 \times 1 \times 3 \times 3 \times 8 \times 3 \times 2$.

Slægtsforskertræf i Aalborg 1988

Sted: Arkivbygningen ved Vor Frue Kirke i Aalborg.

Tid: Lørdag den 26. marts 1988 klokken 9-17.

Pris: 75 kroner.

Tilmelding: Senest 1. december 1987.

Yderligere oplysninger:

Slægtshistorisk Forening, Aalborg,

v/ Birgit Øskov Jensen,

Vesterbrogade 6, 3. th. - 15,

9400 Nørre Sundby.

Kendte danskeres anetavler XXIV Johs. Kjærbøl, hans mødrene og hans fædrene aner

Af
Gregers Hansen

Johs. Kjærbøl indleder sin selvbiografi¹ med at fortælle, at hans moder, en håndværkerdatter fra Rødby i begyndelsen af 1885 tjente i Søllested præstegård på Lolland hos den da ugifte præst Johannes Meller Valeur, som blev hans fader, og at hun antagelig forlod præstegården godt et halvt år før han blev født.

Den store sociale afstand mellem forældrene viser sig også i anetavlen. De fædrener aner hører hjemme i det miljø, som vi kender fra mange anetavler (præster og andre embedsmænd). I denne forbindelse bemærkes, at Kjærbøl er beslægtet med professor H. N. Clausen, hvis anetavle findes i Persh. T. 1985, s. 73, idet hans tip⁴oldefader på fædrener side sognepræst i Vonsbæk Christopher Schrøder (se ved nr. 46) er broder til H. N. Clausens tip²olde-moder Anna Schrøder (nr. 45). – I den fædrener del af tavlen er de 32 aners række komplet og adskillige af slægtslinierne kan føres længere tilbage.

Moderens aner finder vi i et meget jævnt lag af befolkningen, et befolkningslag, som vi antagelig vil møde i adskillige af dette århundredes kendte danskeres anetavler. I Kjærbøls anetavle består det af avlsbrugere, håndværkere og daglejere og anetavlen er særlig interessant derved, at anerne generation efter generation har levet i én og samme lille by, Rødby. Alle tipoldeforældrene og flere af tip²- og tip³oldeforældrene kendes og bortset fra et af tipoldeægteparene, som har boet i Rødbys omegn, har de alle boet i Rødby.^{1a}

Rødby var på den tid det her drejer sig om en by af en særegen struktur. Byfogeden siger i en indberetning 1735: »Denne bys handel og næring er mesten bestående af hans majestæts hartkorn og avling samt nogen ringe købstadsbrug.«² Endnu omkring 1800 var byen at betragte som en stor landsby og så sent som 1901 var byens vigtigste næringsvej stadig landbrug, idet håndværk og handel spillede en yderst beskedne rolle.^{2a}

En af de mødrener tip²oldeforældre (nr. 62) hører ikke hjemme i det ovenfor beskrevne miljø. Han var søn af en avlsbruger, begyndte på bar bund

som købmand og skipper og var ved sin død Rødbys største købmand. Han var gift med en skipperdatter, hvis mormoder tilhørte en af byens gamle købmandsfamilier. Hans svigersøn (nr. 30) endte som daglejer.

En lignende nedadgående standscirkulation langt tilbage blandt anerne forekommer i en anden socialdemokratisk politiker, C. V. Bramsnæs' anetavle. Tilbage til og med tip²oldeforældrene synes anerne at leve i beskedne kår – de fleste er husmænd. Den eneste undtagelse er et købmandsægtepar blandt tip²oldeforældrene. Manden er købmandssøn, konen præstedatter og fra hende kan slægtslinier føres tilbage til David Thomessøn, der 1521 blev borgmester i Helsingør og til samtidige rådmænd i Flensborg af slægterne tor Smede og Fincke.³

I betragtning af at forbindelsen mellem Kjærbøls forældre ikke blev autoriseret, kan det vel forsvares at holde deres aner adskilt. En sådan deling af anerne i en mødrene og en fædrene gruppe har den fordel, at den sociale forskel på anetavlens to dele samt Rødby-tilhørsforholdet træder skarpt frem. – Straks efter Kjærbøls biografi opregnes de mødrene aner. Det er med dem som baggrund Kjærbøl er vokset op og har placeret sig i fagbevægelse og politik. Hvis forældrene var blevet gift, så han var vokset op som en rigtig præstesøn, var hans livsbane blevet en anden.

Proband

1 *Johannes Hansen*, f. 23. dec. 1885 i Kbh., dbt. 8. aug. 1886, Matth.,^{3a} d. 26. aug. 1973. begr. på Vestre kgd., Kbh. Navneforandring til *Kjærbøl* 18. sept. 1914.^{3b} G. 1° 30. okt. 1910 i Kbh., Sundby m. Olga Amalie Petersen (d. af former Peter Viktor Malmberg P. og Sofie Amalie Nørring), f. 8. jan. 1885 i Kbh., Vor Frelser, d. 6. juli 1916 i Kbh., 2° 5. aug. 1917 i Kbh. m. Karna Marie Caroline Nielsen (d. af maskinarbejder, senere smedemester Jørgen Nikolaj N. og Laura Vilhelmine N.), f. 28. maj 1899 i Kbh., Vor Frelser, d. 4. juni 1969 i Kbh., ægteskabet opløst, 3° 25. juli 1942 i Svendborg m. Gerda Poulsen (d. af forretningsfører Frederik P. og Laura Falkenberg Sørensen), f. 11. juli 1910 i Kbh.

Faderen havde forpligtet sig til at betale et underholdsbidrag på 100 kr. om året, indtil Johannes var fyldt 14 år, men havde iøvrigt ingensomhelst forbindelse hverken med ham eller med hans moder. Faderen og han sås kun én eneste gang. Johannes Hansen havde overværet en gudstjeneste i faderens kirke, gav sig derefter til kende over for ham og de havde en kort samtale. – Efter moderens død kom Johannes 8 år gl. i pleje hos et sømandsægtepar på Taasinge, kom 1900 i smedelære i Svendborg og udlærtes som klejnsmed 1904, hvorefter han rejste til Kbh., hvor han indtil 1914

Johannes Kjærboel (1885–1973). Foto Det kgl. Bibliotek.

arbejdede som skibssmed på Københavns flydedok. De to sidste år var han tillidsmand. I 1914 blev han ansat som ekspedient på smedenes arbejdsanvisningskontor og dermed begyndte hans karriere i fagbevægelsen, som førte til at han i 1926 blev formand for Dansk smede- og maskinarbejderforbund. I 1935 blev han indvalgt i folketinget og kort tid efter handelsminister. Han var minister med skiftende porteføljer 1935–45, 1947–50 og 1953–57.⁴

Moder

3 *Julie Severine Hansen*, f. 25. dec. 1860 i Rødby, d. 11. dec. 1893 i Kbh., ugift.

Tjenestepige i Søllested præstegård, Lolland til 1885, derefter hjemmearbejdende syerske i Kbh. – Kjørboel beskriver sin moder således: »Hun var nærmest under, hvad man idag ville kalde middelhøjde; det store rødblonde hår indrammede et ansigt, præget af intelligens og smukke regelmæssige træk gjorde hende indtagende«.

Moders forældre

6-7 *Mathias Hansen*, f. 15. maj 1834 i Rødby, d. 14. sept. 1911 sst., g. 23. nov. 1859 sst. m. *Maren Adamsen*, f. 28. febr. 1836 sst., d. 28. dec. 1923 sst.

Handskemager i Rødby, senere bager sst.

Moders bedsteforældre

12-13 *Hans Christensen*, f. 22. april 1800 i Holeby ved Rødby, d. 4. dec. 1857 i Rødby, g. 17. okt. 1828 sst. m. *Severine Magdalene Mathiasdatter*, f. 22. juli 1792 sst., d. 26. juni 1857 sst., hun g. 1° 28. okt. 1812 sst. m. matros Jacob Tømmesen (s. af handskemager sst. Tømme Jacobsen og Karen Larsdatter), f. 10. jan. 1789 sst., d. 7. febr. 1825 sst., 2° 22. marts 1826 sst. m. muremester Christoffer Grøn (s. af murersvend i Nykøbing F. Johan G. og Birthe Mortensdatter), d. 8. febr. 1828 i Rødby, 41 år gl.⁵

Hans Christensen tjente ved ægteskabets indgåelse på øen Lang, blev derefter vægter i Rødby, senere daglejer sst.

14-15 *Adam Andreasen*, f. 28. sept. 1797 i Rødby, d. 19. marts 1860 sst., g. 1° 20. okt. 1822 sst. m. Gertrud Madsdatter, d. 27. nov. 1832 sst., 36 år gl., 2° 8. marts 1833 sst. m. *Anna Elisabeth Henrichsdatter*, f. 28. april 1799 sst. d. 9. april 1883 sst., hun g. 1° 19. marts 1819 sst. m. dagle-

jer Jens Hansen, d. 27. maj 1831 sst., 37 år gl.
Daglejer i Rødby (1834), ved sin død avlsbruger sst.

Moders oldeforældre

24-25 *Christen Hansen* (i Holeby kbg. kaldet Christen Hansen Holstener⁶), f. ca. 1752, g. 1° m. N. N., 2° m. Mette Dorthe, d. 24. okt. 1798 i Holeby, 34 år gl., 3° m. *Karen Jensdatter*, f. ca. 1775.

Gårdmand i Holeby sogn ved Rødby, i 1801 inderste og daglejer i Øster Tirsted, Tirsted sogn ved Rødby, senere skæbne ukendt.⁷

26-27 *Mathias Christiansen*, d. 15. maj 1828 i Rødby, 63 år gl., g. 14. okt. 1785 sst. m. *Maren Madsdatter*, d. 8. aug. 1831 sst., 80 år gl., hun g. 1° 30. sept. 1774 m. avlsbruger Søren Sørensen, begr. 27. april 1785 sst., 39 år gl.

Avlsbruger i Rødby. Ved sin død betegnes han som udflytter ved Rødby.⁸ – Maren Madsdatter havde overtaget avlsbruget ved sin første mands død. Mathias Christiansen havde da iflg. obligation fra Søren Sørensen, tinglæst 15. dec. 1777 sin arv efter forældrene, Christian Jørgensen og hustru i Helgenæs (Branderslev sogn ved Nakskov), 248 rdl. 1 m. 14 sk. indstående i ejendommen. Michel Haagen i Rødby nævnes som hans værge.⁹ Den omstændighed at arven var anbragt i en Rødby-ejendom, at værgeren boede i Rødby og at Mathias Christiansen i skiftet efter Søren Sørensen omtales som »myndlingen M.C. i Rødby« tyder på, at hans forældre har haft tilknytning til Rødby og da han ikke ses døbt i Branderslev, hvis kbg. haves fra 1764 at regne, må han antages at være den Mathias, søn af Christian Jørgensen, som blev døbt i Rødby 21. okt. 1764.

28-29 *Andreas Adamsen*, dbt. 8. okt. 1769 i Rødby, g. 1° 4. nov. 1796 sst. m. *Maren Rasmusdatter*, d. 26. sept. 1806 sst., 41 år gl., 2° 23. dec. 1808 sst. m. Mette Margrethe Povelsdatter.

Skomagermester i Rødby, borgerskab 1. juli 1793. Hans skæbne efter indgåelsen af andet ægteskab kendes ikke.¹⁰

30-31 *Henrich Jensen*, dbt. 25. juli 1773 i Rødby, d. 5. juni 1836 sst., g. 1° 3. juni 1796 sst. m. *Johanne Jørgensdatter*, dbt. 18. jan. 1778 sst., d. 30. juni 1816 sst., 2° 16. april 1819 sst. m. Hans Søndermanns enke Anne Margrethe Rasmusdatter, d. 10. marts 1836 sst., 77 år gl.

Hans første ægteskab blev indgået uden forudgående trolovelse og han kaldes i kbg. »velagte unge karl H.J.«. Umiddelbart efter indgåelsen af dette ægteskab fik han udbetalt sin kones arv efter hendes forældre, 768 rdl. 5 m. 12 sk. og sin egen arv efter forældre og broder, 1159 rdl. 5 m. 14 sk.¹¹ og var således godt rustet til at

etablere sig. Han købte en gård i Rødby¹² og nedsatte sig som avlsbruger. Det var han endnu ved indgåelsen af andet ægteskab. I 1834 var han daglejer.

Moders tipoldeforældre

48-49 Ukendte.

50-51 Ukendte.

52-53 *Christian Jørgensen* i Helgenæs, Branderslev sogn ved Nakskov, begr. 12. jan. 1777 i Branderslev 48 år gl., g.m. N. N., begr. 19. jan. 1777 sst., 34 år gl.

54-55 Ukendte.

56-57 *Adam Poulsen*, begr. 22. febr. 1787 i Rødby, 45 år gl., g. 28. juli 1769 sst. m. *Else Andreasdatter*, d. 28. nov. 1811 sst., 66 år gl.

Skomager i Rødby. Han har hørt til de bedrestillede håndværkere. I 1771 var hans ejendom blot et forhus på 4 fag. I 1781 var det udvidet til 8 fag, hvortil kom et tværhus på 4 fag, alt i én etage med stråtag. Forhuset var af mur og bindingsværk. Tværhuset havde klinede vægge.¹³

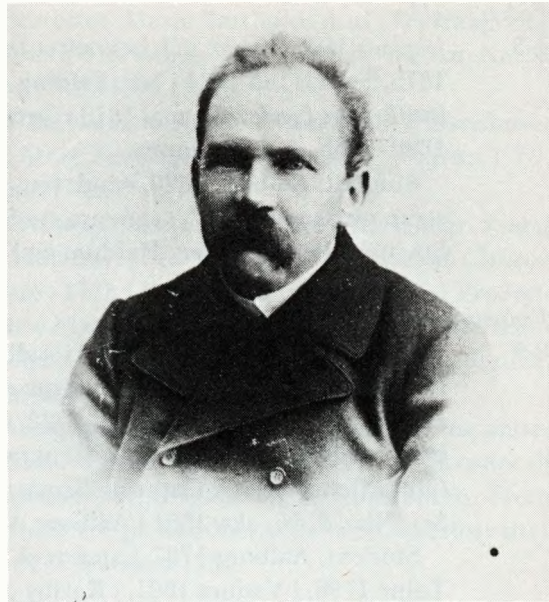
58-59 Ukendte.

60-61 *Jens Carstensen* (antagelig s. af avlsbruger Carsten Nielsen, begr. 12. sept. 1765 i Rødby, 70 år gl.,¹⁴ hvis enke begravedes 21. okt. s.å. sst., 66 år gl.), d. 28. febr. 1776 i Rødby, 32 år gl., g. 1° 18. dec. 1765 sst. m. *Anna Henrichsdatter* (d. af avlsbruger Henrich Jensen, begr. 4. marts 1758 sst.¹⁵ og Ingeborg Jensdatter, der fortsatte som avlsbruger og døde 26. april 1774 sst.¹⁶), begr. 23. jan. 1775 sst., 29 år gl., 2° 15. dec. 1775 sst. m. Bodil Jensdatter.

Avlsbruger i Rødby. Ved den store brand i Rødby 3. aug. 1774, hvor 79 gårde og huse gik op i luer, brændte både hans gård og et hus i Søndergade, af hvilket han var medejer. Ved hans død 1½ år senere var gården genopbygget og han sad tilsyneladende ganske godt i det. Hans bos overskud var 1224 rdl.¹⁷ Hans første kone havde sammen med en broder arvet sine forældre.

62-63 *Jørgen Iversen* (s. af avlsbruger i Rødby Iver Peitersen Meier, begr. 3. maj 1776 i Rødby, 64 år gl. og Birthe Hansdatter, begr. 27. marts 1764 sst., 45 år gl.¹⁸), begr. 9. okt. 1795 i Rødby, 46 år gl., g. 1° 31. jan. 1777 sst. m. *Elisabeth Jørgensdatter* (d. af skipper i Rødby Jørgen Jensen og Johanne Carstendatter, begr. 13. sept. 1770 sst., 30 år gl.¹⁹), begr. 24. nov. 1786 sst., 29 år gl., 2° m. Abigael Maria Dorthea Kirstine Møller, begr. 23. juni 1800 sst., 44 år gl.

Borgerskab som købmand og skipper i Rødby 1773. Han begyndte småt, men arbejdede sig de følgende år støt fremad. I 1779

Johannes Kjærbøls fader, pastor Johannes Meller Valeur (1852–1913).

betalte kun 22 personer et større skattebeløb end han og året efter var han byens trediestørste skatteyder. Fra 1791 til sin død var han den største. I 1791 var han med brandtaxationsværdien som mål byens næststørste ejendomsbesidder. Hans enke figurerer i byskatelisten for 1796 som største skatteyder. 5. aug. 1796 giftede hun sig med Hans Christian Hjort, som dermed blev indehaver af købmandshandelen.

Fader

2

Johannes Meller Valeur, f. 17. juni 1852 i Vitten mellem Aarhus og Randers, d. 8. nov. 1913 i Langaa ved Randers, g. 12. maj 1885 i Aarhus domkirke m. Caroline Marie Fro Biering (d. af sagfører Halvor Nicolai B. og Gunild Johanne Winge), f. 24. nov. 1866 i Aarhus, d. 30. sep. 1946 i Ribe.

Ingen børn i ægteskabet.

Student, Aarhus 1870, cand. teol. 1877, lærer ved Faaborg real-skole, pers. kapellan i Dannemarre og Tillitze 1880, sognepræst i Søllested 1883, i Holmsland, Gammel- og Nysogn 1886, i Langaa, Vinge og Torup 1892.²⁰

Faders forældre

- 4-5 *Johannes Meller Valeur*, dåb bekræftet 14. aug. 1798 i Elling, d. 7. dec. 1875,²¹ g. 11. juli 1834 i Sdr. Felding (Nr. Vedby kbg.) m. *Ane Nicolette Brorson Lund*, f. 22. maj 1810 i Øster Starup ved Vejle, d. 31. jan. 1880 i Kbh., Sct. Johannes.

Student, Aalborg 1820, cand. teol. 1826, pers. kapellan i Smidstrup og Skærup 1827, sognepræst i Sdr. Felding og Assing 1834, i Stavning 1840, i Vitten, Haldum og Hadsten 1850.

Faders bedsteforældre

- 8-9 *Christen Valeur*, dbt. 31. juli 1770 i Aalborg, Budolfi, d. 27. dec. 1836 i Karlby, g. 1° 28. juli 1797 i Volstrup m. *Kirstine Rafn*, f. 25. juni 1773 sst., d. 18. juni 1814 i Vadum, 2° 22. sep. 1815 i Hæstrup m. *Elisabeth Magdalene Møller* (d. af isenkræmmer på Amagertorv i Kbh. Oluf Michael M. og Cathrine Esmarch), dbt. 15. sep. 1785 i Kbh., Sct. Nic., d. 16. okt. 1851 i Aalborg, Vor Frue.

Student, Aalborg 1787, cand. teol. 1793, sognepræst i Elling og Tolne 1796, i Vadum 1801, i Karlby og Voldby ved Grenaa 1823.

- 10-11 *Ludvig Michael Lund*, dbt. 11. okt. 1771 i Store Heddinge, d. 11. marts 1843 i Nr. Vedby, g.m. *Elisabeth Christine From*, dbt. 13. sept. 1774 i Kolding, d. 4. juli 1819 i Øster Starup.

Student, privat 1791, cand. teol. 1796, hører på Herlufsholm s.å., res. kapellan i Skærbæk 1799, sognepræst i Brande 1801, i Øster Starup og Nebel 1808, i Nr. Vedby og Nr. Alslev 1832, konsistorialråd 1840.

Faders oldeforældre

- 16-17 *Johannes Meller Valeur*, f. 29. dec. 1726, d. 22. febr. 1808 i Mariager, g. 8. sept. 1762 i Aalborg, Vor Frue m. *Kirstine Christensen*, f. 1745, d. 30. juli 1815 i Mariager.

Student 1745, tolder i Aalborg 1761, afsked 1778, justitsråd 1779, ejer af hovedgården Langholt, Horsens sogn, Kær herred 1777–98.²²

- 18-19 *Caspar Conrad Rafn*, f. 20.9.1727 i Volstrup ved Sæby, d. 7.12.1810 sst., g. m. *Helene Dorothea Glerup*, dbt. marts 1737 i Jetsmark, begr. 26. marts 1802 i Volstrup.

Student, Aalborg 1745, cand. teol. 1748, pers. kapellan i Volstrup 1754, sognepræst i Volstrup og Hørby 1758, provst 1765–99.

- 20-21 *Bjørn Christian Lund*, dåb publiceret 26. juni 1738 i Ølby kirke, begr. 13. okt. 1809 i Hellested, g. 1° 1. juni 1768 i Kbh., Helligånds m. *Anna Margrethe Braae*, begr. 26. april 1774 i Store Heddinge, 32 år gl.,

2° 7. sept. 1787 i Hellested m. Marie Barthold (d. af parykmager og lysestøber i Kbh. Johan Christoph B. og første hustru Karen Moss²³), dbt. 27. nov. 1748 i Kbh., Petri.

Student, Viborg 1756, cand. teol. 1759, lærer ved Waisenhuset 1761, res. kapellan i Store Hødinge og sognepræst i Højrup 1767, sognepræst i Hellested 1785.^{23a}

- 22-23 *Johan Peter From*, dbt. 31. maj 1734 i Odense, Sct. Hans, begr. 2. maj 1802 i Kolding, g. 1° efter bev. af 21. maj 1762²⁴ m. *Elisabeth Christine Lindenhan*, begr. 27. nov. 1776 i Kolding, 2° 30. okt. 1778 i Fredericia, Trinitatis m. Marie Margrethe Lund (d. af borgmester i Fredericia Hans L.²⁵ og Helena Clausen), dbt. 12. jan. 1753 i Fredericia, Trinitatis, overlevede ham.

Han var 1759 fuldmægtig hos proviant-, ammunitions- og materialforvalter i Fredericia Andreas Diechmann, der 1759 fik ordre til at modtage de hedekolonister, der ankom til Ribekanten. From blev inspektør ved kolonierne på Randbøl hede 1760, amtsforvalter over Koldinghus amt 1773, afsked 1799.²⁶

Faders tipoldeforældre

- 32-33 *Johannes Valeur* (s. af silke- og lærredskræmmer Herman Waleur, en af staden Københavns 32 mænd, f. 1662 i Christiania (Oslo) d. 1726 og Maria Johansdatter Meller, d. 1705²⁷), f. 23. febr. 1701 i Kbh., Vor Frelser, d. 20. sept. 1771 på Nebbegaard, Hørsholm, begr. i Vor Frelser kirke, Kbh., g. 20. marts 1726 m. *Charlotte Sophie Büllcke*, f. 2. sept. 1696, d. 9. dec. 1758 i Kbh. g. 1° 1713 m. handelsmand Christian Kellermann, d. 1723.

Student, Kbh. 1720, cand. teol. 1722, huslærer på Samsø, assessor i Hofretten 1727, vicerådmand i Kbh. 1729, rådmand 1739, viceborgmester 1750, afsked 1771, kancelliråd 1727, virkelig justitsråd 1739, etatsråd 1749, virkelig etatsråd 1767.²⁸

- 34-35 *Christen Christensen*, f. i Stige ved Odense, begr. 9. nov. 1779 i Aalborg, Vor Frue, 71 år gl., g. 1743 m. *Ane Elisabeth Schrøder*, begr. 21. jan. 1769 i Aalborg, Vor Frue, 42 år gl.

Fuldmægtig ved Aalborg amtstue, derefter amtsforvalter over Frederiksborg og Kronborg amter og Jægerspris gods 1742, amtsforvalter over Aalborghus, Aastrup, Børglum og Sejlstrup amter 1749, justitsråd 1770. Han ejede hovedgården Klarupgaard ved Aalborg og den såkaldte Toldergaard på Gammeltorv i Aalborg.²⁹

- 36-37 *Christian Hansen Rafn* (s. af foged i Voldborg herred, Kbh. amt Hans R.³⁰), begr. 5. aug. 1757 i Volstrup, 74 år gl., g. m. *Bodil Lunge* (d. af rådmand og byskriver i Aalborg Søren Nielsen L. og Margrethe

Johannes Kjærbo's tiptipoldefader, viceborgmester i København, etatsråd Johannes Valeur (1662–1726).

Hansdatter Bay), dbt. 12. april 1683 i Aalborg, Budolfi, d. i Sæby, begr. 4. juni 1762 i Volstrup.

Student, Kbh. 1708, cand. teol. 1711, personel kapellan Aalborg, Budolfi 1712, sognepræst i Volstrup og Hørby ved Sæby 1714.

- 38-39 *Anders Gleerup* (s. af ejer af hovedgården Sebber Kloster Jørgen Jensen G., f. 1653 d. 1727 og Else Hansdatter, f. 1661 d. 1731³¹), f. 1694 begr. 7. sept. 1759 i Jetsmark, g. m. *Johanne Marie Hessel* (d. af Jacob H. og Helle Dorothea Schnell, d. 1751³²), begr. 15. dec. 1758 i Jetsmark.

Ejer af hovedgården Lundergaard i Jetsmark sogn.

- 40-41 *Hans Mathias Lund* (s. af oberstløjtnant, amtmand over Lundenæs og Bøvling amter Jørgen L., d. 1723 og Dorothea Rude, d. 1723³³), d. 22. april 1761 i Ølby i sit 60. år, g. m. *Mette Helena Drachart* (d. af sognepræst i Ulvborg og Raasted Bjørn Christensen D.³⁴ og Margrethe Bendixdatter Kop), dbt. 21. aug. 1710 i Ulvborg, begr. 19. dec. 1760 i Ølby.

Student, Viborg 1720, cand. teol. 1723, sognepræst i Ølby, Fovsing og Asp ved Struer 1727. Sammen med en broder arvede han efter faderen gården Lindtorp i Asp sogn. De solgte den 1733.

42-43 *Peder Braae* (s. af bonde i Braa, Stenderup sogn, Hatting herred Niels Pedersen og Sidsel Nielsdatter), begr. 6. febr. 1760 i Barrit, 65 år gl., g. 1° m. *Maren Sørensdatte*, d. 1731, 2° m. *Charlotte Amalie Bay* (d. af sognepræst på Endelave Erik Jensen B., f. 1669 d. 1736 og *Ane Margrethe*, f. 1669 d. 1732), f. 23. jan 1703 på Endelave, skifte 1748.

Forvalter på Barritskov, ejer af Kalsbøl i nabosognet Raarup. Gården var tilfaldet ham ved hans ægteskab med *Maren Sørensdatte*, hvis første mand, *Hans Jørgensen*, som døde 1729, havde ejet den.³⁵

44-45 *Hans Hansen From*, d. 29. dec. 1776 i Odense, Sct. Hans, 84 år gl., g. 28. maj 1728 i Krogsbølle m. *Anna Pedersdatte*,³⁶ d. 3. maj 1782 i Odense, Sct. Hans, 89 år gl.^{36a}

Kok og kromand i Odense, borgerskab 1734.

46-47 *Christopher Lindenhan* (s. af købmand i Haderslev Hans Tobiasen L. og *Sophia Maria Schrøder*, en d. af sognepræst i Vonsbæk ved Haderslev *Christopher S.*, f. 1636 d. 1700 og *Cathrine Casparsgaard*, d. 1722³⁷), d. 19. okt. 1772 i Haderslev, Vor Frue, 65 år gl., begr. i Hoptrup kirke ved Haderslev, g. m. *Inger Margaretha Meyland* (d. af sognepræst i Hoptrup *Johann M.*, f. 1677 d. 1742 og *Elisabeth Christina Lange*³⁸), dbt. 29. okt. 1710 i Hoptrup, d. 5. marts 1794 sst.

Advokat i Haderslev.³⁹

Noter

1. Johs. Kjærboel: *Modvind og Medbør*, Kbh. 1959.
- 1a. Da dette tydede på, at befolkningen i Rødby i overvejende grad bestod af personer, der var født i byen, undersøgte jeg for Rødby og de 13 andre byer, der i 1845 havde mellem 1000 og 1300 indbyggere (Grenaa, Holstebro, Nibe, Nykøbing M., Nykøbing Sj., Nysted, Ringkøbing, Ringsted, Skanderborg, Skive, Store Hedinge, Stubbekøbing og Æbeltoft) hvor stor en del af byens befolkning i nævnte år der var født i byen. Det viste sig for Rødby at være 62,6%, for Nibe 58,6% og for de andre 12 byer mellem 43,1% og 50,0%. Jeg har gjort fru Lise Lund bekendt med denne rene Rødby-ansetavle og hun meddelte mig da, at hun havde et lignende tilfælde i Skagen. – Af Skaagens 1845-befolkning – 1384 – viser

- 75,1% sig at være født der i byen.
2. Lolland-Falsters historiske samfunds aarbog 1918, s. 42.
- 2a. Trap, Danmark, 5. udg., IV, 3, s. 671.
3. C. V. Bramsnæs: *Min Slægts Historie*, Kbh. 1963.
- 3a. Kun moderen (ugift *Julie Severine Hansen*) er anført i kbg. I anmærkningsrubrikken læses: 10 mnd. før i Søllested præstegård.
- 3b. I Farup sogn nord for Ribe ligger en landsby ved navn Kærboel. Johannes Kjærboel har ingen forbindelse med denne by. Han oplyser i sin selvbiografi: »Jeg havde ønsket at hedde Kjærboelling, et navn, jeg som barn gennem *Julius Schiøtts* »Frem« havde lagt mærke til, vel nok fordi han grundlagde Zoologisk Have i København, men navnet var beskyttet og jeg måtte ikke komme det nærmere end til Kjærboel«.

4. Dansk biografisk leksikon, 3. udg. (DBL 3), VII, s. 693.
5. Han havde tidligere været gift med en købmandskenne (og købmandsdatter), se Persh. T. 1974, s. 178.
6. Der levede samtidig med ham en anden gårdmand Christen Hansen i Holeby.
7. Han synes at have haft vanskeligt ved at slå sig til ro nogetsteds. I Holeby kbg. er han kun fundet ved 2. hustrus død og ved sønnen Hans' fødsel 1800. Han findes ikke i Holeby folketælling 1787. I Tirsted folketælling 1801 ses han med kone og 3 børn (Hans og 2 piger i deres 3. og 5. år). Ingen af pigerne ses døbt i Holeby. Hverken han eller Karen Jensdatter forekommer i folketælling Tirsted og Rødby 1834 og de er ikke 1801–34 begravet nogen af disse to steder.
8. I 1806 udskiftedes de yderste marker ved Rødby og gårdene flyttedes derud. I mange år derefter betegnedes de pågældende avlsbrugere som udflyttere (C. C. Haugner: Rødby købstad og Fuglse herreds sdr. del, Nakskov 1928, s. 103).
9. Rødby skifteprot. 1758–87, fol. 229 og Rødby skøde- og panteprot. 1774–90, fol. 83.
10. Han forekommer ikke i Rødby folketælling 1834 og ses ikke begravet i Rødby 1808–34.
11. Rødby skøde- og panteprot. 1790–1811, fol. 146 og 148.
12. Sst. fol. 167.
13. Kæmnerregnskaber i Rødby rådstuearkiv og brandtaxationer i Lolland-Falsters stiftamts arkiv.
14. Iflg. brandtaxationsforretning var Jens Carstensen i 1771 ejer af den ejendom i Vestergade, Rødby, som Carsten Nielsen i 1761 stod som ejer af (ejendommene taxeredes hvert 10. år), jvfr. herved at Jens Carstensen giftede sig 3 mdr. efter Carsten Niensens død).
15. Rødby ovfm.prot. 1747–1848, pag. 140, nr. 182.
16. Rødby skifteprot. 1758–87, fol. 76.
17. Sst. fol. 90.
18. Rødby skifteprot. 1753–69, fol. 684.
19. Rødby skifteprot. 1769–1806, fol. 17 og ovfm.prot. 1747–1848, pag. 186, nr. 270 og pag. 218f, nr. 311. – Johanne Carstendatters moder, Elisabeth Ottesdatter (skifte 16. jan. 1760 i prot. 1753–69, fol. 584) var søster til Lars Ottesen, en af den lille bys største købmænd, se Persh. T. 1981, s. 40.
20. Danmarks præstehistorie 1884–1911 ved Max Grohshennig og Th. Hauch-Fausbøll, I, Kbh. 1914, s. 655 og Ole Valeur og Peter Valeur: Slægten Valeur, Ringkøbing 1949.
21. Den alm. enkekasse, sag. nr. 17578, Rigsarkivet.
22. Frederikke Fausbøl: Stamtavle over slægten Valeur i Danmark, 1911.
23. Skifte efter hende 6. sept. 1753, Kbh.s skiftekommission, samfrændeskifte nr. 52.
- 23a. DBL 1, bd. 10, s. 420.
24. Rigsarkivet, Jyske Registre 1762, nr. 132.
25. Der er ikke påvist slægtsskab mellem ham og Johan Peter Froms svigersøn Ludvig Michael Lund (nr. 10).
26. Vald. Andersen: Den jyske hedekolonisation, Aarhus 1970, s. 82f beskriver From som inspektør på heden.
27. P. B. Grandjean: Meddelelser om lærredskræmmer Herman Walør og etatsråd Johannes Valeur, Kbh. 1915 fører begges slægt længere tilbage, jvfr. DBL 2, XV, s. 483.
28. DBL 3, bd. 15, s. 250.
29. A. H. Nielsen: Personalhistoriske Notitser om Embedsmænd og Bestillingsmænd i Aalborg, Aalborg 1879, s. 194. – Aalborg skifteprot. 1777–85, fol. 91.
30. Slægtshaandbogen, s. 842.
31. Lengnicks stamtavle Gleerup og C. Klitgaard i Persh. T. 1911, s. 147 flg.
32. Anton Sørensen: En slægt og lidt af dens historie, 1943, som fører slægten Schnell længere tilbage, jvfr. O. M. Giersing: Stamtavle over efterkommere af Bernhard Hagen og Ane Margrethe Cøllner.
33. Lundenæs og Bøvlings amters skifteprot. 1723–43, pag. 1.
34. Th. Hauch-Fausbøll: Personalhistoriske Samlinger I, Kbh. 1906, s. 550–54 fører hans slægt længere tilbage.
35. Se Lise Lund: Bjørn Christian Lunds aner og efterslægt i dette nummer, som er grundlaget for mit kendskab til familien Braae.
36. I kbg. benævnes de ved vielsen Hans

- Hansen Koch og Anna Pedersdatter på Einsidelsborg. (Einsidelsborg er den hovedgård på det nordligste Fyn, der nu – som oprindelig – benævnes Egebjerggaard). Den i skiftet efter hende (Odense skifteprot. 1786, pag. 497) anførte ældste søn blev dbt. 3. okt. 1728 i Krogsbølle. Man kan derfor tænke sig,
- 36a. I kbg. står blot anført Hans Froms enke, men i skiftet Anna Pedersdatter, Hans Froms efterleverske og anetav-
- lens nr. 22 er anført blandt børnene.
37. Otto Fr. Arends: Geistligheden i Slesvig og Holsten II, s. 244, 247, 249, I, s. 370 og I, s. 124, II, s. 303 fører disses slægt længere tilbage.
38. Sst. II, s. 64 og I, s. 99, 94 fører disses slægt længere tilbage.
39. Adskillige af hans efterkommere omtales i Olav Christensens artikel i Dannevirke 13. juni 1958: En poetisk begavet borgmester. Et bidrag til Haderslevslægten Lindenhans historie.

Småstykker

»Ingen torne – uden roser!«

Refleksioner over kommercielle slægtsinstitutter i almindelighed – om »kædebrevsfirmaer« med politiet i hælene – og om en interessant anetavle, der i særdeleshed bør have interesse for dette tidsskrifts læsere.

De kommercielle »genealogiske institutter« har med rette ikke altid det bedste ry. Dels har kvaliteten af de »slægtsbøger«, som de gennem årene har fremstillet, været meget svingende, og dels har branchen været befængt med vildskud, særdeles useriøse – for ikke at sige kriminelle – »institutter«, som har arbejdet omtrent efter følgende recept: Når en vis interesse for en slægtsbog sporedes i en familiekreds, rejste man rundt hos de enkelte familiemedlemmer og modtog *forud*betalinger. Hvert sted a conto kr. 300,00, kr. 500,00 eller kr. 1.000,00 – ja, nogle har endda punget op med mange tusinde! Dertil udlån af gamle slægtsportrætter, som jo gerne skulle med i slægtsbogen.

Oprindeligt har det vel så været meningen, at disse mennesker skulle modtage et eller flere eksemplarer af den færdigtrykte slægtsbog over deres familie, en bog, der efter flere års venten blot aldrig blev udarbejdet. Tabt var de forudbetalte penge og, hvad værre er, de udlånte familiefotos.

Mange hundrede familiekredse er blevet hjemsøgt på denne måde – omtrent som efter kædebrevs-systemet, fastslog en dommer – for de nævnte firmaer har naturligvis ingen jordisk chance haft for, at udarbejde endelige publicere de mange forskellige slægtsbøger, som de havde lovet og modtaget betaling for. Betalingerne var gået til aflønning af »konsulenterne« og indehaveren, og sidstnævnte enten »under jorden«, på flugt for kreditorer, tiltalt/dømt for bedrageri . . . og konkurs.

Undertegnede har haft lejlighed til at studere en diger revisionsrapport – og regnskabsrekonstruktion, for regnskaber fandtes naturligvis ikke – udarbejdet af en statsaut. revisor og bekostet og fremlagt af anklagemyndig-

heden ved en af retssagerne i Jylland. Konklusionen var at firmaet kunne nå at udarbejde omkring 20 forskellige slægtsbøger pr. år, men allerede havde modtaget millionbeløb i forudbetalinger for mere end 200 andre slægtskredse – i alt flere tusinde enkeltpersoner, der aldrig havde nogen jordisk chance for at modtage den delvis betalte og lovede »slægtsbog« for, som det er med kædebrevssystemet: de, der står nederst på listen, vil automatisk blive snydt!

Disse svindelfirmaer har naturligvis skadet hele branchen, der – når den er seriøst arbejdende – er helt legitim: Det er ikke alle, der har lyst, tid eller evner til selv at udforske slægtens historie, endsige samle og redigere de indsamlede oplysninger til en læseværdig slægtsbog. Men derfor kan slægtsinteressen godt være glødende hos det enkelte familiemedlem i slægten.

Man kan naturligvis diskutere om det færdige resultat, den slægtsbog man modtager, så også er de kr. 1.600 eller kr. 2.400 værd. Ser man på indholdet af nogle af de slægtsbøger, der blev fremstillet for 10–20 år siden, må man nok sige, at kvaliteten er særdeles jævn, men branchen synes særligt på dette punkt gennem de senere år at have saneret sig selv.¹

En individuelt udarbejdet slægtsbog med en omfattende efterslægtstavle – ikke sjældent på 300–400 sider – med en udførlig og omhyggeligt udarbejdet anetavle (med omhyggelige kildeangivelser) for stamfaderen, der oftest er født omkring 1790–1830, og i et smukt udstyr i stort format, kan godt betales med et par tusinde kroner pr. bog. Det er nok mange penge, men den enkelte får ikke megen seriøs arkivforskning for et par tusinde i dag . . . og slet ikke en færdigtrykt bog.

Der er heldigvis flere seriøst arbejdende, jyske institutter tilbage, og når firmaet Slægtsarkivet i Viborg, der indehaves af Georg Helbrønd med genealog Anton Blaabjerg som arkivmedarbejder, her omtales, er det *ikke* for at fremhæve netop dette institut på de andre seriøst arbejdende firmaers bekostning, men fordi Slægtsarkivets slægtsbøger har et for branchen solidt indhold, ganske særligt m.h.t. de publicerede *anetaavler*, der er af høj standard.

Baggrunden for denne påstand er en gennemgang af mere end 150 forskellige »jyske slægtsbøger« på Gentoft og Frederiksberg kommunebiblioteker, idet der begge steder er store samlinger af de kommercielle institutters udgivelser, repræsenterende næsten alle eksisterende og også en del hedengangne firmaers arbejder. Efter sigende har såvel Det kgl. Bibliotek som Statsbiblioteket i Aarhus endnu større samlinger, der er tilgængelige for offentligheden.

Flere af de anetaavler, der er udarbejdet af det nævnte Viborg-institut, har en sådan kvalitet, at de uden videre kunne publiceres i Personalhistorisk Tidsskrift, hvis da ikke anetaavlernes længde og omfang, umuliggjorde dette

i praksis. Men der er mange interessante og nye forskningsresultater gemt i dem, som slægtsforskerne bør være opmærksomme på, jvf. min anmeldelse af »Slægten Yde...«, udg. af Slægtsarkivet i Viborg, på side 243.

Henning Jensen

Note

1. For at værne standens interesser, sikre medlemmernes klienter seriøst og kvalificeret arbejde samt »for gennem dannelsen af en garantifond, at sikre medlemmernes klienter mod økonomisk tab ved svig, krak el.lign.« stiftedes i 1974 i Fredericia »Slægtsforskningsbureauernes Sammenslutning«. Stifterne var Dansk Slægtsforskning v/E. Veile og A/S Nordisk Slægtsforskning (P. Martin), Skals. Siden har Anearkivet ApS (v/Kurt Lind), Fredericia indtaget Dansk Slægtsforsknings plads, ligesom Slægtsarkivet v/Georg Helbrønd, Viborg, er tilsluttet Sammenslutningen.

For opnåelse af medlemsskab af Sammenslutningen kræves bl.a. bestyrelsens godkendelse af de sidste tre års – af registreret el. statsaut. revisor underskrevne – regnskaber, som skal påvise en god og sund økonomi. Endvidere skal ansøgeren i sit hidtidige virke have bevist sin hæderlighed gennem udførelsen af seriøst og kvalificeret arbejde.

Foreningens garantifond er opbygget ved, at de tilsluttede virksomheder hver stiller en bankgaranti, svarende til 2 procent af sidste regnskabsårs omsætning på slægtsbogssalg. Af hver virksomheds regnskab skal fremgå dets økonomiske og leveringsmæssige forpligtelser.

Ifølge oplysning fra foreningen er garantifonden p.t. på kr. 100.000,00.

Et vildspor der endte som et sjældent tilfælde

Navnelighed er et af forskernes større problemer i almindelighed. Når så der kommer alderslighed, helt ned til samme dato, lagt sammen med denne navnelighed, bliver man klar over tilfældighedernes spil og lærer at være mere påpasselig med sine antagelser. De to piger, jeg nu vil omtale optræder i en tid, hvor navneskikkene var i opbrud. Faste efternavne var endnu ikke slået helt igennem, men var dog brugt. Flere fornavne, forkortelser af disse og de efternavne der bruges på dette tidspunkt, viser en vis usikkerhed hos de skrivende myndigheder. Det er især denne omstændighed der gør, at der overhovedet kan tages fejl i denne historie. Umiddelbart er der jo ingen sammenhæng mellem Frederikke Hansdatter og Catrine Hendriksdatter.

Min farfaders morfader Hans Andersen blev født d. 29/4-1838 i Isterød by, Birkerød sogn. Hans fader var Anders Rasmussen og dennes forældre mv. blev fundet uden problemer, idet alle aner var fra Birkerød sogn.

Moderen derimod gav problemer. Ved Hans' dåb stod hun opført under navnet Katrine Frederikke Henriksdatter, mens hun ved brylluppet nævntes Katrine Frederikke Henriette Hansdatter. Endvidere i Folketælling 1834 i Birkerød: Catrine Henriksen. Ingen med dette navn eller lignende var født i Birkerød o. 1810.

Under konfirmerede piger i Birkerød i 1825, finder vi: Frederikke Hans-

datter f. 31/7-1810, stedfader Peder Hansen i Bistrup. Denne fødsel findes i Bloustrød kirkebog, hvor Frederikke blev døbt d. 11/9 s.å. Forældrene var Hans Jørgensen og Ellen Johansdatter. Inden 1825 er Hans Jørgensen død, og Ellen har giftet sig igen med Peder Hansen fra Bidstrup.

Der var således fundet en sandsynlig løsning, men usikkerheden spøjte hele tiden på grund af den delvise navneulighed. Navnet havde dog nogen lighed, og var samtidig ret sjældent. Alderen passede også fint (hvor fint skulle siden vise sig).

Der gik så en rum tid i forsøget på at fastslå, at denne forbindelse var fuldstændig korrekt, og med at finde tilbage til de tidligere aner i denne linie i Bloustrød.

Fra FT 1845 er personernes fødesogn angivet, og jeg havde håbet at dette kunne hjælpe mig på rette spor, men problemet var at parret Anders og Catrine ikke boede i Birkerød på dette tidspunkt.

FT 1850 kom først sent på xeroxkopi på landsarkivet, hvor jeg havde min gang, men da den kom, væltede hele forannævnte teori. I første omgang kom jeg dog ud for en ny skuffelse. I FT ud for Katrines fødesogn stod Søllerød, men en gennemgang af dette sogns kirkebog o. 1810 gav ikke det ønskede resultat. I FT var dog heldigvis endnu en ledetråd. Ved børnenes fødesteder kunne det udledes at familien i 1845 havde boet i Bloustrød sogn. Her fremkom da endelig den ønskede løsning. Her var Katrines fødested angivet som Lynges sogn. Lynges kirkebog gav da også næsten omgående resultat: Gårdmand Hendrich Hansen i Lynges og hustru Marie Elizabeth Pedersdatter havde fået døbt en datter ved navn, Catrine Frederica. Dette navn med den fader gav løsningen på alle Katrines mange forskellige navne gennem tiderne, Catrine Frederikke Henrik (Henriette) Hansdatter.

Tvivlen var borte, men så dukkede forbløffelsen op, Catrine i Lynges var nemlig født d. 31/7-1810 og døbt 11/9 s.å., altså præcis samme fødselsdato og dåbsdato, som vildsporet Frederikke Hansdatter fra Bloustrød. Man sad tilbage med en følelse af, at skæbnen havde spillet en et puds. Begge datoer havde været rigtige hele tiden, men personen og sognet var forkert.

Katrines moder blev gift meget tidligt med kromand Ulrich Krog fra Søllerød kro, der kort tid forinden var blevet enkemand. Marie var datter af smeden i Søllerød Peder Pedersen. Kromanden dør i 1808, og moderen gifter sig herefter med en af tjenestefolkene på kroen, den gamle pebersvend Hendrich Hansen. Parret overtog ikke kroen, men må have fået udbetalt en arv efter kromanden. Denne arv har de åbenbart sat i en gård i Lynges, hvor vi finder dem ved Katrines fødsel. Det er i landbrugskrisens tid, og inden Katrine er voksen har de måttet opgive gården, og er flyttet til et husmandssted i Sandbjerg by, Birkerød sogn, hvor vi finder parret som innsiddere i 1834. Da Katrine er tjenestepige i en anden by ved sit bryllup er det nærlig-

gende at antage, at hun før hun flyttede hjemmefra var flyttet med til Birkerød. Katrine bor i 1834 med sin mand og hans forældre i Isterød by, Birkerød sogn. o. 1839 flytter ægteparret imidlertid til Rørtang by ved Tikøb, med deres 4 børn, manden er her husmand og daglejer. o. 1842 flytter parret så til Bloustrød sogn, til et husmandssted under herregården Høveltegård. I 1848 dør mandens fader og de flytter tilbage til deres udgangspunkt, hans fødehjem i Isterød med hans moder som indsidder.

Her dør Katrine i 1855, 45 år gammel efter at have født sin mand 8 børn, der alle overlever de første svære år.

Manden gifter sig herefter med nabokonen, der blev enke året før.

Ovennævnte historie er taget frem, for at vise hvor tilfældig vor forskning kan være. Det er den slags ting, der gør os usikre overfor de sikre beviser vi mener at finde. Det kan derfor ikke kraftig nok anbefales at man søger supplerende kilder til bekræftelse af disse.

Vi kunne f.eks. antage at Katrine var død så sent i forrige århundrede, at hendes fødselsdato var angivet ved døden. I så tilfælde havde det været endnu mere oplagt, at godtage det vildspor der blev fundet først, og jeg havde så ødelagt min anerække. Modsat kan man tage disse betragtninger med når man går længere tilbage i tiden. Her giver kirkebøger og FT kun et ca. år, hvor fødselen kan findes, fejlmuligheden er da mange gange større. Konklusionen er at man sjældent kan være 100% sikker på de resultater, vi så stolt kan fremvise. Som en ekstra finesse kan påpeges, at fædrene kan man næsten aldrig være sikre på. Fremtiden er også dystert, når man tænker på sæddonorere og rugemødre.

Jørgen Stage Larsen

Dansk Biografisk Leksikon og de homofile

Om historikeren Hans Jensen (1890–1945) skriver universitetslektor, mag. art. Claus Bjørn i den nyeste udgave af *Dansk Biografisk Leksikon (DBL)* afslutningsvis, at »J[ensen] som forsker og menneske stod ret isoleret, hvortil en *personlig disposition* bidrog, og hans seneste år var ikke uden bitterhed« (Bd. 7, s. 269 f. – fremhævnungen min).

Claus Bjørn uddyber ikke nærmere, hvori denne »personlige disposition« bestod, men hentyder utvivlsomt til, at Hans Jensen var homofil. Hans Jensens homoseksualitet synes ikke nævnt i de trykte kilder, men er velkendt i det historiske miljø, bl.a. fra en mundtlig tradition på Claus Bjørns eget ansettelsessted, Historisk Institut ved Københavns Universitet. Denne tradition, som også Claus Børn er med til at holde ved lige – således var det som

deltager i Claus Bjørns undervisning i foråret 1973, at jeg første gang hørte, at Hans Jensen skulle have været homofil – bekræftes bl.a. af den overraskende udgang på Hans Jensens gentagne forsøg på at få embede i årene 1936–38. Efter forgæves at have søgt et professorat i København 1936 og i Aarhus 1937 blev han d. 14.5.1938 af et enigt bedømmelsesudvalg omsider indstillet til et ledigt docentur i historie ved Aarhus Universitet. Indstillingen godkendtes, atter enstemmigt, af fakultetet d. 24.5. Den 2.6. tilbagekaldte Hans Jensen imidlertid sin ansøgning »paa Grund af Sygdom« (*Acta Jutlandica* X, 3, 1938, ss. 46–52). Det er overvejende sandsynligt, at Hans Jensen var blevet betydet, at han med sin særlige »personlige disposition« ikke var ønsket som universitetslærer i det pæne Aarhus.

Hans Jensen, der var én af vor tids mest originale og produktive historikere, fik aldrig et embede. Når hans seneste år ikke var uden bitterhed, havde det sine grunde.

Hans Jensen er ikke den eneste i *DBL*'s persongalleri, hvis skæbne blev unødigt uheldig pga. samfundets uvilje mod homofile, uden at dette dog nævnes direkte, skønt det klart fremgår at biografens forfatter er bekendt med sagens rette sammenhæng. Om Udenrigsministeriets direktør, J. R. Dahl (1894–1977), der fik sin afsked i 1950, 56 år gammel, skriver fuldmægtig, cand. scient. pol. H. H. Bruun således, at hans afgang »begrundedes med sygdom« (Bd. 3, s. 518). Dette er en så påfaldende formulering, at man straks aner uråd. Blev han mon afskediget, fordi han var mistænkt for at stå i ledtog med fjendtlige magter, eller skandaliserede han vort diplomati ved uophørlig at drikke sig fuld under receptioner? Ingen af delene. Det var et forsøg på at forføre en yngre mandlig sekretær, der satte punktum for én af århundredets mest brillante diplomatiske karrierer. – Havde det været en kvindelig sekretær, var det vel endt med romantisk society-bryllup og foto-reportage i *Billed-Bladet*.

Det er muligt, at flere eksempler på fortielse af homoseksualitet med ødelæggende indflydelse på de pågældendes liv kan fremdrages blandt de mange tusinde biografier i *DBL*. Allerede det foreliggende er imidlertid tilstrækkeligt til at give Sv. Cedergreen Bech, redaktøren af 3. udgave af *DBL*, en »næse«. – En »næse«, som han kan lade gå videre til sine forfattere. Som det vil erindres af alle, der havde fornøjelsen af at bidrage til den nyeste udgave af *DBL*, så var der næsten ubegrænset spillerum for de enkelte skribenter. Cedergreen Bech prøvede kun at påvirke indirekte, nemlig ved at gå i spidsen med biografier, der lyste af menneskekundskab og intellektuel civilcourage. Dette gjaldt også i behandlingen af homoseksuelle, hvor han i biografien af forfatteren Poul Andræ (1843–1928) straks fra værkets begyndelse lagde ud med at kalde homofili for homofili (Bd. 1, s. 245).

Man kunne ønske, at det gode eksempel havde virket med større kraft.

Det er ikke *DBL*'s opgave at grave i de biograferedes erotiske forhold i almindelighed, ej heller at være forsvarer for det seksuelle frisind. Men hvor det kan anses for givet, at en biograferet persons liv er blevet ødelagt eller stærkt skadet pga. det omgivende samfunds uvilje mod ikke-konform seksuel adfærd – her homoseksualitet – må det eneste rigtige være at sige det med rene ord. At nøjes med en uklar antydning er ikke, som det sikkert vil blive fremført, at beskytte den biograferede. Det er tværtimod at udlevere ham endnu en gang til den selvgoede velanstændighed, der allerede har taget sig så rigeligt betalt. Dertil kommer hensynet til læserne, der må formodes at konsultere *DBL* for at få besked om nationens fremtrædende mænd og kvinder gennem de sidste 1000 år og, spejlet i disses liv, det stadigt forandrede samfund, de levede i – ikke for at blive trukket rundt ved næsen af skriverkarle, der er for sarte til at sætte ordet »homoseksuel« på papiret.

Thorkild Kjærgaard, cand. mag., * 1945, Visiting Associate Professor, Department of History, University of Kansas, 3001 Wescoe Hall, Lawrence, Kansas 66045-2130, USA.

Efterskrift

Foranlediget af Thorkild Kjærgaards ovenstående indlæg, har redaktionen bedt Claus Bjørn, Svend Cedergreen Bech og arkivar Wilhelm von Rosen om at kommentere spørgsmålet. Claus Bjørn har, i betragtning af, at Svend Cedergreen Bech svarer, ikke selv ønsket at ytre sig i sagen.

Først Sv. Cedergreen Bechs kommentar:

Principielt har Thorkild Kjærgaard naturligvis ret i at det er i brugernes interesse at forfatteren til en artikel i *DBL* ikke fortier forhold som kan være af væsentlig interesse til belysning af den biograferedes personlighed og karriere. Men det afgørende i de fremførte eksempler må være at de pågældende har fået afbrudt en karriere på grund af usaglige hensyn eller efter regelsæt som har været gældende i deres respektive miljøer, ikke om ordet homoseksualitet har været anvendt i artiklen.

Selv om det nok kunne være formuleret skarpere at de to personer blev slet behandlet af deres fagfæller ville *DBL*'s redaktion næppe have kunnet godtage en formulering som Th. K.s vedrørende Hans Jensen uden bevis for sagforløbet. Der er forskel på »hvad man sådan siger« og hvad man vil bringe på tryk i et leksikon.

Det er redaktionens ansvar at de to forfattere fik lov at anvende den valgte formulering af hensyn som de argumenterede for.

Sv. Cedergreen Bech
hovedredaktør

Demæst Wilhelm von Rosens kommentar:

Biografi og tabu

Det virkelige problem for Dansk Biografisk Leksikon og dets forfattere er i mindre grad spørgsmålet om, hvad der kan påvises og ikke påvises, end det er problemet med at håndtere et tabu. Selv om homoseksualitet fra 1870'erne i stadig højere grad blev et naturvidenskabeligt fænomen end et strafferetligt og moralsk, knyttedes der fortsat et tabu til det. Det har aldrig været god tone at bruge det ord.

Men et tabu er til for at blive nævnt, dvs. omtalt og antydet i omskrivninger. Som det fremgår af DBL, opnåede frøken Biehl i 1781 den store kassesucces, da hun i en såkaldt »moralisk fortælling« satte teaterchefen, Wilhelm von Warnstedt, i forbindelse med den frygtelige skæbne, der overgik »*Sodom og Gomorra*«. Det var som et rigtig, godt, frækt ord; at sige det og læse det må have været en katarsis. Ph. Weilbachs karakteristisk af kritikeren Clemens Petersen i DBL (1. udg., 1899) viste både respekt for tabuet og brød med det, idet han anskueliggjorde, hvad der skete for den, som *virkelig* krænkede tabuet: »*Petersen, hvis sjælelige Organisation maaske tydeligst kan betegnes som stærkt feminin*«, forblev ikke i Danmark: »*Omstændighederne medførte, at han i 1869 ved sine Venners hjælp pludselig forlod København*«. Han var manden, som blev hjulpet uden om tugthuset og til Amerika. – Prisen for det ypperste i præcisionsomskrivning må dog nok gå til Georg Christensen, som i Dansk biografisk Haandleksikon i 1920 skrev om Herman Bang: ...»*i Ungdommen knuget af Degenerationens Haabløshed, som ældre hyllet i Geniets og den sjælesyges ensomt lidende Majestæt*«.

Min egen yndlingsreplik i DBL (3) er den fikst turnerede ondskafuldhed om Rudolph Dahl, Udenrigsministeriets direktør, om hvem det hedder: »*Det virkefelt, som tiltrak ham selv mest var utvivlsomt det administrative, især personalepolitikken, der havde hans store interesse*«. Skal man tro den mundtlige overlevering og Thorkild Kjærgaard, var det »personalepolitikken« tiltrækninger, der gjorde ham »syg« og efter afskeden førte ham i udlændighed.

Det er således ganske overensstemmende med genrens traditioner, at Claus Bjørn skriver om Hans Jensen, at han havde »*en personlig disposition*« og i øvrigt levede ulykkeligt. Men tabu eller ej, så bør man vel nu insistere på, at Dansk Biografisk Leksikon ikke først og fremmest henvender sig til dem, som i forvejen ved besked, men til dem, som vil oplyses. De bør ikke svigtes og ikke behandles som børn. Og man bør nok også være opmærksom på, at »*ulykke*« og »*ensomhed*« var konventionelle klicheer og stereotyper, der ikke altid dækkede de faktiske livsforløb, ejheller når de homoseksuelle selv svælgede i tragedien.

Hvornår skal man nævne, at en biograferet person i f.eks. DBL var homo-

seksuel? Jeg vil mene så ofte som muligt og i klart sprog. Denne oplysning vil langt fra altid være relevant for det, der gør, at den pågældende medtages i DBL, men det er de konsekvent meddelte ægteskabelige forhold jo heller ikke altid. At være homoseksuel var imidlertid altid en indgribende del af et menneskeliv, og var det på en særlig måde. Det kaster et lys over det pågældende menneskes livsvilkår og lægger en dimension til et tilsyneladende tomt personligt og privat liv på en anden måde end det konventionelle: »Ugift«. Det giver kød og blod på biografien, at det fastholder respekten for den biograferede at konstatere, at sådan var det. I den henseende er Tage Kaarsteds beskrivelse af udenrigsminister Gustav Rasmussens liv ikke særlig tilfredsstillende: »Der opstod kritik af hans livsførelse, og han, der p.g.a. sin personlige disposition var ugift, forfulgtes til sin død af ensomhed«... Man kunne have vist større respekt ved at anføre, at Gustav Rasmussen levede sammen med sin chauffør, og at det indebar visse vanskeligheder i forholdet til hans omgivelser (mundtlig overlevering).

Når 100 års homoseksuel emancipation har insisteret på konkret oplysning af folket – og når Thorkild Kjærgaard nu kritiserer, at historikeren Hans Jensen omtales som havende »en personlig disposition« – skyldes det en tro på, at man kan bryde et tabus magiske og destruktive kræfter ved at sige det, og sige det, og sige det... og således rette op på fortidens fordomsfulde fejltagelser. Det er overbevisningen om, at oplysning fører til en indsigt af en anden, mindre farlig og mindre dæmonisk art; fornuftens lys vil skinne, og det oplyste og dannede publikum vil blive tolerant, og samfundet er lavet om – til det bedre.

At denne diskussion opstår nu, er dog næppe resultatet af emancipatorisk og frisindet oplysning, men skyldes snarere, at den moderne periodes rolle som homoseksuel mand er blevet irrelevant for et samfund, hvor seksualitet og køn organiseres uafhængigt af religion, ægteskab, sædelighed og familie. Disse institutioner er så forandrede og blevet så underordnede for samfundets videre beståen som samfund, at det ikke længere er nødvendigt at opretholde dem ved hjælp af en ydre trussels stimulerende effekt. Tabuet er derfor heller ikke længere påkrævet; Claus Bjørn blev nok offer for et samfundstidningsproblem.

Wilhelm von Rosen

Gennemført Systematik i Slægtsforskningen

Da jeg nu snart gennem 35 år har arbejdet med personal- og slægtshistorie – de første år måske i særdeleshed med min moders slægt – har jeg efter mange besværlige overvejelser fundet frem til det system, som efter min formening har de fleste fordele og færreste mangler – et system udarbejdet således, at den interesserede, som ikke forud har kendskab til sin slægt og dens forskellige slægtsgrene, og ej heller væsentligt kendskab til opbygningen af de forskellige systemer for såvel ane- som efterslægtstavle eller slægtsbog, straks vil kunne orienteres såvel om slægtsskabsforholdet mellem den enkelte person – det enkelte medlem – og vedkommendes slægtinge.

Slægtsforskning består nemlig ikke alene af – som mange tror – at udfærdige en lang og for mange ofte kedelig fortegnelse over en masse ukendte navne, én i daglig tale såkaldt slægtsbog (som i de fleste tilfælde er en efterslægtstavle i bogform), uden omtale, biografi eller register over den enkelte, men i skabelsen af familiens og slægtens historie.

Dette arbejde søges opnået ved udarbejdelsen af:

1. *Anetavlen* en oversigtstavle (et skema), der omfatter navn og delvis data over en given persons forfædre og -mødre (aner).
2. *Slægtsskemaet* et skema, der under slægtsudredningen virker som kartotekskort for det enkelte medlem, hvor samtlige oplysninger og data påføres til brug for såvel ane- som efterslægtstavle og eventuel senere slægtsbog.
3. *Kladden* en bog efter løs-blad-system i ringbind til opbevaring af slægtens og familiens arkivalier (+ slægtsskemaet), der løser problemet; papirjungle og er den egentlige slægtsbog i kladdeform.
4. *Efterslægtstavlen* et skema efter edderkoppespind-system (ved første øjekast kaldet *Edderkoppen*, hvorpå en given persons (f.eks. den første bærer af nuværende slægtsnavn) hele efterslægt på såvel mands- som kvindeside (den såkaldte fuldstændige efterslægtstavle) med tilhørende person- og event. stednavnefortegnelse, der samtidig virker som oversigtstavle og register for senere udarbejdet slægtsbog, er at finde.
5. *Slægtsbogen* en bog – *Kladden* i redigeret form – der indeholder det bearbejdede slægtsskema med oplysninger og biografi over det enkelte medlem ligeledes bygget op over løsbldsystemet i ringbind, hvori hvert medlem har sit eget blad (eller flere), og hvortil er knyttet billed- og eventuel emnefortegnelse (sagregister).

NUMMERSYSTEM FOR SLÆGTSTAVLE OG - BOG

Det enkelte medlem af slægten har et nummer (uden bogstav) tildelt efter den kronologiske opstilling (placeringen) på såvel efterslægts-, mellemslægts- som nutidstavlen, f.eks.:

medlem af slægten (tilfældigt nummer) 180.

Det indgifte medlem (medlems ægtefælle) har samme nummer, men med tilføjelse af a, b, c, d eller e for henholdsvis 1, 2, 3, 4 eller 5. ægteskab:

f.eks.: medlems anden ægtefælle 180b.

Det indgifte medlems

far (anetavle-nr.2) har samme egentlige nummer, men med tilføjelse af	F	180b-F.
<u>mor</u> 3 - - - - -	G	180b-G.
<u>far-far</u> 4 - - - - -	H	180b-H.
<u>far-mor</u> 5 - - - - -	I	180b-I.
<u>mor-far</u> 6 - - - - -	J	180b-J.
<u>mor-mor</u> 7 - - - - -	K	180b-K.
<u>far-far-far</u> 8 - - - - -	L	180b-L.
<u>far-far-mor</u> 9 - - - - -	M	180b-M.
<u>far-mor-far</u> 10 - - - - -	N	180b-N.
<u>far-mor-mor</u> 11 - - - - -	O	180b-O.
<u>mor-far-far</u> 12 - - - - -	P	180b-P.
<u>mor-far-mor</u> 13 - - - - -	Q	180b-Q.
<u>mor-mor-far</u> 14 - - - - -	R	180b-R.
<u>mor-mor-mor</u> 15 - - - - -	S	180b-S.

Indgifte medlemmers hel- og halvsøskende, f.eks. ældste: helsøskende

(helsøskende: store bogstaver) U 180b-U.

(halvsøsk. : små -) f.eks.: v 180b-v.

(samme - -) - w 180b-w. * Z, z, Y &

Disp. (såfremt tvivl) X 180b-X.

Indgift medlems (tidligere ægtefælle) Æ 180b-Æ.

- - (senere -) Ø 180b-Ø.

- - (event. samlever/-samleverske) Å 180b-Å.

Følgende forkortelser 'går igen' i hele materialet: fødselsår (streg efter tallet) = 1845-
 dødsår - før - = -1910 født/død 1845-191
 gift år (kolon efter tallet) = 1860:
 dato & måned skrives a l t i d med to cifre, f.eks.: = 04-05-1908 !

Medlemmer af slægten er benyttet store begyndelses-bogstaver, og navnet er understreget.

Ikke-medlemmer af slægten er kun benyttet små bogstaver - uden understregning.

Bogen opbygges på abonnementsbasis ved tilsendelse af materiale efter aftale til de enkelte abonnenter (hel- eller halvårs) til fast pris pr. blad eller i samråd med det indenfor slægten nedsatte slægtsudvalg.

Slægtsbogen kan afsluttes efter aftalt plan, eller den kan fortsætte fremover, som f.eks. et andet blad, man abonnerer på – fortsætte fremover – generation efter generation – uden ende . . .

På de følgende sider bliver foranstående punkt 4 nærmere gennemgået.

Efterslægtstavlen (Edderkoppen)

Medens man på anetavlen går tilbage i tiden og arbejder med begge sine forældres slægter, går efterslægtstavlen (Edderkoppen) den modsatte vej, og hvor man kun arbejder med én bestemt slægtsgren – i reglen den ældst kendte indenfor slægten – eller den, hvor en person første gang bar det navn, der senere er blevet et slægtsnavn, *det navn, slægten stadig er bærer af*.

En efterslægtstavle er et stykke karton (skema) – stort eller lille – alt efter den registrerede slægts antal medlemmer, kvadrat-, rektangulær- eller cirkelformet, fra en lille halv meter for den rektangulære i bredden og op til adskillige meter i længden, for den cirkelformede med en diameter op til omkring 3 meter (dog sjældent over en meter, der ved mangfoldiggørelse fra modertavlen bliver nedfotograferet til en for alm. øjne læselig tekststørrelse med en diameter fra omkring 40 cm og opefter), hvorpå er forsøgt at anskueliggøre slægtsskabsforholdet for den enkelte i relation til helheden i en sådan oversigt, hvilket efter vor opfattelse absolut bedst gøres på den cirkelformede, der samtidig er den form, der er mindst pladskrævende de enkelte forhold taget i betragtning.

Alt arbejde herfra opbygges på denne måde (ligeså også i undervisningsøjemed) i forbindelse med den generationsvise opstilling, der, som navnet antyder, ordner efterslægten i generationer (slægtled) og der indenfor igen i kuld og behandler disse hver for sig som et afsluttet hele, hvilket efterslægtstavlen (Edderkoppen) tydelig udviser efter dens individuelle opbygning.

Det cirkelformede skema har flere forskellige betegnelser, såsom soltavlen, kredsskemaet m.fl., men Edderkoppen, som i daglig tale er vor betegnelse, har en vis lighed med et edderkoppespind, og det er grunden til navnets opståen.

Start med en af de aner, anetavlen udviser, som proband og tildel vedkommende nr. 100, probandens ægtefælle nr. 100a.

Tildel derefter samtlige efterkommere fortløbende numre så vidt muligt i kronologisk orden indenfor de enkelte slægtled.

Probandens børn fra nr. 101 og disses ægtefæller, der tilføjes samme nr. men med tilføjelse af *a* ved første ægteskab, *b* ved andet, *c* ved event. tredje

2

3

4

5

6

7

8

BRØNSTED	3	215. 1889-1937		
VEJLBY	3	216. 1899-1937		
VALBY	1	217. 1899-1937		
BRØKOP	1	218. 1899-1937		
MERSLEV	1	219. 1899-1937		
KOLING	4	220. 1899-1937		
VIUF	3	221. 1899-1937		
VESTER NEBEL	4	222. 1899-1937		
HAGBØL	13	223. 1899-1937		
BEVTOFT	5	224. 1899-1937		
VARDRUP	8	225. 1899-1937		
SØNDERHILLE	2	226. 1899-1937		
VILDBJERG	6	227. 1899-1937		
HOLMENE	2	228. 1899-1937		
SØHOLP	4	229. 1899-1937		
	0	230. 1899-1937		
	0	231. 1899-1937		
OVERHØJ	1	232. 1899-1937		
HISSET	2	233. 1899-1937		
SJELLE	5	234. 1899-1937		
	0	235. 1899-1937		
TVILU	7	236. 1899-1937		
	1	237. 1899-1937		
FREDERICIA	0	238. 1899-1937		
	4	239. 1899-1937		
TUREBY	1	240. 1899-1937		
BRAMMINGE	1	241. 1899-1937		
VNDEBY	2	242. 1899-1937		
HADSTEN	3	243. 1899-1937		
	0	244. 1899-1937		
	0	245. 1899-1937		
	0	246. 1899-1937		
	0	247. 1899-1937		
	0	248. 1899-1937		
	0	249. 1899-1937		
	0	250. 1899-1937		
	0	251. 1899-1937		
ARGENTINA	1	252. 1899-1937		
	2	253. 1899-1937		
ROGENSEGAARD	7	254. 1899-1937		
STATSPHISTER	4	255. 1899-1937		
LILBALLE	3	256. 1899-1937		
	0	257. 1899-1937		
U S A	1	258. 1899-1937		
	0	259. 1899-1937		
	0	260. 1899-1937		
SKODBORG SKOV	1	261. 1899-1937		
	0	262. 1899-1937		
BJERGBY	1	263. 1899-1937		
JELS	3	264. 1899-1937		
	0	265. 1899-1937		
HØJVANG	3	266. 1899-1937		
INNSBRUCH	0	267. 1899-1937		
HAMBORG	0	268. 1899-1937		
PUMPFEN	0	269. 1899-1937		
	0	270. 1899-1937		
	0	271. 1899-1937		
	0	272. 1899-1937		
HELLERUP	0	273. 1899-1937		
KØBENHAVN	0	274. 1899-1937		
	0	275. 1899-1937		
	0	276. 1899-1937		
	0	277. 1899-1937		
	0	278. 1899-1937		
	0	279. 1899-1937		
U S A	0	280. 1899-1937		

191. 1899-1937				
192. 1899-1937				
193. 1899-1937				
194. 1899-1937				
195. 1899-1937				
196. 1899-1937				
197. 1899-1937				
198. 1899-1937				
199. 1899-1937				
200. 1899-1937				
201. 1899-1937				
202. 1899-1937				
203. 1899-1937				
204. 1899-1937				
205. 1899-1937				
206. 1899-1937				
207. 1899-1937				
208. 1899-1937				
209. 1899-1937				
210. 1899-1937				
211. 1899-1937				
212. 1899-1937				
213. 1899-1937				
214. 1899-1937				
215. 1899-1937				
216. 1899-1937				
217. 1899-1937				
218. 1899-1937				
219. 1899-1937				
220. 1899-1937				
221. 1899-1937				
222. 1899-1937				
223. 1899-1937				
224. 1899-1937				
225. 1899-1937				
226. 1899-1937				
227. 1899-1937				
228. 1899-1937				
229. 1899-1937				
230. 1899-1937				
231. 1899-1937				
232. 1899-1937				
233. 1899-1937				
234. 1899-1937				
235. 1899-1937				
236. 1899-1937				
237. 1899-1937				
238. 1899-1937				
239. 1899-1937				
240. 1899-1937				
241. 1899-1937				
242. 1899-1937				
243. 1899-1937				
244. 1899-1937				
245. 1899-1937				
246. 1899-1937				
247. 1899-1937				
248. 1899-1937				
249. 1899-1937				
250. 1899-1937				
251. 1899-1937				
252. 1899-1937				
253. 1899-1937				
254. 1899-1937				
255. 1899-1937				
256. 1899-1937				
257. 1899-1937				
258. 1899-1937				
259. 1899-1937				
260. 1899-1937				
261. 1899-1937				
262. 1899-1937				
263. 1899-1937				
264. 1899-1937				
265. 1899-1937				
266. 1899-1937				
267. 1899-1937				
268. 1899-1937				
269. 1899-1937				
270. 1899-1937				
271. 1899-1937				
272. 1899-1937				
273. 1899-1937				
274. 1899-1937				
275. 1899-1937				
276. 1899-1937				
277. 1899-1937				
278. 1899-1937				
279. 1899-1937				
280. 1899-1937				

SAMMENBRANT BØRN UDEN BIOLOGISKE TILKNYT-
NING TIL BUNLSLEJ-GRÆNH.

flere børn

Småstykker

225

r alle medlemmer
 fangs angivet navn
 ik er der i slægts-
 ... er angivet biografisk og med-
 je under såvel mellemtegnet som
 sidetavlerne nr. 1. til og med nr.
 sit under forudsætning af, at der er
 ikke angivet
 linje til venstre for de enkelte numre i sam-
 med angiver antal fødte børn.

(anføres *ikke* på selve tavlen – er en indforstået regel – men derimod på slægtskemaet for den pågældende samt i person- og sted-navne-fortegnelsen) osv.

Man vil deraf altid kunne se og vide, om den enkelte person tilhører vedkommende slægt eller er indgift medlem (f.eks. i person-navne-fortegnelsen), ligesom man ved benyttelsen af dette nummersystem (se oplysninger om nummersystem på side 223) er klar over, at numre tilføjet fra *a* til og med *e* er medlemmers respektive ægtefæller for henholdsvis første og indtil event. femte ægteskab (= *e*).

Det praktiske i forbindelse med opbygningen af Edderkoppen kan være medvirkende årsag til, at den kronologiske orden på tavlen misligholdes i enkelte tilfælde, hvilket der redegøres for under mine kurser.

Grunden til, at probanden tildeles nr. 100 og ikke nr. 1, er den, at ved fortsat og senere undersøgelser og studium over forslægten, er der mulighed for en nummervgivning af disse eventuelt senere opdagede aner med numre, der bør ligge lavere end probanden og hans efterkommere (efterslægt).

Ligesom det er almindeligt i andre slægter – mere eller mindre udtalt – at beslægtede personer (f.eks. fætter/kusine, farbroder/niece) indgår ægteskab, således vil De også i Deres arbejde støde på dette problem, idet der sikkert *vil være* eller *kan blive* tale om både efterslægtstab og efterslægtsforskydning, og som en følge deraf vil det samlede reelle antal slægtsmedlemmer være et noget mindre tal, end selve nummervivningen og antal navne udviser.

Ved efterslægtstab (også kaldet efterslægtssammenfald) forstås, at medlemmer indenfor samme slægtled (generation) indgår ægteskab (f.eks. fætter/kusine).

Ved efterslægtsforskydning forstås, at medlem af *et* slægtled indgår ægteskab med medlem af *et andet* slægtled (f.eks. farbroder/niece).

Ved efterslægtstab og/eller -forskydning bør samtlige numre og navne for det enkelte medlem anføres på efterslægtstavlens respektive pladser af hensyn til oversigtsforholdet og anskueligheden for de enkelte slægtsgrene, selv om der på tavlen derved vil komme til at optræde en del gengangere (problemet omtalt lige foran).

I tilknytning til efterslægtstavlen udarbejdes som register såvel person- som stednavne-fortegnelse.

Personnavne-fortegnelsen omfatter samtlige navne over medlemmer og medlemmers ægtefæller *under døbenavn*, hvortil er knyttet fødselsår og bosted, hvor dette kendes, af hensyn til, at flere i samme slægt meget ofte bærer såvel samme for- som efternavn, idet det navnlig i tidligere tid var almindeligt at opnævne bedsteforældrene samt andre af slægten og endda efter et bestemt system.

Stednavne-fortegnelsen omfatter bosted-navnet for såvel medlemmer som medlemmers ægtefæller.

(I forbindelse med sted-navne-fortegnelsen *kan* medtages samtlige stednavne i tilknytning til det enkelte medlem taget fra vedkommendes slægts-skema, såfremt dette er indgået ved efterslægtstavlen (Edderkoppens) udarbejdelse.

Et betydeligt og meget stort engangsarbejde, men en form for god orientering, der meget ofte og næsten altid vil blive påskønnet af den, der søger noget ganske bestemt).

Edderkoppen, således som den her er omtalt, 'siger' i de fleste tilfælde betydelig mere som oversigtstavle og som slægtsbog, end de i de senere år i almindelighed udarbejdede såkaldte slægtsbøger, som for de fleste købere og bevidste medlemmer kun forekommer som en opremsning af navne med et nummersystem – for den enkelte meget lidet oplysende og orienterende, og som oftest uden nogen form for person- eller stednavne-fortegnelse og næsten aldrig i alfabetisk orden – fuldstændig blottet for register over den enkelte.

Men selv en sådan 'fabrikeret opremsning' har dog sin berettigelse og værdi, idet en meget stor del af grundstoffet (de enkelte medlemmer med data) er samlet, selv om man ofte må mangle de mere værdifulde oplysninger om netop de karaktertræk, som for den enkelte var et særkende, og som en mere privat anlagt slægtstavle og -bog er i stand til at fremvise.

Først i det øjeblik *Edderkoppen* er en realitet, de fleste slægtsskemaer udfyldte og 'hjemme' igen, et stort slægtsmateriale (arkivalier) 'hobet op', er tiden inde til at tage stilling til – i samråd med det nedsatte slægtsudvalg – om der er basis for en slægtsbog – en virkelig slægtsbog – en slægtsbog efter et-blad-systemet med løsblade i ringbind.

'Skelettet' er ikke nok i forbindelse med begrebet slægtsbog – der må 'kød' på.

En Familie på Amager

I indledningen til en underholdende artikel om præster i St. Magleby på Amager skrev Jan Bak Harder (JBH):¹ »Slægtsforskere – professionelle såvel som amatører – har udarbejdet slægtsbøger og anetavler på grundlag af (disse) opslagsværker og derved medtaget fejlagtige oplysninger i slægtspublikationerne.« Han gav derefter nogle eksempler herpå.

Arbejdet med slægtshistorie minder mig om puslespil. Blot er det ikke muligt at få udleveret alle brikkerne på en gang. Flere forskellige puslespil blandes sammen, ofte med brikker af samme form, således at man uforvarende kan komme til at pusle et billede sammen, som ikke er sandt, selv om det ser ud, som om det er vældig godt fundet på!

Jeg skal i det følgende bidrage med en række brikker til det puslespil, der hedder præstefamilien i Store Magleby præstegård på 1600-tallet. Specielt den del, der angår hustruer til Jørgen og Thomas Harder.

Lundt

Jørgen Harders første hustru, Dorothea (eller Dorithe) Lundt (eller Lundius) må, som også JBH antog, være født, medens hendes far, Thomas Lundius var konrektor i Flensborg og morfaderen Gerhard Ouw sognepræst ved St. Johannes kirke sammesteds.² og ³ Mormoderen var Magdalene Schwelundt, der efter O. H. Mollers anetavler skulle være næstsøskendebarn til professor Thomas Fincke, der var professor ved Københavns universitet fra 1591 til 1656!

Den flittige personalhistoriker, Erh. Quistgaard⁴ har opsporet Dorothea Lundts begravelse: 21.09.1665 med antegningen: 42½ år, hun må således være født 1623, eller to år før faderen blev præst ved St. Maria kirke i Helsingør.⁵ I denne kirke blev hun viet 18.07.1641, 18 år gammel, og hun fik nu sit hjem i »Hollænderbyen«, som St. Magleby kaldtes. Hendes moster var blevet gift med kapellanen hos Gerhard Ouw, Peter Frantzen Møller, der under kejserkrigen kom til Norge og blev præst i Kongsberg, hvor han døde 1653.⁶ 1670 blev Peder Møller fra Kongsberg tysk præst i Nyhollænderby og tillige ved Vor Frelsers kirke på Christianshavn.⁷

Enkemanden Jørgen Harder holdt allerede 1667 bryllup igen, nu i den lille trækirke: Vor Frelsers Kirke, hvor han blev viet til Helle Jacobsdatter.⁸ De havde den 01.06.1671 en søn til dåb i Store Magleby: vocarus Theodorus.⁹ Den 10.02.1674 fik Jørgen Harder påny bevilling til ægteskab, det må have været med Bente Pedersdatter, som overlevede ham.¹

I 1670 fik Jørgen Harder sin søn Thomas Harder til hjælpepræst. Denne blev da også faderens efterfølger i sognepræsteembedet.

Ifølge Wiberg var Thomas Harder gift 2 gange: i 1675 første gang med

ANNO 1671.				
1	Januari	Johan Martijens søn	Johan	1
21	Sito	Cornelis Dircksen datter	Anna	2
28	Sito	Jacob Godtskrobs datter	Ellene	3
28	Sito	Jan Lovvoldsbøns søn	Eisebrand	4
28	Sito	Alboud Cispans datter	Martijer	5
28	Sito	Alboud Cispans datter	Nielle	6
1	Februari	Jan Jansens datter	Dirck	7
10	Sito	Alboud Cispans datter	Garnille	8
11	Sito	Dirck Jansens datter	Martijer	9
25	Sito	Gons Gammings datter	Dietrich	10
8	Martij	Baldern Jacobs søn	Jan	11
10	Sito	Johannes Jansens søn	Jan	12
10	Sito	Cornelis Cispans datter	Anna	13
11	Sito	Hanning Halvdsens søn	Cornelis	14
20	Sito	Episcopus Jansens datter	Christine	15
23	April	Dirck Jansens datter	Christine	16
24	Sito	Adrian Gundersens datter	Christine	17
16	Mai	Gans Luydens søn	Lars	18
17	Sito	Adrian Cispans søn	Jan	19
20	Sito	Adrian Fibersens datter	Alseit	20
1	Juni	testis adhesionis N. Jørgen Harders søn	Theodorus	21
16	Juni	Jan Jansens datter	Martijer	22
17	Juli	Cornelis Dircksbøns søn	Jan	23

Fig. 1.

Indførelse i Store Magleby kirkebog: dåb 1. juni 1671 af præsten Jørgen Harders søn, »vocus Theodorus«.

Kirsten Thøgersdatter, datter af provst, sognepræst ved Randers St. Mortens, Thøger Pedersen, og anden gang 20.09.1676 med Kirstine Rosenstand. Samme angivelser findes i artiklen af JBH, der tillige oplyser, at Thomas Harder var gift en tredje gang med: Anna Maria Mandal, i 1683.

Rosenstand

Hvorledes kunne det være gået til, at Amagerpræsten fik en hustru fra Randers?

Ved St. Mortens kirke i Randers var fra 1634 til 1651 magister Thøger Pedersen sognepræst; han blev tillige provst. Han var født i 1609 og døde 17.12.1651. Han blev gift 26.07.1642 med Christine Mortensdatter Leiel, datter af biskop i Århus Morten Madsen (død 1643) og hustru Kirsten Hansdatter.

Kirsten var datter af borgmester i Helsingør Hans Willumsen og Inge-

borg Frederiksdatter Leiel, der efter borgmesterens død ægtede Matthias Hansen, der blev borgmester i København 1622 og døde 2. marts 1628. Enken overlevede ham i mange år og fik i 1658 samme frihed for »Byens Tyngte som andre Borgmesterenker«.¹⁰

Efter at biskop Morten Madsen i 1643 var død, flyttede enken, Kirsten Hansdatter væk fra intrigerne i Århus, der havde kostet svigersønnen Christen Nielsen Bonde embedet som sognepræst ved domkirken, til København til sin mor Ingeborg Leiel.¹¹

Da den anden svigersøn, provst Thøger Pedersen i Randers døde, er enken Christine Mortensdatter Leiel vel flyttet over til sin mor og mormor i København.

Her blev hun gift med Christian Spormand, der den 24.09.1662 blev udnævnt til borgmester i købstaden Christianshavn, hvilken stilling han bestred indtil Christianshavn i oktober 1674 blev indlemmet i København.¹² Børnene af hendes første ægteskab, Peder, Morten, Ingeborg og Kirstine, fik slægtsnavnet Rosenstand.

I 1670 kom som sagt Peder Møller til sognet som tysk præst og lærte borgmesterfamilien at kende. Dette førte til, at han i 1675 blev viet til Ingeborg Rosenstand,¹³ og at hans slægtning i Hollænderbyen Thomas Harder året efter, den 20. september ægtede hendes søster Kirstine Rosenstand. Deres broder Peder Rosenstand ægtede Thomas Finckes datterdatterdatter Karen Matthiasdatter Foss, datter af Leonora Christines skriftefader Matthias Nielsen Foss, der døde som biskop i Aalborg, og Bodil Hansdatter Brochmand.¹⁴

I sit ægteskab med borgmester Christian Spormand fik Christine børnene Thøger Spormand (efter sædvane opkaldt efter hendes første ægtemand), der blev student 1676 og blev immatrikuleret i Orléans 22.11.1683, og Christiane Sophia Hanibaline Spormand, der efter bevilling af 15.01.1681 blev viet til Arnoldus Christian Dyssel, hvis søn Christopher Dyssel (død 1770), 1776 adlet Falkenskjold, blev gift med Else Sophie Bartholin, der var dattersøns sønneatter af Thomas Fincke.^{15 og 21}

Kontrol i kirkebogen for Store Magleby viser, at 24.02.1680 blev »uxor Dui Thoma Harderi Kirstine Thøgersdatter Rosenstand« begravet, »ætatu 28 Jahr«.⁴

Hvorledes forklarer man da den ejendommelige spaltning i to hustruer? 1675 blev den tyske præst til Nyhollænderby viet til jomfru Rosenstand, og året efter blev den tyske præst til Hollænderby viet til jomfru Rosenstand! Sikkert samme kirke og samme sted fest i hjemmet med samme gæster!

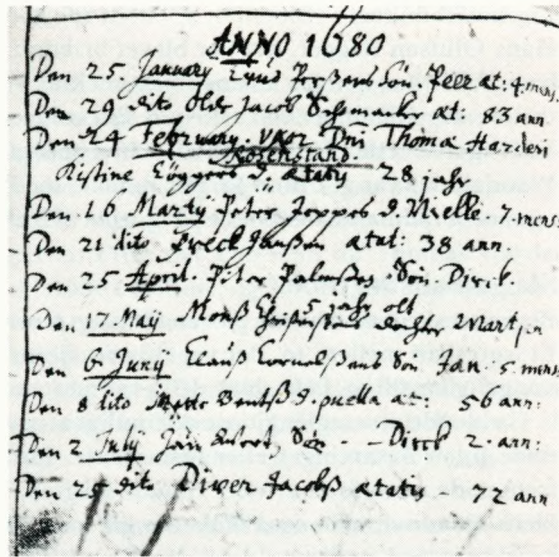

Fig. 2.

Indførsel i Store Magleby kirke-
bog: begravelse 24. februar 1680
»uxor Dni Thoma Harderi Kirsti-
ne Thøgersdatter Rosenstand«.

Wandal

Thomas Harders »tredje hustru Anna Maria Mandal« må muligvis tilskrive sin opståen den store lighed, der i datidens gotiske alfabet var mellem de to bogstaver M og W.

21. januar 1683 fik Hr. Thomas Harder Sognepræst til Hollænderbyen på Amager og Anna Maria Wandal bryllupsbevilling.¹⁶

Statsbiblioteket i Århus har et eksemplar af Hostrup Schultz: Helsingørs Embeds- og Bestillingsmænd (1904). Heri har Otto L. Sørensen indklæbet et blad med oplysninger om Harder-slægten. Han lader Jørgen Harder dø c. 1670, gentager Wibergs oplysninger om Thomas Harders første hustruer, og gør 3. hustru til: Anna Maria Vandel fra Korsør, uden at angive sin kilde.

Slotspræsten på Antvorskov Predbjørn Hansen Wandal (1635/1699) fik 1666¹⁷ bevilling til uden troløvelse og lysning at vies. Der er derfor den mulighed, at Anna Maria var en 16-årig datter af denne præst, der 1684 blev sognepræst i Korsør og her fik 1 datter og 4 sønner, hvorfor man må formode, at ægteparret også havde fået børn i Slagelse.¹⁸ Predbjørn W. var søn af den senere biskop i Viborg og dattersøn af rådmand i Odense Johan Borchardsen og Karen Nielsdatter Bager. Hans hustru var Maren, datter af Hans Mortensen, skriver på Københavns klædekammer. (Wiberg).

Oluf Nielsen oplyser: »1678 nævnes Peter d'Ees, fransk Kok, der boede i Sofie Hans Mortensens Gaard på Amagertorv i Strand Kvarter«. ¹⁹

Thomas Harder kan da have lært Anna Maria at kende under hendes be-

søg hos familien i København, enten mormoderen, eller faderens fætter Hans Olufsen Bagger, der var blevet biskop i Sjælland og boede i København, eller hos hendes kusine, biskop Hans Wandals datter Dorothea Cathrine, der 1680 blev viet til Niels Enevoldsen Randulf, biskop i Bergen. Yderligere var der den mulighed, at hun besøgte kusinen Maren Hansdatter Wandal, der var gift med Jørgen Bøfeke, medlem af kræmmerkompagniet og senere rådmand, der boede på hjørnet af Købmagergade og Østergade.²⁰

Slægtskabsbegrebet

Begrebet slægtskab havde på den tid langt større betydning end nu om dage. Et ægteskab mellem to, der var selv ret fjernt beslægtede kunne kræve en kongelig bevilling, f.eks. hvis de to var næstsøskendebørn.

Gældende arveregler gjorde det muligt at arve efter fjerne slægtninge, der døde uden livsarvinger eller testamente. Jordegods måtte ikke sælges til fremmede uden først at være tilbudt slægten. Der var tradition for, at ikke alene ejendom, men også embeder gik i arv, hvis der var en slægtning, der havde den nødvendige uddannelse. Blandt Thomas Finckes nærmeste efterkommere og ægtefæller til disse er der 35, født før 1700, der blev professorer, 7 af disse blev senere biskopper!

Endvidere udgjorde slægten, i videre betydning, datidens sociale sikkerhedsnet. Et eksempel herpå har man iblandt efterkommerne af Christine Mortensdatter Leiel: Hendes datter af andet ægteskab, Christiane Sophie Hanibaline Spormand, gift med Arnoldus Christian Dyssel, havde sønnen Eiler Christian Dyssel, født 1682, død 1729, der efterlod sig en lille søn, Johan Arendt Dyssel, født 1726.²¹ Den lille dreng blev optaget i familien hos Johannes Christophersen Friedenreich (1699–1759) gift med Maren Goische (1700–1780), datter af Peder Henriksen Goische (1670–1722) og Bodil Margrethe Rosenstand (1681–1773), der var datter af Christine Mortensdatter Leiels søn af første ægteskab, ritmester Peder Rosenstand, der 06.05.1679 var blevet gift med Karen Matthiasdatter Foss. Johan Arendt Dyssel kom således til at vokse op sammen med ægteparret Friedenreichs 3 sønner og 5 døtre, hvis tipoldemor var plejebroderens oldemor!

Jørgen Harders efterkommere

J.B.H.s oversigt over Jørgen Harders efterkommere kan suppleres med yderligere: Meiland Harder blev 13. maj 1679 i Aalborg viet til Karen Lucasdatter, født i København 1653, medens faderen L. Hansen var renteskriver. Han blev i 1675 tolder i Aalborg. Ægteparret fik 6 børn, så også i Aalborg trivedes Harderne²²

Iøvrigt fremgår det af kirkebogen for Store Magleby på Amager, at Jørgen Harder fik døbt følgende børn der: 03.04.1642 Magdalena, 08.04.1645 Tho-

mas, 29.09.1646 Georgius, 22.09.1648 Dorothea, 11.12.1650 Elisabeth, 09.11.1653 Meiland.

Der er derefter en lakune i kirkebogen, frem til udgangen af 1658, men 21.09.1665 døbtas Manasse, og samme dag blev hans moder begravet.

Efter det nye ægteskab fik Jørgen Harder 02.06.1671 døbt sønnen Theodor. Thomas Harder fik døbt følgende børn efter samme kirkebog: 05.12.1677 Dorothea, 19.12.1678 Maria, 24.02.1680 Christina, og samme dag blev hendes moder begravet. Efter nyt ægteskab fik Thomas Harder døbt: 30.11.1684 Jørgen, 17.11.1686 Lambert, og 23.01.1689 Arnoldus, der sandsynligvis er opkaldt efter Arnold Dyssel. Lambert er den eneste, for hvem fødselsdagen er angivet: Mortensdag.

Christine Leiels barnebarn Ingeborg Dorothea Dyssel ægtede hendes brorsøn, den i 1720 adlede kancelliråd Morten Christensen Lelius, der så blev onkel til Johan Arendt Dyssel og var fætter til dennes plejesøskendes oldefar!²¹

Ligesom Gerhard Ouw, Thomas Fincke og Thomas Harder havde Predbjørn Wandal aner blandt Flensborgs borgmester- og rådmandskreds.

Hans mormor, Karen Baggers, mormor Cathrine var født i Flensborg 29.11.1535 som datter af borgmester Carsten Rickertsen (død 1546) og Maria Freese. Cathrine blev 27.07.1550 trolovet med Knud Jørgensen Seebled, født 18.10.1512 og død 20.10.1580, købmand i Odense, hvis far kom fra Eiderstedt.²³⁻²⁶

Når jeg lægger brikkerne til puslespillet om mine slægtninge i præstegården på Amager sammen, får jeg de to viste tavler. Den ene går ud fra sognepræsten Gerhard Ouw, den anden fra Christine Mortensdatter Leiel og hendes to ægtemænd, som de centrale figurer.

Billedet afviger noget fra det, som J.B.H. kom frem til, men dets kvalitet afhænger naturligvis af de anvendte brikkers og af min lægning af dem. De gamle sagde, at det er menneskeligt at fejle, men djævelsk at fastholde fejlen. Jeg vil derfor være meget taknemlig for at modtage yderligere oplysninger, der kan forbedre det foreløbige billede af Harder-familien og dens slægtninge.

Noter

1. Jan Bak Harder (1951–1987): Magister Jørgen Harder. Personalhistorisk Tidsskrift 1981, side 47–60. Når Harder i dette arbejde angiver: at Otto S. Brenner »er hvad oplysninger angår ikke altid pålidelig«, kan han gøre selskab med an-

dre, der med god grund klager over denne »genealog«s falske oplysninger, se f.eks. Albert A. Panten i Ruth Sieverts: Sieverts-Familien in Eiderstedt, Bredstedt 1981 side 51 om en Brennersk stamtavle: »dass diese in wesentlichen

- Gliedern falch war.« Om S. O. Brenners Stamtavle over Familien Wengel, 1927: Tobaksspinder Hans Jørgen Wengel er i denne udstyret med en dansk far og farfar. Om den sidste skriver han: Om hustruen vides intet. Hustruens skifte oplyser dog, at hun er død hos sin søster året efter manden, og der oplyses intet i skiftet om børn! Jeg deler derfor J.B.H.s skepsis overfor arbejder fra det Brennerske Personalhistorisk Institut. Data derfra bør kontrolleres, inden man bygger en stamtavle på dem!
2. O. H. Møller: Historische Nachricht von der Kirche zu St. Johannis in Flensburg wie auch von der Pastoribus. Flensburg 1762. Side 24–26.
 3. Samme: Historische Nachricht von der Kirche zu St. Johannis in Flensburg wie auch von den Diaconis. Flensburg 1763, side 7, note 12.
 4. Erh. Quistgaard: Præstehustruer, der mangler hos Wiberg (med Tillæg med Tilløjelser og Rettelser, Kbh. 1936). Se desuden illustration fig. 2.
 5. Møller (1762) p. 24 og (1763) p. 4–7.
 6. Stamtafel der Familie Ouw in Flensburg. Findes i Stadtarchiv, Rathaus, Flensburg.
 7. S. W. Wiberg: Almindelig Dansk Præstehistorie. Bd. I, side 156.
 8. Vor Frelser sogns kirkebog.
 9. Se illustration fig. 1.
 10. Oluf Nielsen: Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse III, 1881, side 201–208.
 11. Christopher Giessing's Jubel-Lærere, 2,2 side 332–333.
 12. Harald Holck i Personalhist. Tidsskr. 1958, side 129–160.
 13. H. Ehrencron-Müller: Dansk Forfatterlexikon Bind 9, Supplement I, side 359.
 14. C. Søtoft angiver bryllupsdatoen 06.05.1679 i: Paludan Müller, Kbh. 1895.
 15. Da borgmester Christian Spormand i 1688 skødede herregården Hessel til svigerdatteren »Madame Karen Foss, afgangne Peder Rosenstands«, blev skødet 30. maj underskrevet af Chr. Spormand, hans søn Thøger Spormand og svigersønnen, den senere amtmand, Arnoldus Christian Dyssel. Se ref. 12 side 131 og 138. Karen Foss' stedmor, Margrethe Axeldatter Aand, havde skiftet med biskoppens børn.
 16. Biskop Bircherod fortæller i sin dagbog, at gården brændte 9.12.1702. Karen Foss lod da de nuværende bindingsværksbygninger opføre, Danmarks eneste stråttækte herregård, nu museum.
 17. Bircherods Dagbog, udgivet af Molbeck 1846.
 18. Dansk Kancelli C 6 Sjællandske Registre 1683 side 2.
 19. Personalhistorisk Tidsskrift 1911 side 270.
 20. Under præstetiden på Antvorskov fødtes således datteren Marie Elisabeth ca. 1676 (død 1763). Hun blev gift med rektoren i Korsør Anders Skiødt, der var rektor 1698–1706, da han blev sognekapellan i Nyborg. I Korsør fik rektorparret sønnen Predbjørn, der blev kapellan ved Frue Kirke i København.
 21. Oluf Nielsen: Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse V side 324.
 22. Samme bind V side 451.
 23. L. W. Dyssel og Vagn Dyssel: Slægten Dyssel. København 1951, side 31.
 24. (Tauber og) A. H. Nielsen: Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg, Aalborg 1879–1880, side 222.
 25. Aage Bonde og Johan Hvidtfeldt: Borgmestre, Rådmænd, Byfogeder og Byskrivere i Flensburg 1550–1848. Tønder 1961.
 26. Personalhistorisk Tidsskrift 1909 side 19 ff., ved A. Thiset.
 27. Dansk Adels Aarbog 1913 side 448 ff.
 28. Svend Larsen: Studier over det fynske Rådsaristokrati i det 17de Århundrede II. Odense 1965.

Gerhard Ouw (1561–1634) ~ 1590 Magdalene Schwelundt

Maria Ouw ~ 1616 Thomas Lundius

Anna Ouw ~ Peter Frantzen Møller (–1653)

Dorthea Lunde (1623–1665) ~ Jørgen Harder (c. 1608–1682)

Thomas Harder (1646–1691) ~ 1676 Kirstine Rosenstand

Peder Møller (1642–1697) ~ 1675 Ingeborg Rosenstand

Hans Willumsen
~ Ingeborg Leiel
hun 2° Mathias Hansen (–1628)

Kirsten Hansdatter
~ Morten Madsen (–1643)

Christine Leiel
~ 1642 Thøger Pedersen (1609–51)
2° ~ Christen Spormand

Christen Leiel
~ Kirsten Laursdr.

Peder Rosenstand
~ Karen Foss

Morten Rosenstand

Kirsten Rosenstand
~ 1676 Thomas
Harder 2° ~ 1683
Anna Maria Wandal

Ingeborg Rosenstand
~ 1675 Peder Møller
(1642–97)

Christiane Sophie
Hanibaline Spormand
~ Arnold Chr. Dyssel

Thøger Spormand

Bodil Margrethe Rosenstand
~ Peder Henriksen Goische

Maren Goische
~ Johs. C. Friedenreich

3 sønner, 5 døtre

Eiler Chr. Dyssel
~ Kirsten Mejer Gerade

Ingeborg Dorthea
Dyssel

~ Morten Christensen
Lelius

Johan Arendt Dyssel

DIS - Databehandling i Slægtsforskning

Som det vil være flere af vore medlemmer bekendt, er der oprettet en afdeling af samfundet, kaldet Databehandling i Slægtsforskning, DIS. Det koster indtil videre ikke ekstra at være medlem i denne afdeling.

Indmeldelse sker via sekretæren, Finn Andersen, Grysgårdsvej 2, 2400 København NV. Afdelingens hovedformål må siges at være at udbrede kendskabet til EDB som *værktøj* i forbindelse med slægtsforskning, bl.a. gennem information, undervisning og udveksling af erfaringer. Yderligere oplysninger fås gennem afdelingens blad, som tilsendes DIS' medlemmer.

Orientering

Generalforsamlingen 1987

Torsdag den 30. april 1987 kl. 19.30 afholdt Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie ordinær generalforsamling i Rigsarkivets Søjlesal med følgende dagsorden: 1) Valg af dirigent, 2) Bestyrelsens beretning, 3) Regnskab og fastsættelse af kontingent, 4) Valg og 5) Eventuelt.

Formanden Hans H. Worsøe bød velkommen og foreslog på bestyrelsens vegne direktør, landsretssagfører Eskild Friehling som dirigent. Denne blev valgt uden modkandidater.

Efter at dirigenten havde konstateret generalforsamlingen for lovlig af lagde formanden Hans H. Worsøe bestyrelsens beretning for 1986 som følger:

Styrelsens beretning

Blandt de aktiviteter, der er foregået i Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie i sidste beretningsår er publikationsvirksomheden uden tvivl den, vore medlemmer har lagt mest mærke til. Først og fremmest er Personalhistorisk Tidsskrift udkommet planmæssigt med et forårshæfte og et efterårshæfte, hvor der har været bragt artikler af vidt forskellig art, men altid – efter vor mening – af god kvalitet. Serien med kendte danskeres anetavler er fortsat, og der er nu efterhånden bragt så mange, at der kan ses visse mønstre. I anetavlen for kontreadmiral T. V. Garde, i det netop udkomne hæfte, gøres således i indledningen opmærksom på, at han gennem en af de såkaldte »stærke aner« Vibeke Margrethe Welding, har fælles aner med to af de tidligere behandlede probander Agnes Henningsen og Karen Blixen foruden N. F. S. Grundtvig, Henrik Steffens og Herman Bang. Og jeg er ikke i tvivl om, at der nok skal være nogen tilstede her blandt vore medlemmer, der vil slutte sig til selskabet! Vi har også lagt vægt på, at hver årgang gerne skal indeholde vejledende artikler, der supplerer det man kunne kalde de genealogiske lærebøger. Et fremragende eksempel herpå er Hans Christian Wolters artikel om Hærens registrering af udskrevne og hvervede soldater. Endelig skal jeg nævne boganmeldelserne og den nu forhåbentlig faste rubrik »De statslige arkivers publikationer, en oversigt«, som giver en meget nyttig orientering og som tjener som en slags løbende supplement til Grethe Ilsøes store arkivbibliografi. Af økonomiske grunde har vi nu entreret med Odense Universitetsforlag om trykning af tidsskriftet. Herved kunne vi opnå en så stor besparelse, at vi kunne lade dem sørge for udsendelsen samtidig. Vi skulle hermed have klaret det problem, som Slægtshistorisk Forening for Fyn gennem de sidste fem år har løst for os ved gratis at sørge for pakning og etikettering af tidsskriftet. Vi vil gerne benytte lejligheden til en hjertelig tak, som jeg beder denne forenings formand fru Lise Lund tage med hjem til Fyn ledsaget af et mere konkret vidnesbyrd om vor taknemmelighed. Takket være sparsommelighed og tilskud fra Statens humanistiske forskningsråd, tipsmidlerne og Alfred Goods personalhistoriske fond er det lykkedes os at afslutte regnskabet for 1986 med et positivt

driftresultat. Det betyder meget for os, at vi hermed ser muligheden rykke nærmere for virkeliggørelsen af de sidste års ønskedrøm: udgivelsen af en afløser for Fabritius og Hatts håndbog i Slægtsforskning. Et redaktionsudvalg, hvis formand er Knud Prange, har arbejdet videre med sagen, og det er nu kommet så langt, at alle ophavsmæssige rettighedsproblemer skulle være løst, og der er lagt en disposition for bogen. Til et møde i begyndelsen af maj skal der udarbejdes de første dispositioner til enkeltkapitler og derefter skulle det helt konkrete arbejde med bogen kunne tage form.

Af allerede udkomne publikationer skal jeg nævne, at ægteparret Berna og Jørgen Møller Holst på meget favorable betingelser har stillet deres store manuskript Rødovre kirkebog 1682–1814 til vor disposition. Da der var tale om et særdeles kvalificeret arbejde og udgivelsen er til nytte for mange slægtsforskere, sagde vi ja-tak til samarbejdet og kort før jul 1986 udkom bogen. Jeg vil gerne benytte lejligheden på bestyrelsens vegne at takke hr. og fru Møller Holst for deres tilbud og for det behagelige samarbejde. Vi har været glade for at kunne indlemme bogen blandt vore skrifter.

Hvem Forsker Hvad er udkommet planmæssigt i samarbejde med Sammenslutningen af Slægthistoriske foreninger. Vi mener, at bladet har fundet sin optimale form, men kredse indenfor SSF ønsker at udvide det med en årlig bibliografi over såvel slægthistorisk som lokalhistorisk litteratur. Efter vor opfattelse vil, især vel nok den lokalhistoriske litteratur så let kunne findes i andre trykte fortegnelser, at det ville være en fordyrelse af bladet at trykke disse lister her. Sagen blev drøftet på SSFs årsmøde den 25. april i Fredericia, hvor jeg var tilstede og skal nu op i redaktionsudvalget.

Forholdet mellem databehandling og slægtsforskning er ved at trænge sig på, og givet er det, at problemstillingen her vil være aktuel for alle vordende slægtsforskere. Også mange mere erfarne vil nok kunne se deres fordel i at indkode allerede fundne oplysninger på EDB, selvom det for de mest viderekomne vil betyde lang tids arbejde. Som det fremgår af beretningen i sidste hæfte af tidsskriftet deltog samfundets redaktør Poul Steen i et nordisk symposium for EDB i slægtsforskningen i Sånga Säby ved Stockholm med godt udbytte. Vi agter at følge sagen op ved at starte en særlig sektion i Samfundet kaldet »Databehandling i Slægtsforskning« (DIS) med stiftende møde på landsarkivet på Jagtvej d. 21. maj. Indbydelse hertil blev udsendt sammen med tidsskriftets forårshæfte, og der har indtil nu meldt sig 65 interesserede. Tilmeldinger modtages også i aften.

Medens vi er ved det nordiske samarbejde kan det oplyses, at vor sekretær, Finn Andersen, i Oslo har deltaget i et forberedende møde om afholdelse af Den anden nordiske Slægtsforskerkonference. Efter planen skal denne finde sted i Oslo eller nærmeste omegn 27.–29.5. 1988. Nærmere oplysninger vil fremkomme i efterårshæftet. Fællestema skal være flytninger inden for Norden. Den næste internationale kongres vil finde sted i Innsbruck 5.–10.9. 1988.

En række foreninger har i de seneste år kunnet konstatere, at der skal gøres en aktiv indsats for at holde medlemstallet. Også vi har måttet konstatere en mindre tilbagegang, men har besluttet at imødegå denne ved at iværksætte en kampagne for Personalhistorisk Tidsskrift. Dette sker gennem udsendelse af varierende foldere til bestemte målgrupper. Til denne kampagne har vi modtaget tilskud fra Carlsen-Langes legatstiftelse, som vi gerne vil takke for denne »hjælp til selvhjælp«. Det er for tidligt at sige noget om medlemstilgang endnu, men kampagnen har også virket som salgsfremstød for vore publikationer og de ældre årgange af ældre tidsskrifter. Det har frigjort noget af den kapital, der ligger bundet i ældre hæfter, men desværre har det også betydet, at nogle af de seneste årgange ikke længere kan leveres komplette f.eks. til nyindmeldte medlemmer og nye biblioteker.

Som afslutning vil jeg gerne bringe en tak for godt samarbejde. Det gælder SSF, det gælder forfatterne til artikler og andre publikationer og det gælder dem, vi har været i forbindelse med under forberedelserne til den nye »Fabritius og Hatt«. En tak til revisorerne og naturligvis til medlem-

merne, både dem der er mødt op i aften og dem, som læser beretningen i Personalhistorisk Tidsskrift. Sluttelig tak til Rigsarkivet, fordi vi atter i år har måttet holde vor generalforsamling i dette smukke lokale. Her har en af de personer, som uden tvivl vil blive en af hovedpersonerne i det med spænding imødesete efterfølgende foredrag, færdedes hyppigt, når han skulle pleje sine litterære interesser, idet lokalet tidligere var en del af det kongelige bibliotek. Jeg håber, at den historiske atmosfære vil virke inspirerende, således at vi kan få en god og saglig diskussion efter foredraget.

Beretningen stillede til debat, men ingen ønskede ordet, hvorefter beretningen godkendtes. Herefter fremlagde kassereren Lise Lund regnskab, som også umiddelbart godkendtes. Kontingent fastsattes til uændret 110,- kr. årligt. Samtlige valg var genvalg og ingen ønskede ordet under Eventuelt. Generalforsamlingen sluttede 19.55.

Efter generalforsamlingen talte rektor Jens Jørgensen, Slagelse Gymnasium, om H. C. Andersens herkomst. Rektor Jens Jørgensen fortalte indledningsvis, at det i grunden beroede på en misforståelse, at hans arbejdshypoteser, der i korthed går ud på at H. C. Andersen er søn af den senere Chr. VIII, var kommet til pressens kendskab så tidligt, som tilfældet havde været, idet han jo fortsat måtte hævde, at hans synspunkter på H. C. Andersens herkomst alene var arbejdshypoteser. Rektor Jens Jørgensen fortalte derefter levende og morsomt om H. C. Andersens herkomst, et foredrag der uden tvivl ville have givet anledning til mange indlæg fra tilhørerne, men det tillod rektor Jens Jørgensens tid desværre ikke. Derimod tilbød han venligt at komme igen til næste års generalforsamling. Det vil tilhørerne uden tvivl være interesseret i, men man må i så fald håbe, at der til da foreligger en offentliggjort afhandling om emnet fra rektor Jens Jørgensens side, hvilket vil give tilhørerne mulighed for at fastholde sammenhængen i de mange fremsatte arbejdshypoteser.

Finn Andersen

Bogauktion

Som det vil være medlemmerne bekendt, har Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie modtaget en boggave fra boet efter Inge Carlsen. Denne bogsamling tilbydes hermed medlemmerne efter auktionsprincippet.

Bindende bud, mindst på den anførte minimumspris skal være redaktionen i hænde senest den 15. december 1987 med morgenposten for at deltage i auktionen (send hellere med det samme). Bøgerne vil blive solgt til højeste bud og sendt ud i januar 1988. Redaktionens adresse er c/o Poul Steen, Rudersdalsvej 52, 2840 Holte.

1. 233 danske borgerhuse/af Allan Tønnesen. – Kbh. 1979. – 218 sider. (Minimumspris 50 kr.)
2. 400 danske landsbykirker/med fotografier og kort indledning og udvalg ved Johan Exner. – Kbh. 1968. – 143 sider, kort. (Minimumspris 50 kr.)
3. Almindelig dansk præstehistorie/udg. af S. V. Wiberg. – bd. I–IV. (Minimumspris 250 kr.)
4. Arkivhåndbog Nørrejylland: Håndbog for slægts- og lokalhistoriske undersøgelser ved landsarkivet for Nørrejylland i Viborg. – Kbh. 1980. – 241 sider. (Minimumspris 50 kr.)
5. Birketing i Gl. Københavns Amt 1521–1965/af Axel H. Pedersen. – Kbh. 1968. – 400 sider. (Minimumspris 50 kr.)
6. Bogen om H. C. Hansen/Viggo Kampmann og Jul. Bomholt. – Kbh. 1960. – 277 sider. (Minimumspris 50 kr.)
7. Bogen om personnavne: oprindelse, historie, brug/af Georg Søndergaard. – Kbh. 1979. – 337 sider. (Minimumspris 50 kr.)
8. Bolle Luxdorff. Særtryk af personalhistorisk tidsskrift/Gustav Ludvig Wad. – Kbh. 1880. – 20 sider. (Minimumspris 25 kr.)
9. Borgmester Niels Jacobsens stambog/Albert Fabritius. – Kbh. 1966. (Minimumspris 50 kr.)
10. Branden i København d. 5–6 og 7. Iuny 1795. – Kbh. 1977. (Minimumspris 10 kr.)
11. Calender for Aarene fra 601 til 2200 efter Christi Fødsel. København 1868. – Genoptryk 1964./R. W. Bauer. (Minimumspris 50 kr.)
12. En christianitter før Christiania. Et nostalgisk møde med det gamle Christianhavn/V. Rauer Bergstrøm. – Kbh. 1981. – 183 sider. (Minimumspris 25 kr.)
13. Christianshavn. Strejftog i Christian IV's by./Steffen Linvald. I: neden vandet. – Kbh. 1948, II: oven vandet. – Kbh. 1949. (Minimumspris 100 kr.)
14. Christians Kirke gennem 200 år. 1759–1959. – Kbh. 1959. – 243 sider. (Minimumspris 50 kr.)
15. Danmarks folke sagn. I–III./Just Mathias Thiele. – Kbh. 1968. (Minimumspris 150 kr.)
16. Danmarks konger og dronninger/Kay Nielsen. – Kbh. 1980. – 96 sider. (Minimumspris 50 kr.)
17. Dansk navneskik. Betænkning afgiven af den af justitsministeriet d. 4. maj 1898 nedsatte kommission/Frederik Nielsen m.fl. – Kbh. 1899. – 169 sider. (Minimumspris 50 kr.)
18. Den Danske Atlas. Tomus I–VII/Erik Pontoppidan. – Kbh. 1969–72. (Minimumspris 750 kr.)
19. Den Danske Atlas og Værkets Tilblivelseshistorie./Svend Cedergreen. – 1969. – 51 sider. (Minimumspris 25 kr.)
20. Danske kancelli og de dermed beslægtede institutioner./Bjørn Kornerup. – 2. udg., Kbh. 1943. – 179 sider. (Minimumspris 50 kr.)
21. Dødsfald i Danmark 1761–90. bd. 1, bd. 2: 100 års dødsfald (1791–1890)/(saml.) V. Richter. (Minimumspris 100 kr.)
22. Dødsfald i Danmark i aarene 1968–1972. Tillæg til Personalhistorisk Tidsskrift/Niels Friis. – Kbh. 1970–74. – 45 sider. (Minimumspris 25 kr.)

23. Frederiksberggade. Huse og mennesker./Charles Haugbøll. – Kbh. 1964. – 92 sider. (Minimumspris 25 kr.)
24. Gammel Torv i Slagelse/H. K. Nielsen. – Slagelse 1980. – 40 sider. (Minimumspris 25 kr.)
25. Gotisk skrift. Vejledning i læsning af kilder til slægtsforskning/Anna Elise Møldrup. – Kbh. 1963. (Minimumspris 25 kr.)
26. Hafnia Hodierna/Laurids de Thurah. – Kbh. 1967. – 370 sider. (Minimumspris 150 kr.)
27. Helligaandskirken i København. Et historisk tilbageblik/Bjørn Kornerup. – Kbh. 1940. – 321 sider. (Minimumspris 50 kr.)
28. Helsingørs bomærker/Allan Tønnesen. – Kbh. 1968. – 156 sider. (Minimumspris 50 kr.)
29. Herlufsholm stiftelses arkiv. Registratur/Landsarkivet for Sjælland 1979. – 175 sider. (Minimumspris 50 kr.)
30. Historisk samfund for Præstø Amt. Årbog 1959. Særtryk. – s. 220–265. (Minimumspris 25 kr.)
31. Hofmarskal under tvende konger: Carl Ludvig Løvenskiold. 1822–1898/Hedegaard, E. O. A. – Kbh. 1977. – 157 sider. (Minimumspris 50 kr.)
32. Hvem forsker hvad. 1972–78. 1984–85. (Minimumspris 50 kr.)
33. Hvordan benytter man kilderne i rigsarkivet til belysning af ejendoms historie på landet. – Rigsarkivet 1981. – 20 sider. (Minimumspris 25 kr.)
34. Håndbog i slægtsforskning/Albert Fabritius og Harald Hatt. – 3. udg. – Kbh. 1963. – 277 sider. (Minimumspris 50 kr.)
35. Jorddrot og offentlig administrator. Godsejerstyret indenfor skatte- og udskrivningsvæsenet i det 18. århundrede/Birgit Løgstrup. – Rigsarkivet 1983. – 479 sider. (Minimumspris 100 kr.)
36. Katalog over Det kongelige Biblioteks haandskrifter vedrørende dansk personalhistorie./C. Behrend. – Kbh. 1927. – 117 sider. (Minimumspris 50 kr.)
37. Katalog over Det kongelige Biblioteks haandskrifter vedrørende dansk personalhistorie./C. Behrend. – Kbh. 1925. – 171 sider. (Minimumspris 50 kr.)
38. Katalog over Genealogisk Samling. Frederiksberg kommunebiblioteker. Frederiksberg 1944. – 98 sider. (Minimumspris 25 kr.)
39. Katalog over Genealogisk Samling. Frederiksberg kommunebiblioteker. Tillæg. 1. apr. 1944–31. dec. 1950. – Frederiksberg 1951. – 52 sider. (Minimumspris 25 kr.)
40. Katalog over universitetsbibliotekets haandskrifter./Alfr. Krarup. – 1. del, Kbh. 1929. – 2. del, Kbh. 1935. (Minimumspris 50 kr.)
41. Klassifikationsrapport./Rigsarkivet, 2. afd. – u.å. – 29 sider. (Minimumspris 25 kr.)
42. Kort over Kjøbenhavn. 1886. Kjøbenhavns lokale kommunikationer. – Kbh. 1975. – 26 sider./H. Waagensen. (Minimumspris 50 kr.)
43. Kortregistrant over Storstrøms Amt indtil omkring 1900. Matrikelarkivet/Dorthe Falcon Møller. – Nykøbing F. 1983. – 119 s. (Minimumspris 25 kr.)
44. Københavns Ejendomme 1377–1728: oversigt over skøder og adkomster/H. V. Ramsing (udg.). – bd. I–VIII (+ VII). – Kbh. 1943–62. (Minimumspris 500 kr.)
45. Københavns stadsarkiv: oversigt og vejledning. Tillæg til historiske meddelelser om København. – Kbh. 1974. – 98 sider. (Minimumspris 75 kr.)
46. Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm og hjælpemidlerne til dets benyttelse./Harald Jørgensen. – Kbh. 1966. (Minimumspris 50 kr.)
47. Lidt om Majbølle by og sogn/R. K. Nielsen. – 1966. – 18 sider. (Minimumspris 10 kr.)
48. Det lille milieu/L. E. Grandjean. – Kbh. 1954. – 155 sider. (Minimumspris 25 kr.)
49. Luxdorps dagbøger: indeholdende bidrag til det attende årh. stats-, kultur- og personalhistorie./Eiler Nystrøm. – bd. 1:3 hefter, bd. 2:2 hefter. – Kbh. 1915–28. (Minimumspris 50 kr.)
50. Minder om den Store Ildebrand 1728/Peter Linde. – Kbh. 1928. – 77 s. (Minimumspris 25 kr.)
51. Personale i Rigsarkivet og Landsarkiverne. Januar 1980/Magda Dalgård. – Rigsarkivet 1980. – 133 sider. (Minimumspris 25 kr.)

52. Personalhistorisk tidsskrift 1966–1985, + indholdsfortegnelse 1880–1965, 1973–1978. (Minimumspris 400 kr.)
53. Personalhistoriske kilder for Skåne, Halland og Blekinge/S. Otto Brenner. – Kbh. 1977. – 88 sider. (Minimumspris 25 kr.)
54. Registratur over Danica film. Public Record Office, London, arkiv nr. 600. – Kbh. 1966. (Minimumspris 50 kr.)
55. Rulla över befälskårerna vid Sveriges armé och flotta 1755/av Ulla Johanson. – Stockholm 1976. – 192 sider. (Minimumspris 50 kr.)
56. Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse. I: bd. 1+2./Wilhelm von Rosen (red.). – Kbh. 1983. (Minimumspris 100 kr.)
57. Saxo Danmarks Riges Krønike. Bd. 1–3. – 2. udg. – (Kbh.) 1970. (Minimumspris 100 kr.)
58. Slægten Kann i Danmark. 2. udg. – omfattende samtlige kendte efterkommere i Danmark af Frederik Kann (1769–1839) og hustru Marie Nielsdatter (1766–1835)/A. Kann Rasmussen & B. Hvidberg-Hansen. – Kbh. 1980. – 360 sider. (Minimumspris 50 kr.)
59. Slægtshistorie: en vejledning./Worsøe, Hans. D.H.F.'s håndbøger. – Kbh. 1973. – 103 sider. (Minimumspris 25 kr.)
60. Slægtshistorie i Sønderjylland – en vejledning/Hans H. Worsøe. – Åbenrå 1983. – 127 sider. (Minimumspris 25 kr.)
61. Slægtshistorie i Sønderjylland – en vejledning. Teksthæfte/Hans H. Worsøe. – 1983. (Minimumspris 5 kr.)
62. Stamtavle over Familien Koefoed A. & B./Julius Bidstrup, samlet og udgivet 1886–1887. – Kbh. 1976. – 124 sider. (Minimumspris 50 kr.)
63. Trap Danmark. – 5. udg. – III, 3 Sorø amt, IV, 1 Præstø amt, IV, 3 Maribo amt. – 1955. (Minimumspris 100 kr.)
64. Trinitatis Kirke 1637–1937. Et mindeskrift/Fr. Weilbach. – Kbh. 1937. – 32 sider. (Minimumspris 25 kr.)
65. Vor Frelser Kirke/af sognets og kirkens historie. – Kbh. 1946. – 130 sider. (Minimumspris 50 kr.)
66. Ældste danske Koge Bog. Prentet i Kiøbenhavn 1616. – Århus 1966. (Minimumspris 25 kr.)
67. Årbog for historisk samfund for Sorø amt 1973. – 164 sider. (Minimumspris 25 kr.)
68. Århus domkirke/Grethe Foss. – Århus 1968. – 90 sider. (Minimumspris 25 kr.)

Anmeldelser

Degnens interessante aner

I »Slægten Yde. – Jens Jensen Yde (1809–1886), ejer af Ydesminde og Kirkegaard i Hundborg sogn, hans forslægt og efterkommere med bidrag til slægterne Yde, Kirk, Fink og andre thyboslægters historie«, 436 sider + flere upag. portrætsektioner + 2 oversigtstavler, format A4, uden år, udg. af Slægtsarkivet, Viborg, bringes på siderne 277–425 en af genealog Anton Blaabjerg udarbejdet anetavle for sognedegn i Hundborg-Jannerup, Jens Madsen Yde (1775–1835), som må have interesse for mange af dette tidsskrifts læsere. I flere år har Pers.T. offentliggjort »Kendte mænd og kvinders 32 (64) aner«, men fortsatte man disse anetavler endnu nogle generationer tilbage, vil flere af anerne i de forskellige tavler være identiske – indbyrdes – og med flere af sognedegn Jens Madsen Yde's aner . . . udforsket for flere liniers vedkommende tilbage til 1500-årenes begyndelse og lykkeligvis med kildekritisk sans i behold.

Således er f.eks. *Karen Blixen* (se hendes anetavle ved Gregers Hansen i Pers.T. 1983, s. 151–62 + suppl. 1984, s. 146) gennem en jysk *Rohde*-slægt beslægtet med sognedegnen i Thy, og via degnens anetavle føres således også Blixen-Dinesens aner tilbage til den nedenfor nævnte, meget interessante personkreds i Øresundsregionen, en aneforbindelse, der aldrig har været publiceret før.

Kuriøst er det også at notere, at sognedegnens søn, selvejergårdmand *Jens Jensen Yde*, der har givet navn til slægtsbogen, var gift med en gårdmandsdatter fra Hundborg, Inger Christensdatter, som før sit ægteskab med selvejergårdmanden – ved en i huset arbejdende pottemagersvend *Ditlev Nielsen Knudsen* fra Nørresundby – blev stammoder til en yderst hæderlig degne- og lærerslægt Christensen i Thy samt, at samme Ditlev Nielsen Knudsen (f. 1812 i Vadum) er oldefader i lige mandslinie til bl.a. forfatterinden *Tove Ditlevsen* (1917–76).

I sognedegn Jens Madsen Yde's (f. 1775) anetavle er rækken med de 8 aner komplet, af de 16 aner kendes 14, af de 32 ligeledes 14, og af de 64 også 14. Enkelte anelinier er ført længere tilbage. Allerede i rækken med de 32 aner er der anesammenfald, idet kræmmer i København, *Søren Hansen Rafn* (sen. 1615 – eft. 1681) (ane-nr. 42 og 46) var fader til såvel ane 21: *Kirsten Sørensdatter Rafn* (ca. 1642–1710), gift med kirurg i Aalborg, *Wilhelm (Willum) Schmidt* (ca. 1636–1698) som til ane nr. 23: *Maren Sørensdatter Rafn* (ca. 1640–1713), der var gift med brygger på Vestergade i Kbhn., *Johan Nielsen Asch* (ca. 1635–1698).

De fleste af sognedegnens mødrener aner tilhører en bemærkelsesværdig personkreds af velstående storkøbmand, bryggere og handelsfolk, der tillige var borgmestre og rådmænd i Øresundsregionen København, Malmø og Helsingborg . . . med enkelte gejstlige aner i Skåne. Fælles med *Karen Blixens* aner er aner, repræsenterende flere generationer af slægter som *Dichmand/Deichmann*, *Rosenmeyer/Rosenmeijer* og møntmesterslægten *Fectil* samt en hel række *borgmesterslægter* med patronymnavne i København, Malmø og Helsingborg.

Også kendskabet til den senere slægt *Wassard's* ældste anerødder bidrages der til, ligesom den

sidste danske landsdommer i Blekinge, *Willum Thomsen's* (ca. 1585 – ca. 1658) aner føres tilbage til en *Thomas Skotte* i Vä, der levede sine sidste år i Malmø, hvor han døde kort efter 1558. Han *formodes* at være svigersøn af *William/Willum Forbes*, og hvis forbindelsen holder, kan efterkommerne gennem den skotske adelslægt Forbes trække anelinier tilbage til bl.a. Wilhelm Erobreren.

Hundborg-degnens fædrene anelinie er ført tilbage til en *Jens Jensen* (ca. 1618–88), som ikke er fundet med tilnavnet Yde, der iøvrigt skulle betyde *jyde*. Hvorfor hans søn *Jens Jensen Yde* (ca. 1661–1731), der boede i Stagsstrup i Thy, skulle være mere jyde end andre på egnen og antage netop dette navn, vides ikke, og Blaabjerg, der er bekendt med ældre Yde-slægter i Hanherred og Aalborg i 1500-tallet, har ikke kunnet påvise nogen slægtsforbindelse til denne Yde-slægt.

Også den kendte herredsfogedslægt *Bloch* fra Rold, som afdøde godsejer Aage Brask har behandlet i »Niels Bloch i Rold og hans nærmeste slægt« (1947) leverer aner til sognedegnens anetavle, og det er i denne forbindelse påfaldende, at kun meget få af anerne ellers har levet og virket i Jylland.

I anetavlen er hvert anepars biografier omhyggeligt udarbejdet med udførlige henvisninger til trykte og utrykte kilder. I det omfang genealogen har kunnet finde belæg herfor, er også de enkelte anepars øvrige børn og disses ægtefæller anført, ligesom fjernere slægtsrelationer ofte er skitseret. Denne omhyggelige udarbejdelse åbner op for en meget stor og betydningsfuld personkreds og gør anetavlen mere relevant for mange nulevende og for forskningen som sådan. Mange af de i Pers.T. tidligere publicerede anetavler kan således, som nævnt, hente nye, supplerende aner fra den jyske degns anegalleri. Overalt gøres der åbent rede for på hvilke kilder, relationerne hviler, og er der tale om formodninger eller slutninger, da hvorfor genealogen anser netop den fremsatte forbindelsespåstand for at være holdbar.

Nyere og særlig fremtidig forskning vil naturligvis kunne supplere – og på enkelte punkter korrigere – degnens anetavle, men sådan vil det jo altid være med en anetavle. Man bliver aldrig helt færdig!

Efterslægtstavlen for Jens Jensen Yde (1809–86) følger dennes 13 børn's (nummereret romer I–XIII) efterkommere frem til nutiden, og ses også at være udarbejdet med omhyggelighed. Opstillingsmåden – en slags indrykningssystem uden indrykning – er dog næppe ideel, og medfører, at der i 7. led optræder personbetegnelser som f.eks. II.K.I.a.3)b).

Biografierne hviler for de ældre generationers vedkommende på oplysninger, indhentet fra arkiverne (kirkebøger, folketællinger, lægdsruller, skifteprotokoller, skøde- og panteprotokoller ses at være anvendt), suppleret med mundtlige oplysninger og fotos, afgivet af efterkommere, og virker velfunderende og afrundede. Derimod er biografierne for de yngste generationers vedkommende noget mere ujævne: enten får man meget at vide eller næsten intet, således: (s. 252) »... de er begge lærere og har bl.a. været i Afrika« eller (s. 229) »Han er specialarbejder og gift med Gerda«. Det er tydeligt at oplysningerne – også de genealogiske data – her i al væsentlighed er baseret på oplysninger fra den biograferede selv eller dennes nærmeste. Her står vi således overfor to hovedproblemer, som alle slægtsforskere, der udarbejder efterslægtstavler frem til nutiden, kender: 1) De fleste primære kilder (f.eks. kirkebøgerne) er først tilgængelige på landsarkiverne 50 år efter de er udskrevet, dog for døde/begravede 10 år efter – hvis ministerialbøgerne da er afleveret til de respektive landsarkiver. Og 2): Ikke alle nulevende efterkommere har ønsket at medvirke og afgive oplysninger om sig selv, og kun sparsomme data har kunnet indhentes gennem evt. forældre eller søskende. Efter endt læsning af den mange hundrede sider store efterslægtstavle, sidder man dog tilbage med den fornemmelse, at der er udført et stort og professionelt og ofte slidsomt arbejde med, at indsamle alle opnåelige data. Fra eget virke på området ved jeg, at det ingenlunde er sjældent, at en person, der absolut ikke selv vil bidrage med oplysninger om sig selv og sine nærmeste (ægtefælle, børn etc), er den første til, når slægtsbogen så foreligger færdig og trykt, at gøre vrøvl over, at der netop står så lidt om ham og hans familie! Men forøvrigt vil han da gerne nu – da bogen foreligger – købe 4 eksemplarer – ét til hver af børnene!

Vi står her overfor et problem, der synes uløseligt.

Der er bagest i bogen et udførligt personregister til efterslægtstavlen, men desværre ikke til anetavlens mange hoved- og bipersoner. Et sådant register ville særligt i det foreliggende tilfælde være af stor værdi og lette benyttelsen betydeligt. Ganske særligt fordi den publicerede anetavle, som tidligere nævnt, medtager anernes øvrige børn, disses ægtefæller og andre slægtninge, og et personregister her ville åbne op for mange interessante personkredse.

Med disse bemærkninger kan »Slægtsbogen« anbefales: Det er dygtigt og sobert arbejde, et godt eksempel på et arbejde fra ét af de flere seriøse kommercielle institutter: Ingen torne – uden roser!

Henning Jensen

Birgit Bjerre Jensen: Udnævnelsesretten i enevældens magtpolitiske system 1660–1730, 376 sider, udgivet af Rigsarkivet 1987, bogladepris 244 kroner (doktordisputats).

I denne bog har Birgit Bjerre Jensen beskrevet, hvorledes Frederik IV gradvist erobrede den reelle beslutningsmagt fra sine rådgivere, bl.a. i udnævnelsessagerne, således at han i praksis personligt valgte alle sine embedsmænd, incl. de i lavere embeder som f.eks. byskrivere og herredsfogeder. Det er en velskrevet bog om et spændende emne.

For personalhistorikeren – og arkivbenyttere iøvrigt – vil de nyttigste dele dog nok først og fremmest være de grundige afsnit om beslutningsprocesserne. Her redegøres omhyggeligt for status 1660 og udviklingen indtil 1730, hvorledes modtagne breve blev åbnet, journaliseret og iøvrigt behandlet i de forskellige regeringskontorer, indtil sagen evt. blev afsluttet med en kongelig resolution.

Bogen er forsynet med gode noter og henvisninger og mangler blot registre for at være fuldstændt. Et personregister kan selvfølgelig diskuteres i en administrationshistorisk bog som denne, men et sagregister ville have suppleret den klart opdelte indholdsfortegnelse og gjort det nemmere at bruge bogen som håndbog. Det er et vægtigt og nyttigt led i kæden af Administrationshistoriske Studier.

Poul Steen

Bjarne Nielsen Brovst: Jeppe Aakjærs 17 Dage i Viborg Arrest 1887, Poul Kristensens Forlag, 76 s. kr. 88,00.

Bjarne Nielsen Brovst der længe har samlet materiale til en biografi af Jeppe Aakjær er undervejs standset op ved politirettens forhørsprotokol fra Viborg tinghus. Heri refereres afhøringerne i sagen mod den 21-årige revolutionsmand Jeppe Jensen fra Aakjær i Fly sogn. En sag der, viser det sig, ikke var meget kød på, men den gav den vordende digter 17 dage i arresten – og nogle hak i sjælen der nok blev siddende. Det er blevet til en interessant lille bog med aftryk af forhørene og enkelte andre dokumenter i sagen samt en god indledning af udgiveren. Og så er det en fin tryksag, gjort med omhu, som altid hos Poul Kristensen, Herning. Man kunne købe den bare for udseendet.

Han var nok selv ude om det, Jeppe Aakjær. Lige hjemkommet fra hovedstaden som en »Erasmus Montanus«, hans eget udtryk, begyndte han at holde historiske foredrag på hjemegnen, og selv om det var om verdenshistorie, har tilhørerne ikke været sene til at opfatte en politisk, oprørsk undertone. Også folkekirken fik et par uvenlige ord med på vejen. Det var i provisorietiden, og embedsmændene, der var Højre, var nærtagende og tilbøjelige til at se spøgelse. Fjender

havde han også, den unge folkeoplyser, og anmelderen var ingen ringere end sognepræsten Andreas Winding der dog vist sigtede efter sin degn og kirkesanger som havde stillet skolen til disposition som foredragssal.

Der er ingen tvivl om at det har været en rystende oplevelse for en følsom 21-årig som en forbryder at blive stillet over for retsvæsenets i hvert fald psykiske brutalitet. Men det står samtidig klart at selv i 1880'erne med dens konfrontationsholdninger måtte man ved nærmere eftertanke indse at sagen aldrig burde være rejst, eller med rettens ord, at »der ikke fandtes aldeles tilstrækkelig føje til fra det offentlige side at foretage videre i denne sag.« Det var en begmand til forhørsdommeren van Wylich og pastor Winding. Det er også betegnende at Jeppe Aakjær fik det sidste ord i en »Rapport fra revolutionen i Fly« i Skive Folkeblad 24/3 1887.

Sv. Cedergreen Bech

Folketælling 1787 for Tybjerg herred Præstø amt. Ved Kjeld W. Rasmussen og Helge Vangmark. A4, 64 sider. Forlaget Moroni aps. Lyngby 1987. Pris hæftet 88 kr., indbundet 173 kr.

Ind i mellem publiceres kirkebøger og folketællinger i transkriberet form bl.a. for at enhver uden forudsætninger kan se, hvad der stod i de gamle protokoller. Således også den foreliggende folketællingsudgave fra 1787, hvor overskueligheden iøvrigt er fremmet ved velvalgte forkortelser for mand, kone, deres børn, konens børn etc. Hvad der gør denne udgave særlig nyttig er dog to andre forhold, dels et alfabetisk navnerregister for hele herredet, dels kopier af matrikelkortene ca. 1780–1810 (et enkelt dog fra 1892). Disse kort er anbragt overfor tællingslisterne by for by, så man på én gang har navne og kort for øje.

Det er et gevaldigt arbejde, der er lagt i denne udgivelse, og resultatet er da også blevet godt. Hermed er endnu 5124 personers navne fra 1787 gjort let tilgængelige. Det er blot frustrerende, at hele dette sjællandske herreds 5124 navne kun udgør 6 promille af de ialt 841.086, som blev skrevet i mandtal den 1. juli 1787. Men det er et fortjenstfuldt skridt på vejen og skulle andre sysle med tilsvarende tanker er her et godt eksempel. Man kunne blot overveje om ikke netop denne slags registerudgivelser var oplagte EDB-projekter for lokale folke- og ungdomsskoler. I så fald ville det være teknisk muligt, fra de mange små registre, at danne et landsdækkende register.

Poul Steen

Fantefortegnelsen 1845. Redigeret af Harald Winge. Norsk lokalhistorisk institutt, Oslo 1986. 65 s. (Distribueres af Universitetsbokhandeln, postboks 307, Blindern, 0314 Oslo 3).

I dette tidsskrift 106. årgang, 1986:2, s. 204–05 omtales ganske kort publikationen »Folk og Fant«. Som en form for opfølgning af denne oversigt har Norsk lokalhistorisk institutt nu udgivet »Fantefortegnelsen 1845«.

Fanterne, som nærmest svarer til omstrefjende landstrygere, blev i 1840'erne opfattet som et stadig større problem for det etablerede samfunds ønsker om »ordnede forhold«. For at få overblik over problemets egentlige omfang blev præsterne bedt om i forbindelse med udarbejdelse af folketællingen 1845 (og senere 1855) at foretage særlige indberetninger om fanterne, deres antal, navne, næring, etc., etc. Det var nu ikke alle præsterne, der fulgte opfordringen og endnu færre afgav fuldstændige navnefortegnelser. Til tællingen 1845 kom indberetning om i alt 1145 fanter, og af disse var der sat navne på 700.

I sommeren 1846 udgav Justitsdepartementet »Fortegnelse over Tatere ved Folketællingen 1845« med angivelse af alle disse 700 navne! Denne fortegnelse – ofte kaldet »Fantefortegnelsen« – har i mange år kun eksisteret i ganske få eksemplarer; Norsk lokalhistorisk institutt har imidler-

tid nu foretaget en genudgivelse af »Fantefortegnelsen« og forsynet udgaven med nyttige personnavne-, stednavne- og sagregistre.

Det er vel nok mest af alt et kuriøst dokument, der her foreligger udgivet, men vigtigt for alle med norsk personalhistorisk/lokalhistorisk tilknytning – og for os andre både spændende og morsomt!

Erik Kann

Slægten Hessellund fra Halling, af Kaare Hessellund, Skive 1987, 86 s. Eget forlag, pris 105 kr. + forsendelse hos forfatteren, Dalgas Allé 111, 7800 Skive.

Bogen består af 3 afsnit: en instruktiv indledning samt »Den ældre slægt« og »Den yngre slægt«. Bogen afsluttes med noter og navneregister. Indledningen gennemgår navnets opståen, idet der også gøres opmærksom på andre slægter Hessellund. Her gives også en forklaring på begrebet efterslægtstavle, samt hvad der er medtaget i de to følgende afsnit og efter hvilke kriterier.

Der tages udgangspunkt i den ældste bærer af navnet »Hessellund«, Hans Olesen Hessellund, født 1784 i Hessellund, Gørding sogn, Ribe amt. I afsnittet »Den ældre slægt« behandles således stamlinien til ham fra hans oldefader, som af forfatteren kaldes »slægtens hidtil ældst kendte stamfader i direkte mandlig linie«. I afsnittet »Den yngre slægt« behandles efterkommere af Hans Olesen Hessellund selv.

I alt 253 personer i 11 generationer er opstillet generationsvis. Indenfor hver generation er søskendeflokkene nummereret med romertal, mens personerne er fortløbende nummereret hele bogen igennem. Noteafsnittet er særdeles fyldigt og indeholder – udover henvisninger – også omfattende udskrifter fra kilderne.

Kaare Hessellund har gjort et nydeligt arbejde og dokumenteret det smukt. Jeg kunne nok have ønsket mig lidt mere om hovedpersonens forslægt, ligesom det kan diskuteres, om vi har nogen gavn af nummereringen af søskendeflokkene, men generelt er det lykkedes at frembringe en nydelig og overskuelig lille bog.

Poul Steen

Ejnar Hovesen: Lægen Ole Worm 1588–1654. En medicin-historisk undersøgelse og vurdering. Aarhus Universitetsforlag (doktordisputats) 1987. 367 s., ill. Pris 268 kr. (for medlemmer af de medicin-historiske selskaber 198 kr.).

Lægen, runeforskeren og samlere Ole Worm (OW), født den 13. maj 1588 i Århus, var ældste barn af Willum Worm (1563–1629) og Inger Olufsdatter (1568–1619).

Familien Worm var indvandret fra Nederlandene, og i 1570 havde OW's bedstefader fået borgerskab i Århus. Willum Worm drev en meget omfattende købmands- og handelsvirksomhed i området, og han opnåede at blive både rådmand og borgmester. OW's moder – Inger Olufsdatter – var datter af rådmand og senere borgmester i Horsens Oluf Jørgensen (1532–1686).

OW startede sin skolegang på Århus Katedralskole (ca. 1595), men allerede i 1601 indledtes en næsten 13 år lang studietid ved en række europæiske universiteter; kun ganske få gange i denne periode var OW i Danmark.

Hovedstationerne i denne studietid var Basel og Padova; i 1611 forsvarede OW således sin medicinske doktordisputats ved Basel Universitet. I 1613 vendte OW hjem til Danmark og blev i juli måned samme år udnævnt til professor pædagogicus ved Københavns Universitet. Resten af livet bevarede OW tilknytningen til universitetet: I 1615 blev han professor i græsk, i 1621 i fysik og endelig i 1624 professor i medicin; denne lærestol bevarede han til sin død i 1654.

Dette er nogle grove hovedtræk i det livsforløb, som er emnet for Ejnar Hovesens (EH) værk, der i foråret indbragte ham den medicinske doktorgrad ved Aarhus Universitet.

Inden EH's disputats forelå to store værker om OW: Erik Moltkes bog fra 1958: Jon Skonvig og de andre runetegnere II. = Bibl. Arnamagnæana supp. II og H. D. Schepelerns bog fra 1971: Museum Wormianum. De to værker behandler de sider af OW's virke, som i almindelighed er bedst kendte, nemlig hans indsats som runolog og som oldforsker og samler.

Det er en ny facet EH tager op, nemlig OW's indsats og betydning som *læge samt hans forskningsmæssige og pædagogiske indsats som universitetsprofessor*. Disse to områder af OW's liv har efter EH's opfattelse, dels været mindre kendte, dels ikke interesseret så meget, »hvorfor det ikke er blevet vurderet efter fortjeneste« (s. 303). Det er EH's vurdering, at OW gennem sit mangeårige virke som professor ved Københavns Universitet »mere end nogen anden« kom »til at præge og bestemme udviklingen inden for universitetet, herunder især udformningen af Novellae Constitutiones, som banede vejen for den demonstrative undervisningsform« (s. 303). Hvad angår OW's indsats som læge er det EH's konklusion, at OW var »sin tids ypperste, respekteret af både patienter og kolleger. Hans interesse var altid rettet mod den praktiske lægegerning, og blandt sine mange gøremål var han altid lægen frem for alt andet« (s. 303).

Bogen er bestemt ikke kun en snæver gennemgang af medicinhistoriske spidsfindigheder; forfatteren tager hele tiden dybtgående hensyn til det miljø OW færdedes i. Til stadighed inddrager forfatteren beskrivelser og analyser af samtidige undervisningsmæssige, politiske og kulturhistoriske problemer; derved er skabt en biografi, som både giver et velafbalanceret og afrundet billede af et menneske og af den tid, han levede i, og det er dette forhold, der gør bogen læseværdig for en kreds langt ud over snævert medicinhistorisk interesserede. Dette sagt om EH's behandling af de sider af OW's liv, som ikke hidtil har været beskrevet så udførligt i litteraturen. Men også om OW's indsats som runolog og oldforsker har bogen interesse. Det er som nævnt ovenfor bl.a. EH's vurdering af OW, at »blandt sine mange gøremål var han altid lægen frem for alt andet«. Således dokumenterer EH f.eks. glimrende, hvorledes der ofte indgik en »lægelig vurdering«, når OW foretog sine omfattende indsamlinger af genstande til det, som senere blev til »Museum Wormianum«.

EH's bog kan på mange punkter ses som en art afrunding af det billede, vi allerede kender af OW. Om dette bliver den sidste biografi om OW, skal jeg undlade at tage stilling til – men denne er i hvert fald *meget* læseværdig, hvadenten man er interesseret i medicinens historie, i lærdomshistorie eller »bare« i almindelighed i kulturhistorie i tiden omkring år 1600.

Forresten glemte jeg to ting: For det første er bogens »udstyr« selvfølgelig i orden: Der er alle nødvendige henvisninger, kilde- og litteraturoversigter, både engelsk og dansk resumé og dertil et udførligt personregister og hele to stamtavler (Wormernes slægtstavle og slægtstavle for Inger Olufsdatter). For det andet er EH meget grundig hvad angår OW's rent slægtshistoriske baggrund, og han påviser i bogen (og i et tidligere publiceret arbejde i tidsskriftet »Archiv for Pharmaci og Chemic«, Bd. 91 (1984), ss. 299–309) en hidtil ukendt forbindelse mellem stamfaderen til Ørsted-slægten (Søren Olufsen 1582–1636) og Worm-slægten: Det viser sig nemlig, at Søren Olufsen var broder til Inger Olufsdatter – moder til OW. Dette sidste sagt specielt til dem, der har deres aner på disse kanter!

Erik Kann

Paul G. Ørberg: Når nøden er størst. Viborg Gråbrødre Klosters historie fra reformationen til nutiden. Viborg 1986. 286 s. Pris 274,50 kr. hos Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørrejylland.

Paul Ørberg skildrer i sin bog, *Når nøden er størst*, Viborg Gråbrødre Klosters historie fra reformationen til nu. Klosterbygningerne beholdt da deres funktion som hjemsted for hjemløse fattige fra

Viborg stift. Historien er fortalt ud fra de tilgængelige kilder, og det vil først og fremmest sige regnskaber, journaler og kopibøger. De oplysninger disse kilder giver fra sig er i høj grad oplysninger om hospitalsforstandernes embedsførelse, og behandlingen af Hospitalets første tid er da også mest baseret på de skiftende forstandere og deres forhold til stiftskapitlet, der var forstandernes overordnede myndighed, til hvilken de skulle aflægge årligt regnskab. Specielt kunne det volde forstanderne kvaler at holde egne finanser adskilt fra Hospitalets.

Hospitalets indtægter kom fra dets besiddelser i form af gårde og huse i 18 herreder i det nordlige Jylland og i Vendsyssel. Når tiderne blev for trange solgtes der ud af besiddelserne, men så sent som i 1939 ejede hospitalet stadig 58 tønder land omkring Viborg by. Gennem problemerne med disse besiddelser skildres også landbrugets skiftende kår, og også Viborg bys udvikling følger Ørberg.

Hvor det ud fra kilderne er muligt, får læseren et indtryk af beboernes hverdag. Der var også inden for Hospitalets mure forskel på folk. Nogle betalte sig til en plads, mens andre for at få en plads efter ansøgning, givetvis i forvejen har måttet stå sig godt med kirkens mænd og forstanderen.

Efter fattigreformen af 1803 blev det yderligere indskærpet, at der var forskel på fattige. Fattigvæsenet havde pligt til at tage sig af alle de fattige, der i følge loven var hjemmehørende i fattigdistriktet, mens Hospitalets bestyrelse omhyggeligt kunne vælge dets nye beboere, og sikre sig, at de var af den rette 'sædelighed'.

I bogens sidste kapitler føres Hospitalets historie frem til nutiden, hvor bygningerne efter en større renovering og restaurering stadig fungerer som plejehjem.

Ørberg giver læseren et levende billede af Hospitalets virke i 450 år, og kommer langt omkring i beskrivelsen af den daglige tilværelse bag de tykke mure.

Agnete Paaschburg

Jørgen Mathiasen: Sprogforeningens Almanak. Register 1894–1983, 1–90. årgang, 164 s. 1986. 95 kr. + eksp.

Inden for de bevidst danske kredse i Sønderjylland er Sprogforeningens Almanak simpelthen »Æ Almanak« – der kan ikke være tale om andre. Sådan har det været siden før Genforeningen 1920 og sådan er det mange steder endnu. Ved almanakkens 90 års jubilæum 1984 besluttede man at markere de mange år ved et fællesregister udarbejdet af bibliotekar Jørgen Mathiasen, da Padborg, nu Holstebro.

Af størst interesse for Personalhistorisk Tidsskrifts læsere er naturligvis det omfattende personalhistoriske stof, især i form af nekrologer, som hermed er gjort lettere tilgængeligt. Man skal dog ikke være blind for, at man også blandt bidragene til tidshistorien og erindringerne fra tiden efter 1848 kan finde værdifuldt førstehånds kildestof. Under »Samlinger af biografier« finder man bl.a. Morten Kamphøveners gennemgang af det nationale portrætgalleri på Folkehjem i Aabenraa (1975) og Sv. Waendelins artikel om udvandrede sønderjyder i USA (1940).

Vigtigst er dog gruppen »Enkelte personer og slægter« med knap 1200 numre. Her vil man kunne finde oplysninger om så at sige alle, der har indtaget en blot nogenlunde væsentlig post i det nationale forenings- og organisationsarbejde, folk som det ellers ofte kan være vanskeligt at lokalisere. Ordningen er alfabetisk og let at gå til. Det forekommer derfor at være dårlig pladseøkonomi at gentage samtlige navne i det 35 sider store afsluttende personregister, men OK: registre kan man aldrig få nok af. Arbejdskraften havde dog måske været bedre anvendt på at fremsøge de biograferefs årstal, således at de kunne have været anbragt efter navnene i parentes. Skal en per-

sons fødsels- og dødsdata findes nu, kræver det, at man har den pågældende almanak, hvori nekrologen findes, ved hånden. Man må derfor håbe, at rækken findes komplet på de større biblioteker også uden for Sønderjylland.

Hans H. Worsøe

Rune Kjellander: Familien Hoyer i Schleswig-Holstein och Sverige. 148 s., 1986 (Mörtstigen 9, S. 13900 Värmdö).

Både indholdsmæssigt og udstyrmæssigt fortjener den mangeårige medarbejder ved Svenskt biografiskt lexikon, Rune Kjellanders lille bog at blive kendt af et dansk publikum. Indholdsmæssigt fordi den beskæftiger sig med en betydningsfuld slægt stærkt knyttet til hertugdømmerne, som vi foretrækker at kalde Slesvig og Holsten, og indgiftet i andre store slægter, men også fordi den påviser nedstamning fra to »naturlige« døtre af Frederik I, da hertug på Gottorp, Catharina f. 1491, og Geseke f. ca. 1493.

Med hensyn til det udstyrmæssige minder bogen meget om Carl Jacobsens artikel: Paul og Birgittha Karberg her i tidsskriftet (1986, 1. hft.), som jo vakte en del opsigt, da den fremkom. Her er forfatteren gået et skridt videre og har fremstillet en hel bog ved hjælp af skrivemaskine, fotokopiering og utraditionel sammenklipning af billeder og tekst. Formatet er A5 (nedfotograferet A4), som enhver kan fremstille ved hjælp af en kopieringsmaskine. Med den hastige udvikling inden for kopieringsbranchen er mulighederne efterhånden så mange, at besvær og udgifter ved mangfoldiggørelsen ikke længere kan siges at være en antagelig undskyldning for ikke at få sit materiale ordnet og publiceret.

Det skal tilføjes, at den foreliggende bog benytter den tabellariske opstilling suppleret med skematiske oversigter, og at et omfattende personregister gør den let at orientere sig i. Kilder og litteraturhenvisninger savnes heller ikke, så den lille bog kan med rette kaldes både vellykket og spændende.

Hans H. Worsøe

Register til Personalhistorisk Tidsskrift 1987

Ved Poul Steen

Personerne anføres som hovedregel på deres slægtsnavn, således som det er anført i teksten. Sammensatte navne, f.eks. Lente-Adler, sættes på første dels begyndelsesbogstav, altså i det nævnte tilfælde på L.
Partikler som von, de, des, de la, zum o.s.v. ses der bort fra; f.eks. sættes des Vignes under V.

- Aagesen, Johan 34
Aakjær, Jeppe 245, 246, Svend 59
Aand, Margrethe Axeldatter 234
Aarup, Jens 194
Abildgaard, Eggert 53, N.A. 38, Søren 53
Achelis, Th.O. 81
Adamsen, Andreas 203, Maren 202
Adersen, B. V. 155, 159, 161
Ahlefeld, Ferdinand 131
Ahlefeldt, Frederik 33
Ahlmann, Christine 25
Ahrensbach, Kammerjomfru 102
Albertii, Johannis 44
Albertsen, Hans 43, K. 156, 161, Kai 155, 157, 159, 161
Albrechtsen, Maren 174
Albretsen, Hans 43
Alburgensis, Jacobus Johannis 44
Amsick, Agnete 153
Andeløv, Bodil Nielsdatter 33
Andersdatter, Birthe 172, 174, Dorothea 169, Maren 194
Andersen, Anders 170, Finn 236, 238, 239, H. C. 92, 239, H. N. 92, Hans 215, Jens 174, 188, Jon 42, Lucas 43, Peder 33
Andreasdatter, Else 204
Andreasen, Adam 202
Andreassen, Anna Sofie 175
Andreæ, Lucas 43
Andrup, Købmandsslægten 178
Andræ, Poul 218
Arends, Otto Fr. 211
Arnet, Johan 38
Asch, Johan Nielsen 243
Asmundsen, Tyge 43
Assenius, Lucie 35
August, Ernst 123
Augusta, Louise 116, 144, 148
Ayres, John 35
Bach, Knud 82
Bager, Jacob Poulsen 44, Karen 233, Karen Nielsdatter 231
Bagger, Hans Olufsen 232
Balle, Augusta Cathrine 174, Carl Christian Nicolaj 174
Bandsbill, Iver Jensen 81
Bandsbøl, Iver Jensen 81, Thomas Jensen 81
Bandulinus, Ivarus 81
Bang, Hans Christian 66, Herman 25, 220, 237, Oluf 109
Bangdulinus, Ivarus Joannis 81
Banner, Johan 166
Bardsbylle, Ivarus Iani 81
Barfod, Jørgen H. P. 94
Barsø, Bodil 105
Barthold, Johan Cristoph 167, Karen 176, Maria 167, 170, Marie 207
Bartholin, Else Sophie 230, Otto Vincens 105, Basse, Eskild 186
Baudissin, Carl Ludvig v. 152
Bay, Charlotte Amalie 167, 176, 209, Margrethe Hansdatter 208
Bech, Sv. Cedergreen 218, 219, 246
Becker, Johan Conrad 32
Begere, N. N. 185
Bendixsen, Mogens 91
Bendtzdatter, Berethe 34
Bergman, P. O. 84, 85
Bernard, Amalie 35, Charlotte Amalie 35, Charlotte Amalie 35
Bernhard, C. 154, Carl 143
Bernstorff, A. P. 148
Bertelsdatter, Gille 33
Bertelsen, Anders 191, Laurids 191
Bertouch, Ernst Albrecht von 41

- Beyer, Absalon Pedersen 43
 Beyerschow, J. 43
 Bierfreund, Knud 69
 Biering, Caroline Marie Fro 205, Jens 175, Jens
 Jensen 176
 Birch, David Seidelin 173, Hedevig Caroline 173
 Bircherod, Jens 177
 Bisted, Niels 192
 Bjørn, Claus 217, 218, 219, 220, 221, Laurids
 Jensen 81
 Bjørn-Jensen, Chr. 87
 Bjørnsen, Oluf 43
 Blaabjerg, Anton 197, 214, 243
 Blixen, Karen 25, 237, 243
 Bloch, J. 154, Niels 244
 Blomberg, Lars 84
 Bobé, Louis 35, 90, 154
 Bodenhausen, Gehejmeråd 120
 Boes, Anna Nielsdatter 66, 69
 Bohn, Axeline 175
 Boie, Jørgen 42
 Bonde, Aage 166, 234, Christen Nielsen 230
 Borchardsen, Johan 231
 Borchsenius, Otto 36
 Borring, Christiane Ulrikke 33
 Borthig, Gjertrud 31
 Boudewyn, Marie 35
 Braae, Ane Margrethe 165, 166, 167, 170, Anna
 Margrethe 206, Barritskov Peder 167, Peder
 176, 209
 Brahe, J. C. Bille 183, 196
 Bramsnæs, C. V. 200, 209
 Brandt, Cathrine Mortensdatter 66, Enevold 95,
 Grev 96, Ingeborg 69, Maria Elisabeth
 Gommesdatter 66
 Brask, Aage 244
 Brenner, Otto S. 233, 234
 Bretton, Baron von 35
 Bride, Mac 116, 117
 Brochmand, Bodil Hansdatter 230
 Broegaard, Lorentz 34
 Brovst, Bjarne Nielsen 245
 Bruno, Christiernus 42
 Bruun, H. H. 218
 Bülche, Else Margrethe 33
 Bülcke, Charlotte Sophie 207
 Bülow, Fred. Ludvig Ernst 131, Johan 153, 154
 Bützow, Else Thalie Rebekka Maronetta 175,
 Jørgen Henrik Jacob Christian 175
 Byrialsdatter, Inger 194
 Byrialsen, Christen 190, 193, 194,
 Bøfeke, Jørgen 232
 Bøggild, Margrethe 173
 Børgesen, Anna 172
 Böttiger, C. J. 59
 Cappel, Bent Christensen 34, Hans 35, Hans
 Michael 31
 Capple, Charlotte Christine Birgitte 30
 Carlqvist, G. 43
 Carlsen, Inge 240
 Carmina, Tychonii 168
 Caroline Mathilde, Dronning 95ff.
 Carstendatter, Johanne 204, 210
 Carstensen, Jens 204, 210
 Caspari, Nicolaus 43
 Casparsgaard, Cathrine 209
 Castenskiold, Joachim M. H. 100
 Christensdatter, Ane 174, Anne 194, Dorthé 172
 Inger 243, Johanne 176, Malene 65
 Christensen, Byrial 194, 195, Christen 66, 207,
 Claus 58, Georg 220, Hans 32, 202, Kirstin
 206, Niels 34, Olav 69, 211, Peder 65, 177,
 Bjørn 208
 Christiansen, Mathias 203
 Christine, Mette 176, 177
 Christopher, Jochum 33, Johan 38
 Cimber, Ivarus Johannis Baudtzboll 81
 Claeden, Agatha 166
 Clausdatter, Kirsten 170
 Clausen, Amalie Margrethe 34, H. N. 199,
 Helena 166, 207, Nicolaus 166
 Clementsen, O. H. 36
 Coldingensis, Christiernus Nicolai 44, Laurentii
 43, Nicolaus Petri 43
 Concionator, Nicolaus Pauli 43, Tychicus
 Asmundi 43
 Cooper, Robert 133
 Cour, Vilhelm la 91
 Cronberg, Olof 84
 Cronland, Kirsten Svendsdatter 82, Svend Jense
 82
 Cymmerius, Laurids 43
 Cøllner, Ane Margrethe 210
 Dahl, J. R. 218, Kirsten Madsdatter 33, Rudolp
 220
 Dahlerup, Troels 196
 Dalbye, Anders Nielsen 11
 Dam, Cathrine 33
 Danicum, Diplomatarium 196
 Daniel, Herman 67
 Danielsen, Niels 69
 David, Salomon Michael 151
 Dehli, Martin 37
 Demming, Per Vindberg 163, Vibeke Vindfeldt
 163
 Dems, Henriette 178
 Desmiers, Eleonore 123
 Devoigt, Jacob 21
 Diderichsdatter, Anna 67
 Diderichsen, Hans 69
 Diechmann, Andreas 207

- Ditlevsen, Bo Kenneth 163, Martin 163, Peter 163, Tove 243
 Dorscheus, Mikkel Pedersen 192
 Dorthe, Mette 203
 Drachardt, Baade 177, Bjørn Christian 168, Christen Lauritsen 169, Mette Helene 167
 Drachart, Mette Helena 208
 Dybdahl, Annegrete 88, Vagn 196
 Dybvad, Erik Christoffersen 44, Jørgen 44
 Dybvadius, Ericus Christopheri 44
 Dyre, Karen Iversdatter 50
 Dyssel, Arnold 233, 235, Arnoldus Christian 230, 232, 234, Eiler Chr. 235, Christopher 230, Eiler Christian 232, Ingeborg Dorothea 233, Johan Arendt 232, 233, 235, L. W. 234, Vagn 234

 Ebbesen, Henrik 185, 197, Laurids 179, 180, 181, 182, 184, 185, 188, 190, 191, 196, 197, Simon 184, 185, 186, 188, 196, Ugot 186
 Egholt, Frederikke Hannibaline Levetzau 25
 Egtved, L. 35, Christen Jensen 192,
 Ehrencron-Müller, H. 175, 234
 Eickstedt, H. H. 96
 Elisabeth, Marie 234, Sophie Gottfriede 68
 Ellchøj, Svend 196
 Elling, Chr. 153
 Enemark, Poul 197
 Enevoldsen, Gregers 81
 Engelstoft, Laurits 144
 Engom, Nicoali Jørgensen 81
 Ermandinger, Henning 166, Margrethe Helena 166
 Erreboe, Hans Christian 66, Sophie 64
 Esmarch, Cathrine 206
 Eyben, Adolph Gottlieb v. 101, V. 151

 Fabritius, Albert 161
 Fasti, Palle Splid 53, Splid 50
 Fausbøl, Frederikke 210
 Feilberg, Christian Jensen 69, Jens 66, 68, 69
 Fich, Maren 167
 Fincke, Caspar 179, Thomas 228, 230, 232, 233
 Fionius, Georgius 43, Georgius Petri 43
 Fischer, Henriette 68, Inger Tofte 64, Laurits Pedersen 66
 Fisker-Ringsted, Inger Tofte 68
 Flint, A. 29
 Follingius, Petrus 42
 Forbes, Willum 244
 Foss, Karen 234, 235, Karen Matthiasdatter 230, 232, Madame Karen 234, Matthias Nielsen 230
 Franck, Andreas 170
 Frandsen, Jens Mandrup 81, Jens Mandrup 82
 Frantsdatter, Edede 32
 Frederica, Catrine 216
 Frederici, Principis 43
 Freese, Maria 233
 Friboe, Hans 32, Frederik Caspar Conrad 37, Wiwiche Petrine 30
 Frich, Benedicte Sophie 31, Johan Adolph 34
 Friedenreich, Johannes Christophersen 232, Johs. C. 235
 Friebling, Eskild 237
 Friis, Frederik Chr. 192
 Frisius, Johannes 42
 From, Elisabeth Christine 171, 173, 206, Hans 211, Hans Hansen 209, Johan Peter 171, 178, 207, 210
 Froschel, Sebastian 45
 Fürstenstein, Diede v. 154

 Gad, Niels 192, Ulf 192
 Galskyt, Margrethe 185, Peder 185
 Garde, Agnes 36, Anna Elisabeth 35, C. A. 36, Christen 37, Christian Hansen 32, H. F. 25, 35, 37, 38, 39, H. G. 36, H. G. F. 35, Hans 37, Hans Georg 35, 36, Hans Georg Friboe 27, Hans Jørgen 30, Janus Andreas 27, Alfred 35, Peter Schwane 28, Peter Svane 35, T. V. 25, 26, 35, 237, Thomas Vilhelm 25
 Gebert, Sophia Petersdatter 66
 Gerade, Kirsten Mejer 235
 Gerner, Henrik 37
 Giersing, Ove Malling 94, 210
 Giessing, Christopher 177
 Giødesen, Jens 44, Jens 42
 Gjerulff, Dines Peter Lind 175, Inggjald Ole Tønder Lange 175, Johanne 174, Johannes Lund 175, Ludvig Michael Lund 175, Peter Frederik 172, 174, Søren 173, Theodor Johannes Severin 174
 Glad, Rasmus 43
 Gladstrand, S. 81
 Gleerup, Anders 208, Helene Dorothea 206
 Goische, Maren 232, Morten Christensen Lelius Maren 235, Peder Henriksen 232, 235
 Goiske, P. Rosenstand 22
 Gommesen, Gomme 69
 Good, Alfred 237
 Gottorpius, Jacobus 93
 Grall, Christoffer 43
 Grallius, Christophorus 43,
 Grandjean, P. B. 210
 Gregersen, Enevold 81
 Groenbechius, Isaacus Severini 44
 Grohshennig, Max 210
 Grove, Gerhard 36
 Grundtvig, N. F. S. 25, 237
 Grøn, Alhed Catharina Christensdatter 67, Christian 57, Christoffer 202, Gunde 57, Gunde Christiensen 57, 58
 Grønbæk, Isak 42, Isak Sørensen 44

- Guerin, Françoise 34
 Gulstad, Charles Louis Herbst 64, Edvard 62,
 Elisabeth 62, Ezechie Henriette Christiane
 64, Mads Larsen 65
 Gustedt, H. W. v. 144
 Gørtz, Anna Jacobsdatter 171
 Gøtzsche, Gertrud Kirstine 31, Henrik 34, M. 38,
 Poul 38
 Gøye, Eline 196

 Haagen, Michel 203
 Hagen, Bernhard 210
 Hald, Kristian 58
 Haley, Alex 84
 Hammer, Ellen Cathrine 67
 Hann, K. G. 154
 Hansdatter, Abel 82, Ane 174, Anna Magdalene
 34, Birthe 204, Cathrine 69, Else 208,
 Frederikke 215, 216, Katrine Frederikke
 Henriette 215, Kirsten 229, 230, 235
 Hansen, Albret 44, Allan Hardie 87, Andreas
 174, C. Møller 178, C. Rise 77, Christen 203,
 210, Christian 34, E. Juul 69, Gregers 61, 70,
 178, 199, 243, Hendrich 216, Jacob 44, Jens
 203, Johannes 200, Julie Severine 202, 209,
 L. 232, Laurids 50, 56, Mathias 202,
 Matthias 230, 235, Oluf 43, Peder 67, 216,
 Thomas 38
 Hardenberg, Karl Aug. v. 152
 Harder, Hans Michael 34, Thomas 235, Jan Bak
 228, 233, Jørgen 228, 229, 231, 232, 233, 235,
 Meiland 232, Thomas 228, 229, 230, 231,
 233,
 Harsdorff, C. F. 101
 Hassus, Johannes Henrici Germanus 44
 Hatt, Harald 161
 Hauch, Andreas 98, Andreas 102, Margarethe
 Sophie 117
 Hauch-Fausbøll, Th. 37, 89, 164, 210
 Haugner, C. C. 210
 Hauniensis, Jacobus Pauli Pistorius 44, Johannes
 Laurentii 44, Jonas Andreae Ludimagister 42
 Hedvig, Sophie 34
 Hecgaard, Anna 37, Anna Elizabeth 37, Jacob
 32, 37
 Hegelund, Peder 46, 81
 Heinesen, Mogens 191
 Heise, A. 44
 Helbrønd, Georg 214, 215
 Helk, Vello 41, 44, 81, 90
 Helsing, Christopher Nielsen 169, Mette
 Christophersdatter 169
 Helsingburgensis, Magnus Matthiæ 43
 Helsingorensis, Johannes Christiani
 Roerschildensis Concionator 44
 Hemmet, Dorothea Iversdatter 81, Iver Iversen
 81, Peder Iversen 81,
 Hemmetensis, Thomas Ivari 81
 Hendriksdatter, Catrine 215
 Hennings, August 129, 147, Paul 37
 Henningsen, Agnes 25, 237, Niels 43
 Henrichsdatter, Anna 204, Anna Elisabeth 202
 Henrik, Catrine Frederikke 216
 Henriksdatter, Katrine Frederikke 215
 Henriksen, Catrine 215, Ebbe 186, Ebbe 185
 Henry, John 37
 Herbst, Friderica Christiane 67, Michael Johan
 67
 Herna, Manu 85
 Hessel, Johanne Marie 208
 Hesselund, Hans Olesen 247, Kaare 247
 Hirsch, K. 177
 Hjort, Hans Christian 205
 Hjorth, Elisabeth Sophie 66
 Hoffmann, Henrik Nicolaus 64, Johan
 Christopher 66, Vibeke Christine 62
 Holbech, Anna Ludovika 175, Caroline Mathilda
 175, J. P. 175
 Holck, Harald 234
 Hollm, Iuarus Christiani 45
 Holm, Gustav 25, 37, Hans Peter 37, Inger
 Kirstine 25, Iver 45, Iver Christensen 45,
 Jørgen Andersen 25, Peter 176
 Holmgaard, Jens 197
 Holst, Jørgen Møller 238, Møller 238
 Holstein, Frederikke Sophie von 65, Grev 109,
 111
 Holstein-Ledreborg, C. F. 146, Chr. 103
 Holsten, H. Berner Schilden 183, 184,
 Holstener, Christen Hansen 203
 Hoppe, Christiane 67
 Horn, Frederik 109
 Hornbech, Anna Dorthea 173
 Horsens, Søren Jensen 192
 Hougesen, Ane Kirstine Marie Poulsen 163
 Hove, K. M. 59, Knud M. 58
 Hovesen, Ejnar 247, 248
 Hoyer, Familjen 250
 Hundrup, F. E. 41, 178
 Hvid, Christen 193, 195, Christen Jensen 193,
 194
 Hvidtfeldt, Johan 166, 234
 Hyboft, Jacob 192
 Høegh-Guldberg, Ove 106
 Høfler, Anders 163, Peter 163
 Højrup, Aksel Jesper 162, Jan 161, 162, Knud
 155, 162, 163, Per 162
 Hørby, Bertel 190, 191, Karen 190, 191, Laurids
 190, Laurids Bertelsen 191
 Høst, Christen Christensen 81, Christen Jensen
 81
 Høybye, Andreas 176

- Ilsøe, Grethe 237
 Iulle, Maren 53
 Iversdatter, Abigael 82, Karen 81, Maren 81
 Iversen, Anders 82, Peter 193, Jørgen 204, Peder 191, 192, 193, Thomas 81

 Jacobsdatter, Helle 228, Margrethe 82
 Jacobsen, Carl 250, Erling Vester 92, Tømme 202
 Jakobsen, Ejnar 36
 Jensdatter, Bendte 166, Bodil 204, Helvig 65, Ingeborg 204, Inger 194, Karen 203, 210, Kirsten 174, 177, Margrethe 191, 192, 193, Mette 174
 Jensen, Abigael Maria 66, 68, Anders 32, 191, 192, 194, Birgit Bjerre 245, Birgit Øskov 198, Christen 191, Erik 209, H. Nilaus 37, Hans 217, 218, 219, 220, 221, Henning 164, 215, 245, Henrich 203, 204, Jens 174, 244, Jeppe 245, Laurids 191, 192, Mickel 55, Ole Møller 91, P. Regnar 125, Rasmus 191, 192, Rene 163, Christian 66, Jørgen 204, Jørgen 208, Terkel 192, Tom Christian 163, Tyge 43
 Jepsdatter, Anne 194
 Jespersen, Knud J. V. 22, Niels 42,
 Jessen, Th. Fred. v. 152
 Johannis, Olaus 43
 Johansdatter, Ellen 216, Else Cathrine 66
 Jonsen, Lasse 186
 Juel, Christopher 53, Ebbe 197, Herman 53, Jens 52, 53, 57, 97, 108, 125, Maren 54, 58, Maren Jensdatter 53, Margrethe 52, Margrethe Pallesdatter 52, Mette 53, Niels 188, Palle 52, Peder 51, 52, 53, Sidsel Hansdatter 166
 Jul, Ebbe 197
 Jutus, Christianus Martini Morsingius 43, Erasmus Lætus Ingelardus 43
 Jørgensdatter, Elisabeth 204, Johanne 203, Mette 176
 Jørgensen, Anna Dorthea 31, Anne-Lise 162, Bent 196, Birthe 162, Christian 203, 204, Hans 66, 209, 216, Harald 95, 154, Jens 33, 239, 239, Johan 177, Kirsten 162, Oluf 247, Søren 194

 Kaalund, Severin 69
 Kaarsted, Tage 90, 91, 221
 Kaas, Ide 51, Jens 186, Kirsten 53, Niels 51
 Kamphøener, Morten 249
 Kann, Erik 71, 77, 80, 88, 89, 164, 247, 248
 Karberg, Birgittha 250
 Kcith, Robert 110, 113
 Kellermann, Christian 207
 Kellinghusen, Agnethe 33
 Kier, Michel Madsen 82
 Kinch, J. 58
 Kirstine, Gertrud 38

 Kjeldsen, Søren 44
 Kjellander, Runc 250
 Kjærbøl, Johannes 178, 209, Johs. 199, 209
 Kjærgaard, Thorkild 219, 220, 221
 Klingenberg, Anna Maric 33
 Kliigaard, C. 210
 Klungrud, Mats Andersen 67
 Knudsen, Adrian Benoni Bentzon 28, Albrecht 174, Anna Christine Elisabeth 27, Anni Vindberg 162, Christen 33, 35, 38, Christian 67, Christiane Magdalene 65, Ditlev Nielsen 243, Hans 31, Johannes 38, Lone Vindberg 162, Peter Adolph 29, Rasmus 38
 Koch, Hans Eilersen 169, 170, Hans Hansen 211
 Kofoed, C. G. 178
 Kolding, Christen Nielsen 44, Niels Nielsen 43, Niels Pedersen 43
 Kop, Bendix Johansen 169, Margrethe Bendixdatter 169, 208, Villads 176
 Korsgaard, Jens 29
 Krabbe, Helvig Mogensdatter 50, Jacob Christensen 43, Jacobus Christiærni 43
 Kraft, Ole Bjørn 61
 Krag, Cathrine Christine 31, Dines Christian 33, Frank 33
 Krag-Juel-Vind, Jens 107
 Krarup, Christen 176, Christian 176, 192, Hans 192, Magdalene 192
 Kreyer, Lorens 177, Lorenz 177
 Kristensen, Poul 89, 90, 245
 Krog, Ulrich 216
 Kruse, Otte 179, 181
 Krøyer, Christian 66, Hans Christian 64, Henrik Christian 62, Sophie Gottfriede Elisabeth 62
 Kürtner, Augusta Francisca 175
 Køller-Banner, Ludvig v. 96, 136
 Kaas, Mogens 196, Thomas 196

 Lambsdorff, Andreas Casimir Thaddeus von 90, Carl Magnus von 90, Gustav Magnus v. 90, Otto 90, Wladimir 90
 Langberg, Harald 146
 Lange, Elisabeth Christina 209, Hans Nielsen 53, Ide Hansdatter 53
 Langholz, Carl 82
 Larsdatter, Anna Marie 36, Anne 67, Karen 202
 Larsen, Alfred 69, Anne Vindberg 163, Emmy 38, Jan Vindberg 163, Jørgen Stage 217, Kim Vindberg 163, Mats 65, Ole 174, Svend 234
 Lassen, V. 153
 Lasson, Christiane Emilie Louise 62, Ivar Christian 64, Jens 67
 Laurenborg, Marianne 163, Pia Brigitte 163
 Lauridsdatter, Karen 190, 191, 193, 194, 197
 Lauridsen, Ebbe 185, 190, Hans 44, Simon 197
 Laurissøn, Laurs 48, 55, 56

- Lauritsdatter, Anne 32
 Lauritsen, Enevold 81
 Laursdatter, Kirsten 235
 Laursen, Mads 177, Peder 66
 Lehzen, Cella 144
 Leiel, Christen 235, Christine 233, 235, Christine
 Mortensdatter 229, 230, 232, 233, Ingeborg
 230, 235, Ingeborg Frederiksdatter 230
 Leister, Dieter-Jürgen 154
 Lelius, Morten Christensen 233
 Lemme, Johan Georg Heinrich 21
 Lichtenstein, Baron 142
 Liebe, Engelcke Martha 67
 Liemarch, Eleonora Hansdatter 81
 Lind, Dines Peder 173, Knud Peter 173, Kurt
 215
 Linde, C. D. 153, Christen 167
 Lindenhan, Christine 171, Christopher 209,
 Elisabeth Christine 207
 Lindholm, P. 178
 Linvald, Steffen 178
 Loumand, Anna Pedersdatter 166, Peder
 Andersen 166
 Lübbecke, Johan 43
 Lucasdatter, Karen 232
 Ludimoderator, Laurentius Vilhadi 44
 Lund, Andreas 176, Andreas Christian 174, Ane
 Dorthea 172, 174, Ane Nicolette Brorson
 173, 206, Anna Margrethe 174, Anne Marie
 Larsdatter 31, B. C. 165, 166, 177, Bjørn
 Christian 165, 167, 170, 175, 176, 206, 210,
 Christian Gottlieb 171, 174, 176, Dorothea
 Rasmusdatter 166, 169, 170, Elisa Christine
 174, Hans 166, Hans Mathias 167, 168, 176,
 177, 208, Hans Rasmussen 177, Hans
 Thorvald 173, J. O. F. 178, J. Otto F. 178,
 Jacob 166, Jacob Rasmussen 166, Jens Peter
 Møller 174, 178, Joachim Otto From 173,
 175, Johan Christian Resen 173, Johan
 Ludvig Michael 175, Johanna Christine 174,
 Johanne Margrethe 172, Johannes 170, 171,
 172, 174, 178, Johannes Vellejus 173, Jørgen
 167, 168, 174, 175, 176, L. M. 178, Lars
 Pedersen 32, Lise 87, 165, 178, 209, 210, 237,
 239, Ludvig 178, Ludvig Michael 165, 171,
 172, 173, 177, 178, 206, 210, Ludvig
 Michaels 165, Marie Dorthea 174, Marie
 Margrethe 165, 166, 171, 207, Marie
 Margrethe Elisabeth 173, Marie Poulina
 173, Marie Poulina Gamboruk 173, Mette
 Christine 177, Nicolette 178, Rebecca
 Helene 171, Sofie Amalie 173, Søren
 Rasmussen 177, Th. 176, Theodor Otto
 Christian Diderik 175, Victor Christian 173
 Lunddorff, Peder 58
 Lunde, Dorthea 235
 Lundius, Thomas 228, 235
 Lundt, Dorothea 228
 Lunge, Bodil 207
 Luxdorph, Bolle Willum 45
 Lynge, Rasmus Andersen 21
 Lønberg, Anders Jeppesen 69, Diderica 67, 69,
 Peder Hansen 69
 Løvenbalk, Mogens 186
 Løvenørn, Anna Sophie de 65
 Madsdatter, Gertrud 202, Maren 203
 Madsen, Anders 169, 177, Mogens 43, Morten
 229, 230, 235, Poul 46
 Magni, Johannes 43
 Magnussen, Tord 81
 Major, Albertus 43
 Malling, Anders 58, Peder Pedersen 94
 Malmberg, Peter Viktor 200
 Malmogiensis, Hilarius 42
 Malmø, Eiler Hansen 42
 Mandal, Anna Maria 229, 231
 Marcussen, Wanda Mercy 61 128, Sophie 37
 Markussen, A. 222, 227
 Marquard, Søren Fridrich 21
 Martin, P. 215
 Mathiasdatter, Severine Magdalene 202
 Mathiasen, Jørgen 249
 Meier, Albert 43, Iver Peitersen 204
 Meilstrup, Christian Jensen 194
 Mejer, Samuel 43
 Melanchthon, Philip 45
 Meller, Maria Johansdatter 207
 Merup, Jørgen 43
 Meyer, Emma G. A. C. 175, Emma Gyrithe
 Andrea Christiane 173, Johan Diderich 173,
 Svend Aage 125
 Meyland, Inger Margaretha 209, Johann 209
 Michelsdatter, Anna Magdalena 34, Kirsten 197
 Mikkelsen, Jørgen 94
 Milberg, Carl 166
 Miller, James 29, 30, 37, John 31, 37, Susan
 Elizabeth 27, 28
 Mogensen, Hans 43
 Moller, O. H. 228, 234
 Moltke, Erik 248
 Monasteriensis, Johannes 42
 Montanus, Erasmus 245, Jørgen Pedersen 33
 Morsing, Christen Mortensen 43
 Mortensdatter, Birthe 202
 Mortensen, Hans 231
 Moss, Karen 167, 207
 Moth, Margrethe 35
 Müller, C. 178, Henrich 177, Johan 21, Paludan
 234
 Mubroe, Else Lauridsdatter 65
 Mumme, Th. Christensen 81, Thomas
 Christensen 81
 Munck, Jens 192, 197, Jens Rasmussen 190, 191,
 Karen 192, Kirsten Mund 192, Margrete
 Sørensdatter Niels 192, Nic. 152

- Mund, Iver 190, 191, 193, Kirsten 191, 192, 197, Peder 190, 191
- Munk, Anders 196, Frederik 191, Karen 190, 191, Kirsten 180, Niels 186, 196, Oluf 190, Søren 188
- Munkgaard, Helvig Cathrine 33
- Møller, Abigael Maria Dorthea Kirstine 204, Elisabeth Magdalene 206, Hans 171, J. S. 58, Mette Kirstine 170, 172, Oluf Michael 206, Peder 228, 230, 235, Peter Frantzen 228, 235
- Møllern, Henriette Susanne Christiane 103, Mønster, Hans 42, 43
- Møsting, Frederikke Louise 98
- Nauschutz, Maria Elisabeth 69
- Neander, Johan Samuel 68, Jørgen Henrik 68, Marie Margrethe 67, 68, 69
- Nedergaard, Paul 192
- Nestediensis, Johannes Laurentii 44
- Nicolai, D. 44, Halvor 205
- Nicolaus, Henrik 66
- Nielsdatter, Anna 174, Karen 169, Maren 33, 174, Sidsel 209
- Nielsen, A. H. 210, 234, Carsten 204, 210, Conrad Woldemar 36, Ebbe 197, Hans 167, 174, 177, Jens 194, Jep 194, Jost 43, Karna Marie Caroline 200, Laurids 50, Oluf 231, 234, Peter August 36, Søren 207, Torben 55, Villads 169, 170, Willads 177
- Nikolaj, Jørgen 200
- Njerve, Olav 37
- Nobel, Vibeke 61, 68
- Norwegianus, Absalon 43
- Nyburgius, Jodocus Nicolai 43
- Nystrøm, E. 38
- Nørgaard, Felix 89, Gert Ravn 81, Nørregaard, Mogens Kai 37
- Nørring, Sofie Amalie 200
- Oeser, Adam Friederich 145
- Ohlsen, Christine Wilhelmine 25, Ditlef Albert 25
- Ohm-Hieronymussen, Peter 81
- Olavi, M. Petri 45
- Olsen, Børge 172, 178, Hans 174
- Olufsdatter, Inger 247, 248
- Olufsen, Jens 65, Peder 45, 46, 47, 48, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, Søren 248
- Ompreda, V. 120
- Ompreda, Amalie Isabella 126, Cathrine Charlotte 125, Conrad Engelbert 125
- Oppenhejm, Sofie Frederikke 29
- Osten, A. S. v. d. 98, V. d. 104
- Ottesdatter, Elisabeth 210
- Ottesen, Lars 210
- Otzen, Nicolaus 43, Niels 43
- Otzing, Niels 43
- Ouw, Anna 235, Gerhard 228, 233, 235, Maria 235
- Paaschburg, Agnete 249
- Pallesdatter, Mette 52
- Paludan-Müller, C. 153
- Panten, Albert A. 233
- Parvus, Peder 43
- Paulin, Helvig Cathrine 33
- Pedersdatter, Anna 32, 177, 209, 211, Bente 228, Margrete 190, Elene 169, 177, Ingerd 186, Karen 81, 174, Kirstine 31, Margrete 193, 194, 195, Margrethe 195, Marie Elizabeth 216, Mette 67, 69, 70
- Pedersen, Anders 176, Esbern 43, Hans 174, Jørgen 43, Klaus 162, Knud 66, Lars 21, Mads 21, Mads Christian 162, Niels 209, Olaf 186, Oluf 46, 49, Peder 216, Thøger 229, 230, 235, Ulla Lykke 162
- Peret, Poul 69
- Petersen, Anders 172, Clemens 220, Erling Ladewig 180, 196, 197, Olga Amalie 200, P. H. J. 192
- Petz, Anders 184, 185, Christiørn 184, Laurids 184
- Philipsen, Nicoline 174
- Pitt, William 132
- Plesner, Christiane Frederikke 34, Hans Philip 34
- Plessen, Louise v. 122
- Plum, Agnete Cathrine Christine 29, Claus 31, Claus Johansen 33
- Podebusk, Karen Henningsdatter 186, Vibeke 89
- Pontoppidan, E. 105, S. E. 35
- Pors, Johan 186, Margrethe Nielsdatter 34
- Poulsen, Adam 204, Gerda 200, Niels 43, 190
- Povelsdatter, Mette Margrethe 203
- Prange, Knud 179, 196, 197, 238
- Pratensis, Johannes 44
- Prato, Hans Philipsen de 44
- Preston, Jørgen 42
- Putscher, J. G. 109, 153
- Quistgaard, Erh. 228, 234, Nicoline Charlotte 173
- Qvistgaard, Cathrine Kirstine 27, Claus Peter 36, Erhard 36, Ivar Pedersen 29, 33, Peder Iversen 31
- Raben, Carl Adolf v. 146
- Rafn, Caspar Conrad 206, Christian Hansen 207, Kirsten Sørensdatter 243, Kirstine 173, 206, Maren Sørensdatter 243, Søren Hansen 243
- Rafvad, Kirsten Enevoldsdatter 52
- Ramsing, H. U. 177
- Randulf, Niels Enevoldsen 232
- Rantzau, Carl Schack 96, 112, Schack 96

- Rasmusdatter, Anne Margrethe 203, Maren 203
 Rasmussen, A. Kann 92, Anders 215, Aage Kann 92, Gustav 221, Jens 192, Jørgen Nybo 93, Kann 92, Kjeld W. 246, Knud 22, Nybo 93, Orla 94
 Rausgaard, Gitte Lundsager 79
 Reerslev, Wilhelmine Jørgensdatter 32
 Reimer, Anna Marie 66
 Reistrup, Anders Chr. 36, Anne Cathrine 28, Jens Andersen 31, Lars 37, Lars Andersen 36
 Rejstrup, Lorentz 36
 Rhandrusiensis, Severinus Chilian 44
 Richelieu, Andreas 92
 Rickertsen, Carsten 233
 Ricklefs, Jürgen 154
 Ringsted, Carl Christian Vibe 62, Christen Pedersen 65, Hans Christian 62, Hans Christian Wilhelm 62, Henrik 61, 68, Henrik V. 61, 64, Henrik Vibe 61, Inger Henriette 68, Inger Sofie 68, Jens Peder 64, Stephen Pedersen 66
 Ripensis, Gregorius Ewaldi 81, Johannes Ægidius 44
 Robring, Kirstine 167, 177, Mette Christine 167
 Roede, H. C. 38
 Roes, Karen 69
 Roesdahl, Else 89
 Rogers, Dorcas Lillie 37
 Rohde, Anne Marie 162
 Rohde-Petersen, Anders 163, Kirsten 162
 Rosen, Wilhelm von 219, 220, 221
 Rosenstand, Bodil Margrethe 232, 235, Kirstine Thøgersdatter 230, 231, Ingeborg 230, 235, Kirstine 229, 230, 235, Morten 235, Peder 230, 232, 234, 235
 Rosenstjerne, Elisabeth Sophia 33
 Rostrup, Eline 185, Gotskalk 185, Gyde 185
 Rude, Charlotte Amalie Andersdatter 170, Dorothea 208, Dorothea Andersdatter 167, Dorthea Elisabeth 29, Gabriel 31, 37, 38, Jensen 34, Lars 38, Mette Margrethe 38, Peder 38
 Ruud, Johanne Marie 31
 Rørdam, H. F. 41, 42, 81
 Sames, Carl Wilhelm v. 136
 Sascerides, Johannes 44
 Scanus, Tycho Joannis 43
 Schäffer, Grete 61
 Schack-Rathlou, J. O. 107
 Schade, Bodil Hansdatter 33
 Schandorff, Peter 192
 Schavenius, Nicolas 43
 Schepelern, H. D. 248
 Schiern, Fr. 153
 Schimmelmann, Emil 147, 154, Ernst 130, 133, 136, 147, 152, Heinrich 130, Heinrich Carl 38
 Schindel, Conrad v. 116, Friderich Wilhelm von 32
 Schive, Jacob 168
 Schiøpf, C. F. 92
 Schiøtt, Julius 209
 Schmettau, Margaretha Wilhelmine v. 146
 Schmidt, Alhed Henriette 64, Christian Vilhelm 64, Ida Henriette Mathilde 62, Johanna 176, Peter Jacob 69, Thomas Wulfsen 65
 Schnell, Helle Dorothea 208
 Scholten, Peter von 37
 Schorre, Livkirurg 120
 Schouw, Jens Sander 66
 Schrøder, Ane Elisabeth 207, Anna 199, Christopher 199, Sophia Maria 209, Urban 45, 59
 Schultz, Hostrup 231
 Schwelundt, Magdalene 228, 235
 Schøller, Anna Margrethe 67, C. E. H. 39
 Scotus, Georgius 42, Georgius Preston 42, Jacobus 42
 Seckendorf, Baron v. 100, 136, 138, 139, 144
 Seeberg-Elverfeldt, Roland 90
 Seeblad, Knud Jørgensen 233
 Seehusen, Anne 65, Hansine Petrea 64, Herman Daniel 69, Jørgen Henrik 67
 Seidelin, Mogens 178
 Seve, Ursula Dorothea de 67
 Severini, Petrus 44
 Sevin, Marguerite Julie 34
 Sidborn, Mårit 85
 Siersted, Anne Kirstine 192, Niels 192
 Sicverts, Ruth 233
 Simonsen, Ebbe 185, 188, Jens 185, Laurids 185, 188, 190
 Sivertsen, Dagmar 37
 Skadeland, Jørgen 188, Jørgen Lauridsen 186, Laurids 188, Niels Lauridsen 188, Thomas Lauridsen 188
 Skavbo, Claus Lauridsen 43, 44
 Skave, Birgitte 179
 Skiødt, Anders 234
 Skomager, Laurids 191
 Skonvig, Jon 248
 Skotte, Thomas 244
 Skovbye, Christen Olsen 12
 Skoven, Jens Jensen 21
 Skovmand, Roar 89
 Skram, Anne 53, Christiørn 52, Jørgen 52, Niels 52, Ove 52, Peder 52
 Skrifer, Claus 58, Gunde 57, Gunde Kristiørn 57
 Smed, Anders 36, 37, Iver 82
 Smith, Hans Jacob 174, Hans Nicolaj 174
 Solbrekke, Lars Matsen 67, 70
 Sophie, Anne 191
 Spend, Maren Christensdatter 53

- Spengler, Lorenz 132
 Sperling, Sophia Magdalena v. 146
 Spithoff, Johannes 42, 43
 Sporcken, Georg Ludvig v. 151
 Splid, Christen 53, Johanne 50, Jørgen 50, Palle 50
 Spormand, Chr. 234, Christian 230, 234, 235, Christiane Sophia Hanibaline 230, Christiane Sophie Hanibaline 232, Christiane Sophie Hanibaline 235, Thøger 230, 234
 Stampe, Mogens 185, Henrik 107, Marine 184, 185, Mogens 184, 185, 196, Otte 185
 Staverskov, Sophie 179, 180, 181, 182, 183, 189, 196
 Steen, Poul 85, 94, 238, 240, 245, 246, 247
 Steendorph, Bodil Damianidatter 33
 Steenhoff, Else Jacobsdatter 34
 Steffens, Henrik 25, 35, 237
 Sihen, Hans Christensen 44
 Stifeld, Maren 196, Maren Maltesdatter 184
 Stollenberg, Henrik 22
 Storm, Anne 192, Ancher 192, Charlotte Hvilberg 94, Hans 192, Jens 192, Knud 192, Margrete 192, Peder 192
 Stradonitz, Kekule von 155, 160
 Stricker, Anna Louise 65, Ezechius Hinrich 67
 Struensee, C. A. 121, J. F. 95,
 Stuart, Maria 123
 Stub, Didrik 44, Mads 44
 Sturz, H. P. 108
 Styrup, Sophie 118
 Suecus, Petrus Follingius 43
 Sundbo, Arne 59
 Svendsdatter, Else 184, 185, 186, Gertrud 186
 Symens, Ebby 187
 Sølling, Knud Pedersen 68, 69, Vibeke Christine 66
 Søtoft, C. 234
 Søndermann, Hans 203
 Sørensdatter, Inger 193, 194, 195, Maren 209
 Sørensen, Anton 210, Laura Falkenberg 200, Otto L. 231, Peder 44, Rasmus 166, 169, Søren 203
 Tagvad, Jens Laursen 92
 Tausen, Hans 80
 Teisen, J. 35
 Texier, J. P. 136
 Thagaard, Mikkel 92, Mikkel Poulsen 92
 Thagard, Jens 92
 Thestrup, Poul 79
 Thiset, A. 196, 234, Anders 196
 Tholle, Johannes 38
 Thomassøn, David 200
 Thomsen, Albert 38, Hans Kargaard 78, Willum 244
 Thonboe, Thomas Jensen 177
 Thott, Otto 107
 Thøgersdatter, Kirsten 229
 Tobiasen, Hans 209
 Tofte, Hans Jacobsen 68
 Topsøe-Jensen, Th. 35
 Trolle, Anna 170
 Trøner, Hans 81
 Tuesen, Laurids 44
 Tursen, Jon 42
 Tuxen, Chr. 153
 Tychonius, Christen Lassen 168
 Tømmesen, Jacob 202
 Udsen, Benditte Jensdatter 188, Gertrud Svendsdatter 188, Laurids 196, Svend 186
 Uldall, Peter 109
 Ursinus, Olaus 43
 Uslar, Friedrich Conrad 150
 Uytendale, Gertrud 35, Johannes Balthasar 35, Lucas 35, Susanna 30, 32, 35
 Valeur, Christen 206, Christian 173, J. M. 178, Johannes 207, 210, Johannes Møller 173, 199, 205, 206, Nicolette 165, Ole 210, Peter 173, 210
 Vandel, Anna Maria 231
 Vangmark, Helge 246
 Vejle, Anders Christensen 44
 Vellejus, Andreas Christiani 44
 Verwohlt, Ernst 196
 Vesteni, Anne 52
 Vestenie, Margrethe 185
 Viburgensis, Theodoricus Stub 44
 Vilhelmine, Laura 200
 Villadsdatter, Mette 169
 Villadsen, Laurids 44, Niels 170
 Vindberg, Anna Cathrine 162, Elisa 162, Ella 162, Ellen 162, Helga 160, 162, Hilda 162, Jesper 163, Jytte 162, Jørgen 162, Karen 162, Knud 162, Knud Ricky 163, Knud Vagner 162, Lone Westfall 163, Mikkel 162, Morten 162, Rikke 163, Svend Erik 162, Thomas 163, Ulla 162
 Vinding, Rasmus 41
 Volker, Hofmedikus 120
 Voigt, Carl D. 136
 Volchartsen, Mette Sybille 67
 Waendelin, Sv. 249
 Waleur, Herman 207
 Walor, Herman 210
 Wandal, Anna Maria 231, 235, Dorothea Cathrine 232, Hans 232, Maren Hansdatter 232, Predbjørn 233, Predbjørn Hansen 231
 Wandsbøl, Ivar 81

- Wangel, Jørgen 228, 234
 Warde, Jens Olesen 81
 Warnstedt, Wilhelm von 220
 Watson, Tommy 91
 Wegener, Th. 153, Theodor 98
 Weismann, Ingeborg Andrea Petra 175, Lorenz
 Peter 175
 Welding, Vibeke Margrethe 25, 237, Wibeche
 Margrethe 32
 Wendt, Sophia Christine 67
 Wenge, Grafen von der 90
 Wengel, Hans Jørgen 234
 Werlauff, E. C. 37
 Westenholz, Aage 92
 Weyrup, Hans 68
 Wiberg, S. V. 59, 177, 197, 234
 Wichmand, Mette Kirstine 66
 Wildenrath, Anna Dorothea 25, 32
 Wilhelmsen, Damianus 33
 Willumsen, Hans 229, Hans 235, Ole 172
 Winding, Andreas 246
 Winge, Gunild Johanne 205, Harald 246
 Wirth, Tobias 37
 Withard, Anna Dorthe 33, Ditlev 33
 Wittrog, Peter Abraham 32
 Wohnsen, Daniel Rasmussen 146
 Wolter, Christian 1, 23, 237
 Worm, Ane Elisabeth 174, Ole 247, Willum 247
 Worsøe, Hans H. 92, 93, 237, 250
 Wraxall, N. William 133, Nathanael 130, 131,
 147
 Yde, Jens Jensen 243, 244, Jens Madsen 243
 Zesinis, Jon G. 99
 Zimmermann, Johan Georg v. 144
 Zumbildt, Christiane 33
 Øllgaard, Birgitte 173, M. V. 193
 Ørberg, Paul G. 80, 248
 Ørsted, H. R. 21

SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI OG PERSONALHISTORIE

Bestyrelsen pr. 1. november 1987:

Finn Andersen (sekretær), Grysgårdsvej 2, 2400 København NV.

Nils G. Bartholdy, Schlegelsallé 1, 1807 København V.

Sv. Cedergreen Bech, Søtoften 21, 2820 Gentofte.

Ida Dybdal, Østerbrogade 44, 2100 København Ø.

Knud J.V. Jespersen, Teglbakken 46, 5690 Tommerup.

Lise Lund (kasserer), Filsofgangen 23, 2., 5000 Odense C.

Knud Prange (næstformand), Degnemoseallé 26, 2700 Brønshøj.

Poul Steen (redaktør), Rudersdalsvej 52, 2840 Holte.

Hans H. Worsøe (formand), Tækkerløkke 34 A, 6200 Åbenrå.

Brug vedlagte bestillingskort til Samfundets publikationer. Ekstra eksemplarer kan erhverves hos sekretæren og formanden.

Abonnement på *Hvem forsker Hvad* kan bestilles ved henvendelse til:
HVEM FORSKER HVAD, Christian Xs Vej 27, 8260 Viby,
hvor også ældre årgange kan købes.

Personalhistorisk Tidsskrift

udgives af *Samfundet for dansk genealogi og personalhistorie*, hvis formand er landsarkivar, cand.mag. Hans H. Worsøe, Tækkerløkke 34 A, 6200 Åbenrå. Tidsskriftet redigeres af Samfundets skriftsudvalg ved redaktøren, cand.phil. Poul Steen, til hvem manuskripter bedes indsendt.

Abonnement kan kun tegnes ved indmeldelse. Foreninger og biblioteker kan optages som medlemmer. Indmeldelse sker ved henvendelse til sekretæren, arkivsekretær Finn Andersen, Grysgårdsvej 2, 2400 København NV, eller kassereren, Lise Lund, Filosofgangen 23, 2., 5000 Odense C.

Vejledning til forfatterne

Manuskripter indsendes til redaktionen i ét eksemplar, idet det forudsættes, at forfatteren selv beholder en kopi. Redaktionen påtager sig *især* intet ansvar for indsendte manuskripter, billeder m.v.

Manuskripterne maskinskrives på A4-ark med normal linieafstand (linieafstand) og bred margin. Noterne skrives i håndskrift. Håndskrevne rettelser bør ikke foretages. Rettelser og ændringer og undertekster hertil vedlægges. Hvis rettelser foretages, bør de korrektur foreligge, kan rettelser modtaget. Hvis rettelser modtaget af tekst eller noter, ikke påregnes fulgt. Hvis rettelser modtaget har fundet sted, får forfatteren tilsendt 2 eksemplarer. Hvis rettelser modtaget oplag af særtryk kan bestilles og leveres. Anmeldelser bør normalt ikke overstige 10 sider. Hvis rettelser modtaget indeholdende forfatternavn, bogtitel, efternavn, adresse, telefonnummer, forlag, sideantal og pris.

Redaktionens adresse: Poul Steen, Rudersdalvej 10, 2450 Albertslund

Udgivet med støtte af Statens historiske arkiv og Statens historiske bibliotek og Alfred Goods Personalhistoriske Forening

Sats: Syfoma Sats, Svendborg
Tryk: Special-Trykkeriet Viborg a-s